

מאורות הדף היומי

ביצה
ד"ה
תענית
מגילה
מו"ק
חגיגה
יבמות

מאורות

הדרך היומי

לפי סדר דפי הגמרא

נושאים אקטואליים תורניים
פנינים יקרים, עובדות מגדולי ישראל
מפתחות לפי ערכים ולפי סדר פרשיות השבוע

יוצא לאור על ידי
בית המדרש למגיד שיעור
"מאורות הדרך היומי"

מהדורה חדשה

בני ברק - שנת התשס"ז

– המשתתפים בכרך זה –

ענייני הלכה בהתיעצות עם הרבנים:
הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
הגאון רבי משה שטיין שליט"א
הרה"ג ר' אליהו מונק שליט"א

ראש המערכת: הרב חיים דוד קובלסקי
הרב אברהם שוורץ – עורך
הרב נחום צבי מנדלסון – עריכה וסגנון
הרב משה קובלסקי
הרב שמעון אלקובי
הרב משה בריקמן

מפתחות:

הרב יעקב טיטלבוים, הרב מנחם ברגר

הנושאים נכתבו בספר במטרה לעורר את לב המעיין,
ואין לסמוך על הפסקים בלא שאלת מורה הוראה

כתובת המערכת

רח' וגמן 1 (פינת חת"ם סופר 5) בני ברק

טלפון: 03-6164725 פקס: 03-5780243

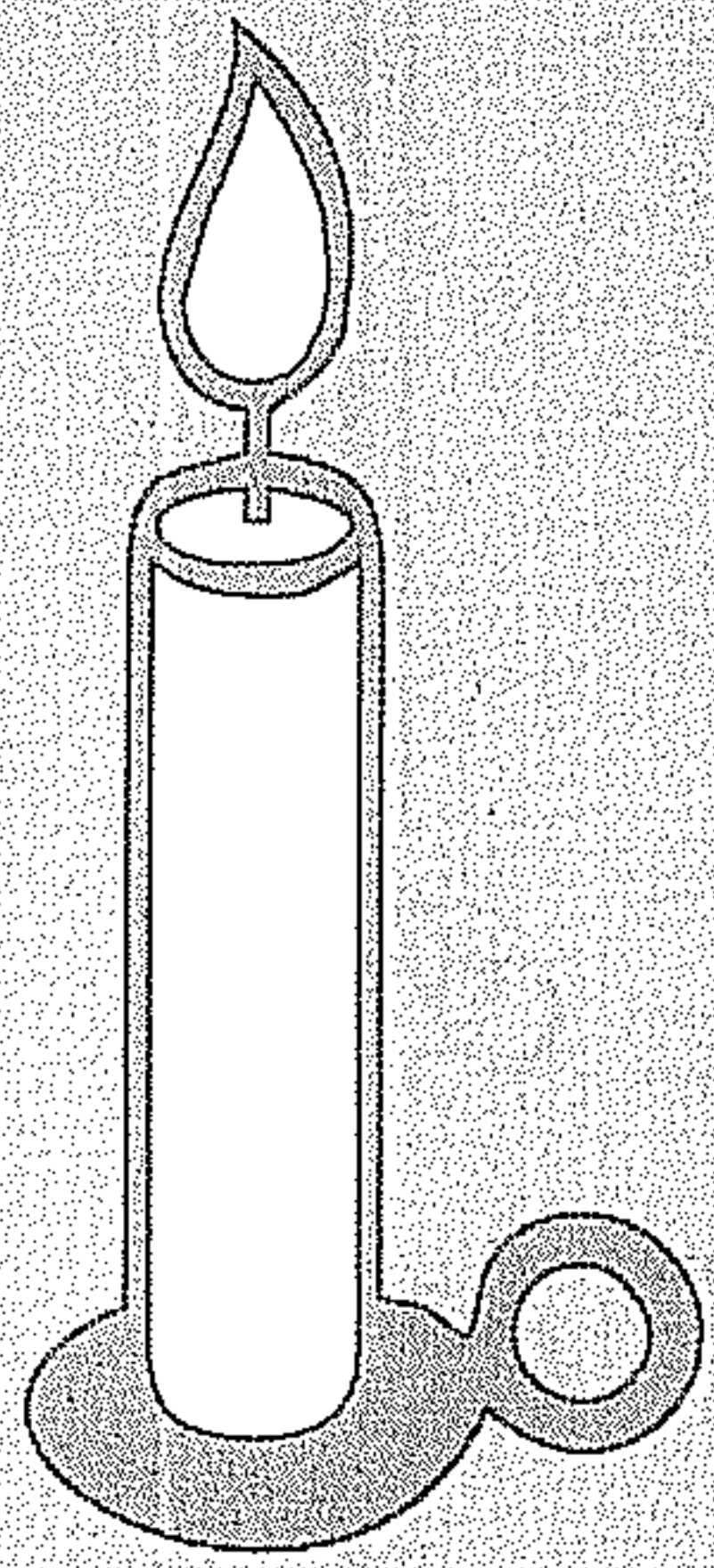
E-mail meorot@meorot.co.il / ת"ד: 471 ב"ב

© כל הזכויות שמורות

אין להעתיק או להפיץ ספר זה בשום צורה ובשום אמצעי
אלקטרוני או מכני, לרבות צילום והקלטה ללא אישור בכתב מהמוציא

צילום לוחות והדפסה: לאור בע"מ ירושלים טל' 02-5371268

ברך זה יוצא לאור

לזכרון עולם
ולעילוי נשמת

הר"ר יהודה דוד
בן ר' פנחס יוסף ז"ל

נלב"ע י"ב תמוז
שבת פ' בלק
ה'תשס"ג

ת.ג.צ.ב.ה.

לזכרון עולם

לזכר ולע"נ רב ביהמ"ד וראש כולל סוכטשוב הגאון החסיד
רבי שמואל צבי ב"ר בנימין קובלסקי זצ"ל

ששימש רבות בשנים כרב ביהמ"ד וראש
כולל סוכטשוב, מסר נפשו להפצת התורה
בבית המדרש בשיעורים כסדרן וביסוד
הכולל, ורוחו חופפת עליו, כמאמרם של
חז"ל: "מעשיהם של צדיקים עושים פירות"

נלב"ע כ"ג סיון תשנ"ג

ת.ג.צ.ב.ה.

לזכרון עולם

נר תמיד יוקד לא יכבה לזכר ולע"נ האי גברא רבא
הרה"ח ר' משה יצחק ב"ר אהרן שרגא זיסר ז"ל

מיקירי ומחשובי חסידי סוכטשוב אוהב תורה ומוקיר רבנן
אוד מוצל מאש, שזכה לסיים הש"ס כמה פעמים בלימוד הדף היומי
איש אהוב למעלה ונחמד למטה

אשר ידיו רב לו בהקמת וביסוד ביהמ"ד סוכטשוב בבני ברק

נלב"ע כ' תמוז תשנ"ז

ת.ג.צ.ב.ה.

לזכרון עולם

ידידנו הדגול והנעלה
איש חמודות ורב פעלים לתורה ולחסד
נהג בהצנע לכת, אהוב על הבריות, נפטר בשם טוב

הר"ר עקיבא ב"ר יצחק גור ז"ל

בנו של מוסד העיר בני ברק הר"ר יצחק גרשנמקורן ז"ל

נלב"ע כ"ז כסליו תשנ"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

ברכת מורי ורבי כ"ק האדמו"ר מנדבורנה שליט"א

יעקב ישכר בער רחנבוי
בהיק מוה"ר חיים מרדכי זצוקללה"ה
מנדבורנה
קרית נדבורנה בני-ברק

בס"ד, כ"ג סיון תש"ס לפ"ק

היום - אשר הוא יום השנה של ידידינו הבלתי נשכח, ידיד נעורים, מחשובי אנ"ש, הרב הגאון ותיק וחסיד, איש האשכולות, כש"ת הרב שמואל צבי קובלסקי זצ"ל, הביא לפני בנו, ברא כרעא דאבוה, הרה"ג רב הפעלים ומזכה הרבים, הרב חיים דוד קובלסקי שליט"א, ממלא מקום אביו ברבנות ובראשות כולל סוכטשוב פה בני-ברק, ספר חשוב ונפלא, בשם "מאורות הדף היומי" יכונה, אשר רחש לבו דבר טוב להוציאו לאור, כחוליה נוספת בשרשרת פעליו הברוכים להרבצת תורה והפצת אורה.

זה למעלה משנה שזכה להגות רעיון נעלה, בהוצאתו לאור של גליון שבועי קבוע בשם זה, המופץ ביעקב ומחולק בישראל באלפי עותקים, והמכיל פנינים יקרים, חידושים ורעיונות בנושאי הלכה ונושאים אקטואליים שונים, הקשורים בדפים הנלמדים במהלך השבוע במסגרת "הדף היומי". גם נוסף נופך בדמות סיפורים ועובדות מגדולי ישראל, בעלי לקח טוב ומוסר השכל, הנוגעים אף הם אל אותם הדפים.

עתה, נתמלאה הסאה במידה טובה מרובה, בכדי כרך שלם ונכבד, תורה מפוארה בכלי מפואר, והינו מוסיף בקודש בזיווי הרבים בהוצאתו לאור של ספר חשוב זה, אשר מלבד התועלת המעשית שבו ללומדי התורה, בתוספת ההיקף והידיעה בעניינים הנלמדים על הדף, עוד בו אמצעי חשוב להגברת חשק לימוד התורה והעצמת אהבתה בכל שדרות הציבור. ומגלגלין זכות ע"י זכאי, שהרי כידוע ידיו רב לו בהקמת שיעורים חדשים ב"דף היומי" בכל רחבי ארה"ק ובעידודם של שיעורים קיימים, ואף הקים לצורך זה כולל מיוחד למגידי שיעורים בדף היומי.

יהי ה' אלקיו עמו ויזכה להגביר חיילים בהרבצת התורה וזיווי הרבים כאוות נפשו ושאיפתו להגדיל תורה ולהאדירה, ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

הכ"ד ה'כו"ח לכבוד תוה"ק ולומדיה

המצפה לרחמי שמיא

יעקב ישכר בער רחנבוי

החיד"ו, יעקב ישכר בער רחנבוי
מנדבורנה

שמואל הלוי ואזנר

רב אב"ד ור"מ

זכרון מאיר, בני ברק

ב"ה, יום ד' כל העדה קדושים תש"פ

לפ"ק

ראיתי ושמח לבי כי כבוד הה"ג

ירא ושלם כש"ת רבי חיים דוד

קובלסקי שליט"א הגה רעיון יקר

מאורות הדף היומי והם פנינים

יקרים בעיניי הלכה וחידושים על כל

דף ודף של לומדי הדף היומי מיסודו

של מו"ר מרן הגה"צ מהר"ם

שפירא וצלה"ה מלובלין וכפי

השמועה נותנים בזה חיזוק ועידוד

להחיות ולאהב לימוד הדף דבר יום

ביומו - יהי ה' אלוקים עמו וימצא חן

וישכל טוב בעיני אלוקים ואדם.

ע"ז בעה"ח

מצפה לישועה ה'

שמואל הלוי ואזנר

אברהם יהודה לייב שטיינמן
חיים קנייבסקי
א"י קרלין
ניסים קרלין
חיים קרלין

ברכת הגאונים שליט"א

הגראי"ל שטיינמן הגר"ח קנייבסקי

הגר"נ קרלין

בס"ד, כ' לעומר ה' אייר תש"פ

בני ברק יצ"ו

לכבוד

הרה"ג ר' חיים דוד קובלסקי שליט"א

בשורות אלו באתי לחזק האנשים

העוסקים להביא תורת השי"ת, ע"י

שעורי תורה קבועים במקומות חדשים,

וזוכים לסייעתא דשמיא מאד ע"י

שנתרבו הלומדים בהרבה מקומות.

וזכותם אין לשער.

חזקו ואמצו ויהי אושר מנת

חלקם בזה ובבא.

הכו"ח לכ' המצוה הגדולה הזאת

אברהם יהודה לייב שטיינמן

חיים קנייבסקי

א"י קרלין

ניסים קרלין

חיים קרלין

- ברכת מו"ר ר"י פישעבין שליט"א -

ישיבת הגאון מפישעבין

"כוכב מיעקב" - ירושלים

בס"ד, א' חוקת התש"ס

הרה"ג חיים דוד קובלסקי שליט"א
ראש כולל סאכטשוב בב"ב, מחשובי
האברכים מתלמידי ישיבתנו הק'
בבחרותו, וממשיך ועושה חיל בלימוד
התורה ובהפצת לימוד התורה לרבים.

זכה להגות רעיון טוב ומוציא לאור
מאורות הדף היומי והם הערות מאירות
ומחכימות לדף היומי, אשר תקנת
לימודו נתקבל בכל עדת ישראל
לתפוצותיהם, ביוזמתו של מו"ר הגאון
אבד"ק ור"מ לובלין זצ"ל.

בנוסף לכך הנו דואג להקים ולקיים
שיעורים באה"ק בדף היומי ועומד על
המשמר למנות מגידי שיעורים ת"ח
אשר מקבלים לימודם והדרכתם בכולל
סאכטשוב ב"ב אשר בראשותו.

תחזקנה ידיו ויזכה להרבות תורה
ודעת בישראל, ותחזקנה ידי המסייעים
בדו, עין חיים היא למחזיקים בה
ותומכי מאושר.

ברוך שמועז שניארנסון

הנה הרמב"ם במנין המצות מ"ע
י"א כתב וז"ל: "היא שצונו ללמוד תורה

וללמדה וזהו הנקרא תלמוד תורה", מבואר בלשונו שלקיים המ"ע של לימוד התורה צריך
להיות שני החלקים ביחד ללמוד וגם ללמד לאחרים זוהי שלמות קיום המ"ע של ת"ת.

עוד

מיכל יהודה ליפקוביץ

זכרון מאיר - בני ברק

בס"ד,

לכבוד הרב הגאון הר"ר חיים דוד
קובלסקי שליט"א.

ראש כולל סוכטשוב בני ברק

זכות גדול היא לכם בריבוי
שיעורים ללומדי דף היומי המתרבה
בארצינו הק' על ידכם, על ידי שכב'
עורך את הגליון "מאורות דף היומי"
שתוכנו מושך את לב הקוראים
והמעיינים בו, ומתוך כך הרבה מהם
משתוקקים לקבוע עתים ללימוד
התורה, ומבקשים מקום שיוכלו
להשתתף בשיעור לימוד דף היומי. ועוד
זאת הגדיל כת"ר שליט"א לעשות
שמשדל להעמיד מגידי שיעורים
ברחבי הארץ ללימוד זה, ולהודיע הדבר
לרבים, שבכך מפרסם קול הקריאה
הקורא לכאז"א לקיים המצות עשה של
לימוד התורה.

עוד כתב שם בסה"מ "והוא אמרו ושננתם לבניך וכתוב בספרי לבניך אלו
התלמידים שהתלמידים קרויים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים". זה שהתורה
משמיעה לנו שהתלמידים חשיבי בנים בא ללמד לנו את החשיבות של לימוד
התורה שזה המקיים והמעמיד לכל הבריאה כולה, וכלשון התנא באבות על
שלשה דברים העולם עומד וכו'. וכמו דהעמדת דורות ה"ז קיום המשך העולם
דלא תוהו בראה לשבת יצרה, כן הוא וכש"כ הלומד תורה ומלמדה לתלמידים,
ולכן מצינו לגבי חובת כיבוד שאמר התנא במתני' [ב"מ ל"ג] היה אביו ורבו
בבית השבי דין הקדימה לפדות את רבו ואח"כ לפדות את אביו, שאביו הביאו
לחיי עוה"ז ורבו שלמדו תורה מביאו לחיי העוה"ב. דהיינו שכגודל החיוב של
הכרת הטוב שיש על הבן כלפי אביו, כן גודל החיוב מה שמוטל על התלמיד
כלפי הרב שהביאו לחיי העוה"ב.

עוד שם בדברי הרמב"ם "ושם נאמר ושננתם שיהיו מחודדים בתוך פ"ך
כשאדם שואלך לא תהא מגמגם לו אלא אמור לו מיד, וכבר נכפל זה הצווי
פעמים רבות וכו' וכבר נתפזר הצווי והזרוז על מצוה זו במקומות רבים מן
התלמוד" עכ"ל בסה"מ. הרי שזירזתנו התורה בהתמדת הלימוד ושקידתה וגם
לקנות אותה ע"י לימוד חזרה בישוב הדעת בעיון ובהירות שיהיו מחודדים
בתוך פינו ולא תהא מגמגם לו.

וכתב הרמב"ם הל' ת"ת פ"א הל"ח : כל איש מישראל חייב בתלמוד
תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו ובין בעל יסורין בין בחור ובין שהי' זקן
גדול שתשש כחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים
אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר
והגית בו יומם ולילה עכ"ל. ועל כן איתא בשבת דל"א ע"א דבשעה שמכניסים
אדם לדין הרי שאחד מהדברים שנשאל עליהם הוא שאומרים לו האם קבעת
עתים לתורה. וכתב בטור או"ח סי' קנ"ה וז"ל : וקביעות העת צריך שיהא
קבוע ותקוע בענין שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה עכ"ל.

והנני לברך למע"כ שליט"א שירחיב ה' גבולו בהרבצת תורה ע"י שיתרבו
בזכותו הקובעים עתים לתורה בלימוד שיעורי דף היומי. ויתברכו כל הלומדים
והמשתתפים בכל טוב.

הב"ח אברהם מאיר וואזנר
מי כבוד אברהם אלקנה

ישראל משה

בהגה"ק רבי יוסף צבי דושינסקיא זי"ע

רב ואב"ד לכל מקהלות האשכנזים

וריש מתיבתא דישיבת "בית יוסף צבי"

בצה"שי"ת, ט' תמוז תש"ס לפ"ק

לכו חזו מפעלות גבר, האי גברא רבא ויקירא, מזכה הרבים, ה"ה הרה"ג מוה"ר חיים דוד קובלסקי שליט"א, אשר רחש לבו דבר טוב אין טוב אלא תורה, לקרב את הבריות ללימוד התורה, וחפץ ה' בידו הצליח להקים כולל חשוב שממרתו קודש להעמיד מגידי שיעורים ומרביצי תורה בקרב ישראל ולייסד שיעורים ברחבי ארה"ק ללימוד דף גמרא דבר יום ביומו כתקנת האי גאון וצדיק ר' מאיר שפירא זצוק"ל אב"ד ור"מ לובלין, וגם הו"ל גליונות "מאורות הדף היומי" ע"ד תן לחכם ויחכם עוד, מלאים בחידושי דינים ובירורי הלכות ופנינים יקרים, ועתה אוותה נפשו לאדפוס אידרא באגודה אחת לתועלת הרבים.

ויהא רעוא שיזכה להמשיך להפיץ מעיינות התורה והחכמה בשער בת רבים מתוך שמחה ונחת דקדושה והרחבת הדעת כשאיפת לבבו להגדיל תורה ולהאדירה, עדי נזכה להרמת קרן התורה, ותחזינה עינינו במהרה, בבנין בית הבחירה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה
ישראל משה דושינסקיא

בית דין צדק

לכל מקהלות האשכנזים

העדה החרדית

פעיה"ק ירושלים תובב"א

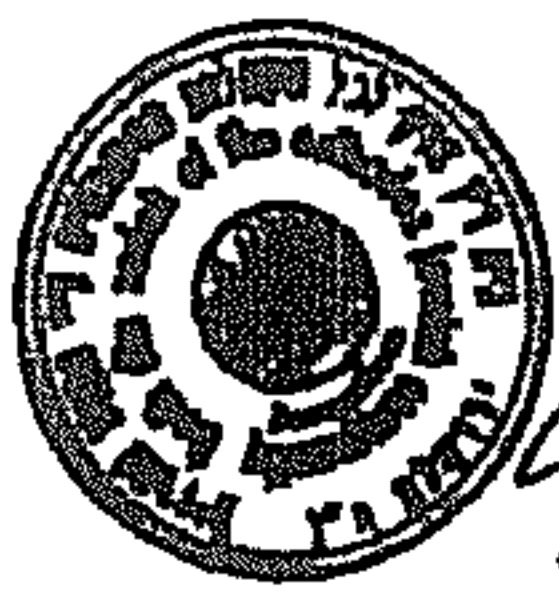
בס"ד, ט' תמוז תש"ס לפ"ק

הן חזינו איש מהיר במלאכתו מלאכת הקודש גברא רבה דין רפיש מדבית אבא ה"ה הרב הגאון הירו"ש רבי חיים דוד שליט"א בן הרה"צ כש"ת רבי שמואל צבי קובלסקי זצ"ל, שעוסק בהרבצת תורה ומייסד שיעורים במסגרת דף היומי שיזם והנהיג הגאון הצדיק מהר"מ שפירא זצ"ל ראש ישיבת חכמי לובלין.

וכן מוציא לאור מדי שבוע גליונות "מאורות הדף היומי" שמאיר עיני חכמים ולומדים בד"ת ערבים, וכעת ברצונו להדפיס הגליונות לספר שלם ולזכות בהם את הרבים, שיתחזקו גם השיעורי תורה עי"כ.

ובוודאי יתקבל ספרו בחיבת הקודש ויודו לו במודים דרבנן על פעלו הכביר ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך הרחבת הדעת ויוסיף פעלים בזיכוי הרבים כא"נ היקרה.

וכעתירת החותמים לכבוד התורה ולומדיה.

נאם ישראל יעקב פישר
נאם בנימין ראבינאוויטש
נאם מאיר בראנדפדופר

שמואל אייער באך

ישיבת מעלות התורה

ירושלים

בפיצתא דשמיא, תמוז תש"פ

הנה מע"כ הרה"ג וכו' ר' חיים דוד קובלסקי שליט"א ראש
ביהמ"ד למגידי שיעור דף היומי, בנו של אותו צדיק אשר ידעתי
וראיתי תומתו ויראתו. המהורה רבי שמואל צבי זללה"ה, רחש
ליבו דבר טוב לפרסם ולעודד את לימוד ה"דף היומי" ולזכות את
הרבים בלימוד תורתנו הקדושה, על ידי פתיחת שיעורי תורה
במקומות רבים ומהם בתי מדרשות שלא זכו עד עתה לקבוע בהם
שיעורי תורה.

וגם הגה ברוחו רעיון מיוחד והריהו מפין תורה ברבים על ידי
הוצאת גליונות "מאורות הדף היומי", שמתפרסמים בהם מדי
שבוע דברי תורה בעניינים מצויים הקשורים ל"דף היומי",
הערוכים בשפה ברורה ומובנת לרבים ומעוררים חשק ללימוד
התורה, ורבים זכו למעום מעמה של תורה בעקבות גליונות אלו
והצטרפו לשיעורי הדף היומי.

ועתה במלאות שנה להוצאת הגליונות רחש ליבו דבר טוב
ועומד הוא להוציא בספר ערוך את דברי התורה הנ"ל, על כן
אברכה גם אני מפעל חשוב ומיוחד זה כי יזכו להמשיך להפיץ
תורה בישראל וישקו העדרים ביתר שאת ועז ובזכות לימוד והפצת
תורה יזכו לביאת גואל צדקנו בב"א.

בכל חותמי ברכה

6 חתמי זכר
למנצח משה מרדכי יוסף מ"ב
ת"ת 5701

משה הלברשטאם

חבר הבד"צ העדה החרדית
ר"י "דברי חיים" טשאקאווע
מח"ס שו"ת "דברי משה"
פעיה"ק ירושלים תובב"א

בפ"ד, רביעי לסדר ושמרתם את משמרת
הקדש
כ"ה פיון ה'תש"פ

שלו' וישע רב, יבא ויקרב למעב"ת הרב
הגאון המפו' מזכה הרבים ממשפחת
אפרתים, כש"ת מוה"ר חיים דוד קובלסקי
שליט"א, הרב ור"מ דביהמ"ד וכולל
סוכטשוב בעיה"ת בני ברק ת"ו.
אחדשה"ט בכבוד הראוי לו,

הנני בזה לאמצו ולחזקו על הטוב אשר
עשה בעמיו בעריכת הגליון "מאורות הדף
היומי" אשר פרו יתן בעמו הערות בהני
ענינים שנלמדים ברבים, ועי"ז נתוספו
כמה ספסלי קובעי עתים לתורה.

וכפליים לתושיה אשר נטה שכתו
להעמיד מגידי שיעורים לזכות הרבים,
ועלה"ו לא יבול שתיקן סדר לקבץ הגליונות
ולכורכם כספרים למען יעמדו ימים רבים
אשר חלקו.

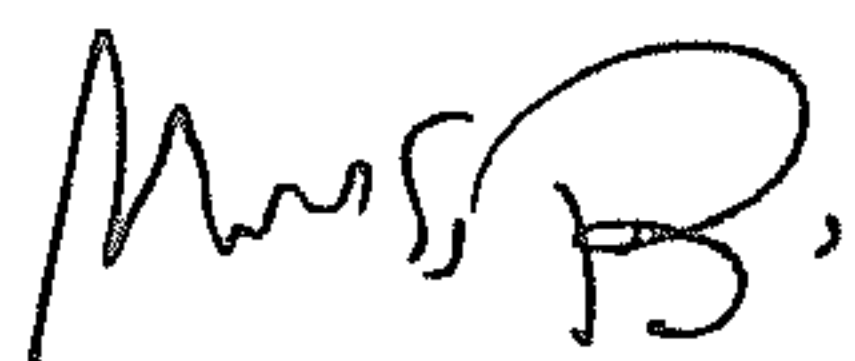
ובכן אמינא לפעלא טבא איישר כוחו
וחילו לאורייתא, דבכך מקרבים גאולתנו
וכדברי התנא דבי אליהו (זוטא פי"ד ה')
"שהרי אין ישראל נגאלין לא מתוך הצער
וכו' אלא מתוך עשרה בני אדם שהן יושבין
זה אצל זה ויהיה כל אחד מהם קורא ושונה עם חבירו וקולם נשמע". ויתברך בברכה
המשולשת בתורה לאוישט"א.

יצחק זילברשטיין
רב שכונת רמת אלחנן
בני ברק

בפ"ד, פיון תש"פ

"מאורות הדף היומי" זכה לסייעתא
גדולה. המאורות מאירים באור יקרות
בפנינים ובהברקות ובשאלות הנלקחים
מחיי יום יום, וכל אחד ואחד מרגיש
בהירות ושמחה מהמאורות. ותפוצתו רבה.
הצדיק הגר"צ קובלסקי זצ"ל שהיה
רב דבית מדרש סאכטשוב שהיה שופך כל
יום פנינים בתויר"ש זכה שבנו הרב הגאון
ר' חיים דוד, יפיץ במאורותיו אור נגהות
על דפי דף היומי וללא ספק שהספר יביא
תועלת מרובה.

יצחק זילברשטיין

הגר"ש בעדני שליט"א

הצטרף למכתבו של הגר"י זילברשטיין, והוסיף:
כתיב וכל בניך למודי וכו' ורב שלום
בניך ובודאי ש"מאורות הדף היומי" מסייע
בזה הרבה ומצוה רבה לעזור בידם ככל
האפשר.

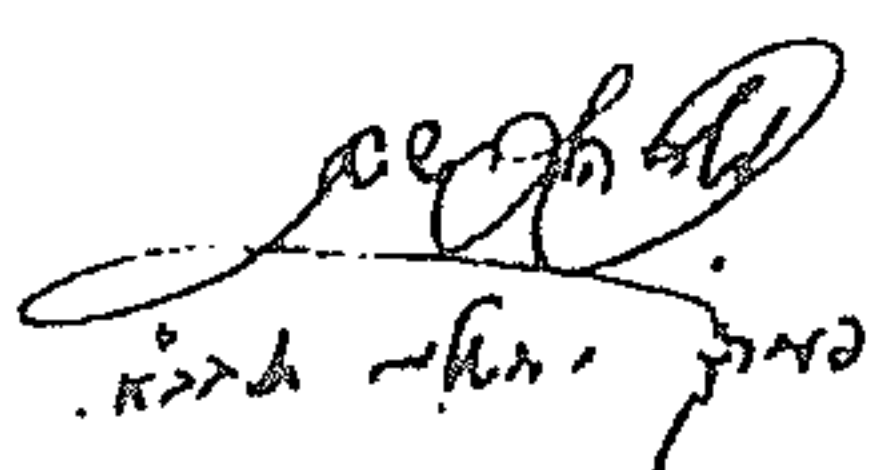
שמעון בעדני

זה אצל זה ויהיה כל אחד מהם קורא ושונה עם חבירו וקולם נשמע". ויתברך בברכה
המשולשת בתורה לאוישט"א.

ובעה"ח לכבודה של תורה תמימה. ומ"ש בברכת התורה.

פעיה"ק ירושלים תובב"א.

שמואל יצחק בורנשטיין

מסוכטשוב

בית וגן ירושלים

בעזהשי"ת יום ה' לסדר היא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם תש"פ

חזיתי איש מהיר במלאכתו, רב בית מדרשנו בב"ב ה"ה הרה"ג ר' חיים
דוד קובלסקי שליט"א בן הרה"ג רבי שמואל צבי זצ"ל, ששימש כרב ביהמ"ד
וראש הכולל רבות בשנים, נכד הרה"ח ר' בנימין ז"ל משירי דור דעה לבית
סוכטשוב, אשר בעמל רב עלה ויסד בביהמ"ד כולל למגידי שיעור דף היומי
אשר ע"כ נתקיים מאמר חז"ל אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין
העושין את התורה (רש"י ויקרא כו' ח') ומכח זה הו"ל הני מילי מעלייתא
מספרים וסופרים, תמידין כסדרן, לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל, להאיר עיני
לומדי הדף היומי ולהיות הד"ת חביבין על לומדיהם וכבר נודע בשערים דברי
זקני בעל האבני נזר וצוקללה"ה בהקדמתו הנפלאה לספרי אגלי טל כי זה היא
עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו וכו' וב"ה נתקבלו
הדברים ומתבדרין מליהו בבי מדרשא.

ועתה רחש לבו דבר טוב להיות מקבצאל את כל הקונטרסים, דברי תורה,
הלכה ואגדה סדורין כפי סדר המסכתות להיות תחת יד כל לומד ומבקש ה', אמינא
לפעלא טבא עבד.

ויהא רעוא מן קדם אבוהון דבשמא שבזכותי אבותי רבוה"ק אשר רוחם
ונפשם חופף בבית מדרשינו, יעמוד לו ולכל הלומדים והמסייעים בדבר, להתברך
בכל מילי דמיטב להגדיל תורה ולהאדירה.

שמואל יצחק בורנשטיין
בן הגה"ק רבי מנחם שלמה זצוקללה"ה
מסוכטשוב
למלא יצחק לוי
בן הקה"ק רבי מנחם שלמה זצוקללה"ה
מסוכטשוב

לוי הכהן רבינוביץ

מחיס מעדני השלחן על שו"ע יורה דעה
הלכות מליחה, בשר בחלב, תערובת
בתי ניטון 48 ירושלים, טל' 5811788 - 02

יום ב' נשא ב' סיון תש"ס

בס"ד

כבוד ידידינו עוז ש"ב הרב הגאון ר' חיים דוד קובלסקי שליט"א
בנו של אותו צדיק רבי שמואל צבי קובלסקי זצ"ל

אחדשה"ט

זכות גדולה נתגלגל על ידך, לייסד שיעורים קבועים לדף היומי, שנהוג כבר
הרבה שנים, יוזמת הגאון הגדול רבי מאיר שפירא זצ"ל, חוץ מהמצוה הגדולה
לימוד התורה, תביא בני אדם לתשובה, כדאמרו רז"ל (מדרש רבה איכה
פתיחה ב') המאור שבה מחזירן למוטב.

וכן הוצאת הגליונות מדי שבוע בשבוע "מאורות הדף היומי" כשמו בן
הוא. ושמחתי לשמוע שאתה רוצה להדפיס הגליונות לספר שלם, דתועלת
גדולה היא.

והתניא בליקוטי אמרים (פרק ה') מסביר דע"י "קיום המצות" יש לו לאדם
לבושים בעולם הבא, וע"י "תורה לשמה" יש לו: הן לבושים, והן מזון רוחני
ולכן אמרו רז"ל (פאה פרק א' משנה א') שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצות,
לפי שהמצות הם לבושים לבד, והתורה הוא מזון וגם לבוש (עכ"ד).

אמנם רצוי מאוד שנוסף לשיעור הגמרא ילמדו ג"כ כל יום קצת הלכות
משו"ע אורח חיים, כמו שאומרים בכל יום אחר התפלה (מגילה דף כ"ח ע"ב)
תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום, מובטח לו שהוא בן עולם הבא.
ואיתא במדרש שוחר טוב, בר קפרא אומר למד אדם שתי הלכות בבוקר, ושתי
הלכות בערב, קיים בזה (תהילים א', ב') ובתורתו יהגה יומם ולילה (הובא
בהקדמה למשנה ברורה).

ונזכה במהרה לגאולה השלימה

לוי הכהן רבינוביץ

לוי הכהן רבינוביץ

יוסף י. אפרתי
ראש ביהמ"ד הגבוה להלכה
בהתישבות החקלאית

בס"ד, ח' תמוז התש"ס

כבר נודע ברבים, ביהמ"ד למגידי שיעור דף היומי - סוכטשוב, בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א אשר שם לו למטרה להפיץ תורת ד' ע"י העמדת מגידי שיעור ת"ח העוסקים בצוותא בלימוד דף היומי, ומן הבאר הזו - יקיימו ללמוד וללמד להשקות העדרים ולפתוח שיעורי תורה ללימוד דף היומי בכל אתר ואתר.

והנה למאן דמתני לית ליה שיעורא, הוסיף הרה"ג הנ"ל ובני החבורה להוציא לאור מאורות הדף היומי - עליון שבועי ללומדי הדף היומי, והצליחו בפעלם, והעלון מחולק באלפי העתקים ורבו גם רבו לומדי הדף הנעזרים בעלון זה, להגות בתוה"ק, כאשר בזכות הגליון מתאהבת התורה על לומדיה.

כל המעש הזה נעשה בעזרת ידידי מנוער הר"ר מרדכי זיסר שיחי' וביתו לע"נ אביו הרה"ח רמ"י זיסר ז"ל, אשר לקראת יום השנה להרה"ח הנ"ל מבקשים להוציא את העלון - כספר "מאורות הדף היומי".

ובירכם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, כי יצליחו בפעלם, וילכו מחיל אל חיל, וזכות הרבים תהא תלוי' בהם, וכל המסייעים יתברכו ממקור הברכות.

בברכת התורה

יוסף י. אפרתי

יוסף י. אפרתי
הג"ר

בס"ד

בעזה"ת

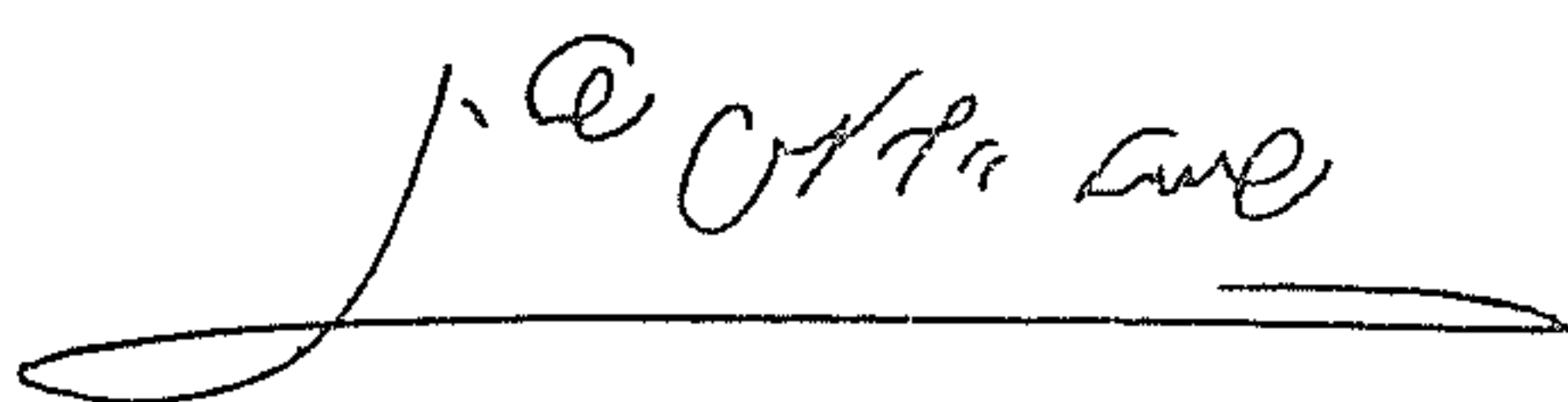
הנה משמיא קזכו ליה למעלת כבוד הרה"ג רבי חיים דוד קובלסקי שליט"א, בנו של הגאון רבי שמואל צבי זצ"ל, ורבה של בית הכנסת סוכצ'וב בעירנו, לזכות את אחינו בני ישראל בהרחבת מעגלות לומדי ה"דף היומי" בתפוצות ישראל על ידי עריכת, הוצאת והפצת הגליון המפואר "מאורות הדף היומי", ובו מופיעים פנינים יקרים ונפלאים בעניני הלכה וענינים אקטואליים הקשורים לדפים הנלמדים במסגרת הדף היומי באותו שבוע, והרעיון הזה כבש לבותיהם של אלפים ישראל והם צמאים ומייחלים מדי שבוע בשבוע בכליון עינים להופעת הגליון השבועי אשר יאיר את עיניהם בחומר הנלמד, והוא מודפס בעשרות אלפי עותקים ומגיע למקומות אין ספור בעולם כולו. ועתה איותה נפשו המהורה לשוב ולהדפיסם בספר ולהפיצם בישראל, ואין ערוך לתועלת הגדולה הטמונה בכך.

והרה"ג הנ"ל, אשר אנוכי מכיר אותו ואת מפעלו המבורך מקרוב ממש, זכה גם להקים בית מדרש מיוחד למגידי השיעורים העוסקים במלאכת הקודש של הרבצת תורה במסגרת "דף היומי", להנחותם בנתיבות החכמה, להנחיל לשומעי לקחם בבהירות ובנעימות את עיקרי הפירושים והפרפראות הקשורים לזה, ובגין כך נתוספו שיעורים רבים בכל ערי ישראל והצטרפו נפשות רבות מישראל לשקוד על התורה באותן שיעורים יומיים, אשרי לו ואשרי חלקו אשר בזכות אביו הגדול שמסר נפשו על התורה ועל החסד זכה למה זכה, ואשריהם לצדיקים, לא דיים שזוכים לעצמם, אלא שזוכים לבניהם ולבני בניהם עד עולם.

ביקרא דאורייתא

ובהערכה רבה אל המפעל הנשגב והנעלה

שמואל אליעזר שטרן

לכבוד ידידי היקר מזכה הרבים בלימוד דף היומי
הרה"ג וכו' רבי חיים דוד קובלסקי שליט"א

לפעלא טבא אמינא יישר, אשריך ר' חיים דוד שזכית להרבות תורה בישראל ע"י
הפצת העלון השבועי "מאורות הדף היומי", שנערך בטוב טעם ודעת, ועל ידו תרבה
הדעת, להוסיף ולהגדיל עיון ועמקות בלימוד הדף היומי, וזה ברור שמפעל ענק זה מוסיף
לומדים נוספים למעגל הלומדים.

והגדלת לעשות בייסוד הכולל הגדול למגידי שיעור בדף היומי, והוא בית מדרש
שמגדלים בו ללמוד את ה"דף" ביסודיות ובהעמקה, ועי"ז הנך זוכה להיות שותף בכל
הרבצת התורה של אותם מגידי שיעורים.

ואחרון אחרון חביב על הקמת שיעורים נוספים בדף היומי, בתל-אביב ובכל גוש
דן, וכדומה, מקומות כאלו שלא הי' נראה כ"כ שאפשר לקיים שם שיעורים, והצלחת
בס"ד להעמיד שם מגידי שיעורים שמוסרים בדף היומי תמידים כסדרן עם
עשרות ומאות משתתפים חדשים, שבעקבות שיעורים אלו התחילו לקבוע עתים
לתורה ושינו את אורח חייהם.

יתן ה' שתוכל להמשיך במפעלים גדולים אלו, ולהרחיב את מעגל הלומדים
להרבות כבוד התורה בישראל ולעשות נחת רוח לפניו יתברך שמו.

ברכה מיוחדת להאי גברא רבא ויקרא רב פעלים לתורה ולתעודה, הר"ר
מרדכי זיפער שליט"א שעומד מאחורי המפעלים הגדולים הנ"ל, מן השמים ישולם
שכרו בכפל כפלים בברכה והצלחה והרבה נחת מצאצאיו.

ברצוני להוסיף שמו"ח מוריננו הגאון האדיר ר' חיים קניבסקי שליט"א
מרוצה מאד מכל הנ"ל, ובקשני למפור בשמו שמברך את כל הפעולות הגדולות האלו
שיהיה בברכה והצלחה להגדיל תורה ולהאדירה.

ואסיים בברכת התורה "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת".

יצחק קולדצקי
חתן מורנו הגאון האדיר רבי חיים קניבסקי שליט"א

❖ אין לשער התועלת העצומה אפילו משיעור אחד ❖

הרה"ג ר' ישראל אריה לשינסקי זצ"ל מסר שיעור דף היומי בביהכ"נ ב"נחלת
גנים", והי' יום גשום כשהדרכים מוצפים במים, ושאל את החזו"א האם לטרוח למסור
שיעור ביום כזה (כשהוא משער שאולי רק אחד יגיע לשיעור), אמר לו החזו"א תלך
ואדרבא "אצל יהודי ההבדל בין לפני השיעור ואחריו הוא כמרחק שמים וארץ", וידוע
כמה הי' החזו"א מקפיד בצימצום דבריו.

(נמסר ע"י הרה"ג ר' יצחק קולדצקי שליט"א).

באתי בשורות אלו להודות למע"כ על ההנאה והתועלת שיש
לנו בשיעור הדף היומי מגליון המאורות שיוצא ע"י מעכת"ר והוא
לנו למאורות, שמביא דברים מענינים ועורכו בשפה ברורה
ונעימה, ומחבב את הסוגיא על לומדי' - אשריו ואשרי חלקו.

והרי חוץ מזה הנה מע"כ גברא דמרא סייעא להקים
ולחוסף עוד שיעורים נוספים בכמה וכמה מקומות, ומתרבה
הדעת והתורה. וכמו"כ הכולל למגידי שיעור של הדף אשר
משם פינה ויתד גם לשיעורים אלו. והנה בודאי הגר"מ שפירא
מלובלין אשר הוא כאחד מצבא מעלה על כל אשר פעל
ועשה ויחד למען כלל ישראל. וידוע שמרן החפץ - חיים הי'
מכנהו ר' דף היומי אשר הוא המפעל הגדול פרי רוחו וחזונו.
ובודאי הוא מליץ יושר למעב"ת שיצליח להמשיך להגדיל
להרחיב ולהאדיר ותהי' התורה נחלת הכלל.

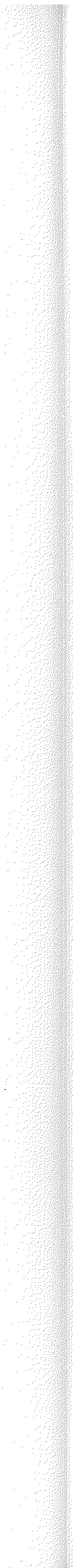
והנני ידידו מכירו

אשר חם לבי בקרבי בזכרי שם אביו הגאון זצ"ל

חזקי' יוסף מישקובסקי

גזן ל. פ. גר

ואלו יעמדו על הברכה

ידידי בית המדרש למגידי שיעור ה"דף היומי"

המטים את שכמם לשאת בעול הקמת השיעורים, החזקת מגידי השיעורים

והרחבת לימוד ה"דף היומי" ברחבי הארץ

הר"ר מרדכי זיסר ומשפ' שיחיו - בני ברק	הר"ר יוסף יהודה לורנצי ומשפ' שיחיו - רמת גן
הר"ר שלמה איזנברג ומשפ' שיחיו - בני ברק	הר"ר יזהר ליכטנשטיין ומשפ' שיחיו - תל אביב
הר"ר יצחק אנוף ומשפ' שיחיו - בני ברק	הר"ר מאיר לשם ומשפ' שיחיו - תל אביב
הר"ר אלימלך בירנברג ומשפ' שיחיו - בני ברק	הר"ר יצחק מירון ומשפ' שיחיו - תל אביב
הר"ר אפרים ברנד ומשפ' שיחיו - גבעתיים	הר"ר דב סבר ומשפ' שיחיו - בני ברק
הר"ר חיים דוד ברסלויצר ומשפ' שיחיו - ר"ג	הר"ר זאב סלומון ומשפ' שיחיו - בני ברק
הר"ר בני גל ומשפ' שיחיו - בית אל	הר"ר יצחק פניגשטיין ומשפ' שיחיו - בני ברק
הר"ר מנחם דבינסקי ומשפ' שיחיו - בני ברק	הר"ר יגאל פלינץ ומשפ' שיחיו - כוכב יאיר
הר"ר טומי דופט ומשפ' שיחיו - תל אביב	הר"ר מנחם מנדל פרוכטר ומשפ' שיחיו - בלגיה
הר"ר יהושע דיאמנץ ומשפ' שיחיו - פתח תקוה	הר"ר יצחק פרי ומשפ' שיחיו - ניו ג'רסי
משפ' הבר שיחיו - גבעתיים	הר"ר יצחק פרידמן ומשפ' שיחיו - פתח תקוה
הר"ר דוד הגר ומשפ' שיחיו - לוס אנג'לס	הר"ר מאיר קיסרמן ומשפ' שיחיו - בני ברק
הר"ר בני הלר ומשפ' שיחיו - פתח תקוה	הר"ר צבי קיסרמן ומשפ' שיחיו - פתח תקוה
הר"ר אברהם הנדלר ומשפ' שיחיו - גבעתיים	הר"ר יוסף קליין ומשפ' שיחיו - בני ברק
הר"ר רובי הרטמן ומשפ' שיחיו - פתח תקוה	הר"ר ראובן קליין ומשפ' שיחיו - רמלה
הר"ר אריה וולפסון ומשפ' שיחיו - בני ברק	הר"ר פייביש קנול ומשפ' שיחיו - תל אביב
הר"ר אשר זינגר ומשפ' שיחיו - הרצליה	הר"ר שמעון קנול ומשפ' שיחיו - ארה"ב
הר"ר דוד זעירא ומשפ' שיחיו - בני ברק	הר"ר אפרים קריאל ומשפ' שיחיו - קרית קרינצי
הר"ר אריה יעקובסון ומשפ' שיחיו - תל אביב	הר"ר שמחה רישף ומשפ' שיחיו - גבעתיים
משפ' כספי שיחיו - פתח תקוה	הר"ר אבי שגור ומשפ' שיחיו - סביון

יתן ה' ותשרה ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם מתוך נחת ובריאות אמן

בן יכבד אב

חלפו להן שלוש שנים מיום עלייתו לגנוי מרומים של אבי מורי ר' משה יצחק זיסר זצ"ל.

יהודי של ה"דף היומי" היה אבא כל חייו, לפתחה של תורה היה משחר כל אימת שהיה יכול, והיה מכבד בגופו ובממונו לומדי תורה ואוהביה.

אבא האמין כי גם אלו שאינם שוכנים תדיר באוהלה של תורה ועסוקים הם בחיי המעשה, מוטב להם כי לפחות שעה אחת מיומם תוקדש ללימוד תורה במסגרת ה"דף היומי".

שעת לימוד זו, היה אומר אבא, הינה המסננת שכל אירועי החולין עוברים דרכה, ואין ספק שהפעולות והמעשים שבהם עוסק האדם במשך היום צריכים להתאים לפרספקטיבה ולסטנדרטים החדשים שמציבה התורה ללומדיה.

תלאות וייסורים רבים ראה אבא בימי חייו במידה ובכמות שאין אדם יכול לשער. מעידני בו, והעידו כל חבריו הקרובים (שלצערי, חלקם הגדול אינם בין החיים כיום), כי כל חייו היו קודש לחסד לתורה ולמצוותיה. בתקופה שעבד לילות כימים לפרנסתו הקשה, דאג שכל אימת שהיתה בידיו פרוטה יתירה, הוציאה על גמילות חסד וחיבוב התורה ולומדיה.

ימים רבים בקשני אבי להצטרף למעגל לומדי ה"דף היומי", ורק בשנת האבל, לאחר פטירתו, בעודי אומר קדיש שלוש פעמים ביום ומתייחד עם זכרו, הבינותי כי זו משאלה שחפץ היה מאד שתוגשם, וכיבוד אב חל גם לאחר פטירתו.

אכן נרתמנו למשימה כבדה זו, וזכיתי שהרב חיים דוד קובלסקי שליט"א נמל על עצמו להיות הראשון שיאסוף את מנין החברים המייסדים להוביל משימה חשובה זו. במסירות נפש הראויה לציון נוסד השיעור הראשון בבית המדרש "דחסידי סוכטשוב", והיה הבסים ואבן הפינה למפעל גדול זה.

מאז שיעורנו הראשון מונה השיעור כשישים חברים קבועים. הקמנו "כולל" למגידי שיעורים, שיהווה הבאר שממנה יזרמו המים לקהילות רבות אחרות החפצות

בשעורי ה"דף היומי". ואכן, מכוחו נוסדו שבעה עשר שיעורים חדשים שבמסגרתם לומד ציבור גדול של אנשי מעשה ומוקירי תורה.

גולת הכותרת של פעולתנו היא הגיליון השבועי "מאורות הדף היומי", המעניק חן ונופך אקטואלי ללימוד ה"דף היומי", ומעל הכל יוצר בסיס לעידוד ודיאלוג בין כל לומדי ה"דף היומי" באשר הם בארץ ובתפוצות.

משראינו עד כמה גדול הביקוש לגיליון זה, החלטנו כי כל שנה, ביום הזיכרון של אבי מורי זצ"ל, נוציא לקט של כל גליונות "מאורות הדף היומי" מהשנה שחלפה, עד כי נשלים את המלאכה אי"ה על כל ששת הסדרים של התלמוד הבבלי.

ספר ראשון בסדרה זו, פרי הילולים עם רחשי לב ותודה לבורא עולם, שהחיינו וקיימנו להוציא פרי חדש ונאה זה מתחת ידינו.

בראש ובראשונה רוצה אני להודות להרב חיים דוד קובלסקי שליט"א, שהיה מעוז הכח והמסירות לכל הדברים הנפלאים שקרו בשלוש השנים האחרונות, ובמיוחד לקבוצת החברים היקרים שלנו, המשיכימה בוקר בוקר לפתחה של תורה, ואשר רתמה עצמה בגוף וברוח לקדם את נושא ה"דף היומי". היו ברוכים אחי - שותפים שווים ויקרים אתם לנו במפעל מפואר זה.

תודה מיוחדת להרב משה קובלסקי שליט"א, שהראה דוגמא אישית והיה המגיד שיעור הראשון שיצא להפיץ מעיינותינו חוצה, תבורך על פועלך.

לתלמידי הכוללים השונים, למגידי השיעורים ולכל תלמידי השיעורים השונים שלנו באשר הם, תודה מקרב לב, יהי חילכם לאוריתא.

ואחרונה חביבה, רעייתי היקרה ברכה שתחי', החולכת עמי כברת דרך ארוכה במסירות ובנאמנות עד אין קץ. היתה לי שותפה מלאה בעידוד מפעלים אלו, וזאת כאשר ידיה רבות לה במפעלי צדקה וצורכי ציבור רבים.

תודה מעומק לבי, ושלי - שלך הוא...

בברכה ובידידות,

מרדכי קלמן זיפר

בשערי ה"מאורות"

יתברך הבורא וישתבח המלמד תורה לעמו ישראל, שזכינו להגדיל תורה ולהאדירה, והגדיל עלינו חסדו בהוצאתו לאור של הכרך הראשון בסדרת ספרי "מאורות הדף היומי", מאורות האור שהתפרסמו בעלון השבועי, אשר זכה לשם טוב ולהוקרה רבה בכל שדרות הציבור וברבבות בתי אב כ"י.

דומה, שזה המקום לבאר ולהסביר מהותו וחידושו של הקובץ, הן בפרסומו בעלון והן בכינוסו בספר זה.

הכל מאמינים שהתורה נחמדה מזהב ומפז רב, "וכל חפציה לא ישוו בה", ודבריה מתוקים מדבש ומנופת צופים. דא עקא, שלכאורה, לא כולם חשים ידיעה זו ואמת זו. ומדוע כך הוא הדבר? החסיד רבנו יוסף יעבץ זצ"ל גילה לנו סוד הדבר בכתבו (בפירושו למסכת אבות פ"ו, ד"ה משמח את הבריות): "דברי התורה קשים בתחילתם ומתוקים מדבש ונופת צופים בסופם. והאנשים אמנם מכירים מתיקות התורה ומעלתה, עד שיכנסו בתוך דבריה הנעימים, ואז ישמחו בה".

בלקט ה"מאורות" בקשנו לעשות את דברי התורה מתוקים מתחילתם. ודאי, דרגות אין סוף במתיקותה של תורה, וידועים דברי ה"אור החיים" הקדוש זיע"א: "שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלוא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם" (דברים כו, יא). אבל בסייעתא דשמיא, חפץ ה' בידינו הצליח, ללקט מרגליות השוות לכל נפש, וכל אדם מוצא בהן עניין. בני תורה באסופת הבקיות, אנשי ההלכה בשאלות המעשיות, המוצאות פתרון מהסוגיות הנלמדות ואוהבי הדרוש בפניני הדרשות. כבר המשילו בספרים הקדושים את דברי התורה למן שנהפך לכל הטעמים, וכל אחד מצא בו מבוקשו. זו המטרה באסופת ה"מאורות". התגובות הרבות והנלהבות מחזקות ידינו ומעידות שקלענו אל המטרה בס"ד. נוסף לכך, צירפנו סיפורים מאלפים ומושכי לב, המגבירים ומעצימים את אהבת התורה ומחזקים ידי לומדיה, אשר זכו להד רב.

כאן המקום להזכיר את המהר"ם שפירא זצ"ל, ראש ישיבת "חכמי לובלין", מחולל ה"דף היומי", שהעלה בכנס ברוב עם את הצעתו לאיחוד כל העם היהודי בתורה אחת על ידי לימוד ה"דף היומי".

כיום אנו מבינים את משמעות המפעל הקדוש של לימוד ה"דף היומי", כשמחזור למחזור מצטרפים המונים למעגל הלומדים והשיעורים, עד שלאחרונה שמעתי שני יהודים ששוחחו ביניהם ואמרו: "היום בושה לומר: אין לי שיעור". שהרי בכל עיר ובכל פינה מתקיימים שיעורים במשך כל שעות היום והערב - התגשמות חזונו של המהר"ם מלובלין.

זכינו בע"ה להקים שיעורים במקומות עבודה שונים, ואנו רואים כיצד יהודים מפסיקים את עבודתם, מצטרפים לשיעור ב"דף היומי" ושבים אח"כ לעיסוקם, כשבידם המזון הרוחני, וכל המשיך העבודה נעשה באופן שונה לגמרי. גם דבר זה מיסודו של המהר"ם שפירא זצ"ל, וכך הסביר את האמור ביבמות דף קכא, על אודות רבי עקיבא שעמד למבוע בים, וכשניצל, שאלו רבן גמליאל: מי העלך? וענה: דף של ספינה נזדמן לי, וכל גל וגל שעבר נענעתי לו בראשי. דף של ספינה - הוא ה"דף היומי", הסביר המהר"ם שפירא בהתלהבות, וזהו ה"דף" שמציל את האדם מלשקוע בעניני העולם הזה.

מעצם טיבו נועד העלון להשלים תוספת קדושה ללימוד ה"דף היומי", ורבים ביקשו לרכז ולכנס את ה"מאורות" בספר, עם מפתח עניינים מפורט. שכאשר יעיינו במסכת או יחפשו עניין מסוים, יעזרו במפתח הנושאים וימצאו את מבוקשם בנקל. נענינו לבקשה והשקענו מאמצים רבים בעימוד מחודש, להוציא לאור תורה מפוארת בכלי מפואר.

כרך ראשון זה יוצא לאור לקראת יום הזכרון של הרה"ח מוה"ר משה יצחק זיסר ז"ל, ממייסדי בית מדרשנו, שהונצח על ידי בנו, ידידנו הדגול, הנגיד המפורסם רודף צדקה וחסד, הר"ר מרדכי קלמן זיסר הי"ו וזוגתו מרת ברכה שתח"י, שהם מעמודי התווך ומיוזמי המפעל של "מאורות הדף היומי". יקויים בהם הכתוב: "עץ חיים היא למחזיקים בה, ותומכיה מאושר".

תודה מיוחדת לרבנים חברי הצוות שליט"א, אשר ידיהם רב להם בהוצאת הגליון לאור. ויקויים בהם הכתוב: "סלסלה ותרוממך", יגדיל תורה ויאדיר.

והריני מכיר תודה וטובה על לשעבר בטרם אבקש על העתיד. בראשונה הריני נותן הודאה ושבח להשי"ת על כל הטוב אשר גמלני. ומכיר אני טובה למע"כ אבי מורי הגאון הצדיק רבי שמואל צבי קובלסקי זצ"ל, אשר מקצת מדרכיו בקודש התפרסמו בספר "אנא עבדא", שימש שנים רבות כרב בית מדרשנו והקים את כוללנו "כולל סוכטשוב" לאברכים מצויינים, ותבלט"א לאמי מורתי מרת גיטל תליט"א, אשר הנחוני בדרך אמת, וכל אשר לי משלהם הוא. בהזדמנות זו, ברצוני להודות לה על שהיא ממשיכה בכל עוז ומסייעת רבות לקיום מפעל קדוש זה. הנני לברך את כבוד מורי חמי הרה"ג רבי משה הלוי טורק שליט"א וחמותי שתח"י על מסירותם הרבה לי ולבני ביתי ולמפעל הקדוש בכל עת. ומביע אני בזאת תודה והוקרה לנות ביתי מנשים באהל תבורך, מרת עדנה שתח"י, המסירה ממני את כל דאגות הבית ומאפשרת לי להקדיש את כל זמני ומרצי לנושא ה"דף היומי" על כל שלוחותיו, תהי משכורתה שלימה. יבורכו כולם ממעון הברכות בכל מילי דמיטב.

כמו כן יבורכו קהל המתפללים ולומדי השיעורים בבית המדרש דסוכטשוב. מקום קדוש שהוקם ע"י אדמו"רי בית סוכטשוב זי"ע. עז היה רצונם שישמש המקום בית שמגדלין בו תורה ותפילה, בשיעורי תורה קבועים וכבית מדרש לתלמידי חכמים מופלגים.

ואחרון חביב, תודה לאחי היקר הרה"ג ר' משה קובלסקי שליט"א (ראש מכון "עיון הלכה"), שהוא מיוזמי וממקימי המפעל הקדוש, העומד לימיננו בכל עת במסירות ובנפש חפצה, שחלקו גדול בכל המפעלים שזכינו להקים.

★ ★ ★

והנה, כל המפעל הגדול קם והתפתח בעקבות אותו שיעור ב"דף היומי" שהחל בבית מדרשנו לפני כשלוש שנים, ביוזמתו של הנגיד הר"ר מרדכי זיסר הי"ו לעילוי נשמת אביו הרה"ח מוה"ר משה יצחק ז"ל, ממייסדי בית מדרשנו, אוד מוצל מאש, אשר במשך ארבעים שנה למד במסירות נפש את ה"דף היומי". במהלך השיעורים הובררה נחיצות ההכנה היסודית והמקפת של הסוגיות הנידונות, המתחלפות דבר יום ביומו. כך עלה הרעיון להקים בית מדרש למגידי שיעור, שיכינו את הדף בצוותא חדא בפלפול התלמידים, איש את רעהו יעזורו, והדברים מתחזורים ומתלבנים יחדיו, וממנו יוצאים אל כל שיעורי ה"דף היומי" מגידי השיעור, תלמידי בית מדרשנו. רבים מפניני ה"מאורות" התנוצצו בין דפיו וכתליו.

בנוסף, יצרנו בס"ד מוקד ללימודי ה"דף היומי", הן באמצעות העלון והן באמצעות המוקד הטלפוני. בעלון מתפרסמות ידיעות על שיעורי תורה חדשים, והוא מחולק בס"ד ברבבות עותקים למנויים אשר מחכים לו בכליון עינים ומעיינים בו מדי שבת בשבתו. כמו כן הוא נשלח לכאלפיים בתי כנסיות, וכן לחברות מסחריות דוגמת "אל על" ו"בזק", המחלקות אותו ללקוחותיהם. כמו כן העלון נשלח למנויים רבים בדואר, בפקס או בדואר אלקטרוני לכל נקודה ברחבי העולם. למוקד הטלפוני פונים מאות פנים חדשות - יהודים המבקשים מידע וסיוע בהקמת שיעורים חדשים ברחבי הארץ. זכינו, ועשרות שיעורי ה"דף היומי" נפתחו ביוזמתנו ברחבי הארץ, ובהם מאות רבות של לומדים שהצטרפו ללגיונו של מלך ומעשירים את עולמם בשני העולמות - בנדבך אחר נדבך, דף ליום - דבר יום ביומו, "ישוטטו רבים ותרבה הדעת", להגדיל תורה ולהאדירה.

★ ★ ★

ומפרמין עושי מצוה. התודה והברכה לכל תמכין דאורייתא, המסייעים הן בהוצאות הכרוכות בהוצאתו לאור של העלון מדי שבוע ובהפצתו ברבבות עותקים כ"י, הן בהחזקת בית המדרש למגידי השיעור והן בתמיכה פרטנית בעשרות שיעורי ה"דף היומי" על כל המשתמע מכך. יתברכו משמים בברכת התורה: "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" בברכה עד בלי די לכל מילי דמיטב, ויזכו לבריות גופא ונהורא מעליא עד ביאת גואל צדק אמן.

חיים דוד בהגרש"צ זצ"ל קובלסקי

רב בית המדרש דחסידי סוכטשוב

וראש בית המדרש למגידי שיעור ה"דף היומי"

ת ו כ ן

עמוד

א

מסכת ביצה

בא

מסכת ראש השנה

בז

מסכת תענית

קלג

מסכת מגילה

קעה

מסכת מועד קטן

רמ

מסכת חגיגה

רמג

מסכת יבמות

★ ★ ★

שפ

תוכן מעשי הגדולים

שפז

מעשים נפלאים מגדולי ישראל

תודה מקרב לב לאנשים אשר על המלאכה
המסורים להצלחת מפעלנו
מאורות הדף היומי

אחראי מערכת המחשוב: הרב בועז העברי ומשפ' שיחיו - בני ברק
עיצוב גרפי: הר"ר צבי מרקוביץ ומשפ' שיחיו - בני ברק
הדפסת לוגו: דפוס וולף - תל אביב
הר"ר אברהם זלצמן ומשפ' שיחיו - ירושלים
לוחות: הר"ר צביקה דוידוביץ ומשפ' שיחיו - ראשון לציון
הדפסה: הר"ר שמעון פדל ומשפ' שיחיו - בני ברק
עטיפה וקיפול: לעובדי חברת עיטופית בע"מ
הפצה: הר"ר ראובן קליין ומשפ' שיחיו - רמלה

הדפסת הספר:

פלטות ודפוס: "לאור" מפעלי הדפסה

הטבעות וגרפיקה: משפ' גולדשטיין

האחים היקרים הרב יעקב שמואל וינברגר ומשפ' שיחיו - בני ברק
והרב יצחק אריה וינברגר ומשפ' שיחיו - בני ברק, על עזרתם הרבה

תרגום הגליון לאנגלית:

הרב משה שפירא, הרב גרשון רובינזון, הרב חונא הורליק
הגהה: הרב שמואל נוסבוים ר"מ "שערי שלמה"

תוכן הענינים

מסכת ביצה

- דף ב, ע"א – ביצה שנולדה
 א. מסכת "ביצה" ושמה הנוסף ..... א
- דף ב, ע"א – ביצה שנולדה
 ב. החכמה תחיה בעליה ..... ב
- דף ב, ע"ב – קליפין ועצמות
 א. הבדל בין תושבי ערים אחרות לתושבי בני ברק ..... א
- דף ב, ע"ב – קליפין ועצמות
 א. פינוי קליפות בשבת לאחר סעודה או "שלום זכר" ..... א
- דף ב, ע"ב – כח דהיתרא עדיף
 ב. חומרות מיותרות ..... ב
- דף ב, ע"ב – כח דהיתרא עדיף
 ג. "כח דהיתרא" להנות בעולמנו על פי התורה ..... ג
- דף ב, ע"ב – כל דבר שבמנין וכו' לא בטיל
 ג. דבר שבמניין – אפילו באלף לא בטיל ..... ג
- דף ג, ע"א – רב לא מוקי אמורא עליה וכו' משום שכרות, רש"י: ושיכור אסור להורות וכו'
 ד. פסק דין כהלכתו ..... ד
- דף ג, ע"ב – דבר שיש לו מתירים וכו'
 ד. גוי במטבח ישיבה ..... ד
- דף ג, ע"ב – לסמוך בה את כרעי המיטה
 ה. כוחה של ביצה ..... ה
- דף ג, ע"ב – אפילו באלף לא בטיל
 ה. 1000 כמספר ..... ה
- דף ד, ע"א – רב לא מוקי אמורא עליה מימא טבא לחבריה
 ו. דרשת הרב ..... ו
- דף ה, ע"א – כל דבר שבמניין צריך מנין אחר להתירו
 ו. הטעם שאין נושאים בימינו שתי נשים ..... ו

- דף ה, ע"ב - מהרה יבנה בית המקדש
 הציפיה לגאולה ..... ו
- דף ה, ע"ב - לך אמור להם שובו לכם לאהליכם
 האם יתחתנו הנפטרים שוב בתחיית המתים? ..... ז
- דף ה, ע"ב - מהרה יבנה המקדש
 האם כשיבנה בית המקדש, נהיה חייבים בתקיעת שופר,
 בסוכה ובכל מצוות המועדים? ..... ח
- דף ז, ע"א - בדק בערב בקן של תרנגולין ולא מצא ביצה ולמחרת היתה שם ביצה
 עתידה אשה שתלד בכל יום - כתרנגולת ..... ח
- דף ז, ע"ב - כל היכא דשמעה קליה ביממא
 חתן מחפש כלה - המאבד מחפש את אבידתו ..... ט
- דף ט, ע"א - כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור
 שתיית תחליפי חלב בארוחה בשרית ואכילת שניצל או נקניקיות צמחיות
 בגבינה ..... ט
- דף ט, ע"א - שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם, ר"א ור"ש אוסרין
 ייבוש בגדים שנרטבו בשבת ..... י
- דף ט, ע"א - אפילו בחדרי חדרים אסור
 חדרי חדרים - הסתתרות לא אמיתית ..... יא
- דף י, ע"א - אין מסלקין את התריסין ביו"ט וכו'
 לקיחת מצרכים מהמכולת או מחנות ירקות בשבת וביו"ט ..... יג
- דף י, ע"ב - רוב וקרוב - לך אחר הרוב
 עם ישראל - המיעוט שבעמים ..... יב
- דף יא, ע"ב - אמר עולא שלשה דברים התירו סופן משום תחילתן
 חזרתו של רופא או מתנדב "הצלה" בשבת לביתו ..... יג
- דף יב, ע"א - דלמא בערוב והוצאה קמפלגי
 הוצאת חבילת ממחטות נייר וצרור מפתחות ביום טוב ..... יד
- דף יב, ע"א - לפלגו באבנים
 הדלקת נר לעילוי נשמה ביום טוב ..... טו
- דף יד, ע"א - רב ששת שמע קול בוכנא
 תכונותיו של מנהיג ..... טז
- דף יד, ע"א - רב ששת שמע קול בוכנא
 חוש השמיעה ..... טז
- דף יד, ע"א - כי דייכת אצל אצלו ודון
 כוחה של תפלה ..... טז

- דף יד, ע"ב – אייתי ליה דייסא
 תן לחכם ויחכם עוד ..... פז
- דף יד, ע"ב – משלחין כלים
 מתנת בר-מצווה בשבת וביו"ט ..... יז
- דף יד, ע"ב – כלאים למאי חזו וכו' אלא בקשין
 כובע העשוי משעטנז ..... יז
- דף טו, ע"ב – לוו עלי והאמינו בי ואני פורע
 הלוואה בגמחי"ם – אימתי? ..... יח
- דף טז, ע"א – כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד יוה"כ חוץ מהוצאות וכו'
 הוצאות ראש חודש וחול המועד – על חשבון מי? ..... יט
- דף טז, ע"א – וינפש ווי אבדה נפש
 במחשבה תחילה ..... יט
- דף טז, ע"א – שאם הוסיף מוסיפין לו
 הוזלת מחירים לצורכי שבת ..... כ
- דף טז, ע"א – ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו
 הרחת בשמים בהבדלה ..... כ
- דף טז, ע"א – הני בבלאי טיפשאי
 מה היא טיפשות? ..... כא
- דף טז, ע"א – נשמה יתירה
 נשמה יתירה ..... כא
- דף טז, ע"א – מידי דמילפת בעינן
 עירוב תבשילין בתפוחי אדמה מבושלים או בלפתן פירות ..... כב
- דף יז, ע"א – ת"ד שבת שחל להיות בר"ח
 טעה בתפילת ערבית של ר"ח ולא אמר "יעלה ויבוא" ..... כג
- דף יז, ע"א – אין אופין מיו"ט לחבירו
 הכנה מיום ראשון של ר"ה לשני ..... כג
- דף יז, ע"ב – דאחמירו בה רבנן טפי ממזיד
 רשע עדיף מצבוע ..... כד
- דף יח, ע"א – טומאה ביום טוב מלתא דלא שכיחא
 טבילה לכבוד יום טוב בזמן הזה ..... כד
- דף יט, ע"א – מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו
 מבין דבר מתוך דבר ..... כו
- דף יט, ע"ב – אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה
 אמירת "מזמור לתודה" ..... כה

- דף כ, ע"א - אמר להם נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה
משנים מפני השלום - שינוי או אף שקר? ..... כז
- דף כ, ע"ב - מה זו שתיקה
פרסום חיבוב מצוה ..... כח
- דף כב, ע"א - והמסתפק ממנו חייב משום מכבה
שעון שבת ביום טוב ..... כח
- דף כג, ע"א - משום דקא מוליד ריחא
שימוש בבושם, בדיאודורנט או במטפחות לחות בשבת וביום טוב ..... כט
- דף כג, ע"א - תליסר אלפי עגלי
אי דיוק בציון זמן האירוע בהזמנות לשמחות ..... ל
- דף כג, ע"א - מעשר של רבי אלעזר בן עזריה
אהבת תורה ..... ל
- דף כד, ע"א - שאין רצוני לקבל הימנו
אוהבי ה' שנאו רע ..... לא
- דף כד, ע"א - מזונותן עליך
האכלת בעלי חיים ביום טוב ..... לא
- דף כד, ע"א - יוני הרדיסאות
תוכים וציפורי שיר ..... לב
- דף כד, ע"ב - אין הסומא יוצא במקלו
הכנסת כלב לבית הכנסת ..... לב
- דף כה, ע"ב - לא יאכל אדם שום ובצל מראשו
אכילת שומים ובצלים ..... לג
- דף כה, ע"ב - לא יאכל אדם שום ובצל מראשו
חיבוב מצוה ..... לג
- דף כה, ע"ב - השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן, שלשה מגסי הרוח
שתיית משקאות בימינו ..... לד
- דף כז, ע"א - גמדו בידי אדם לא קמבעי לן
דין בגד שהיה רטוב בבין השמשות ..... לה
- דף כח, ע"א - אסור לעשות בית יד בבשר
עשיית צורת "מגן דוד" באפיקומן ..... לה
- דף כט, ע"ב - גזל ואינו יודע ממי גזל, יעשה בהם צרכי רבים
הקמת "כולל" כהשבת גזילה ..... לו
- דף כט, ע"ב - גזל ואינו יודע ממי גזל, יעשה בהם צרכי רבים
חזרה בתשובה אמיתית ..... לו

דף ל, ע"א – אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין

לז ..... דברים האסורים משום שמא יתקן כלי שיר

דף ל, ע"א – מוטב יהיו שוגגין

לז ..... מצוות תוכחה באופן המועיל

דף ל, ע"ב – מניין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה שנאמר חג הסוכות שבעת ימים לה'

לח ..... הסוכה כהגנה מרוחות ומגשמים

דף ל, ע"ב – ותלה בה פרכילי ענבים עטרות של דימונים וסדינים המצויירים

קישוט הסוכה במנורות נדלקות ונכבות ולבישת מסכות המיוצרות

לז ..... לצורך חגי הגויים

דף ל, ע"ב – אסור להסתפק מהן

לז ..... אתרוג כשר שנתלה בטעות בסוכה

דף לא, ע"ב – אסור להסתפק מהן

מ ..... לקחת מנוי סוכה לצורך מצוה

דף לא, ע"ב – הני ליבני דאייתור מבנינא

מא ..... שימוש באבן לעצירת הדלת

דף לב, ע"ב – ת"ר ג' חייהם אינם חיים, המצפה לשולחן חבירו, מי שאשתו מושלת עליו וכו'

מא ..... ובחרת בחיים

דף לג, ע"א – וכן פוריא

מב ..... הקמת שולחן מתפרק בשבת

דף לג, ע"ב – שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי

מב ..... פתיחת אריזות וקופסאות בשבת

דף לג, ע"ב – נוטל אדם קיסם

מג ..... הציצת שיניים בשבת

דף לד, ע"ב – כיון דכתיב וקראת לשבת עונג

מג ..... מצוות "עונג" ביום טוב

דף לד, ע"ב – וקראת לשבת ענג

מה ..... שבת שלום

דף לה, ע"ב – נזיר לא יחוף ראשו

מד ..... סריקת שער בשבת

דף לו, ע"ב – גזירה שמא יחתוך זמורה

מה ..... מצוה גוררת מצוה וכו'

דף לו, ע"ב – אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש

מו ..... הכנסת אורחים בחג

- דף לז, ע"א – לא דנין וכו' גזירה שמא יכתוב
הדן דין תורה בשבת ..... מה
- דף לז, ע"א – ולא מקדשין, וכולהו טעמא מאי? שמא יכתוב
כבודה של בת ישראל ..... מו
- דף לז, ע"א – אין מקדישין וכו' גזירה משום מקח וממכר
הזכרת סכומי כסף ב"מי שברך" בשבת ..... מו
- דף לח, ע"ב – יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל
תפילה להצלחת הלימוד ..... מח
- דף לח, ע"ב – אמר רב חסדא נבילה בטלה בשחוטה
ערכה הכספי של נבילה שנפלה לסיר בשר כשר ..... מץ

מסכת ראש השנה

- דף ב, ע"א – שטרי חוב המוקדמים פסולים
חופה שהתאחרה ..... נא
- דף ב, ע"ב – לא צריכא דאימנו עליה מאדר
מינוי רב בישראל כממלא מקום אביו ..... נב
- דף ד, ע"א – האומר סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני הרי זה צדיק גמור
עזרה לזולת לפי צרכיו ..... נב
- דף ד, ע"א – ע"מ שיחיה בני
ביקור חולים על ידי טלפון ..... נג
- דף ד, ע"א – האומר סלע זה לצדקה כדי שיחיה בני הרי זה צדיק גמור
נתינה יפה ..... נג
- דף ד, ע"א – אף חג השבועות יש לה תשלומים כל ז'
ימי השלמה לחג השבועות בזמן הזה ..... נד
- דף ד, ע"ב – והצדקות וכו' עובר בבל תאחר
איסור "בל תאחר" בימינו ..... נה
- דף ה, ע"א – מצוה לממני ימים ומצוה לממני שבועי
ספירת העומר ..... נה
- דף ו, ע"א – אמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר
הכנסת אורחים של גדולי ישראל ..... נו
- דף ו, ע"ב – הא איתא בשמחה
אשה ששכחה "יעלה ויבוא" ביום טוב ..... נז

- דף י, ע"א – באחד בניסן ראש השנה לחדשים
 נח ..... ציון התאריך הלועזי בצ'קים וכדו'
- דף י, ע"ב – ששה עשר בניסן ראש השנה לעומר
 נט ..... איסורים הנגרמים מיכוא דגנים מחו"ל
- דף ח, ע"ב – לאומות העולם מניין? תלמוד לומר משפט לאלוקי יעקב
 ס ..... הטוב מול הרע
- דף ט, ע"א – שבתות מניין
 ס ..... תוספת שבת
- דף ט, ע"א – כל האוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי
 סא ..... אכילה בערב יום הכיפורים
- דף י, ע"ב – בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים
 סב ..... כיצד הסתפר יוסף בחג?
- דף יא, ע"א – האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו וכו'
 סג ..... ברכת האילנות
- דף יא, ע"ב – ליל שמורים לילה המשומר ובא מן המזיקים
 סג ..... שמירה מהמזיקים בליל פסח
- דף יב, ע"א – למבול כרבי אליעזר וכו'
 פד ..... זמן אמירת סליחות לפני ראש השנה
- דף יב, ע"ב – מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש
 פה ..... זהירות במעשרות
- דף יד, ע"א – ר"ה לאילן
 פה ..... האתרוג וסגולותיו, וקצת ענייני ט"ו בשבט
- דף טו, ע"א – אתרוג אחר לקיטתו
 פו ..... אתרוג של שמיטה
- דף טז, ע"א – כמאן מצלינן האידנא וכו' כר' יוסי
 פז ..... אמר בתפלת כל השנה "המלך המשפט" – יצא
- דף טז, ע"א – בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון
 פז ..... חכמת פתרון החלום
- דף טז, ע"א – פסח על התבואה
 פז ..... השלום – כלי מחזיק ברכה
- דף טז, ע"א – כדי שיתברכו לכם פירות האילן
 פח ..... מדוע לא קוראים בכל שבת ושבת למפטיר את קרבנות היום?
- דף טז, ע"א – מריעים? רחמנא אמר זכרון תרועה
 פט ..... טעה בתפילת ראש השנה

- דף טז, ע"ב - ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם וכו' שינוי השם
שינוי השם לחולה ..... פט
- דף טז, ע"ב - אר"י חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר: מדוע את הולכת אליו היום לא חודש וגו'
הקבלת פני הרב ברגל בזמננו ..... ע
- דף יז, ע"ב - יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם
מידות טובות ..... עא
- דף יח, ע"א - אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליוה"כ
עשרת ימי תשובה ..... עב
- דף יח, ע"ב - מזכירין שם שמים בשטרות וכו' וביטלום
כתיבת ב"ה או בס"ד במכתבי חול ..... עב
- דף יט, ע"א - ואותו היום עשאוהו יום טוב
חגיגת יום הצלה ומסיבות יום הולדת ..... עג
- דף יט, ע"ב - חמישים שערי בינה נבראו בעולם, כולם נתנו למשה חסר אחת
חמישים שערי בינה ..... עג
- דף כ, ע"ב - אמר שמואל יכילנא לתקוני גולה
חכמתכם ובינתכם ..... עד
- דף כא, ע"א - כי חזיתו סיהרא דמשלים
אדם שהלך במדבר ואיבד את חשבון הימים - כיצד ינהג? ..... עה
- דף כב, ע"א - אלו הן הפסולין המשחק בקוביא
מילוי טופסי לוטו והשתתפות בהגרלות ..... עה
- דף כב, ע"ב - בראשונה היו מקבלים עדות החדש מכל אדם
עדות של אדם שבא מחו"ל ..... עו
- דף כג, ע"א - משום ביטול מלאכה לעם שני ימים
עשיית מלאכה בראש חודש ..... עז
- דף כג, ע"ב - וסעודות גדולות היו עושין להם
תשלום עבור עדות ..... עח
- דף כד, ע"א - ראינוהו במים ראינוהו בעששית
קידוש לבנה, כשרואה מבעד לעדשות משקפיים או מבעד לחלון ..... עט
- דף כד, ע"א - ראינוהו במים ראינוהו בעששית
זאת התורה לא תהא מוחלפת ..... עט
- דף כד, ע"א - לא אסרה תורה אלא דמות ארבע פנים בהדי הדדי
עשיית ציור על משנת "הוי עז כנמר" וציורים שעל גבי הפרוכת ..... פ
- דף כד, ע"ב - דמות ארבע פנים
מחילה גמורה ..... פ

- דף כה, ע"א – אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין
פא ..... אהבת ה' לעמו
- דף כו, ע"א – כל השופרות כשרים
פב ..... קרן של אדם לתקיעת שופר
- דף כו, ע"א – אין קטיגור נעשה סניגור
פב ..... כהן שגרם תאונת דרכים והרג אדם
- דף כו, ע"א – ציפהו זהב
פג ..... עיטורים, ציורים וכתובת שם הבעלים על גבי השופר
- דף כו, ע"א – תרי קלי לא משתמע
פד ..... אמירת קדיש על ידי מספר אבלים בבת אחת
- דף כו, ע"א – שמור וזכור בדיבור אחד נאמר
פד ..... הדרך לרוחניות
- דף כו, ע"א – אפילו עשרה קורין כיון דחביב יהיב דעתיה
פה ..... קריאת המפטיר על ידי שני נערים שנעשו בר-מצוה באותה שבת
- דף כו, ע"א – דיבק שברי שופרות פסול
פו ..... עשיית אות "שיץ" שעל תפילין של ראש על ידי הדבקה
- דף כו, ע"ב – ואם קול הברה שמע לא יצא
פז ..... שמיעת דבר שמחוייבים בשמיעתו על ידי טלפון או רמקול
- דף כו, ע"ב – והעברת דרך העברתו
פז ..... שופרות מעוצבים
- דף כח, ע"א – בשופר של עולה
פח ..... "ביום ההוא יתקע בשופר גדול" – בשופר של עולה
- דף כט, ע"א – בשליח ציבור עסקינן דדעתיה אכולי עלמא
פח ..... תשלום על מקומות בבית הכנסת לתפילת ימים נוראים
- דף כט, ע"א – כל הברכות אף על פי שיצא מוציא
פט ..... נסיעה ברכב לאחר קידוש של ליל שבת
- דף לב, ע"ב – זריזין מקדימין למצוות
צ ..... לערוך ברית מילה באיחור כדי לעשותה ברוב עם
- דף לב, ע"ב – ספרי חיים וספרי מתים
צ ..... באיזה ספר הצדיקים נכתבים בשנת פטירתם?
- דף לג, ע"א – אין מעכבין את הנשים מלתקוע
צא ..... בעל תוקע חולה
- דף לג, ע"א – אין מעכבים את הנשים מלתקוע
צא ..... פסיקת הלכה על פי חלומות

- דף לג, ע"א – אין מעכבין את הנשים מלתקוע
 תקיעת שופר לאנשים המחללים את החג ..... צב
- דף לג, ע"א – נשים סומכות רשות
 אשה הנוטלת לולב או תוקעת בשופר – האם מברכת? ..... צג
- דף לג, ע"א – מי רגלים אסור מפני הכבוד
 אדם שיצא לביהכ"ס באמצע תקיעות השופר ..... צג
- דף לד, ע"ב – שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא
 בתי כנסת הסמוכים זה לזה ושומעים את התקיעות מאחד לשני ..... צד
- דף לה, ע"א – בברכות של ר"ה יוה"כ ושל פרקים
 אותיות קידוש לבנה ..... צה

מסכת תענית

- דף ב, ע"א – איזו עבודה שבלב זוהי תפילה
 זיכוי נהג מונית בתפילה דאורייתא ..... צז
- דף ב, ע"א – ג' מפתחות ביד הקב"ה, ויש אומרים אף פרנסה
 לית מידי דלא רמיזא ..... צז
- דף ב, ע"ב – מזכירים גבורות גשמים
 אמירת "משיב הרוח ומוריד הגשם" לפני שהכריז השליח ציבור "מוריד
 הגשם" ..... צח
- דף ג, ע"ב – בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו
 אדם שמסתפק בימות החמה שמא אמר "מוריד הגשם" ..... צט
- דף ג, ע"ב – מחזירין אותו
 אינו דומה השונה מאה פעמים לשונה מאה ואחת פעמים ..... ק
- דף ג, ע"ב – בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו
 לימוד תורה וכפילת מילים באמצע תפילת שמונה עשרה ..... ק
- דף ז, ע"א – תלמיד הגון
 לימוד תורה לאדם שאינו הגון ..... קא
- דף ז, ע"א – חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בד בבד בתורה
 ללמוד ללא חברותא בימינו ..... קב
- דף ז, ע"א – למה נמשלו דברי תורה כעץ, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה
 החזקת ספר התורה בשעת הקריאה ..... קב
- דף ח, ע"א – בימי רבי זירא גזרו גזירה
 אדם שקיבל על עצמו בשעת צרה להצטרף לשיעור "דף היומי" ..... קג

- דף ח, ע"א – אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו
כיצד פועל "עין הרע" ? ..... קד
- דף ט, ע"א – עשר בשביל שתתעשר
מעשר כספים ..... קד
- דף ט, ע"ב – ובבלאי לא עסקי בתורה
מנהגי חיבוב התורה לילד שמלאו לו שלש שנים ..... קה
- דף ט, ע"ב – ליזלו רבנן בשלמא-לשלמא
הנפרד מחברו יאמר לו: "לך לשלום" ..... קה
- דף י, ע"ב – פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם
רפואה לראייה ..... קז
- דף י, ע"ב – לעולם יצא אדם בכי טוב
נסיעות בין עירוניות בלילה ..... קז
- דף יב, ע"א – כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית
זמן יציאת הצום לנוהגים בשיטת ר"ת ..... קח
- דף יב, ע"ב – יפה תענית לחלום כאש בנעורת ואפילו בשבת
תענית חלום בשבת ..... קח
- דף יב, ע"ב – ריבעא דיומא
קריאת התורה של תענית שחלה בערב שבת ..... קט
- דף יג, ע"ב – מתפלל של תענית
אמירת תפילת "עננו" בתענית ..... קי
- דף יג, ע"ב – אין בין יחיד שקיבל עליו תענית יחיד ליחיד שקיבל עליו תענית ציבור
לעבור על "כל תשחית" משום ענווה וצניעות ..... קיא
- דף יד, ע"א – רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה
חילול שבת כדי להעביר לצדיק שם של חולה שיתפלל בעבורו ..... קיא
- דף טו, ע"א – מורידין לפני התיבה
מקום הש"ץ בתפילתו – בעמוד או בבימה ? ..... קיב
- דף טו, ע"ב – ובחמישי מותרים מפני כבוד שבת
תספורת ביום חמישי ..... קיג
- דף טו, ע"ב – אפר מקלה
שימוש באפר סיגריות כאפר מקלה ..... קיד
- דף טז, ע"א – אפר מקלה על גבי התיבה
הנחת אפר על גבי ס"ת בתענית ..... קטז
- דף טז, ע"א – אדם שיש בידו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בתשובה, למה הוא דומה, לטובל ושרץ בידן
כי ימינך פשוטה לקבל שבים ..... קטז

- דף טז, ע"א – למה יוצאין לבית הקברות
מדוע אנו פוסקים הלכה כתלמוד בבלי ולא כתלמוד ירושלמי? ..... קפז
- דף טז, ע"א – אין אנו מרחמים על אלו
אדם ובהמה תושיע ה' ..... קפז
- דף יח, ע"ב – ניקנור, אחד מאפרכי יוונים היה
שימוש בשמות גויים או בשמות רשעים ..... קפז
- דף יט, ע"א – עג עוגה ועמד בתוכה
הטעם לעשיית המצות בצורת עיגול ..... קיז
- דף כ, ע"א – שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי
פרעון חוב – עד השקיעה או עד צאת הכוכבים? ..... קיח
- דף כ, ע"א – נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב
תפילה מעומק הלב ..... קיח
- דף כ, ע"ב – לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי שעשית
ניתוח לשיפור המראה החיצוני ..... קיט
- דף כ, ע"ב – ושדי ליה לנהרא
זריקת עודפי פירות וירקות לים ..... קכ
- דף כא, ע"ב – מנה בן פרס
כבוד האב ..... קכ
- דף כב, ע"א – לצפרא כרכינהו ושקלינהו
לגנוב מחבירו לצורך "מתיחה" ..... קכא
- דף כג, ע"ב – אישתטח על קברא
השתטחות ותפילה על קברי צדיקים ..... קכב
- דף כג, ע"ב – תתייפי חנה
הזכרת שם המתברך ב"מי שברך" ..... קכג
- דף כד, ע"א – ההוא חמרא
לסמוך על הנס – לא על חשבון אחרים ..... קכד
- דף כד, ע"ב – ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים
שינוי הנוסח המוזכר במחזורים מהנוסח המוזכר בגמרא ..... קכה
- דף כו, ע"ב – מנחה אין בה נשיאת כפיים
ברכת כהנים במנחה ..... קכה
- דף כו, ע"ב – ביום חתונתו – זה מתן תורה
אהבת ה' לעמו ..... קכו
- דף כז, ע"ב – כל פסקיה דלא פסקי משה
ברכת הכנים בליל שבת קודש ..... קכז

דף כז, ע"ב – און לא פסקין

אמירת "ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי" בקידוש ליל שבת ..... קכז

דף כח, ע"א – ועל כיוצא בהם הוא אומר זכר צדיק לברכה

הוספת תואר ודברי ברכה כשמזכיר שם של צדיק ..... קכח

דף כח, ע"ב – מנהג אבותיהם בידיהם

מדוע אין מברכים על מנהג "חכמת ערבות" בהושענא רבא? ..... קכט

דף כט, ע"ב – משנכנס אב ממעטים בשמחה

שמחת נישואין בחודש אב ..... קל

דף ל, ע"א – יין תוסס אין בו משום גילוי

עשיית קידוש על יין מוגז שהיה מגולה ..... קלא

מסכת מגילה

דף ב, ע"א – מגילה נקראת

נוסח ספרד ונוסח אשכנז לעניין "לא תתגודדו" ..... קלב

דף ב, ע"א – בזמן הזה וכו' אין קוראים אותה אלא בזמנה

קריאת המגילה לאדם העובר טיפול רפואי בפורים ..... קלד

דף ג, ע"א – ליקרי ק"ש

אמירת פסוקים כסגולה ..... קלד

דף ג, ע"א – אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישין שמא שד הוא

אמירת שלום בבית המרחץ או לאדם ההולך בגילוי ראש ..... קלה

דף ג, ע"א – אמר רב יוסף אלמלא תרגומא

לימוד "תורה שבכתב" על פה ..... קלז

דף ד, ע"א – ולשנותה ביום סבור מינה

חשיבות לימוד מסכת מגילה ..... קלז

דף ד, ע"ב – מגילה בשבת לא קרינן

להכין את קריאת המגילה בשבת מתוך מגילת קלף ..... קלז

דף ה, ע"א – פורים שחל להיות בשבת ערב שבת זמנא

מדוע אין עושים סעודת פורים בשבת? ..... קלח

דף ה, ע"א – רבי נטע נטיעה

יצירת תחפושת או צביעתה ביום הפורים ..... קלט

דף ו, ע"א – אלו תארטאות וקרקסאות, שעתידין שרי יהודה ללמד בהם תורה

הפיכת כנסיות לבתי כנסת ..... קמ

דף ז, ע"א – משלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד

משלוח מנות ..... קמ

דף ז, ע"ב – חייב איניש לבסומיה

מצוות השתיה בפורים ופרטי דיניה ..... קמא

דף ז, ע"ב – סעודת פורים שאכלה בלילה

סעודת ליל פורים ..... קמב

דף ח, ע"ב – בכתב אשורית

קריאת עיתונים שאין בהם דברי תורה במקום הטינופת ..... קמג

דף ט, ע"א – כתבו לי תורת משה רבכם

למכור ספרי תהלים לגויים ..... קמד

דף י, ע"ב – מעשי ידי טובעים בים

אין לשמוח במפלתו של אדם רשע ..... קמד

דף יא, ע"א – אברם הוא אברהם

הקורא "אברם" לחבירו הנקרא אברהם ..... קמה

דף יב, ע"ב – יום השביעי שבת היה

אמירת "ואני תפילתי" ו"ברוך שמי" במנחה של שבת ..... קמו

דף יב, ע"ב – מפשיטתן וכו' ועושה בהם מלאכה

החלפת בגדים ונעליים לכבוד שבת ..... קמו

דף יג, ע"א – כל המגדל יתום ויתומה

צירופו של ה"גולם מפראג" למניין ..... קמו

דף יג, ע"א – מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו

אמירת קדיש על ידי בן מאומץ ..... קמז

דף יג, ע"ב – סימנים שמסרה רחל ללאה

הוותרנות משתלמת ..... קמז

דף טו, ע"א – האומר דבר בשם אומרו

האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ..... קנ

דף טו, ע"א – האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם

האומר דבר בשם אומרו ..... קנ

דף טו, ע"ב – רבה אמר לפני שבר גאון

מנהג שכירת הכוס בחופה ובאירוסין ..... קנב

דף טז, ע"ב – בנשימה אחת

אמירת עשרת בני המן ..... קנב

דף יח, ע"א – אתיא זכירה זכירה

האם זכרוננו של אדם מתחדד בשנה מעוברת? ..... קנג

- דף יח, ע"ב - אין הלכה כרבי מונא
קריאת המגילה במלחמת המפרץ ..... קנד
- דף יח, ע"ב - היה כותבה דורשה ומגיהה
כתב את ספירת העומר במקום לספור בפיו ..... קנה
- דף יט, ע"א - ותכתב אסתר
גרפיקאית שכתבה מגילה ..... קנו
- דף יט, ע"ב - חוץ מחרש, שוטה וקטן
ילד שנעשה בר-מצוה בפורים ..... קנז
- דף יט, ע"ב - חוץ מחרש, שוטה וקטן
מנהגי מחיית עמלק והכאה ב"המן" ..... קנז
- דף כ, ע"ב - ולמוספין כשר כל היום
חולה המגיע לבית כנסת בשעה שהקהל עומדים בתפילת מוסף ..... קנח
- דף כא, ע"א - הקורא את המגילה עומד ויושב
ישיבה בשעת קריאת המגילה וברכותיה ..... קנט
- דף כא, ע"ב - הרב את ריבנו
לצייר ציורים ולכתוב הברכות על גבי המגילה ..... קפ
- דף כג, ע"א - ביום טוב מאחרים לבוא
תפקידו של הבעל כ"ביביסטר" על פי ההלכה ..... קפ
- דף כד, ע"א - קטן פרוחח
לימוד התורה לילדים שאינם נזהרים מנגיעה במקומות המכוסים ..... קפא
- דף כה, ע"א - הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים
תפילה על בן משפחה שיחזור למוטב ..... קפב
- דף כה, ע"ב - דתיהוי להו כפרה
נתינת צדקה לעילוי נשמה ..... קפג
- דף כו, ע"א - מכרו תורה לא יקחו ספרים
מנהג עשיית עטרה של כסף בטלית ..... קפד
- דף כו, ע"א - כיון דאדעתא ידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה
מדוע קוראים לבתי כנסת חסידיים "שטיבל"? ..... קפד
- דף כו, ע"ב - תשמישי מצוה נזרקין
סוכה ולולב לאחר החג, וסגולה להנצל מתאונות דרכים ..... קפה
- דף כז, ע"ב - מימי לא עשיתי קפנדריא
לעבור בבית כנסת כקיצור דרך ..... קפו
- דף כח, ע"א - במה הארכת ימים
הסוד לאריכות ימים ..... קפז

- דף כח, ע"ב – ודאשתמש בתגא חלף
כבוד תלמידי חכמים ..... קפח
- דף כט, ע"א – הוו יתבו בכנישתא דשף ויחיב בנהרדעא
אבן מהכותל המערבי – סגולה מסוכנת ..... קפט
- דף כט, ע"ב – מסתברא דתדיר ושאינו תדיר קודם
קידוש לבנה כליל פורים ..... קפח
- דף לא, ע"ב – מתחיל בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק שלאחריהם
הדואג לכבוד שמים ניצל מקללות ..... קע
- דף לב, ע"א – הלוחות אין בהם משום קדושה
נידונים מעניינים בענייני גניזה ומנהגי ישראל ..... קעא
- דף לב, ע"א – כל השונה בלא זמדה
השמטת חלקי דינים בעריכת המשניות על ידי רבנו הקדוש ..... קעג
- דף לב, ע"ב – הגדול שבהם גולל
כיצד ינהג ילד שכובד בגלילת ספר תורה? ..... קעג

מסכת מועד קטן

- דף ב, ע"ב – בשלמא מועד משום טירחה הוא
כתיבה בחול המועד על ידי שינוי ..... קעה
- דף ד, ע"א – נהרות המושכים מים מן האגמים מותר להשקות מהם בחוה"מ
השקיית פרחים בחול המועד בימינו ..... קעו
- דף ה, ע"א – אמר ר"ש בן פזי רמז לציון קברות מן התורה
מדוע בנו מצבות על קברי האבות בחברון? ..... קעו
- דף ה, ע"א – רואה בישועתו של הקב"ה
קיום מצוות בחכמה ..... קעז
- דף ו, ע"א – משום שכר פעולה דמזלי גבן
האם מותר לאדם שאין לו מה לאכול לעבוד בחול המועד? ..... קעה
- דף ז, ע"א – בטהור כולי עלמא לא פליגי דלא חזי ליה
אדם שאביו נפטר – האם צריך להודיעו בחול המועד? ..... קעט
- דף ח, ע"א – איצטריך וכו' וביום הראות
האם מותר לחתן לפתוח תכנית חסכון בימי ה"שבע ברכות"? ..... קפ
- דף ח, ע"ב – אין נושאים נשים במועד
עריכת חתונה בחול המועד או בפורים ..... קפא

- דף ט, ע"א – איבעי ליה לשיורי פורתא
דחיית סיום מסכת כדי לעשותו ברוכ עם ..... קפב
- דף ט, ע"ב – א"ל הנך כולהו ברכתא נינהו
ברכת צדיקים ..... קפג
- דף י, ע"א – רבא שרי לכסכוסי קירמי
גיהוץ בחול המועד ..... קפג
- דף יא, ע"א – רב שרא לחייא בר אשי למיגדל אוהרי
קליעת קושיקלא"ך [אוגדן לד' מינים] מעלי לולב בחג הסוכות ..... קפה
- דף יא, ע"א – משתי עליה אבוה
עשיית רפואות המוזכרות בגמרא ..... קפה
- דף יב, ע"ב – מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים
סידור החנות בחול המועד ..... קפו
- דף יג, ע"ב – ואלו מגלחין במועד
תספורת בחול המועד לאדם שבא מחו"ל ..... קפז
- דף יד, ע"ב – קטן מותר לגלחו במועד
עשיית תספורת ["חלאקה"] לקטן שמלאו לו שלש שנים ..... קפח
- דף טו, ע"ב – אבל אסור בנעילת הסנדל
הליכה בשבת ללא נעליים ..... קפט
- דף טו, ע"ב – אבל אינו משלח קורבנותיו
אמירת סדר הקרבנות בימי אבלות ..... קצ
- דף טז, ע"א – יצא רבי חייא ושנה
האם תלמיד רשאי לחלוק על רבו? ..... קצ
- דף טז, ע"ב – על אודות האשה הכושית אשר לקח
כינוי שם כסגולה נגד "עין הרע" ..... קצא
- דף יז, ע"א – ואתא איהו נמי בהדיהו
האם יכול שונא לקיים מצוות ביקור חולים? ..... קצב
- דף יח, ע"א – שמע מינה תלת
התבוננות בציפורנים בעת ההבדלה – סגולה ..... קצג
- דף יח, ע"ב – אין כותבין שטרי חוב במועד
כתיבת צ'קים בחול המועד ..... קצד
- דף יח, ע"ב – וגזירות בי"ד
לימוד תורה מתוך הדחק ..... קצה
- דף כא, ע"א – ואסור לקרות בתנ"ך ולשנות משנה
לימוד משניות ואמירת קדיש דרבנן בבית האבל ..... קצו

- דף כב, ע"א – אמר להו רבא לבני מחוזא
מעלת הקבורה בארץ ישראל ובירושלים ..... קצח
- דף כב, ע"ב – על כל המתים כולם נכנס לבית השמחה
דיני אכלים בסעודת שמחה ..... ר
- דף כג, ע"א – ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל
הרחת בשמים בבית האבל ..... רא
- דף כג, ע"א – שמועה ואגדה בבית האבל
חשיבות הקדיש לעילוי נשמה ..... קצו
- דף כד, ע"א – עטיפת הישמעאלים
צורת ההתעטפות בטלית בעת הברכה ..... רב
- דף כה, ע"א – העומד על המת בשעת יציאת נשמה
הכדל בין מתנדב "הצלה" לעובדי מד"א ..... רג
- דף כה, ע"א – אסור לישוב על גבי מיטה שספר תורה עליה
כיבוד ספרי קודש – סגולה לכבוד ..... רה
- דף כה, ע"ב – אסיקו ליה חנן על שמיה
מה היה שמו של ה"חזון איש"? ..... רא
- דף כז, ע"א – כי הוה בר שיתין עביד יומא טבא לרבנן
יום ההולדת השישים ..... רז
- דף כז, ע"א – חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא
לשנות את המזל לטובה ..... רז

מסכת חגיגה

- דף ב, ע"א – חרש, שוטה וקטן וכו'
ברכה לעם ישראל ..... רט
- דף ב, ע"ב – לא תוהו בראה
משרד שידוכים לפועלים רומנים ..... רט
- דף ב, ע"ב – מה לראות [להראות]
הכרה נכונה – דרך לעבודת ה' ..... רט
- דף ב, ע"ב – איזהו קטן
מצוות האם בחינוך ילדיה ..... רי
- דף ג, ע"א – נשים באות לשמוע
לימוד התורה לנשים ..... ריא

- דף ג, ע"א – ליתן שכר למביאיהן
 אהבת השם לעמו ..... ר"י
- דף ד, ע"ב – מרים מגדלא שער נשיא
 מנהג הרואה קברים והנחת אבנים על גבי הקברים ..... ר"ב
- דף ו, ע"א – בחיגר שיכול להתפשט
 נתינת לימון או לולב פסול לקטן לארבעת המינים ..... ר"ג
- דף ו, ע"א – כל היכא דגדול מחייב מדאורייתא
 הדלקת נר חנוכה לקטן בשמן סויה ..... ר"ד
- דף ז, ע"א – וגמילות חסדים
 אופן שבו ניתן להקל באחד מדיני צדקה ..... ר"ז
- דף ח, ע"א – וכל דבר שבחובה אין בא אלא מן החולין
 מתנות לאביונים מכספי מעשר ..... ר"ז
- דף ט, ע"א – חיגר ביום הראשון ונתפשט ביום השני
 נער שנהיה בר-מצוה בעשרה באב ..... ר"ז
- דף ט, ע"א – עבר הרגל ולא חג
 ברכת החגים ..... ר"ח
- דף ט, ע"ב – זה שביטל קריאת שמע
 שכירת מטוס לקיום מצוה ..... ר"ח
- דף ט, ע"ב – אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים
 שיפור כח הזיכרון ..... ר"ט
- דף ט, ע"ב – זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם
 המשתתף בסעודה ואינו יכול להמתין לזימון ..... רכ"א
- דף י, ע"א – מנין שנשבעים לקיים את המצוה
 השבועה כאמצעי להתמודדות עם היצר ..... רכ"ב
- דף יב, ע"א – עמד וגנוז
 האור שבתורה ..... רכ"ג
- דף יג, ע"א – אין מוסרים דברי תורה לעובד כוכבים
 אמירת דבר תורה בנוכחות ה"שבת גוי" של הישיבה ..... רכ"ד
- דף טו, ע"א – יצאה בת קול ואמרה: שובו בנים שובבים חוץ מאחר
 שינוי השם ..... רכ"ד
- דף טז, ע"א – שני מלאכי השרת מעידין בו
 אמירת פזמון "שלום עליכם" ..... רכ"ה
- דף טז, ע"א – ששה דברים נאמרו באדם
 אור התורה ..... רכ"ה

- דף טז, ע"א - כל המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות, בקשת
מה מסמלת הקשת? ..... רכז
- דף טז, ע"א - אבני ביתו של אדם וקורות ביתו מעידים עליו
עדות שקית התפילין ..... רכז
- דף טז, ע"ב - אראה בנחמה
אמירת "בהיי" - שבועה וקללה ..... רכט
- דף יח, ע"א - תאמר בחולו של מועד שנקרא מקרא קודש
כבוד המועד ואמירת "א-גוט וואך" בחול המועד ..... רכט
- דף יח, ע"ב - הנוטל ידיו לפירות
נטילת הידיים קודם אכילת הכרפס בליל הסדר ..... רלא
- דף כ, ע"ב - חומר בקודש מבתרומה
גדלותו של הצדיק ..... רלב
- דף כב, ע"א - כל כלי שנשמה
טבילת מזלגות וכלים קטנים בסל ..... רלב
- דף כג, ע"א - לא אסרו אלא בירדן ובספינה וכמעשה שהיה
הסרת סכין מעל השולחן בשעת ברכת המזון ..... רלג
- דף כד, ע"ב - כל הפוסל את התרומה
נגיעה בתפילין שלא לצורך וחובת עטיפת המזוזה ..... רלה
- דף כה, ע"א - אהל זרוק לאו שמיה אהל
טיסה בשמי הארץ ..... רלז
- דף כה, ע"א - ולכשיבא אליהו ויטהרנה
כיצד מגיע אליהו הנביא לברית מילה בשבת? ..... רלז
- דף כה, ע"א - רצועה של כותים
נסיעת כהנים בימינו לגליל ..... רלח
- דף כו, ע"ב - מנורה לא כתיב ביה תמיד
הרהור במציאות הבורא במקומות המטונפים ..... רלט
- דף כו, ע"ב - טילוקו כסידור
לחם הפנים ..... רלח
- דף כו, ע"ב - ראו חיבתכם לפני המקום
עם ישראל - מקור הברכה ..... רלט
- דף כז, ע"א - שולחנו של אדם מכפר עליו
שולחנו של אדם כמזבח ..... רמא

מסכת יבמות

- דף ב, ע"א - חמש עשרה נשים
הקדמה למסכת יבמות ולסדר נשים ..... רמג
- דף ג, ע"ב - עשה דוחה לא תעשה
קביעת מזוזה באזורים משותפים לגויים וליהודים ..... רמד
- דף ד, ע"א - אף מכשפה בסקילה
האם מותר לשלוף שפן מהכובע כדרך הקוסמים? ..... רמה
- דף ד, ע"א - אפילו צמר לפשתים ופשתים לצמר
עטרות מכסף התפורות לטלית ..... רמו
- דף ד, ע"ב - דומיא דלבישה דאית בה הנאה
מדירת בגד חדש בחנות המוכרת בגדים שלא נבדקו משעטנז ..... רמז
- דף ה, ע"ב - מילה שכן לפני הדיבור
תוספת כיבודים בברית מילה ..... רמח
- דף ה, ע"ב - מילה ותמיד שכן ישנן לפני הדיבור
נישואין ותלמוד תורה ..... רמח
- דף ו, ע"ב - ואמר עולא הואיל והותר לצרעתו
הנחת פתקים בכותל המערבי ..... רמט
- דף ז, ע"ב - בחייה כל שבחייה
כיצד נשא יעקב אבינו את רחל ולא שהיו שתי אחיות? ..... רנ
- דף י, ע"ב - שליחותא דאחים קעביד
העומד להדליק נרות חנוכה בשעוה והביאו לפניו נרות שמן ..... רנא
- דף יא, ע"ב - כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו
ריהוט משומש כאמצעי לקיום מצוה ..... רנב
- דף יב, ע"ב - שומר פתאים
עישון סיגריות בימינו ואכילת מאכל רווי שומן ..... רנד
- דף יג, ע"ב - לא תעשו אגודות אגודות
המתארח בחו"ל - כיצד ינהג לגבי הנחת תפילין בחול המועד? ..... רנה
- דף יג, ע"ב - כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה וכו'
שתיקה יפה ..... רנה
- דף יד, ע"ב - דמודעי להו ופרשי
בן עדות המזרח האוכל בשר אצל בן אשכנז - כיצד ינהג? ..... רנו
- דף טו, ע"ב - אמר לי הולך לו זיתים
מנהגי אכילת זיתים ..... רנז

- דף טז, ע"א - מסוף העולם ועד סופו
רבי עקיבא בתלמוד ..... רנט
- דף טז, ע"ב - נער הייתי גם זקנתי
עשיית צדקה לעילוי נשמת הנפטרים מועילה לחיים ..... רנח
- דף יח, ע"א - אסור לבטל מצות יבמין
קידושין בשבת כדי לפטור מחליצה ..... רנט
- דף יט, ע"א - יוצאה משום אשת אחיו שלא היה בעולמו
"משפט שלמה" ומסכת יבמות ..... רפא
- דף כא, ע"א - אמרו לי כלדאי
האסטרולוגיה על פי היהדות ..... רפא
- דף כא, ע"א - קשה עונשם של מידות
חניית רכב שלא כחוק - חשש גזל ! ..... רפג
- דף כב, ע"א - אי לאו שלא יאמרו באין מקדושה חמורה
כבוד הגר לאביו הגוי ..... רפד
- דף כב, ע"ב - וחייב על מכתו
מילה והזרקת תרופה לאב על ידי בנו ..... רפה
- דף כד, ע"א - או אינו אלא לשם
סדר קריאת השמות לילדים ..... רפו
- דף כד, ע"ב - אין מקבלים גרים לימות המשיח
מעלת ישראל בימות המשיח ..... רפז
- דף כה, ע"א - אמר אביי אמרה לי אם
כבוד הילדים להוריהם המאמצים ..... רפח
- דף כה, ע"ב - אין אדם משים עצמו רשע
פורץ שחזר בתשובה ..... רפט
- דף כו, ע"א - אדמייבם חד מית אידך
הימנעות מחליצה מטעמי נוחות ..... רעא
- דף כז, ע"א - קרי ליה כולן
תפילת ראש השנה ומסכת יבמות ..... ערב
- דף ל, ע"א - כל יבמה שאין קורא בה
חליצה למשומדת ..... ערב
- דף לא, ע"ב - ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם
אמירת קידוש ליל שבת בעיניים עצומות ..... רעג
- דף לב, ע"ב - נבילה לכל נאסרה
יולדת הנקלעת לבי"ח שאין בו כשרות מוסמכת ..... ערה

- דף לג, ע"א - שחתך אצבעו בסכין
חיבור איבר לכהן בניתוח פלסטי ..... רעז
- דף לג, ע"ב - לקוברו בין רשעים גמורים
בחירת מקום קבורה ..... רעז
- דף לד, ע"ב - הגיורת והשבויה
גר שרצונו לומר קדיש על אביו הנכרי ..... רעח
- דף לה, ע"א - אמר לן רב ששת ואנהירנהו לעינין
כבוד הזולת ..... רעט
- דף לו, ע"ב - אמר רשב"ג כל ששהה באדם ל' יום אינו נפל
פג באינקובטור לעניין פדיון הבן ..... רעט
- דף לז, ע"ב - אנא בר מיתנא הוא
זהב שנותר לאחר המלחמה בכספות הבנקים בשווייץ ..... רפא
- דף לז, ע"ב - אינו דומה מי שיש לו פת בסלו וכו'
יום הבר-מצוה ..... רפב
- דף לח, ע"א - מצוה בגדול ליבם
דיני תאומים שיוולדו באדר השנה ..... רפד
- דף לט, ע"א - שהווי מצוה לא משהינן
מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה ..... רפה
- דף לט, ע"ב - ושרת סיניה מעל רגלוהי
נגיעה בנעליים ואמירת דבר שבקדושה ..... רפז
- דף מ, ע"א - יחיד ורבים הלכה כרבים
סגולה לשמירה בדרכים ..... רפח
- דף מא, ע"א - הכי השתא התם אם יבוא אליהו
אתרוג שהתערב באתרוגי ערלה ..... רפט
- דף מד, ע"א - ואל תשים קטטה בביתך
דחיית מצוות עשה משום חרם דרכנו גרשום ..... רצ
- דף מז, ע"א - כל שאינו נאכל כמות שהוא חי
קפה ומיקרוגל לעניין בישולי גויים ..... רצא
- דף מז, ע"א - מל ולא טבל
אדם המסופק בדבר יהדותו - כיצד ישמור שבת? ..... רצב
- דף מז, ע"א - קודם שימול מודיעים אותו מקצת מצוות קלות
תורת חיים ..... רצג
- דף מז, ע"ב - ארבע מיתות נמסרו לבי"ד
גרות לשם שמים ..... רצד

- דף מח, ע"א - זיל אטמר
- הסתרת חסרונות בשידוכים ..... רצה
- דף מט, ע"ב - באספקלריא שאינה מאירה
- אמירת קריאת שמע מול מראה ..... רצו
- דף נ, ע"א - זכה מוסיפין לו
- סגולה לאריכות ימים ..... רצו
- דף נ, ע"א - משלו הוסיפו לו
- הסכם אי העלאה במחירי שכירות ..... רצט
- דף נב, ע"א - רב מנגיד מאן דמקדש בלא שידוכי
- אירוסין כסעודת מצווה ..... ש
- דף נג, ע"א - בעינן תנאי כפול
- צדקה ורפואה בתנאי כפול ..... ש
- דף נג, ע"א - עשה מאמר
- הקשר בין יבום לתחיית המתים ..... ש
- דף נג, ע"א - אין חייב על הבושת עד שיתכוון
- השקיה ופינוי פסולת מהבית בזהירות ..... שב
- דף נג, ע"ב - אין אונס
- הקרבת חיים כדי להציל חיי אחרים ..... שג
- דף נד, ע"א - הכא במאי עסקין במתנמנם
- הנמנום בהלכה ..... שה
- דף נז, ע"ב - ומודה לי אבא
- הזכרת שם האב בשמו הפרטי - אימתי? ..... שז
- דף ס, ע"ב - רשב"י אומר קברי עכו"ם אינם מטמאים
- אוכלים ומשקים ששהו תחת אדם ישן ..... שח
- דף סא, ע"א - אסור לאדם לעמוד בלא אשה
- "שמונה עשרה" ארוך וקצר ..... שי
- דף סב, ע"א - היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים
- הנכנס לעול המצוות בספירת העומר ..... שי
- דף סב, ע"ב - בני בנים הרי הם כבנים
- הסב ונכדיו ..... שיא
- דף סב, ע"ב - הוליד בנים בילדותו
- חינוך הילדים לעת זקנה ..... שיא
- דף סג, ע"א - והנושא את בת אחותו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה
- בקיאות חז"ל במחלות גנטיות ..... שיב

דף סג, ע"א – המלוה לעני בשעת דוחקו

הלואה ללא עדים ..... ש"ג

דף סג, ע"ב – הנושא אשה עוונותיו מתפקקין

מנהגי החתן ביום חופתו ..... ש"ד

דף סה, ע"ב – אין דרכה של אשה לכבוש

האם נשים חייבות בשמיעת "פרשת זכור"? ..... ש"ז

דף סח, ע"א – בת ישראל לכהן

מנהגי האלמנה – כאביה או כבעלה? ..... ש"ז

דף סח, ע"א – רישא פסולי כהונה

כיצד לנהוג באדם מבוגר העולה לאוטובוס? ..... ש"ח

דף סח, ע"ב – אין חוששין למיעוטא

תינוק כהן בבית חולים ..... ש"ט

דף עא, ע"א – נפתח הסתום ונסתם הפתוח

על ניסיון שבכל יום ..... ש"ב

דף עא, ע"ב – שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורים

מילת תינוק על ידי אמו ..... ש"בא

דף עא, ע"ב – שאלמלא כן אין יכול לחיות

סעודת "שלום זכר" – מדוע? ..... ש"בג

דף עב, ע"א – אי בעית אימא משום שלא נשיב להם רוח צפונית

המנעות ישראל ממילה במדבר ..... ש"בג

דף עח, ע"א – אמר ר' יצחק דבר תורה רובו ומקפיד וכו'

חציצה אצל סופרי סת"ם וגננות ..... ש"בד

דף עח, ע"א – אמר ר' יהודה, מנימין גר מצרי היה לו חבר

כח הרצון ..... ש"כה

דף עח, ע"ב – שמא עובדי עבודת כוכבים יש בכם

בולים ומטבעות שיש עליהם צורת צלב ..... ש"כו

דף עח, ע"ב – פוסקי צדקה ברבים וכו'

אשה עובדת יכולה להרבות בצדקה ..... ש"כז

דף עח, ע"ב – פוסקי צדקה ברבים יש בכם

השקעה בטוחה ..... ש"כח

דף עט, ע"א – ביישנים רחמנים וגומלי חסדים וכו'

האם דגים באקווריום קודמים באכילתם? ..... ש"כט

דף פ, ע"א – שכן במינס מתרפאים באלכסנדריה של מצרים

בתי המלון של קהיר עדיפים על מלונות אלכסנדריה ..... ש"פ

- דף פ, ע"ב - עד אחד נאמן
חשש החלפת תינוקות בבית החולים ..... שלב
- דף פ, ע"ב - צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם
מדוע לא הדפיס הרבי ר' העשל ספרי חידושים? ..... שלב
- דף פב, ע"א - דבר שיש לו מתירים
כלי שאינו טבול שנתערב בכלים טבולים ..... שלד
- דף פב, ע"ב - ירושה ראשונה ושניה וכו'
טיפוח עץ מאכל באשקלון בשנת השמיטה ..... שלז
- דף פג, ע"ב - אין אדם אוסר דבר שאינו שלו
האם יוכל אורח לאסור את תבשילו של בעה"ב? ..... שלז
- דף פו, ע"ב - ההיא גינתא
הפקדת כספי גמ"ח בתכנית חיסכון ..... שלט
- דף פז, ע"ב - וחייבת בקרבן
לזכות את הדורות הבאים ..... שמא
- דף פט, ע"ב - מן הנקוב על שאינו נקוב תרומתו תרומה
קניית עציצי תפוז סיני ..... שמא
- דף פט, ע"ב - הפקר בית דין הפקר
קניה בכרטיסי אשראי ..... שמוג
- דף פט, ע"ב - הפקר בית דין היה הפקר
ממעללי הצנזורה ..... שמוג
- דף צג, ע"א - כל הימים אלו יו"ט ושבתות
אמירת "לכבוד שבת קודש" קודם האכילה בשבת ..... שדמ
- דף צג, ע"א - כל הימים אלו יו"ט ושבתות
טעם אכילת "צ'ולנט" בשבת ..... שמו
- דף צג, ע"א - דבר שלא בא לעולם
מכירת דירות "על הנייר" ..... שמוח
- דף צג, ע"ב - אקריון בחלמא קנה רצון
איסור התזמורת בחתונות המתקיימות בירושלים ..... שמוט
- דף צג, ע"ב - כל הימים אלו שבתות
קדושת סעודת שבת ..... שמוט
- דף צו, ע"ב - שנקרע ספר תורה בחמתן
מחיקת דברי תורה מקלטת ..... שג
- דף צו, ע"ב - איקפד רבי יוחנן
החינוך בימינו לעומת דורות עברו ..... שגב

- דף צז, ע"א - שאומרים דבר שמועה מפיו
הפצת קלטות דברי תורה ללא רשות ..... שנג
- דף ק, ע"א - נותנין לאשה תחילה
מי קודם בעליית ה"מפטיר"? ..... שנה
- דף ק, ע"ב - אמר לשיטה
ליצנות על אפיקורסים בפורים ..... שגז
- דף קב, ע"ב - באנפיליא חליצתה פסולה
נעילת נעליים ביום הכיפורים ..... שנה
- דף קב, ע"ב - בשכר יראיו יחלצם מדינה של גיהנם
זכות הצדיקים ..... שנה
- דף קב, ע"ב - משמע הכי ומשמע הכי
אמירת "רצה והחליצנו" בשבת ..... שגז
- דף קב, ע"ב - בשכר עוניו יחלצם מדינה של גיהנם
כפרת עוונות ..... שם
- דף קה, ע"ב - מי כתיב וחלצה ביד
כתיבת מזוזות כשמחזיק הקסת בפיו ..... שפא
- דף קה, ע"ב - דקאמר ליה רבך ולא רבי
המעיר לאחיו על כבוד האב - כיצד יאמר? ..... שפב
- דף קה, ע"ב - ענינו למטה וליבו למעלה
מקדש של מעלה ..... שפב
- דף קו, ע"א - אבוך היכא אימך היכא
טעם היציאה מבית הכנסת בשעת אמירת "יזכור" ..... שפג
- דף קו, ע"ב - מצוה על כל העומדים שם לומר
עמידה בשעת ברכת החודש ..... שפד
- דף קו, ע"ב - מר זוטרא משרטט דכתיב לכולא פרשה
כיצד לנהוג בשטר של שקל אחד? ..... שפו
- דף קט, ע"א - בחליצה כאבא שאול
מדוע אין מברכים קודם נתינת צדקה? ..... שפו
- דף קט, ע"ב - קשים גרים לישראל כספחת
האם צריך להתפלל שגויי העולם יתגיירו? ..... שפח
- דף קט, ע"ב - מפחד בלילות מפחד של גיהנום
טעם אמירת "והוא רחום" בתפילת ערבית ..... שפט
- דף קט, ע"ב - דקא מגמר לאחרני
דקדוק במצוות ..... שפט

דף קי, ע"ב – חרש מעיקרא

חרש השומע בעזרת מכשיר שמיעה ..... שע

דף קיג, ע"ב – אמר ליה זיל דבר טלי וטליא

ברכת הגומל לקטן שניצל מסכנה ..... שעא

דף קיד, ע"א – קטן הבא לכבות

כיבוי שריפה בשבת ..... שעב

דף קיד, ע"א – יונק תינוק מעובדת כוכבים

עירוי דם מדמו של גוי ..... שעג

דף קכ, ע"א – פרצוף פנים עם החוטם

עריכת הצגות בתחפושת בבתי הספר ..... שעד

דף קכ, ע"ב – סימן מובהק

הנקב בכרטיסיה כסימן להשבת אבידה ..... שעו

דף קכא, ע"א – נפל לגוב האריות

האם בירך הכהן הגדול הגומל? ..... שעז

דף קכב, ע"א – מעידין לאור הנר

בדיקת חמץ לאור פנסי הרכב ..... שעפ

דף קכב, ע"ב – יוחנן בן יונתן אריה

קריאת שני שמות לתינוק ..... שעפא

דף קכב, ע"ב – אמר לי יפה כוונת לשמי

תלמידו הכופר של הרמב"ן ..... שעפא

מסכת ביצה

דף ב, ע"ב - קליפין ועצמות

הבדל בין תושבי ערים אחרות לתושבי בני ברק

כיצד מפנים את העצמות לאחר אכילת בשר או חמין בשבת? בשעה שאין חיה או עוף להאכילם, העצמות הן "מוקצה". דין זה הוא רק במקום שאין החיות מצויות, אבל במקום שחיות מצויות, אין העצמות "מוקצה". אם כן, באזורים שבהם מצויים כלבים, מותר ליטול בשבת את העצמות ביד ולהסירן מעל השולחן [נאפי] במקום שאינו גרף של רעין, מאחר שיש כלבים באזור. מה שאין כן בעיר בני ברק, שאין בעלי-חיים שכיחים בה, אסור לפנות עצמות בשבת וביום טוב.

דף ב, ע"ב - קליפין ועצמות

פינוי קליפות בשבת לאחר פעודה או "שלוש זכר"

כפי המתבאר בסוגייתנו, קליפות הריהן "מוקצה". אם כן אסור למפצח גרעינים לגעת בקליפות בשבת. וכיצד יסיר אותן מהשולחן? במקרה שהן "גרף של רעין", מותר לפנותן בידים. במקרה שאינן "גרף של רעין", יש הצעות אחדות בפוסקים: א. לפנותן ע"י גב הסכין או ע"י כלי אחר, ולא ביד, שזהו "טלטול מן הצד" ("משנה ברורה").

פנינים

המכנים אותה "ביעא", כפי שנקראת ביצה בארמית. [הסיבה שנבחרה הלשון הארמית, ראה בהקדמת בעל ה"תפארת ישראל" על המשניות כאן.]

דף ב, ע"א - ביצה שנולדה

מסכת "ביצה" ו"שמה הנזופ"

מסכת ביצה דנה בהלכות יום טוב, לכן היא נקראת גם "מסכת יום טוב". יש

ב. בכלי חד-פעמי יש לברר אולי צריך להניח גם פרי ע"ג הצלחת, מאחר שיתכן שהכלי מתבטל לדבר שבתוכו, מפני שאינו חשוב.

ג. בסידור הרב (לגרש"ז) כתב: "מפני שקשה להזהר בכל זה, טוב להימנע מלאכול אגוזים וכד' בשבת, אלא אם כן הוציאם מקליפתם בערב שבת, ויש קהילות שנהגו כך".

דף ב, ע"ב – כח דהתירא עדיף

חומרות מיותרות

יש דיון ארוך ורחב הן בראשונים והן באחרונים, האם יכול האדם לוותר על התואר הנכבד: "כח דהתירא עדיף", והאם יכול הוא להחמיר על עצמו בדבר שההלכה קבעה בוודאות שהוא מותר. כגון: בהלכה הברורה, ש"דבר הבטל בשישים מותר לאכלו" – האם יש מעלה להחמיר, או שהמחמיר היכן שהדבר ברור להתיר, אינו אלא טועה. דעתם של הפוסקים היא, כפי שמבואר כאן: "כח דהתירא עדיף". ממילא, רק היכן שקיים ספק אמיתי, אין מנוס מלהחמיר. אך במקרה שיש קביעה מוחלטת של פסיקת הלכה להתיר, לא רק שאין צורך להחמיר, אלא אסור לנהוג כך, והמחמיר אינו אלא טועה. וזאת, מפני שיש להראות קבל עם ועדה את קביעת ההלכה, ולהוכיח שרק על פיה

פנינים

דף ב, ע"א – ביצה שנולדה

החכמה תחיה בעליה

בזכות גודל חריפותו וחכמתו של הגאון הגדול ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל [ת"נ-תקכ"ד] בעל "האורים ותומים", קנה לעצמו שם של "חכימא דיהודאי". עוד בהיותו צעיר לימים, התפרסם הילד יהונתן ונודע שמו ברבים כילד גאוני אשר הפליא את שומעיו בתפיסתו המהירה ובתשובותיו השנונות.

לימים, כששכר לו אביו ת"ח שילמדו, שאל אביו את המלמד, כשהילד יהונתן ניצב לצידו וממתין לתחילת הלימודים: "איזו מסכת כוונתך ללמדו?" ענה לו המלמד: "מסכת ביצה". שאל אביו: "כלום אין מסכת ביצה קלה מידי לילד גאוני שכמותו?" שמע הילד את השאלה והשיב מיניה וביה: "ביצה יכולה להיות גם קלה [וכה] וגם קשה, ואין הדבר תלוי אלא באופן הכנתה..."

אנו מנהלים את כל אורח חיינו. [בפרדס יוסף על ויקהל לה, ב הביא רשימה ארוכה של גדולי עולם, שהתאמצו לעשות דווקא כפי שההלכה קובעת במקרים כאלו, כדי "להוציא מליבם של צדוקים"].

דף ב, ע"ב - כח דהיתרא עדיף

"כח דהיתרא" - להנות בעולמנו על פי התורה

הגמרא מצטטת כלל האומר: "דהיתרא עדיף ליה". כלומר, עדיף לבאר את הדעת הנוטה להתיר, מפני שלהחמיר יכול כל אדם שאינו יודע כיצד לנהוג. ואילו על היודע הלכה כתב רש"י: "סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר". שהרי אין מדובר כאן בקל דעת, חלילה, המבקש להתיר בכל מחיר, אלא על ירא שמים שלא יעז לעבור על מצוה ממצוות התורה. ואם הוא מוצא מקום להתיר לעצמו, ודאי שהוא עושה זאת בביטחון ובלב שלם. על פי הסברו של המהרש"א (חולין מד, ב: "רואה טריפה לעצמו"), עליו נאמר: "יגיע כפיך כי תאכל - אשריך וטוב לך". וביארו חז"ל: "אשריך - בעולם הזה, וטוב לך - בעולם הבא" (ברכות ח, א). כלומר: "טוב לך בעולם הבא" - כיון שעסקת בתורה שהיא רוחנית, ממילא כבר מעכשו אתה הופך להיות "בן עולם הבא", שאתה מכיר ויודע את השפה ואת החוקים הרוחניים. ו"אשריך - בעולם הזה" - מפני שכאשר תלמיד חכם בודק אם הבהמה טריפה היא, אם אינו יודע את ההלכה, נאלץ להחמיר על עצמו. אמנם נוהל הוא עולם הבא כמו כל מי שנוהר מלאכול מאכל שאינו כשר, אך מי שיגע בתורה ומשמש ת"ח ויודע הלכה על בוריה, יכול להתיר היכן ששורת הדין נוהגת להתיר ואז יכול הוא לאכול ללא פקפוק. כלומר אוכל הוא בעוה"ז את יגיע כפיו בתורה.

פנינים

הן א-ל כביר ולא ימאס וכו'".
האדמו"ר ממודז'ין זצוק"ל פירש עפ"י זה את דברי הגמ', ש"דבר שבמנין" רומז על תפילה בציבור. "אפילו אלף", דהיינו, אלף מקטרגים אינם יכולים לבטלה, שהרי "א-ל כביר לא ימאס".

דף ב, ע"ב - כל דבר שבמנין וכו' לא בטיל
דבר שבמנין - אפילו באלף לא
בטיל
דרשו רז"ל (ברכות ח:): "מנין שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים, שנאמר:

דף ג, ע"ב – דבר שיש לו מתירים וכו'

גוי במטבח ישיבה

פועל גוי העובד בישיבה גילה שחסרים תפוזים בחמין. בישל תפוזים והוסיפם לחמין בליל שבת נמדובר שישראל הדליק את האש מערב שבת, שאין בהם משום בישולי עכו"ם]. האם חמין זה מותר באכילה בשבת? לכאורה, יש לאסור לאכול חמין זה בשבת, שהרי תפוחי האדמה שבישל הגוי והוסיפם לחמין, נאסרו באכילה בשבת, כיון שעשאו לצורך ישראל, ובמוצ"ש יהיה מותר לאוכלם "בכדי שיעשו". אם כן, זהו הוי "דבר שיש לו מתירין", ואפילו באלף לא בטיל, ואוסר את כל החמין.

פנינים

מצאנו גרגיר חיטה בצלחת חתננו הצעיר, ויש לחשוש שהתבשל בסיר עם מרק העוף, ואסרו". למותר לציין, שבתבשיל זה היה תלוי כל ה"שולחן עורך" של משפחה זו. ביקש הרב מן האישה במאור פנים: "במטותא ממך, קראי נא לחתנך".

הלכה האישה לביתה וקראה לחתנה, כשכולה תימהון, מה עניין שאלה זו אצל חתנה, וחזרו לבית הרב.

קיבל הרב את פני החתן הצעיר בברכת: "אגוט יו"ט" וביקשו: "יזאיל נא מר לצאת עימי לרגע קט לרחוב". בעומדם בחוץ, נטל הרב את השטריימל של החתן, ניערו בחוזקה, והנה נושרים ממנו גרגרי חיטה ספורים, מהחיטים שנזרקו על החתן בדרכו לחופה.

אמר להם הרב: "לכו, אכלו בשמחה את הנותר מהתבשיל, שהרי ודאי נפל גרגיר החיטה רק בשעת הסעודה משטריימל החתן לצלחתו, וא"כ כל שאר התבשיל שבבית מותר".

דף ג, ע"א – רב לא מוקי אמורא עליה וכו' משום שכרות רש"י: ושיכור אסור להורות וכו'

פסק דין כהלכתו

בעוד שבבתי ישראל היו מאריכים לספר ביציאת מצרים, היה רבה של ירושלים, הגאון רבי שמואל סלנט, ממנהר ו"חוטף מצוות" בליל הסדר. היה נוהג לסיים את אכילת המרור, את שתיית ארבע כוסות, את קריאת ההגדה ואת שולחן עורך בשעה קלה, וממנהר לנזם כמחצית השעה ולהתרענן לאחר שתית יין ארבע כוסות. כל זאת, כדי שיוכל להורות ולהשיב לשאלות הרבות המתעוררות אצל יושבי ירושלים, קרתא קדישא, בשוב הדעת, בתכמה וללא חשש שכרות.

שנה אחת הזדמנה לפניו שאלה אופיינית: עקרת בית ירושלמית הגיעה לפניו, כשבירה צלחת מרק, אשר בתוכה צף גרגיר חיטה נפוח. דמעתה על לחיה ושאלתה בפיה: "באמצע סעודת הסדר

רש"י בסוגייתנו מסביר, שהטעם הוא, שדבר שיש לו מתירים לא בטיל, אעפ"י שהתורה אמרה: "אחרי רבים להטות". ואם כן, היה צריך להתבטל ברוב. מ"מ החמירו רבנן, שהואיל ולאחר זמן, כשיתבטל איסורו, יוכל לאוכלו בהיתר. אומרת הגמ' למה לך לאכול היום באיסור [ע"י היתר של ביטול ברוב], הרי אם תחכה למחר, תוכל לאכלו בהיתר גמור, עד שיאכלנו באיסור, יאכלנו בהיתר. על פי זה הסתפקו האחרונים מה יהיה באופן שבמוצאי שבת לא יהיה ניתן לאוכלו, מחמת שעד אז יש חשש שיתקלקל, שאין את סברת "מתוך שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר".

דף ג, ע"ב - לסמוך בה את כרעי המיטה

כוחה של ביצה

אחד השימושים שניתן לעשות בביצה הוא: "לסמוך בה את כרעי המיטה". ללא ספק יתפלא הרואה השטחי, ויחשוב כי עם ביצה לא מבושלת אפשר לסמוך פרוסת לחם, או דבר אחר קל ורך, ולא "כרעי המיטה".

רש"י אומר: "זוקפה על חודה". באמת, ידוע הוא, כי המבנה האטומי של קליפת הביצה הוא כה סימטרי, עד שרק על ידי הפעלת לחץ רב מאד, ניתן לשבור אותה מהזויות. ואם יניחו אותה תחת רגל מיטה, על מצע רך קמעה, ורגל המיטה תהיה מרופדת בבד עבה, הרי שגם כאשר יעלה אדם על המיטה, תחזיק הביצה מעמד [אם לא יקפוץ על המיטה בבת אחת].

דף ג, ע"ב - אפילו באלף לא בטיל

ה- 1000 במספר

בגמרא כאן מופיעה הדוגמא של הערבוב הגדול ביותר: "אם התערבבה באלף", כי דוגמא גדולה מזו אין צורך לציין. ואם נאמר, שערבוב באלף אינו מתיר, הכל יבינו שהוא הדין אם התערבבה באלפיים, בעשרת אלפים ובמיליון. הנחה זו תשפוך אור על הנאמר בתורה: "לא יבוא עמוני בקהל ה'", גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה' - עד עולם" (דברים כג, ג). על פסוק זה יש לשאול: אם נאמר "עד עולם", לשם מה נאמר "דור עשירי"? אלא שדור עשירי הוא ערבוב ביותר מאלף, שהרי העמוני הראשון שנשא בת ישראל - יהיה בנו

"חצי עמוני", והנכד - "רבע עמוני", ובדור העשירי יולד לו "אחד חלקי אלף עשרים וארבעה" מעמוני. על כך אמרה התורה, שגם תערובת זו, שהיא יותר מ"אחד מאלף", אסורה. ומדוע? כי הם אסורים "עד עולם".

דף ד, ע"א - רב לא מוקי אמורא עליה מימא טבא לחבריה

דרשת הרב

מבואר בסוגייתנו, שרב היה נמנע מלדרוש בצהרי היום טוב, מאחר ששתה יין בסעודת החג, ואדם שהוא שתוי אסור לו להורות הלכה. עפ"י זה מובן מנהג ישראל, שלפנים, כשהיה מגיע רב או ת"ח לבקר בעיר, היו נוהגים לכבדו לדרוש לאחר סעודת שחרית בשבת. החת"ס אומר, שמכאן המקור למנהג זה. וזאת מפני שכידוע, אסור לאדם להורות הלכה באתריה דחבריה, היינו, שאסור לפסוק הלכות במקום שיש מרא דאתרא. על כן כיבדו את הרב האורח לדרוש לאחר סעודת שבת, שאז אין מורים הלכה. שהרי "רב לא מוקי אמורא עליה מיומא טבא לחבריה משום שכרות". ולכן, מדרשה הנאמרת לאחר סעודה, אין למדים הלכה, ואז לא נחשב שמורה הוראה באתריה דחבריה.

דף ה, ע"א - כל דבר שבמניין צריך מנין אחר להתירו

המעם שאין נושאים בימינו שתי נשים

לפי דעות רבות בראשונים לא תיקן רבנו גרשום מאור הגולה את החרם שלו [הכולל כמה תקנות בענייני גירושין ועוד], אלא עד סוף האלף שחי בו [האלף

פנינים

מסופר על רבי אלעזר ניסן, בנו של ה"ישמח משה", שהיה רגיל בבחרותו מידי ערב שבת לשוב מהשיבה שבה למד לבית הוריו כדי לשבות בצל אביו הגדול. ויהי היום, והנה כבר עברה שעת חצות, והבחור אלעזר ניסן אינו מגיע. דאגה גדולה נפלה על בני הבית, אשר חששו לשלומו, מאחר שבתקופה זו, היו הדרכים בחזקת סכנה. ככל שהתקרב זמן כניסת שבת המלכה,

דף ה, ע"ב - מהרה יבנה בית המקדש

הציפיה לגאולה

כתב הרמב"ם: "וכל מי שאינו מאמין בו [במשית], או שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבנו".

צפייתם של גדולי ישראל בכל הדורות לישועה היתה דבר שבמוחש.

החמישין. אם כן, האם בימינו, לאחר האלף החמישי, יהיה מותר לשאת שתי נשים?

חלק מהפוסקים מסבירים, שלאחר האלף החמישי קיבלו הקהילות עליהן את תקנות רבנו גרשום מאור הגולה כמנהג. ויש מהפוסקים סבורים, שהסיבה שהחרם ממשיך עד עולם הוא בגלל הדין המוזכר בסוגייתנו: "כל דבר שבמניין, צריך מניין אחר להתירו". לכן, אף שעבר הזמן, צריך מנין להתירו, כמו דעת ה"ש אומרים" המוזכר ב"תוספות", הסבורים, שגם חרמות שקצבו להם זמן, צריך מנין אחר להתירם.

אבל שיטת הרא"ש ועוד ראשונים היא, שמלכתחילה התקבל החרם לתמיד, וזה לשון הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל מ"ג אות ח'): "חכם אחד היה בארצנו, ושמו רבנו גרשום, תיקן תקנות טובות בעניין גירושין, והיה בימי הגאונים ז"ל ותקנותיו וגזירותיו קבועות ותקועות כאילו נתנו מסיני, בשביל [שהרין] שקיבלו עליהם, ומסרום לדור דור. ממילא חרם זה עומד בעינו, למרות שמראש הוא נקבע לזמן מוגדר".

דף ה, ע"ב – לך אמור להם שובו לכם לאהליכם

האם יתחתנו הנפטרים שוב בתחיית המתים?

לאחר מתן תורה אמר הקב"ה למשה לומר לבני ישראל: "שובו לכם לאהליכם". ביארה הגמרא: "לנשותיכם" – שלא למנה מותר להנשא כי פקעו

פנינים

של ה"ישמח משה" בקריאת: "הוא הגיע! הוא הגיע!" בשמוע ה"ישמח משה" מילים אלו, נותר ממקומו כנער צעיר, לבש את כובעו ובגדו העליון, אשר היו עומדים לפניו דרך קבע ומוכנים לקבלת פני משיח, ויצא במרוצה אל מחוץ לבית. עד כדי כך היתה ציפייתו למשיח מוחשית, שכאשר אמרו לו: "הוא הגיע!" בטוח היה שהכוונה למשיח צדקנו הבא לגאול את ישראל.

יהי רצון שנזכה בקרוב לגאולה השלמה בביאת משיח צדקנו.

גברה חרדתם, וכבר התכוונו לסדר משלחות שיצאו לחפשו.

כל אותו זמן היה ה"ישמח משה" יושב בחדרו שקוע בתלמודו כהכנה רוחנית לקבלת שבת, ולא ידע כלל מהנעשה בביתו. שעה קלה לפני כניסת שבת, כאשר כבר היו יהודי העיר בדרכם לבית הכנסת, הגיע הבחור אלעזר ניסן לבית הוריו. אבן כבדה נגולה מלבות בני המשפחה והחסידיים, ויגונם הפך כהרף עין לשמחה גדולה.

אחד החסידים התפרץ בשמחה לחדרו

קידושיה. על כך יש לשאול: מה יהיה הדין בתחיית המתים, האם יצטרכו הבעלים לקדש מחדש את נשותיהם, או שהקידושין הראשונים עדיין קיימים [אלא אם כן היא נישאה לאחר]? מכאן ניתן להצביע על צד בשאלה זו, שהרי פירחה נשמתם במתן תורה (שבת פח, ב), ואף על פי כן נאמר להם לשוב לבתיהם בלי לעשות קניין חדש, ובלי לקדש פעם נוספת (שאלה זו מובאת ב"ברכי יוסף" אה"ז י"ז וב"פתחי תשובה" שם, על אשת רבי זירא שנשחט בסעודת פורים והוקם לתחייה).

דף ה, ע"ב – מהרה יבנה המקדש

האם כשיבנה בית המקדש, נהיה חייבים בתקיעת שופר, בסוכה ובכל מצוות המועדים?

כתוב במדרש (משלי ט, ב): "לעתיד לבוא כל המועדים יהיו בטלים חוץ מימי הפורים". דבר זה מוזכר גם בפיוט ל"שבת-זכור" ("קרובות"): "ואם כל המועדים יהיו בטלים, ימי הפורים לא נבטלים, וזכרם לא יסוף" וכו'. אם כן קשה, מה אמרו בגמרא כאן: שאסור לאכול משום "מהרה יבנה המקדש", ולכן ביצה שנולדה בראשון אסורה בשני. וזאת משום שכשיבנה ביהמ"ק, יחזור לעיקר הדין, ששני ימי ראש השנה הם "יומא אריכתא", הרי כשיבנה ביהמ"ק ממילא כל המועדים יהיו בטלים, וממילא הביצה לא תהיה אסורה כלל.

עפ"י דברי הרשב"א ("שו"ת הרשב"א" ח"א סי' צ"ג), אין הכוונה שלעתיד לבוא יתבטלו המועדים חלילה. אלא שמאמר זה הוא הבטחה מיוחדת לחג הפורים. הקב"ה הבטיח, כי חג הפורים לא יתבטל לעולם, אפילו לא ע"י החטאים, ואילו על שאר החגים אין הבטחה כזאת. כמו שנאמר על החורבן (איכה ב, ו): "שכח ה' בציון מועד ושב"ת". ממילא מובנת גזירת החכמים: "מהרה יבנה ביהמ"ק" וכו'.

דף ז, ע"א – בדק בערב בקן של תרנגולין ולא מצא ביצה ולמחרת היתה שם ביצה

נתידה אשה שתלד בכל יום – בתרנגולת

קצב הטלת הביצים אצל התרנגולת הוא ביצה ליום, ולעתיד לבוא יוולדו הילדים בקצב זה גם בבני ישראל. וכיון שכך מטילה התרנגולת את ביציה,

הרי שמצב זה עומד בכללים של "אין חדש תחת השמש" (שבת ל, ב). על כן, כשתארו חז"ל את העצירה המוחלטת שהשתלטה על בית אבימלך בעקבות לקיחת שרה אמנו, ציינו דווקא את התרנגולת, ואמרו, שעד תפילתו של אברהם על אבימלך - "אפילו תרנגולת לא הטילה ביצתה" (ב"ק צב, א). כלומר, כבר הספיקו להיגמר בבני מעיה ביצים אחדות, אלא שהן לא יצאו לאויר העולם. הכאב והמועקה של התרנגולת גרמו קרקורים כה עזים, שהטרידו את מנוחת אבימלך, כמו היתוש שהטריד את טיטוס (גיטין נו, ב).

דף ז, ע"ב - כל היכא דשמענה קליה ביממא

חתן מחפש כלה - המאבד מחפש את אבידתו

עובדה זו היא מחוקי הטבע הבסיסיים. שהרי רק את בני האדם יצר הקב"ה בשני שלבים - תחילה נברא האדם יחידי, ואחר כך יצר ממנו הקב"ה את הצלע (כמבואר בעירובין יח, א). לכן תפקידו של הבעל לחפש את אשתו, כלשון חז"ל: "מי מחזר אחר מי - בעל האבידה מחזר אחר אבידתו" (נדה לא, ב), מה שאין כן אצל שאר בעלי החיים - הזכר לא אבד לנקבה, והנקבה לא אבדה לזכר, שהרי כל אחד מהם נברא באופן עצמאי. על כן לא יפלא, שדווקא התרנגולת היא זו שמחפשת את התרנגול, ולא הוא מחפש אותה, אלא רק קורא בקול, וכך מודיע על קיומו.

דף ט, ע"א - כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור

שתיית תחליפי חלב בארוחה בשרית ואכילת שניצל או נקניקיות צמחיות בגבינה

כל דבר שאסרו חכמים משום מראית העין, אפילו בחדרי חדרים הוא אסור. דין זה בא לידי ביטוי בכמה מקרים כגון: באכילת בשר בחלב-שקדים, בדם דגים המותר בשתיה ע"י היכר ועוד.

נחלקו הפוסקים (רמ"א יו"ד סימן פ"ז סעיף ג' ובש"ך וט"ז שם, ועיין עוד שהאריכו בזה), האם כלל זה של כל דבר שנאסר משום מראית העין, אפילו

בחדרי חדרים אסור, הוא דווקא באיסור מראית העין, שנראה כמתיר איסור דאורייתא, או שגם נראה כמתיר איסור דרבנן. לדוגמא: אדם שרוצה לאכול בשר שבושל בחלב שקדים, או בימינו בתחליף חלב, חייב להניח חתיכות שקדים בחלב זה, כדי שיהא ניכר שאין הוא חלב בהמה. שהרי בשר בהמה שנתבשל בחלב, אסור מדאורייתא, ודבר זה אסור בין בפרהסיה בין בצנעה. שכן כל דבר שאסרו חכמים משום מראית העין, אפילו בחדרי חדרים אסור.

אבל לגבי בשר עוף שהוא איסור דרבנן, וגם אם יראוהו בפרהסיה לא יטעו אלא באיסור דרבנן, יש מחלוקת בפוסקים (שם) האם גם זאת אסרו בחדרי חדרים.

להלכה נפסק, שגם עוף אסור לאוכלו עם חלב ("חכמת אדם" ה' בשר בחלב כלל מ' סעיף ג'). ומכל מקום, שתיית תחליף חלב בארוחה בשרית מותרת, רק שלא ישתה בשעה שאוכל בשר ממש (הגרש"א שטרן שליט"א). אולם יש לציין, שרבים מהפוסקים חולקים עליו בעניין זה.

בשו"ת "שבט הלוי" (חלק ט' סימן קנ"ז), דן בנושא מעניין השכיח בימינו, והוא אכילת "שניצל צמחי" בגבינה. לכאורה, ראוי לגזור משום מראית העין, שכן נראה כאוכל בשר בחלב, כמו שגזרנו לגבי בשר בחלב-שקדים. ומכריע, שכיון שהיום מפורסם מאד (ועיין "שולחן ערוך" יו"ד סימן רצ"ח סעי' א'), שיש נקניק ושניצל שאינו בשר כלל, לא שייך בכך מראית העין (ועיין עוד ב"שבט הלוי" מה שכתב שם).

דף ט, ע"א – שו"תן בחמה אבל לא כנגד העם, ר"א ור"ש אוסרין

ייבוש בגדים שנרטיבו בשבת

למדנו בגמרא, שאסור לשטוח בגדים בשבת כדי לייבשם משום מראית העין. דין זה מתחלק לכמה וכמה הלכות:

א. אדם שנרטבו בגדיו בגשם, או שנפלו למים בשבת – אסור לו לתלותם לייבוש משום מראית העין, ואפילו בחדרי חדרים, מפני שלא חילקו חכמים בתקנתם ("שולחן ערוך" סימן ש"א סעיף מ"ה, ו"משנה ברורה").

ב. מגבות ומטפחות מלוכלכות, מותר לשוטחן לייבוש בביתו או בחצר מול השמש, מפני שניכר בהן שלא כיבסן ("כף החיים" שם ס"ק רנ"ט).

ג. ההיתר בחיתולים ובמגבות מלוכלכות הוא דווקא אם מתכוון להשתמש בהם בשבת ואין לו אחרים ("שמירת שבת כהלכתה" פרק ט"ו סעיף י"ב ועיין בהערה ל"ח הטעם, משום דאם לא כן אסורים משום טורח ע"ש).

ד. גם במקרים המותרים בתלייה, לא יתלה את הבגדים במקום הרגיל לכך, כגון על חבלי כביסה או בחדר האמבטיה, כלומר, במקום הרגיל לייבוש מגבות (קצוה"ש סימן קט"ז בבדה"ש סעיף קטן כ').

ה. מעיל או חליפה וכדומה שנרטבו, מותר לתלותם על גבי מתלה או קולב,

פנינים

אפשרות להגדירה. זאת מפני שהיא עצמה נמצאת בחדרי חדרים, הרחק מעבר לנסיון של מחשבה, תפיסה או הגדרה.

ממילא הסבר זה יהיה נכון גם כאן. החוטא העושה את מעשיו "בחדרי חדרים", עושה זאת מתוך אשליה כי מעשיו לא יפרצו החוצה. אך טעות מרה בידו, מפני שכל מעשה חורץ בנפש, ממילא, כלפי חוץ יהיה ניכר עליו אם חטא, גם אם איש לא ידע מתי והיכן עשה זאת. על כך אמרו חז"ל: "נשמתו של האדם מעידה בו" (תענית יא, א), כי אישיותו נבנית בהתאם לעבירות הנעשות הן בצנעה והן בפרהסיה. אותם דברים בדיוק נאמרו על הצד החיובי: "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח, א). כי כל חכמה מחלחלת לנפש, וכל עמידה בניסיון חורצת בנשמה, עד שאט אט מקבלות פניו זיו של רצינות, ובשליבים גבוהים גם הוד של קדושה.

וכמו שידוע על האריז"ל, שהיה רואה על מצחו של אדם את מעשיו הטובים, ולהיפך ר"ל.

דף ט, ע"א - אפילו בחדרי חדרים אסור

חדרי חדרים - הפתירות לא אמיתית

דבר האסור משום מראית העין, אסור בחדרי חדרים. הלשון: "חדרי חדרים" מופיעה בתלמוד לגבי שני דברים: האחד בגמרתנו, והשני (ברכות י, א): "מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים נכלומר, מנהיג בדרך הטבע, ונראה כאילו אין יד מכוונת, אף נשמה יושבת בחדרי חדרים". מסתבר, שלשון זו אינה רק להדגיש את המחבוא, כי לשם כך די היה לכתוב: "בסתר". אלא "חדרי חדרים" רומז על השפעה הנובעת מבפנים החוצה. אצל הקב"ה הכוונה להנהגתו הנובעת ומשתלשלת מעולמות נסתרים לגמרי - הסתר בתוך הסתר, כמו חדר חבוי ונסתר, הנמצא מאחורי חדר חבוי ונסתר, שלשניהם יש כניסה מבחוץ. הוא הדין בנשמה, למרות שאת אורה ואת השפעתה חשים ללא הרף, והיא באה לידי ביטוי בכל חלקי הגוף ובכל כוחות הנפש, אף על פי כן לא ניתן לעמוד על מהותה ואין כל

אם כוונתו שלא יתקלקלו ("שמירת שבת כהלכתה" פרק ט"ו הערה ק"כ בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל), אבל יזהר שלא לנערם (ביאור הלכה שם).

ו. מעילי עור [וכן לכמה דעות בגדים סינטטיים], שמותר לשרותם בשבת ("משנה ברורה" ש"ב ס"ק ל"ט), מותר לתלותם בשבת ("שמירת שבת כהלכתה" פרק ט"ו סעיף י"א אות ל"ה בשם הגרש"ז עיי"ש).

ז. אם שטח מערב שבת בגדים לייבוש, אינו צריך להסירם בשבת ("שולחן ערוך" ש"א סעיף מ"ה), וכן אם עבר ותלה בשבת, אינו חייב להורידם ("כף החיים" שם ס"ק רל"ח ועיין ב"בן איש חי" פרשת ויחי שנה שניה אות א').

ח. יש אומרים בשם החזו"א ("אמרי יושר" על עניני מועד בפסקים ודברים בשם החזו"א), שבימינו, שהדור פרוץ, לא ראוי להניח בגדים מכובסים על החבל אפילו מערב שבת, אף על פי שמעיקר הדין אין בזה גזירה.

ט. החוזרים מהמקווה סמוך לשבת, צריכים להיזהר לזכור לשטוח את המגבת לפני שבת. ואם שכח לעשות זאת לפני שבת, וזקוק למגבת ביום השבת, אפשר להקל לשוטחו בין השמשות בצנעה, אלא שיזהר לא לסחוט ("משנה ברורה" שם ס"ק קס"ו).

י. דבר שכיח בבית שיש בו תינוק, שלאחר הרחצה תולים את המגבת המלוכלכת לייבוש, ולכאורה, לפי המוזכר למעלה (אות ד'), אסור הדבר כשיש מגבות אחרות בבית.

פנינים

דף י' ע"ב - רוב וקדוב - לך אחר הרוב

עם ישראל - המיעוט שבעמים

כלל זה, שהולכים אחר הרוב, נלמד מהנאמר בתורה: אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). ידועה השאלה: הרי עם ישראל הוא מיעוט, כנאמר: "כי אתם המעט מכל העמים" (דברים ז, ז), אם כן, מדוע אין אנו הולכים אחר רוב העמים?

והתשובה: כלל זה נאמר רק היכן ששתי הכחות החלוקות הן שוות ערך, אך כשהצד

שכנגד ברמה פחותה, אינו כן. והרי גם רועה הבקר והצאן אינו צריך לכופף עצמו וללכת על ידיו ורגליו בגלל רוב המקנה הסובב אותם.

בכך יובן הנאמר: "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (דברים ד, ו). כלומר, מדוע עלינו לשמור את חוקי התורה הקדושה, הרי רוב העולם אינו עושה כן? התשובה היא: "כי היא חכמתכם", ממילא אין הרוב נחשב כשווה ערך לצורך עריכת מפקד וספירת קולות.

דף י, ע"א – אין מסלקין את התריסין ביו"ט וכו'

לקיחת מצרכים מהמכולת או מחנות ירקות בשבת וביו"ט

בזמן חז"ל היו דלתות החנויות רב שימושיות. מלבד שימושן הרגיל, דהיינו, סגירת הדלת, שימשו הדלתות בזמן שהחנות היתה פתוחה, כמגשים שעליהם היו בעלי החנויות מציעים את סחורתם. סוגייתנו דנה, האם מותר לפתוח ולסגור דלתות אלו ביו"ט. רש"י מסביר לאיזה צורך פותח דלתות ביו"ט, והלא אסור לסחור ביו"ט! ומתרץ רש"י, שמותר ביו"ט לקחת מצרכים מחנווני המכיר אותו, ובלבד שלא יזכיר את פכום המקח.

מספר כללים, באיזה אופן מותר לקחת מצרכים מהחנווני ומהירקן בשבת וביו"ט, התבארו ב"שולחן ערוך" (שכ"ב) וב"משנה ברורה" (שם):

מותר לומר לירקן: תן לי שקית מלאה ירקות, או אפילו בכלי המיוחד למידה, בתנאי שלא ימדוד. ויש מקילים אם מוסיף או מפחית מעט.

אעפ"י שאסור למדוד, מותר לומר לירקן: מלא שקית זו, ומחר נמדוד כמה השקית מכילה. ואף על פי שהמידה אסורה בשבת, מותר להזכירה מפני שהוא צורך שבת.

מותר לומר לחנווני: תן לי מספר בקבוקי שתיה, ואפילו מזכיר את מספר הבקבוקים המדויק [שגם זו צורת מדידה]. כיון שכך דרך האדם לדבר בתוך ביתו, לא נראה שמתכוון בהזכרת המספר לצורך תשלום, ולכן מותר.

דף יא, ע"ב – אמר עולא שלשה דברים התירו סופן משום תחילתן

חזרתו של רופא או מתנדב "הצלה" בשבת לביתו

עולא אומר, ששלשה דברים התירו סופן משום תחילתן. במסכת עירובין (מד, ב) מצאנו דבר נוסף שהתירו סופו משום תחילתו, והוא: "כל היוצאין להציל חוזרים למקומם". כגון: רופא שיוצא בשבת לטפל בחולה, ואם נאסור עליו לחזור, יש חשש שבפעם הבאה לא יסכים לצאת לטפל בחולה. או

מיילדת, שבמקרה כזה מתירים לה לחזור, כדי שבפעם הבאה לא תמנע את עצמה מלצאת.

[ועיין "תוספות" במסכת עירובין (שם), וכן הרשב"א בסוגייתנו (ד"ה "בפלוגתא"), ששואלים מדוע לא כלל עולא את הדין הזה בדברים שהתירו סופן משום תחילתן ותירצו. ועיין "אגרות משה" אורח חיים (ח"ד סימן פ') שמסביר את דבריהם.]

אלא שנחלקו הפוסקים, האם הותר לרופא בחזרתו לעבור רק על איסורים דרבנן או גם איסורים דאורייתא. ה"אגרות משה" (שם) כותב, שאם אין רופא גוי, ויש חשש שאם לא נתיר לרופא לחזור ברכבו לביתו, יתרשל בפעם אחרת, או שבני ביתו לא יתנו לו לנסוע בפעם הבאה, יש להקל ולהתיר לו לחזור, אפילו זהו איסור דאורייתא. אבל מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ("מנחת שלמה" סי' ח') חולק וסובר, שרק איסורים דרבנן הותרו מטעם זה ולא איסורים דאורייתא, ולכן אף שיש חשש התרשלות בעתיד, אסור לחלל שבת באיסורים מדאורייתא.

אבל מתנדב כונן, שמקבל פניות לביתו, ועליו להיות זמין בכל שעה, מותר לו לכל הדעות לחזור לביתו ברכבו [אם אין נהג גוי], שהרי זהו חשש פיקוח נפש (שו"ת אג"מ שם, "ארחות רבנו" עמוד קנ"ה בשם הקה"י משמו של החזו"א). ובשו"ת "שבט הלוי" (חלק ו' סימן פ"ו) הוסיף וכתב, שאם רגיל בכל שבת לנסוע לכמה מקרים של פיקוח נפש, לא יחזור למקומו, אלא ע"י גוי [אלא אם כן אי אפשר בכלל], משום שיש חשש שבני ביתו יושפעו על ידי זה, שהשבת נעשית כחול לגביהם.

דף יב, ע"א – דלמא בערוב והוצאה קמפלגי

הוצאת חבילת ממחטות נייר וצרור מפתחות ביום מ"ב

מבואר ב"תוספות" (ד"ה "דלמא"), שהצורך בעירוב ביו"ט הוא כדי להוציא דברים שאין בהם צורך יום טוב כלל. דין זה, שאין להוציא דברים שאין בהם צורך כלל ביום טוב, בא לידי ביטוי במקרים רבים. כגון: אדם שיוצא עם עגלת תינוק, ותלוי עליה תיק מלא חפצים שאין בהם צורך כלל ליום טוב, צריך להוציאם מהתיק. במקרה שהתיק כולו מיותר, יש להסירו מהעגלה.

אבל להוציא כלי, שיש בו מאכל יותר מכדי צורכו, או חבילת טישו שיש בה יותר מכדי צורכו, מותר. משום שהיות שיש חלק שהוא לצורך, הותר גם החלק הנוסף בטלטול ("אגרות משה" או"ח ח"ב קג). ובהוצאת צרור מפתחות, שלחלקם זקוק ביום טוב ולחלקם אינו זקוק, נחלקו הפוסקים, יש מתירים ("תשובות והנהגות" ח"א סי' שמ"ח) ויש אוסרים ("הלכות המועדים" פרק ה' הערה 21).

דף יב, ע"א – לפלגו באבנים

הדלקת נר לעילוי נשמה ביום טוב

"תוספות" מסבירים, שגם לדעת בית הלל, שהתירו מלאכה שלא לצורך, ההיתר הוא דוקא אם יש צורך קצת. לפי זה מקשים "תוספות", מה שייד בשוחט עולה – צורך קצת? ותירצו, שגם בעולה יש שמחת יום טוב, שאם אינו מעלה עולה, נפגמת שמחת יום טוב, ששולחנו מלא ושולחן רבו [הקב"ה] ריקן.

בשו"ת "כתב סופר" (סי' ס"ה) התיר מטעם זה להדליק נר זכרון ביום השנה של אביו שחל ביום טוב, מפני שנחשב נר של מצוה משום כבוד אבותיו, ויש בכך צורך קצת [ואם נמנענו מלהדליק, מצטער ואינו שמח בשמחת יום טוב]. ולהלכה כתב ה"משנה ברורה" (ב"ביאור הלכה" תקי"ד ד"ה "נר של בטלה"), שכיון שצריך שיהא צורך קצת, ידליק נר נשמה ביום השנה שחל ביו"ט במקום שאוכל, כדי שיהנה מאורו, אבל בשעת הדחק אפשר להתיר את הדלקת הנר בכל מקרה.

וב"שער הציון" (סימן תל"ה אות ט"ז) דן לגבי מי שלא בדק בערב פסח, ונזכר בפסח שלא בדק, האם מותר להדליק נר לצורך זה ביו"ט. כמו כן, יש לדון לגבי מצה שבורה, שרוצה לחורכה ביו"ט, כדי שתהפך לשלמה, האם נחשב צורך או לא.

דף יד, ע"א – רב ששת שמע קול בוכנא

תכונותיו של מנהיג

מוזכר בגמרתנו, שהיה רב ששת יודע להבחין בין קול לקול ובין צליל לצליל. בעניין זה ראוי להזכיר את דברי ה"חפץ חיים" (ח"ח עה"ת פרשת כי תשא) על הפסוקים: "וישמע יהושע את קול העם ברעה... ויאמר אין קול ענות גבורה

וגוי קול ענות אנכי שמע". ומסביר: "משה רבנו הוכיח את יהושע תלמידו, על אשר לא הרגיל את אוזנו להכיר ולהבדיל בין קול לקול. על מנהיג העדה לדעת, עת הקהל משמיע קולו למרחוק, כלפי מה הם מכוונים. עליו להבדיל בין קול מלחמה לבין קול עבודה זרה".

דף יד, ע"א - רב ששת שמע קול בוכנא

חז"ש השמיצה

בסוגייתנו עומדים אנו על כושר שמיעתו המופלא של רב ששת. תופעה זו ניתן להסביר, חוץ מפשוטם של דברים, שהיה גדול בתורה, והיתה הבחנתו

פנינים

סופר" את עיניו מהספר בצער על הפסקת הלימוד, ואמר לבנו: "קום, פתח את הדלת לעני שבא לבקש עזרה". כאשר נכנס האורח, ראו הלומדים שאין הוא עני כלל וכלל, אדרבה, היה זה ראש הקהל בכבודו ובעצמו. החל ראש הקהל לתנות את צרתו לפני אביהם של ישראל, ה"חתם סופר" ואמר: "רבי, ירדתי מנכסי, כל עסקי נפלו לטמיון בעסקה שהסתבכה באופן בלתי צפוי. אמנם כרגע איש אינו יודע זאת, אך לא יעברו ימים מועטים עד שדבר זה יתפרסם, ואני, אנה אני בא". עודדו ה"חתם סופר" בדברי בטחון וניחומים, ובתוך כדי דיבור הלווה סכום נכבד לראש הקהל ה"יורד" ונתן לו עצות איך לבנות מחדש את עסקו. יצא ראש הקהל בלב מאושש ומעודד.

לתלמידיו התוהים מנין ידע שהדופק בדלת הוא עני הנזקק לעזרה, הסביר ה"חתם סופר": "אין כאן שום פלא, שהרי 'תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות'. ניכר מדפיקתו של אדם על הדלת, אם היא בתחנונים - כרש, או באומץ ובביטחון - כעשיר.

דף יד, ע"א - כי דייכת אצל אצולוי ודוך

כוחה של תפלה

אמרו חז"ל (סוכה נב, א): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו", ולכן צריך תמיד להרבות בתחנונים על כך. וזהו שרמזו בגמרא: "כי דייכת", היינו, כשאתה רוצה לדוך את היצר הרע, "אצולוי אצלי ודוך", התפלל וחזור ותתפלל (תפלה - צלותא), ואז תוכל לדוכו ("אור פני משה", לרבי משה מפשעווארסק).

דף יד, ע"ב - אייתי ליה דייסא

תן לחכם ויחכם עוד

רב פפי התבונן במאכל וגילה בהבחנתו המיוחדת, שמאכל זה אסור. הבחנתם המופלאה של גדולי ישראל ניכרת בכל הליכותיהם, דוגמה לכך בפיפור הבא.

ישב ה"חתם סופר" ושנה לבנו ולתלמידו את השיעור שאמור היה למסור אותו יום לפני תלמידי הישיבה. לפתע הפריעה את שלוות הנפש ואת ההתבוננות העמוקה דפיקה על הדלת. הסיר ה"חתם

דקה ומדוקדקת. על פי דברי הגמרא במסכת ברכות (נח, א) היה רב ששת סגי נהור, וכידוע, העיוור מפתח את חוש שמיעתו באופן מיוחד, יותר מאדם רגיל. בחוש שמיעתו המיוחד שם לבו להבחין בין הטחינה המותרת לטחינה האסורה.

דף יד, ע"ב - משלחין כלים

מתנת בר-מצווה בשבת וביו"ט

סוגייתנו עוסקת בשילוח מתנות מאדם לרעהו ביום טוב. והרי אסור (י"משנה ברורה" סי' ש"ו ס"ק ל"ג) לתת מתנות לחבירו בשבת, משום שדומה למקח וממכר, אם כן איך משלח מתנות לחבירו ביום טוב? והתשובה, שכיון שזהו צורך יום טוב, התירו (י"שולחן ערוך" תקט"ז וב"משנה ברורה" שם). ואם אינו צורך יו"ט, צריך לומר, שהקנה לו את המתנה כבר בערב יום טוב, או שנותן לו על מנת שלא יקנה, אלא במוצאי היו"ט, או שלא יקנה את המתנה כלל. דין זה שכיח בדורון דרשה לבר-מצווה או בבריתות המתקיימות בשבת וביום טוב. ולכן ההולך לבר מצווה בשבת וביום טוב, או שיקנה את המתנה על ידי אחר מערב שבת ויום טוב, או שהמקבל לא יקנה את המתנה עד לאחר צאת השבת והיום טוב.

דף יד, ע"ב - כלאים למאי חזו וכו' אלא בקשין

כובע העשוי משעטנז

הגמרא שואלת מדוע מותר לשגר כלאים ביום טוב לחבירו, והלא אינם ראויים לשימוש. ותירצה הגמרא, שמדובר בכלאים קשים, שבהם מותר להשתמש. רש"י סובר, שבגדים העשויים חומר נוקשה שאינם מחממים, מותר להשתמש בהם לישיבה, אך לא ללבישה. אבל "תוספות" סבורים, שבגדים העשויים חומר נוקשה מותרים אפילו בלבישה. ולפי זה, כובעי לבד שחובשים בימינו, העשויים מכלאים, לפי רש"י אסורים בלבישה, ואילו לפי "תוספות" מותרים. להלכה נפסק (י"שולחן ערוך" יו"ד סי' ש"א סעי' א'), ששעטנז אסור בבגד הנלבש אפילו בבגדים העשויים חומר קשה. ומדוע לא נוהגים לבדוק כובעי

לבד משעטנו? מפני שאין מצוי בימינו, שבחומרים שמייצרים מהם את הכובעים, יש צמר, ולכן אין חשש שעטנו [עפ"י דברי המעבדה לבדיקת שעטנו בב"ב]. אבל בכובעי צמר המגיעים מ"חבר המדינות" יש חשש, ולכן צריך לבדוקם.

דף טו, ע"ב - לוו עלי והאמינו בי ואני פורע

הלואה בגמחי"ם - אימתי?

ב"תוספות" מעירים, שקיימת סתירה בין מאמר זה לבין מאמרו של רבי עקיבא: "עשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות" (שבת קיח, א, פסחים קיב, א). ומתרצים, שיש הבדל בין אדם שיש לו אפשרות להחזיר את חובותיו, אלא שברגע זה אין בידו כסף, לבין אדם שאין לו אפשרות להחזיר. אדם המסוגל להחזיר את חובותיו, צריך ללוות, וה' ימלא את חסרונו. אך מי שמכיר את תחזית פרנסתו העתידה, וכל אפשרות פרנסה אינה נראית לו באופק, אל לו להכניס את עצמו לחובות כדי לערוך שולחן שבת וחג מפוארים, אלא יעשה שבתו חול נעל נושא זה ראה בספר שיעורים באגדות חז"ל על פסחים קיב, א: "עשה שבתך חול".

המפרשים מבארים הבדלים נוספים בין דברי רבי עקיבא לגמרא כאן. רבי עקיבא מתכוון לקונים מטעמים לכבוד עצמם, כפי שמדייק רבי עקיבא: "עשה שבתך חול". ועליהם אמר הנביא: "חדשכם ומועדיכם שנאה נפשי, היו עלי לטורח" (ישעיה א, יד). כביכול, טורח הוא להקב"ה להשיב את ההלוואות שלו בני האדם כדי לכבד את השבתות והחגים שלהם. אך הגמרא כאן אומרת: "לוו עלי" - לא לכבודכם, אלא לכבוד ה'. מי שנוהג כך, אינו צריך לדאוג כלל, ככתוב: "נער הייתי, גם זקנתי, ולא ראיתי צדיק נעזב, וזרעו מבקש לחם" (תהלים לו, כה). בדרך רמז כתובה כאן הנהגה כללית, ולא רק כלל בהלכות הוצאות יום טוב. כלומר, בכל שטחי החיים על האדם לדעת, כי כל מה שיעשה לכבוד הקב"ה על חשבון דברים אחרים, יחזירם לו הקב"ה ולא ינזק. כגון: אם אדם רוצה להוסיף שעה של לימוד התורה על חשבון שעות עבודתו, אך חושש לפרנסתו, מבטיח לו הקב"ה: "לוו עלי" - יכולים אתם ללוות שעה משעות העבודה, ואני פורע, אני אחזיר לכם ואשלם את פרנסתכם.

דף טז, ע"א - כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד יוה"כ חוץ מהוצאות וכו'

הוצאות ראש חודש וחול המועד - על חשבון מי?

על פי המוזכר בסוגייתנו, כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, חוץ מהוצאות שבתות, הוצאות יום טוב והוצאות בניו לתלמוד תורה. אך במדרש רבה (ויקרא ל') מוסיף גם הוצאות ראשי חודשים. וכן בטור (או"ח סי' תיט) מביא את דברי הפסיקתא (פסיקתא דרב כהנא פסקא כ"ח): "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה עד ר"ה, חוץ ממה שמוציא בשבתות ויום טוב, ראש חודש וחולו של מועד והוצאות בניו לתלמוד תורה".

הב"י (שם) מסביר, מדוע לא הוזכרו בגמרתנו ראשי חודשים, משום שגם ראש חודש הוא בכלל יום טוב. דברי הב"י מבוארים על פי הטור (או"ח סי' תי"ז) בשם אהיו, שכתב שהמועדים נתקנו כנגד האבות - פסח כנגד אברהם, שבועות כנגד יצחק וסוכות כנגד יעקב. ושנים עשר ראשי חודשי השנה, שגם הם נקראים מועדים, כנגד שנים עשר השבטים.

נתינת דמי תלמוד תורה לבניו מכספי מעשר: כתב ב"אגרות משה" (יו"ד ח"ב סי' קיג), שמה שיכול אדם לשלם לפי פרנסתו, חייב לשלם מכספו נכיון שעל לימוד תורה לבנו חייב להוציא ממון, ורק את הסכום שמעבר ליכולתו מותר לשלם מכספי מעשר.

פנינים

עוזבת את האדם, ועל כך אומר הפסוק: "וינפש" - ווי אבדה נפש. אם כן, מן הראוי היה לומר פסוקים אלו במוצ"ש, ולא בליל שבת.

תירץ הבעש"ט, שאדרבה, על ידי שהאדם אומר "וינפש" בליל שבת, וזוכר שבמוצאי שבת, אבוי, תלך ממנו הנשמה יתירה, ישכיל לנצל את יום השבת כהוגן לקלוט ולקבל מקדושתה. אבל אילו היה אומר זאת במוצ"ש, איזו תועלת היתה צומחת לו מכך?

דף טז, ע"א - וינפש ווי אבדה נפש

במחשבה תחילה

נהגו רבים מישראל לומר בליל שבת, לאחר ברכת "הפורש סוכת שלום", את פסוקי "ושמרו בני ישראל את השבת", המסתיימים במילים: "וביום השביעי שבת וינפש". הבעל שם טוב זי"ע שואל, מדוע אומרים פסוקים אלו עם כניסת השבת, והלא לפי דברי גמרתנו, "שבת וינפש" נאמר על צאת השבת, שאז הנשמה היתירה

ובתשובה (שם ק"י) בעניין חיובו של אדם ללמוד וללמד לבנו, מסיים ה"אגרות משה": "זקיום מצוות לימוד כל התורה יש בלימוד הדף היומי, שהרי ילמדו במשך שבע שנים כל הש"ס".

דף טז, ע"א – שאם הוסיף מוסיפין לו

הוזלת מחירים לצורכי שבת

מוזכר ב"משנה ברורה" (סי' רמ"ב ס"ק ב'), שאם מוכרי הדגים מייקרים את השער, יש לתקן שלא יקנו אצלם דגים, עד שיעמוד השער על מקומו. בעבר שכיח היה, שהיו הגויים מנצלים את חביבות ישראל לכבוד שבת ומפקיעים את מחירי הדגים. ולכן תיקנו שלא לקנות דגים במשך תקופה מסויימת, כדי שיוזילו הגויים את מחיריהם.

לכאורה, דבר זה מוקשה מגמרתנו, שהרי על הוצאות שבת הקב"ה מוסיף ומחזיר. ואם כן, מה בכך שמשלם אדם מחיר יקר? שאלה זו מופיעה ב"צמח צדק" (סכ"ח), ותירץ, שיש חשש, שאמנם מי שיש לו יכול להרבות בהוצאות שבת והקב"ה פורע לו. אבל העניינים, אם לא יתקנו תקנה שיוזלו המחירים, לא יוכלו לקנות דגים כלל לשבת. שהרי אמרו חז"ל: "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות". ולכן תיקנו שלא יקנו דגים זמן מה, כדי שיוזלו המחירים.

דף טז, ע"א – ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו

הרחת בשמים בהבדלה

כתב ב"שיטה מקובצת": "ומחמת הנשמה היתירה המסתלקת במוצ"ש, נהגו אז להריח בשמים כדי לשכח את הנפש מאבידתה". ולכן, במוצ"ש שחל להיות ביו"ט, אין מריחים, כי היום טוב משיב את הנפש ומשמחה. אבל הרמב"ם (ה' שבת פכ"ט הכ"ט) סובר, שסיבת הרחת הבשמים היא, מפני שהנפש דואבת שעליה לחזור לעבודה ולמלאכה, לאחר שבשבת היא נחה (עיין בדברי ה"מגיד משנה").

וב"תוספות" (ביצה לג, ב ד"ה "כ"י") כתב, שבמוצאי שבת שחל להיות ביום טוב, אין מריחים בשמים. וזאת מכיון שעולים על שולחנו מאכלים חשובים וטובים, וממילא דעתו מתיישבת בלא ריח. במוצאי יוה"כ אין מברכים על הבשמים, מפני שביום הכיפורים אין נשמה יתירה מחמת התענית [יובן ביותר לפרש"י, שנשמה יתירה פירושה שיכול לאכול הרבה] ("משנה ברורה" תרכ"ד ס"ק ד' ועיין עוד שם).

מכיון שטעם הרחת בשמים במוצ"ש הוא להנות מהריח ולהשיב את נפשו, הרי ברכת "בורא מיני בשמים" נחשבת לברכת הנהנין ולא לברכת המצוות. לכן אדם שמצונן ואינו יכול להריח, לא יברך ברכת בשמים כדי להוציא את בני ביתו, מאחר שבברכת הנהנין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה. במקרה זה יברך אחד מבני הבית על הבשמים, והמבדיל יענה אמן ויצא הוא ושאר בני הבית (שש"כ פס"א ס"ק י"א).

דף טז, ע"א – הני בבלאי טיפשאי

מה היא טיפשות?

בסוגייתנו מופיע הביטוי "טיפשאי" כלפי הבבלים שרגילים לאכול לחם מטובל בדייסה. ודבר זה תמוה ביותר, שהרי "על טעם וריח אין להתווכח", כל אדם וטעמו הוא. האחד אוהב מאכלים חריפים, והאחר – מתוקים, האחד מטבל מאכלו בטחינה, והאחר – בדייסה. ומדוע ראוי לכנות אדם בעל טעם מסויים בתואר טיפש? התשובה לכך היא, שלחם מטובל בדייסה, אף אם מזון ערב הוא, איננו בריא, שהרי אדם האוכל כך אינו מגוון את אבות המזון

פנינים

והשיב לי: "בני, אתה ידעת כי אין דרכי להגזים. והאמת, שלא מדדתי את גובהו. אך זאת אני אומר לך בעדות ברורה, כי ראיתי אותו בכל ערב שבת קודש, בלכתו אל המרחץ ובחזרתו, וממש לא בא אותו האיש שהלך, אלא היה נדמה כליל לאיש אחר בצורתו. ובכל תואר גופו הקדוש היה משונה מבראשונה".

דף טז, ע"א – נשמה יתירה

נשמה יתירה

בספר "קדושת יעקב" מובא דבר נורא מאביו, וזה לשונו: "שאלתי את אבי ז"ל אם אמת הדבר מה שאומרים [על אודות ה"באר מים חיים"], כי מערב שבת קודש, אחר טבילתו, עד אחר השבת, גבה במידת ראש?

שמכניס לגופו, אוכל הוא לחם שהוא עמילן, ומטבלו בדייסה שגם היא עמילן. על כן זוכה הוא בצדק לתואר טיפש, שהרי מעדיף את הערב והטעים, על פני המועיל והבריא.

תואר זה של טיפש ניתן במקומות נוספים בש"ס לבני אדם המעדיפים את הערב והנוח על הנכון והמועיל. במסכת ברכות (יז, א) מובא: "גובאי טיפשאי", שמעם זה של ה"גובאי" לא התגייר אף גר. עובדה זו מוכיחה שהם עם אוהבי נוחות. שהרי לא יתכן, שמתוך אומה שלמה לא יבוא אף אדם למסקנה הנכונה שה' אמת, אלא ודאי יש מהם שהגיעו למסקנה הנכונה, אלא שאינם מוכנים לוותר על נוחותם, כי מעדיפים את הערב על המועיל, ועל כן כונו בתואר "טיפשים".

כיוצא בזה מצאנו במסכת מכות (כב, ב): כמה "טיפשאי" שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה". דהיינו, אנשים טיפשים, שקמים לכבוד ספר תורה ולא לפני תלמיד חכם. מאחר שאם יקומו לפני תלמיד חכם, דבר זה יחייב אותם בעתיד לציית לו. ואמנם, הציות לתלמידי חכמים מועיל לאדם, אך לא תמיד נח וערב הוא. משום כך אינם מכבדים ת"ח, ולכן זכו לתואר "טיפש".

דף טז, ע"א – מידי דמילפת בעינן

עירוב תבשילין בתפוחי אדמה מבושלים או בלפתן פירות

הגמרא אומרת, שנוטלים לעירוב תבשילין דבר מאכל שמלפתים בו את הפת, כלומר, דבר מאכל שאוכלים עם לחם. וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" תקכ"ז ד'), שצריכים דבר שמלפתים בו את הפת. וכתב ה"משנה ברורה" (שעה"צ שם אות כ"ב), שלפי זה אין לעשות עירוב מתפוחי אדמה מבושלים שהסיר קליפתם, כי דרך אכילתם היא בפני עצמם [דעת הגר"ש וואזנר, שבזמננו ניתן לערב בתפוח"א, היות שנהוג לאוכלם עם פת]. וכן חומוס [ארבע"ס] ופולים, שדרכם להאכל בפני עצמם, אין לערב בהם. גם לפתן פירות, שבמקומותינו אין אוכלים אותם עם לחם, אין מערבים עמו.

דף יז, ע"א – ת"ר שבת שחל להיות בר"ח

מעשה בתפילת ערבית של ר"ח ולא אמר "יעלה ויבוא"

הגמרא אומרת, שאדם שטעה ולא הזכיר "יעלה ויבוא" בתפילת שמונה עשרה, עליו לחזור ולהתפלל. הרא"ה מסביר שכוונת הגמרא שאומרת שמחזירים אותו, היא רק בשחרית ובמנחה, אבל בערבית אין מחזירים אותו. דבר זה מפורש במסכת ברכות (ל, ב): "אמר רב ענן אמר רב, טעה ולא הזכיר של ראש חודש, ערבית אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדש את החודש אלא ביום". וכיון שבי"ד אינם מקדשים אלא ביום, נמצא, שבלילה עוד לא התקדש ראש חודש, על כן אם טעה, אינו חוזר.

סברא זו אינה שייכת אלא בא' דר"ח, אבל בב' דר"ח, הרי קדשוהו שמים. ואם כן, בליל שני של ראש חודש חל כבר מהלילה, והיה צריך להיות שיחזור ויתפלל גם בלילה. ואמנם יש מהראשונים ("אורחות חיים" ה' תפילה אות ק"ג וריב"ט הובא בב"י או"ח תכ"ב ד"ה "כתב") שסוברים, שבלילה שני אם טעה חוזר. אבל הטור (או"ח תכ"ב) כתב, שאין מחזירים בתפילת ערבית בין בלילה ראשון ובין בשני. ונראה לומר, שהטור סובר כ"תוספות" (סנהדרין י, ב ד"ה "שכבר"), שגם בית דין של מעלה אינם מקדשים, אלא ביום שלושים ואחד ולא בלילה. להלכה נפסק ("שולחן ערוך" תכ"ב), שגם בלילה שני של ראש חודש, אם שכח ולא הזכיר יעלה ויבוא, אינו חוזר (ועיי"ש ב"משנה ברורה" ס"ק ג').

דף יז, ע"א – אין אופן מיו"ט לחבירו

הכנה מיום ראשון של ר"ה לשני

דברי הגמרא ש"אין אופן מיום טוב לחבירו" נשאין לאפות ביום טוב ראשון לצורך יומו השני של החג, נפסקו להלכה (או"ח סי' תק"ג), וכן נפסק (רמ"א סי' תרס"ז), שאין להכין מיום טוב ראשון לשני בחו"ל. והוא הדין שאין להכין מיום ראשון של ראש השנה לשני, ואפילו דברים שאינם איסור, כגון: סידור השולחנות וכדומה. שהרי יום שני הוא חול מדאורייתא, ונמצא מכין מיום טוב לחול. בדין זה ישנם מספר פרטים השייכים במיוחד בימינו.

מותר לסדר את הבית ולהסיר כלים מלוכללים מהשולחן, אף שכוונתו שיהא הבית מסודר לקראת הלילה, כיון שנהנה מן הסדר גם באותו היום ("הלכות המועדים" פרק א' ס"ק י').

מותר להביא יין ומים ביום טוב ראשון או בראשון של ראש השנה לצורך היום השני בשעת הדחק, אף שאינו זקוק להם כלל ביום הראשון, רק שיביאנו כשהיום גדול, כי אינו נחשב הכנה (ח"א). [וכתב בשו"ת מהרש"ג (ח"א סימן ס"א) הסבר מדוע אינו בגדר הכנה, כי איסור הכנה הוא דווקא אם רוצה להרוויח זמן במוצאי היום טוב, אבל במקרה שאינו יכול להשיג במוצאי היום טוב, ולכן רוצה לקחת ביום טוב, אינו נחשב הכנה.]

לפי דברי ה"חיי אדם" הנזכרים, פסק בספר "הלכות המועדים" (פ"ב הערה 101), שמותר להוציא מהמקפיא אוכל ביום הראשון, כדי שיוכל לבשלו ביום השני.

בימינו צריך להזהר שלא להדליק נרות ביום טוב ראשון אחר הצהרים לכבוד יום טוב שני. ואף על פי שבשעות אחר הצהרים, כשעדיין יום טוב ראשון זקוקים לאור, כיון שבימינו יש תאורת חשמל, אסור ("הלכות המועדים" פ"א ס"ק י').

דף יח, ע"א – טומאה ביום טוב מלתא דלא שכיחא

טבילה לכבוד יום טוב בזמן הזה

רש"י (ד"ה "דלא שכיחא") אומר, שהכל מטהרין עצמם לכבוד הרגל, ולכן טומאה ביום טוב אינה מצויה. יסודו של דין זה, שחייב אדם לטהר עצמו לכבוד הרגל, הוא במסכת ר"ה (דף טז, ב). אלא שיש לברר, האם דין זה של

פנינים

להתיר. וגם אותו אדם עצמו, סופו שישים לבו, יגיע להכרה האמיתית ויחזור בתשובה. אבל המערים חושב את עצמו לצדיק גמור, וסבור שעושה בהיתר, ומאדם זה עלולים אחרים ללמוד, כי מראה עצמו כצדיק. אדם זה לא יחזור בתשובה, שהרי מרגיש את

דף יז, ע"ב – דאחמירו בה רבנן טפי ממזיד

רשע צדיק מצבוע

רש"י מסביר מדוע התמירו רבנן על אדם המערים יותר מאשר על מזיד, מפני שהמזיד הוא רשע, ולא ילמדו ממנו אחרים

טבילה בערב יום טוב הוא דווקא בזמן שבית המקדש היה קיים, שאז היה צריך להטהר כדי לעלות לרגל ולהקריב את קרבנות החג, או שאף בימינו יש מצווה להיטהר לקראת יום טוב.

מדברי הרמב"ם (הל' טומאת אוכלין פט"ז ה"י) משמע, שכל החיוב הוא מחמת הצורך להכנס לבית המקדש להקריב את קרבנות החג, ואם כן אינו שייך בימינו.

בטור (סימן תרי"ג) משמע, שהחיוב לטהר עצמו ברגל אינו קשור כלל לצורך לעלות להר הבית ולהכנס לביהמ"ק, אלא הוא מדיני החג, וממילא שייך אף בימינו. וב"שערי תשובה" (או"ח תקכ"ט) בשם ה"מגן אברהם" פוסק להלכה, שבזמן הזה אין הדין של חייב אדם לטהר עצמו ברגל.

כתב ה"שדי חמד" (כללים מערכה ח' כלל מ"ז), שאף אלו שלא היו טובלים בערב שבת, היו מקפידים לטבול בערב חג, משום זכר למקדש. שבזמן שבית מקדש היה קיים, היו טובלים כדי לעלות להר הבית ולהקריב קרבנות.

דף יט, ע"ב – אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה

אמירת "מזמור לתודה"

כמעט שאין דיני קרבנות הבאים לידי ביטוי בימינו. אך שונה הוא דין זה של "אין מביאין תודה בחג המצות", שיש לו השלכות הלכתיות אף בימינו.

פנינים

לאומים ממעיין יפרדו. ועל כן אין לך לדאוג, מפני שיש לך בבטנך בן אחד צדיק גמור ובן אחד רשע גמור. והרי קשה, מה מרגיע בכך שיש לה בן צדיק ובן רשע? אלא, אמר "הסטיפלר": עדיף רשע מן הזייפן. שלזייפן, אף על פי שעושה גם מצוות, אין סיכוי ותקווה, מאחר שהוא חוטא ומשכנע את עצמו ואת האחרים שהוא צדיק. אבל הרשע, אמנם היום הוא חוטא גמור, אבל לא בטל הסיכוי שעוד יתעורר ויחזור בתשובה.

עצמו כ"שה תמים" שלא חטא. על כן קנסוהו חכמים כדי להעמידו על טעותו ועל מקומו.

מין ה"סטיפלר" היה מסמיך רעיון זה על פרשת תולדות. כידוע, על הפסוק: "ויתרוצצו הבנים בקרבה", דרשו חז"ל, שכשהיו עוברים על פתחי תורה, היה יעקב מנסה לצאת, וכאשר היו עוברים על בתי עבודה זרה, היה עשו מנסה לצאת. על כן הלכה לבית מדרשו של שם לשואלו. ושם ענה לה בשם ה': "שני גויים בבטנך ושני

שהרי אין אומרים "מזמור לתודה" בחול המועד פסח, מטעם זה שאין מביאין תודה בחג המצות, שהרי אין יכולים להביא לחמי חמץ, ו"מזמור לתודה" בא במקום הקרבת התודה. כמו כן אין אומרים "מזמור לתודה" בשבת וביום טוב, שהרי אין מביאין תודה בשבת וביום"ט. גם בערב פסח ובערב יום הכיפורים אין אומרים, מפני שלא היו מקריבים בימים אלו תודה, מכיון שמקצר בזמן אכילת לחמי החמץ שבאים עמה. בערב יום הכיפורים - מפני התענית, ובערב פסח, שאינו יכול לאכול את לחמי החמץ ומביאם לידי שריפה ("שולחן ערוך" סימן נ"ג בהג"ה ו"משנה ברורה" שם ס"ק כ"א כ"ב).

אמנם לפי זה יש להסתפק, אם התחיל אדם לומר "מזמור לתודה" בערב פסח, אולי יסיימו, שהרי בדיעבד, אם הביא תודה בערב פסח, כשר. אלא שבלאו הכי יש להסתפק ("אורחות חיים" בשם "נזירות שמשון"), כשהתחיל לומר

פנינים

דף יט, ע"א - מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו

מבין דבר מתוך דבר

הגמרא דנה על ריצת אדם לבית הטבילה, כשכלי בידו, בשעת בין השמשות. האם ריצתו מוכיחה שידוע את הדין של ה"ערב שמש", או שאין זה מוכיח שידוע את דיני ה"ערב שמש", כי יתכן שרץ לצורך עיסוקיו. וכלשון הגמרא, האם "מחשבתו של אדם ניכרת מתוך מעשיו" או לא.

חלק חשוב הנצרך לגדול בישראל כשעונה לשאלות המופנות אליו, הוא היכולת לזהות ולהבין את כוונתו של האדם השואל מתוך מעשיו והתנהגותו. דוגמה לכך שמענו מהג"ר ראובן קרלינשטיין שליט"א.

בעיירתו של רבנו הגר"ח סולוביצ'יק זצוק"ל גר יהודי פשוט, "בערל בעל עגלה" שמו. בערל היה עם הארץ גמור שלא באשמתו. עוד בהיותו ילד קטן התייתם

מאביו ומאמו, ואת כל ימי ילדותו העביר כפוחת ברחובות העיירה. לפני שהגיע למצוות, שמו פרנסי העיירה אל ליבם להכינו לקראת יום הבר-מצווה, שידע מעט מהמצוות וחלק מהתפילה, כדי שלפחות לא יחיה כגוי גמור. אך חרף כל נסיונותיהם ורצונו העז של בערל, שהיה ירא שמים, לקלוט את הדברים, לא הצליחו ללמדו מאומה חוץ מהנחת תפילין, שמע וברכותיה, אמירת קדיש ונשיאת כפיים. בערל התעקש בכל כוחו ללמוד את דיני נשיאת כפים, מאחר שעז היה חפצו להמשיך את שושלת אבותיו שהיו ממשפחות הכהונה שבעירה.

יום אחד, בעיצומו של שיעורו של הגר"ח, התפרץ בערל לחדר הלימוד, ניגש היישר לר' חיים ושאלו: "רבי, אמרו לי שלכהן אסור לקחת גרושה, האם נכון הדבר? וכי אסור לי לקחת גרושה?" הרים רבנו חיים את עיניו המאירות ואמר לו: "בערל, בערל, זה בסדר, אתה יכול לקחת גרושה, ושיהיה

"מזמור לתודה" אפילו ביום טוב, שיסיים את אמירתו, מאחר שתודה מוזכר רק בפסוק הראשון.

דף כ, ע"א – אמר להם נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה

מישנים מפני השלום – שינוי או אף שקר?

הגמרא מספרת שהלל הביא קרבן עולה ביום טוב. בבית המקדש פגשוהו תלמידי בית שמאי, שסברו, שאסור להקריב קרבן עולה ביום טוב, מאחר שהוא קרב כולו על המזבח, ואין בשרו נאכל, לעומת קרבן שלמים שחלק מבשרו נאכל על ידי הבעלים.

לשאלת תלמידי בית שמאי, ענה הלל, שהקרבן שהוא מביא הוא קרבן שלמים, ונקיבה היא. נמצא, שבשני דברים העלים מהם את האמת. א. שאמר "שלמים היא". ב. שאמר "נקבה היא", והרי קרבן עולה קרב בזכר בלבד.

בספר "שמחת יום טוב" שואל, איך האריך הלל בדבריו ואמר דבר שאינו אמת מפני השלום. הלא היה עליו להסתפק במילה "שלמים", ומדוע הוסיף ש"היא נקיבה ולזבחי שלמים הבאתיו"? הרי קרבן שלמים קרב בין זכר ובין נקיבה, ומדוע הוסיף זאת? [אמנם, ניתן לתרץ שהאריך בדברים כדי שיאמינו לו] ותירץ, שמדובר שהפריש גם שלמים. וכידוע, עולה קודמת לשלמים, שכל המקודש מחבירו קודם. ובכך שאמר להם "נקיבה", התכוון לבהמה שהפריש לשלמים, ומה שהוסיף "לזבחי שלמים הבאתיה", פירוש, שהביא עכשיו את העולה, כדי שיוכל להקריב אחריה את זבחי השלמים. וזה היה פשר אריכות

פנינים

ובעל משפחה הוא, אם כן מדוע יעלה על דעתו לשלח את אשתו ולנטוש את ילדיו ביום בהיר. אלא מתוך שאלתו ומעשיו הבנתי, ששמע פעם שלכהן אסור לקחת גרושה, וכנראה, היום הזדמן לו לקחת גרושה בעגלתו. על כן רץ אלי מהר לשאול האם יכול הוא להסיעה, שהרי לכהן אסור לקחת גרושה. ולכן עניתי לו שמותר."

בהצלחה רבה". אחד מצעירי התלמידים לא יכול היה לשמור על איפוק, קפץ ממקומו ואמר: "רבנו, הן אדם זה הוא כהן". ור' חיים חוזר ואומר: "אתה יכול לקחת גרושה". יצא לו בערל שמח וטוב לב.

אז פנה ר' חיים לאותו תלמיד ואמר לו: "היה לך להבין מתוך מעשיו של בערל את כוונת שאלתו. הלא בערל זה נשוי

דבריו של הלל. דבר דומה פירש רש"י אצל יעקב אבינו שאמר "אנכי", והתכוון: אני יעקב, ועשו - בכורך.

ואכן נפסק להלכה ב"שולחן ערוך" (ח"מ רס"ב סעי' כ"א), שבאופנים שמותר לשנות בהם, כגון מפני השלום, מותר אף לשקר שקר גמור, ולא רק לשנות.

דף כ, ע"ב - מה זו שתיקה

פרסום חיבוב מצוה

החת"ם סופר מסביר מדוע לא הצניע אותו תלמיד את התנהגותו, ולא עוד אלא שאמר: "מה זו שתיקה". שהתכוון לומר לו שאין לשתוק, אלא, אדרבה, יש לפרסם שמצוות סמיכה דוחה שבות של יום טוב, וכמו שמצאנו במסכת שבת (דף קל, א), שסכין המילה מביאים אותו מגולה משום חיבוב מצוה, ועל כן אמר לו: "מה זו שתיקה".

ניתן להוסיף, שתלמידו של הלל לא ראה צורך להצניע את מעשיו כהלל רבו. שהרי הלל, מחמת ענותנותו שינה בדבריו מפני השלום. אך תלמידו שעושה כך מפני שזו דרך רבותיו, אינו יכול להסתיר את דרכו ולהתחמק מן המחלוקת בערמה כלשהי, שהרי אין הוא יכול להיות עניו במקום שקיבל מרבו שצריך לנהוג כך, ובמיוחד לאחר שנפסקה ההלכה כך. אדרבה, עליו ללכת בפרהסיה ובגלוי בבחינת "ויגבה לבו בדרכי ה'".

דף כב, ע"א - והמסתפק ממנו חייב משום מכבה

שעון שבת ביום טוב

מובא ב"שולחן ערוך" (סי' תקי"ד סעי' ג'), שאסור להניח מים או חול ביום טוב מסביב לנר דולק, כדי שיכבה כשיגיע למקום החול או המים. אבל יש מהאחרונים המתירים זאת ("משנה ברורה" סי' ק כ'). הבאנו מספר "הלכות המועדים" (פ"ט) דינים הנוגעים לכך.

לעניין כיבוי האור ביו"ט על ידי הקדמת הזמן בשעון שבת: לדעת ה"שולחן ערוך" פשוט שאסור. ואף לדעת האחרונים המתירים להניח חול סביב לנר דלוק, ראוי להחמיר, משום שהדבר דומה למניח צבת על הפתילה, כדי

שתכבה אחר זמן, דבר שודאי אסור. ואף כשהחשמל כבוי ורוצה לאחר את זמן הדלקתו, ראוי להחמיר.

לדחות את זמן הכיבוי על ידי שמסובב את השעון ביום טוב, מותר (הגרי"ש אלישיב שליט"א), ויש אוסרים (שו"ת "באר משה").

דף כג, ע"א – משום דקא מוליד ריחא

שימוש בבושם, בדיאודורנט או במטפחות לחות בשבת וביום טוב

למדנו שאסור לבשם בגד ביום טוב, כיון שנראה כיוצר דבר חדש, וקרוב הוא לעשיית מלאכה. ולכן אסור להפוך כוס המכילה בושם על גבי בגד, כדי שיספוג ריח ביום טוב.

ב"שולחן ערוך הרב" (סי' תקי"א) פסק, שכל שמתכוון להכניס ריח בין בגוף האדם בין בכלים, אסור, ולא התירו לשים בושם על גופו, אלא באופן שאינו מתכוון לבישום גופו. כגון, ששופך לתוך ידיו בושם כדי להריחו, ואגב כך נשאר ריח בידיו. ולשיטתו, אסור כלל להשתמש בדיאודורנט בשבת וביום טוב. אבל ב"משנה ברורה" (סימן קכ"ח ס"ק כ"ג) כתב, שמותר לשפוך מים ריחניים על ידי הכהנים בשבת וביום טוב, אפילו כשמתכוון להכניס בהם ריח. ולשיטת ה"משנה ברורה" נראה, שמותר להשתמש במי בושם וכדומה בשבת וביום טוב. אך כל זה רק באופן שמבשם את גופו. אבל להתיז את הבושם על בגדיו אסור לכולי עלמא, מפני שהכנסת ריח בבגדים ודאי אסורה. (ועיין עוד ששי"כ ח"א פרק י"ד אות ל"ב, נ"א, ופרק ט"ו אות ע"ו).

לגבי שימוש במטפחות לחות יש נידון נוסף חוץ מהנידון הנזכר של "אולודי ריחא", והוא החשש לסוחט. לפיכך מותר להשתמש בשבת וביו"ט בממחטות לחות איכותיות (ששי"כ פרק י"ד אות ל"ג), אך אסור להשתמש במטפחות לחות באיכות ירודה, שמרטיבות את היד בשיעור של טופח על מנת להטפית. ורוב הציבור נהגו לא להשתמש כלל במטפחות לחות בשבת.

אף לדעת "שולחן ערוך הרב" (הנזכר), האוסר לבשם אפילו את גופו כשמתכוון להוליד ריח, מותר לבשם חדר בתרסיס ריח ע"י התזה לחלל החדר, כיון שלא אסרו אלא בישום הגוף או כלים שמחדיר את הריח [ומוליד בהם ריח]

בגופו או בבגדיו, מה שאין כן כשמרסס לחלל החדר, אינו מוליד ריח בשום חפץ.

דף כג, ע"א – תליסר אלפי נגלי

אי דיוק בציון זמן האירוע בהזמנות לשמחות

בזמננו רבים נוהגים שלא לכתוב בהזמנות לחתונה, לשמחת בר מצווה וכיוצא בזה, את שעת האירוע האמיתית, אלא מקדימים את הזמן המודפס בהזמנה כשעה או כשעה וחצי לפני הזמן המיועד לעריכת האירוע. מדוע אין נוהג זה נחשב לרמאות, והלא בשעה שכותב: "החופה תתקיים בשעה 7:30", יודע הוא שלא תתקיים אלא בשעה 8:30, ונמצא שהמזמין משקר ביודעין?

ניתן לתרץ זאת על פי דברי "תוספות" (ברכות כ, א), שמסבירים, שהמספר תריסר ותליסר משמש בלשון הגמרא כביטוי למספר רב ומוגזם. דהיינו, שהמספר שלוש עשרה [תליסר] שימש כלשון שהיו משתמשים בה כשרצו לבטא מספר רב בלשון גוזמה. רואים אנו, שאי דיוק, שאינו יכול לגרום טעות, וכולם מבינים את כוונתו, מותר. שהרי כשאומר תליסר, אף אם לא היה שם שלש עשרה, ואינו מדייק בדבריו, מותר, כיון שכולם מבינים את כוונתו. ולפי זה מותר לנקוב בהזמנה שעה מוקדמת מהשעה שבה יתקיים האירוע למעשה, אף שאינו אמת, מכיוון שכולם מבינים שהכוונה לשעה מאוחרת יותר.

פנינים

שהיה מפרנס את אחיו כדרך יששכר וזבולון.

לפי זה מובן, מדוע רבי אלעזר בן עזריה מופיע במקומות רבים בש"ס עם שם אביו: "בן עזריה". שהרי הגמרא במסכת שבת (כג, ב) אומרת, שאדם האוהב תלמידי חכמים, זוכה לבנים תלמידי חכמים [נדרחים רבנן] הוי ליה בנין רבנן. ולפי זה ניתן לומר, שהיו קוראים לרבי אלעזר "בן עזריה" כדי להדגיש, שזכה לתורתו בזכות אהבת אביו לתלמידי חכמים, שסיפק את פרנסת אחיו העמל בתורה.

דף כג, ע"א – מעשר של רבי אלעזר בן עזריה

אהבת תורה

הגמרא מספרת, שרבי אלעזר בן עזריה היה מפריש בכל שנה למעשר בהמה שלשה עשר אלף עגלים, דבר המעיד על עושר עצום, שהרי אם אלו היו מעשרותיו, הרי שבכל שנה נולדו בעדריו מאה ושלשים אלף עגלים.

עשירות מופלגת זו באה לו בירושה מאביו, שהיה עשיר גדול ותומך תורה, כמבואר במסכת סוטה (כא, א וברש"י שם),

דף כד, ע"א – שאין רצוני לקבל הימנו

אזהבי ה' שנאו רע

הגמרא מספרת, שרבן גמליאל לא רצה לקבל מהגוי מתנה, ופירש רש"י: "מפני ששונאו".

רבן גמליאל שנא את הגוי מחמת רשעותו. וחובת ההרחקה מרשע היא לא להנות ממנו כלל, מחשש שאם יקבל ממנו מתנה, יתיידד עמו ויושפע בעל כורחו מדעותיו. על כן סרב לקבל ממנו מתנה.

פעם פנה אל הגאון רבי משה קליערס זצ"ל, רבה של טבריה, יהודי פורק עול, והציע לו לסייע בכסף למוסדות התורה בעיר. בימים ההם היה הציבור היושב בארץ הקודש דחוק מאד, וסיוע כזה היה עשוי להקל מעט מהעניות ששררה באותה תקופה. אך רבה של טבריה סירב ודחה את ההצעה. חשש הוא ש"בעל המאה" עלול להפוך עם הזמן ל"בעל הדעה", ועלול להתערב בתוכן הלימודים ובצורתם, וחלילה אף לשנות מדרך ישראל סבא.

פנה אותו פורק עול לרבי משה בשנית ואמר לו: "הנני מתחייב לא להתערב בשום נושא הקשור לצורת ניהול המוסדות. מטרתי היא אך ורק לתמוך בעניים ולעזור להם, ותו לא". ענה לו רבי משה: "אכן, אינך מעוניין להתערב ולחוות דעה בענייני ניהול הישיבה, אבל אם נקבל ממך עזרה, לא אתה תתערב בעניינינו, אלא אנחנו נמשך אליך ונחשיב את רצונך, עד שנשאלך לדעתך אף אם לא תדרוש זאת מאיתנו".

דף כד, ע"א – מזונותן עליך

האכלת בעלי חיים ביום טוב

אסור להאכיל בעלי חיים משוחררים ביום טוב, שמא יבוא לצודם כדי לאוכלם, אך מותר להניח את האוכל לפנייהם בשינוי. דהיינו, ששם את האוכל בריחוק מקום, משום שעל ידי שינוי זה יזכור ולא יבוא לצודם. אבל בהמות טמאות מותר להאכילם, אף ללא שינוי, שהרי אין חשש שיבוא לצודם, כיון שאסורים באכילה ("משנה ברורה" תצ"ז ס"ק ו').

בהמות ועופות הגדלים בחצר, וכן דגים שמגדלים אותם לנוי, או חיות מחמד שמזומנים תחת ידו, ולא שייך בהם צידה, מותר להאכילם ביום טוב ("משנה ברורה" תצ"ז ס"ק ב').

יזהר לא לנגוע בהם בשעת האכלתם, שהרי הם מוקצים נאלא אם כן עומדים לשחיטה]. ובעלי חיים שאינם יכולים לאכול בכוחות עצמם, כגון גורים, וצריכים להאכילם בידים, יאכילם ע"י גוי. ובמקרה שאין גוי, מותר להאכילם אף על ידי ישראל משום צער בעלי חיים ("משנה ברורה" שכ"ד ס"ק כ"ז).

דף כד, ע"א – יוני הרדיסאות

תוכים וציפורי שיר

הגמרא במסכת חולין (קלט, ב) מסבירה, שיוני הרדיסאות הם יונים שיודעים לשיר בשפת בני אדם. וקוראים להם "הרדיסאות", מפני שהמלך הורדוס טיפח וגידל יונים אלו לראשונה, כדי שיעמדו ויקראו בקול גדול: "קירי קירי", דהיינו, "אדון אדון" [שהרי הורדוס היה עבד שמלך, והיה צריך חיזוק מתמיד להרגשתו כמלך ואדון].

במהרש"א במסכת סוטה ("חידושי אגדות" מח, א) משמע, שאין לגדל לאחר חורבן הבית ציפורי זמר השרות [כגון תוכים] לצורכי תענוג, משום צער החורבן. ולהלכה עיין בשו"ת "עטרת פז" (חלק ראשון כרך ב סי' ה'), שהאריך בעניין זה והתירו [ועיין בדבריו אילו תנאים נצרכים לגידול תוכים ושאר בעלי חיים].

דף כד, ע"ב – אין הסומא יוצא במקלו

הכנסת כלב לבית הכנסת

לפי המוזכר בגמרתנו, וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח תקכ"ב סעי' א' וב"משנה ברורה" שם), אסור לעיוור ללכת בשבת בעזרת מקל, כיון שנראה כמעשה חול. ולכן עיוור המעוניין ללכת בשבת וביו"ט, יעזר באדם או בכלב המיועד להובלת עיוורים.

בשו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"א סימן מ"ח) דן בשאלה מעניינת, האם מותר לעיוור להכניס את הכלב שמוליכו לבית הכנסת, או שאסור מחמת בזיון בית

הכנסת. להלכה פוסק, שבחז"ל ודאי מותר. [שהרי התירו (ירושלמי פרק בני העיר הי"ג) לתלמידי חכמים להכניס את חמוריהם לבתי כנסת שבחז"ל, והביא עוד הוכחה גם מדברי רש"י (ברכות סב, א), שלאביי היה שה שהיה הולך עמו, תמיד והרי אביי היה רוב יומו בבית המדרש]. אלא ישתדל לשבת ליד הפתח כדי לא לבלבל את דעת המתפללים. אך לגבי בתי כנסיות שבארץ ישראל, נוטה ה"אגרות משה" להקל, אך למעשה לא הכריע, ולמעשה נחלקו בזה פוסקי א"י. ולפי זה יש לדון בעניין הכנסת חמור לבית הכנסת לצורך מצוות פדיון פטר חמור.

דף כה, ע"ב – לא יאכל אדם שום ובצל מראשו

אכילת שומים ובצלים

דין מעניין נוסף נאמר בעניין אכילת שומים ובצלים, שצריך להיזהר שלא יעבור עליהם הלילה לאחר שקילפם, מפני ששורה עליהם רוח רעה. שאמרו בגמרא (נדה יז, א): "אמר רבי שמעון בר יוחאי: חמשה דברים העושה אותם מתחייב בנפשו ודמו בראשו, האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה".

פנינים

מצוה – מותר, אף שתיית כוס בבת אחת לא נאסרה, אלא בשתיית רשות, אבל בשתיית מצוה, כגון כוס של קידוש, הבדלה או ארבע כוסות, מותר משום חיבוב מצוה.

ומטעם זה אף מותר לפרוס פרוסות גדולות מהפת בסעודת שבת, ואינו נחשב מנהג רעבתנות.

לפי זה ניתן לישב את מנהגם של חלק מצדיקי ישראל לאכול את מאכלי השבת בידיהם הקדושות "מקשרי אצבעותיהם ולמעלה". והלא נראה כמנהג רעבתנות? ולפי המבואר מתברר מדוע נוהגים כך, שהרי עושים כך משום חיבוב מצוה. וכשעושים לשם חיבוב מצוה, אין לחשוש שנראה כרעבתנות.

דף כה, ע"ב – לא יאכל אדם שום ובצל מראשו

חיבוב מצוה

לא יאכל אדם שום ובצל מראשו, משום שמרכז השום והבצל הוא החלק הטעים ביותר, ואם אוכל מיד חלק זה, נראה כרעבתן. אך בסעודת שבת יאכל את מרכז השום מיד בהתחלה, משום חיבוב סעודת שבת (משנ"ב קע ס"ק כג). לפי זה פירש ה"בן איש חי" (בן יהוידע וע"ע "תוספת שבת" סימן רע"ד סע' ד) את המשך דברי הגמרא: "כיוצא בו לא ישתה אדם כוסו בבת אחת". מה כוונת הגמרא שאמרה "כיוצא בו"? שכמו שאמרנו לעניין השום, שדרך רעבתנות – אסור, אך לכבוד שבת משום חיבוב

עניין זה של רוח רעה שייד אפילו הם סגורים וחתומים בכלי, אבל אם שייר מעט מקליפתם, או מעט מהשורש של השום או הבצל, הם מותרים באכילה (שם).

כתב ה"בן איש חי" (ש"ב פרשת פנחס אות י"ד), שאם עירב השום בסלט, בתבשיל או בשאר אוכלין, אין חשש סכנה, וכן נהגו העולם.

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הסביר על פי דין זה - שאין לאכול שום, בצל וביצה שעבר עליהם הלילה - את פשר המנהג לאכול ביום שבת קודש ביצה מטובלת בבצל או בשום. שהרי למדנו (פסחים קה, א), שכבוד יום וכבוד לילה - כבוד יום קודם לנהיגה, שאם אין לו יין מספיק לסעודה או מיני מגדים, יניחם עד היום (לשון רש"י), וצריך תמיד להעדיף את סעודת היום על פני סעודת הלילה. לכן לוקחים בצל וביצים, שהם ודאי לא נותרו מהלילה. שהרי בצל וביצים שנותרו מהלילה אסורים באכילה משום רוח רעה. ומאלה מכינים מאכל מיוחד לכבוד היום, שניכר שהוא מאכל נוסף על זה שאכלו בלילה, ולא ממה שנשאר מסעודת הלילה.

אמנם החזו"א אמר שראוי להשתדל להכין את סלט הבצל והביצים מערב שבת, ויטבלם בשמן או בתבלין, ואז אין חשש של "שום ובצל שעבר עליהם הלילה".

דף כה, ע"ב - השו"ת כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן, שלשה מגסי הרוח

שתיית משקאות בימינו

הגמרא (פסחים פו, ב) מספרת, שרבי ישמעאל ב"ר יוסי התארח בבית רבי שמעון ב"ר יוסי, וכשכבדוהו בשתיית יין, שתה בבת אחת את כל הכוס. כששאלוהו מדוע נהג כך, והלא זהו מנהג גרגרנים, ענה, שאין שייד במקרה זה הדין של "בבת אחת הריהו גרגרן". וזאת מפני שהגישו לפניו יין מתוק, שמחמת מתיקותו לוגמו כאחת, ובכוס קטנה שאין בה כמות גדולה, אין שייד גרגרנות בשתייתו בבת אחת.

להלכה (סימן ק"ע סעי' ח') נפסק, שהשו"ת בבת אחת הריהו גרגרן, אך אם משייר בכוס אפילו מעט, אינו נחשב לגרגרן ("מגן אברהם" הובא ב"משנה ברורה" ס"ק כ'). השו"ת בשלש לגימות הריהו מגסי הרוח. במקרה שיש בכוס יין כמות

פחותה מרביעית, מותר לשתותה כאחת, ואינו נחשב גרגרן. גם אם השותה הוא אדם בעל כרס, מותר לו אף בכמות גדולה מרביעית לשתות בבת אחת. ואף במשקאות קלים מותר לשתותם בבת אחת, ואין זו דרך גרגרנות (משנה ברורה" שם ס"ק כ"ב).

אדם השותה משקאות מוגזים או שתיה חמה, ביותר משלש וארבע פעמים, נראה לומר (לפי דברי ה"משנה ברורה" הנזכרים), שאינו נחשב לגס רוח, מכיוון שאין דרך לשתותם באופן אחר.

דף כז, ע"א – גמרו בידי אדם לא קמבעי לן

דין בגד שהיה רטוב בבין השמשות

אדם שהיו לו פירות שעוד לא גמרו להבשיל בערב שבת, והבשילו בעיצומה של השבת, מותר לו לאוכלם בשבת. שכל מה שאנו אומרים שנאסר כשלא היה ראוי לאכילה מערב שבת הוא דווקא דבר שגמרו על ידי שמים, כגון: צימוקים, שהבשלתם מסתיימת על ידי חום השמש. ודבר זה תלוי בידי שמים, אם יהיה יום מעונן, ולכן מסיח דעתו מהם מערב שבת. אבל כאשר יודע, שבתוך שעות ספורות יבשיל הפרי ויהיה מוכן לאכילה, אף שעכשיו אינו ראוי לאכילה, אינו מסיח דעתו ממנו, ואינו מוקצה (משנה ברורה" סי' ש"י ס"ק י"ט).

כתב ב"משנה ברורה" (סי' ש"ח ס"ק ס"ג), שחלוק שהיה רטוב בבין השמשות בשיעור של טופח על מנת להטפית, אסור ללובשו בשבת משום מיגו דאיתקצאי. ולפי הדברים שהזכרנו, כתב ב"מנחת שלמה" (סי'), שכל זה אינו אלא במקום שיש ספק האם יתייבש במשך השבת או לא, שאז גמרו בידי שמים, ואנו אומרים שזהו מוקצה, כי הסיח דעתו ממנו. אבל במקרה שהבגד ודאי יתייבש במשך השבת, אינו מוקצה, מאחר שאינו מסיח דעתו ממנו.

דף כח, ע"א – אסור לעשות בית יד בבשר

עשיית צורת "מגן דוד" באפיקומן

בימים של טרם עידן שקיות הניילון נהגו הקצבים לעשות נקב בחתיכות הבשר שמכרו. נקב זה היה משמש כידית לנשיאת נתח הבשר, וכדי לתלותו על הקיר. חכמים אסרו לעשות ביו"ט נקב בבשר בעזרת סכין כדי לתלותו,

משום שזוהי צורת מסחר, כמו בימות החול, אך לצורך סימן בעלמא, מותר. וכן נפסק ב"שולחן ערוך" (סי' ת"ק סעי' ג').

כתב ה"משנה ברורה" (סי' ט"ו), שמותר לעשות נקב, ואפילו בעזרת סכין, במצת האפיקומן, כיון שאין דרך בחול לעשות נקב במצה. ועל כן לא גזרו בזה חכמים, אך בכל זאת יש להחמיר ולא לעשות נקב עגול או משולש כמגן דוד.

אף שמותר לעשות נקב בבשר לצורך סימן, לא יעשה צורות של אותיות וציורים (י"משנה ברורה" שם). לפי האמור, אסור לעשות צורות מיוחדות במיני מאפה ובשאר מאכלים (שו"ת "באר משה" ח"ח סי' קל"ג, ששי"כ פ"א סעי' י"ג). וכן אסור לעשות ציורים על ידי קרם או סוכריות על גבי עוגה. אמנם, מותר לאפות חלה קלועה ביום טוב, וכן מותר לעשות קציצות וכדומה, אף על פי שעושה אותם בצורת עיגול, כיון שהן צורות סטנדרטיות נודומה למה שאמרו בגמרא, שמותר לחתוך ביום טוב בשר בצורת משולש לסימן. אבל לא יעשה חלה בצורה מיוחדת, כגון מפתח, משום שדבר זה נחשב כציורים, שאסור.

דף כט, ע"ב - גזל ואינו יודע ממי גזל, יעשה בהם צרכי רבים

הקמת "כולל" בהשבת גזילה

אדם שגזל, ואינו יודע ממי גזל, כגון שגזל מאנשים רבים, יעשה בכספי הגזילה דבר שהרבים נהנים ממנו, כגון: בורות שתיה לרבים. ויתפלל לה' שיזמן את הנגזל לאותו מקום, ויהנה ממה שעשה הגזלן, ונמצא שהשיב את גזילתו.

פנינים

אדם שתרם ספסלים לבית הכנסת כדי לכפר על גזל שגזל מרבים. ויהי היום, ולבית הכנסת הגיע אדם מעיר רחוקה, ובעיפותו הרבה נשכב על אחד הספסלים ונרדם. שנתו ערבה עליו באופן מיוחד, וכאשר התעורר, שיבח מאד את הנאתו משינה זו. לימים התברר, שהאורח שישן על הספסל היה אחד מנגזליו של תורם הספסלים.

כנראה, הגזלן תורם הספסלים, שב אל ה' בכל ליבו, ולכן זכה שתשובתו תתקבל וישיב את גזלותיו.

דף כט, ע"ב - גזל ואינו יודע ממי גזל, יעשה בהם צרכי רבים

חזרה בתשובה אמיתית

כתב בעל חובת הלבבות (שער התשובה פ"י), שאם ישוב בלב שלם, הקב"ה מיקל עליו תשובתו ומזמן את העשוק לאותו מקום, כדי שיהנה מהגזלן ויתכפר לו.

הגר"י זילברשטיין שליט"א הזכיר דברים אלו בשיחה, והוסיף עדות מעניינת: "סיפר לי רבה של אחת מערי הקודש בא", שהכיר

הגאון ר"י זילברשטיין שליט"א מביא נידון מעניין שדנו בו גדולי הפוסקים בדורנו, לגבי אדם שגזל את הרבים - האם יועיל להקים כולל מכספו באותו מקום? ונחשב שבדרך זו מחזיר את גניבתו, שהרי הרבים נהנים מקיומו של הכולל, אף אם אינם לומדים בו. וזאת משום לימוד התורה יגן עליהם מצרות ומנוזקים [תורה מגנא ומצלא], או שצריך לעסוק בדבר שהנגזל יוכל להנות ממנו בפועל.

דף ל, ע"א - אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין

דברים האסורים משום שמא יתקן כלי שיר

אסרו חכמים לרקוד ולמחוא כפיים בשבת וביום טוב, שמא יבוא לתקן כלי שיר. "תוספות" בסוגייתנו (ד"ה "תני") אומר, שבימינו, שאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, מותר (ועיין ב"י שם שדן בדברי ה"תוספות").

להלכה נחלקו הפוסקים. ה"שולחן ערוך" כתב (שלי"ט סעי' ג'), שאסור למחוא כפיים. אך הרמ"א כתב שיש לנוהגים להקל על מה לסמוך (היינו שי' תוס' הנ"ל).

פנינים

בסבר פנים יפות ובצורה המתקבלת על לב השומע.

דף ל, ע"א - מוטב יהיו שוגגין

מצוות תוכחה באופן המועיל

כתוב בגמרא במסכת ערכין (דף טז, ב): "אמר רבי טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם אמר לו המוכיח, טול קיסם מבין שיניך, דהיינו, שמוכיחו על דבר קל, אומר לו, טול קורה מבין עיניך". וממשיכה שם הגמרא, אמר רבי אלעזר בן עזריה: "תמהני, אם יש בדור הזה שיודע להוכיח, דהיינו, שיודע להוכיח בדרך מכובדת, שהשומע לא יבוש". מדברי הגמרא הנזכרים אנו למדים, שכדי להוכיח אנו צריכים שני גורמים. האחד, אדם שיקבל את התוכחה בהבנה וידע להסיק את המסקנות המתבקשות. השני, אדם היודע להוכיח

דברי גמרתנו מוארים באור חרש על פי דברי הגמרא הנ"ל, שעל כן אמרו: "מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין". דהיינו, שאם אדם רואה את חברו עובר על איסור בשוגג, ויודע שלא יקבל ממנו את התוכחה, אסור להוכיחו. וזאת מפני שכל זמן שהלה אינו יודע שעובר על איסור, הריהו שוגג, ואילו אם יוכיחו, יהא מזיד. שהרי כדי שתתקבל התוכחה, צריך להוכיח בחכמה, וגם מקבל התוכחה צריך להיות אדם נבון שמסוגל לקבל תוכחה. ודבר זה אינו מצוי כל כך...

עם זאת יש לציין, שיש מקרים שבהם חייבים להוכיח. דינים אלו מופיעים במשנה ברורה (סימן תר"ח סעיף ב').

מחיאית כפיים על ידי שינוי, כגון שמוחא את כף ידו על גב ידו, מותר (עיי' ששי"כ פרק כ"ח סעי' ל"ו).

בשמחת תורה מותר לכל הדעות לרקוד לכבודה של תורה. אך אם יש פעמונים בכתרים המקשטים את ספרי התורה, צריך להורידם ("משנה ברורה" שלי"ט ס"ק ח'). אך כתב ב"שבט הלוי" (ח"א ס"י ס"א), שבימינו שהפעמונים קטנים, וכמעט אין קולם נשמע, מותר להשאירם על גבי הספרים.

הגר"מ גרוס שליט"א כתב (בקונטרס על עניני נישואין), שמותר לרקוד ולמחוא כפיים לכבוד שבת חתן.

אף שיש איסור בהשמעת קול, מותר להשאיר בשבת שעון שמנגן כל שעה על ידי משקולות [שעון קוקיה] ("שולחן ערוך" שלי"ח סעי' ג'), משום שאין חשש שיחשדוהו שהכין את השעון בשבת. וזאת מפני שהכל יודעים, שהדרך להכין ולדרוך את השעון מאתמול. ומכאן למדו, שמותר לכוון שעון מעורר בערב שבת שיצלצל בשבת, כיון שהכל יודעים שמכינו מאתמול לכך. אם הוא שעון הפועל על בטריות או חשמל, אסור לכבותו, ובמקרה שאינו רוצה שירעיש, יטמינו בארון ויזהר שלא לכבותו.

כתב בספר "שמירת שבת כהלכתה" (פרק ט"ז סעי' ג'), שמותר לתת בידי תינוק קטן צעצועים המשמיעים קול, כשהתינוק מנענע אותם או לוחץ עליהם, אולם ודאי שלגדול אסור להשמיע קול בצעצועים אלה, גם אם עושה כן בשביל התינוק (ועיין שם בהערה י"א).

דף ל, ע"ב – מניין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה שנאמר חג הסוכות שבעת ימים לה'

הסוכה כהגנה מרוחות ומגשמים

כידוע, בשעת ירידת גשמים פטורים מסוכה. בשו"ת "עונג יום טוב" (סימן מ"ט) דן בשאלה מעניינת. אדם הרוצה להכנס לסוכה, מחמת שמחפש מחסה מגשמים ומרוחות, הרי יש בזה איסור הנאה מעצי סוכה. שהרי הנכנס לסוכה במקרה זה, פטור משיבתה מחמת הגשמים, ואם כן, הוא נהנה מעצי סוכה האסורים בהנאה. ואין לחלק, שדווקא הנאה שעל ידה מבטל את הסוכה, כגון

שלוקח עצים מהסוכה היא האסורה, ואילו הנאה שאינו מחסר בסוכה, מותרת, שהרי גם הנאה כזאת אסורה. כמו שמבואר במסכת שבת (כב) לעניין נר חנוכה, שאסור להנות מאורו מטעם ביזוי מצוה, ואפילו אינו מחסר מהנרות דבר. ועל כן סובר ה"עונג יו"ט", שאדם הנשאר בסוכה בשעה שיורדים גשמים, לא רק שנקרא הדיוט (כפי שנפסק ברמ"א תרל"ט), אלא אסור לעשות זאת.

אבל ה"אבני נזר" (או"ח סי' ת"א) ועוד הרבה אחרונים חולקים על סברת ה"עונג יום טוב" וסוברים, שאם נהנה כדרך המצוה, אין איסור, ולכן מותר לשהות בסוכה בשעת גשמים ורוחות (ועי' קה"י סוכה סי' ז').

דף ל, ע"ב – ותלה בה פרכילי ענבים עטרות של רימונים וסדינים המצויירים

קישוט הסוכה במנורות נדלקות ונכבות ולבישת מסכות המיוצרות לצורך חגי הגויים

לעניין קישוט הסוכה בנורות כבות ונדלקות שמיוצרות לצורך חגי הגויים, כתב ב"שבט הלוי" (ח"ב סימן נ"ז), שאין לחשוש שמא עשו זאת לצורך עבודה זרה. ואפילו כתוב על גבי האריזה, שמיוצר לצורך חגיהם או לצורך עבודה זרה, מותר, כיון שהיצרן אינו מתכוון באמת לצורך חגיהם, אלא כותב כך לצורכי פרסום ומכירה. לפי זה מותר לתת לילדים להתחפש במסכות של "מרדכי היהודי" המיוצרות על ידי הגויים לציון אחת מדמויות ההבל שלהם בימי חגותיהם.

ניתן להוסיף, שאף משום "מנהגי הגויים" אין בזה, שהרי היו הגויים נוהגים לקשט את בתי העבודה זרה שלהם בפרכילי ענבים ובעטרות של רימונים המוזכרים בסוגייתנו לגבי קישוט הסוכה (מסכת ע"ז נא, א), ואף על פי כן נהגו ישראל לקשט בהם את סוכותיהם.

דף ל, ע"ב – אסור להסתפק מהן

אתרוג כשר שנתלה בטעות בסוכה

הגרש"א שטרן שליט"א סיפר על שאלה שהובאה לפניו: יהודי חשוב בבני ברק, אשר טורח ומהדר במצוות, הצליח אחרי מאמצים רבים למצוא אתרוג

שכולו "הדר", אתרוג בעל גידול יפה שאין בו שום שאלה או סירכא. בערב יום טוב, כשהלך למקווה להתקדש לקראת החג, סיימו ילדיו את קישוט הסוכה, והנה גילו שצריכים להוסיף עוד אתרוגים כדי לנאותה. לקחו הילדים בחטף אתרוג מאחת הקופסאות ותלו אותו בסוכה.

בבוקרו של החג ניגש אותו יהודי בדחילו וברחימו לקחת את אתרוגו, והנה שוד ושבר, האתרוג אינו בקופסה. חיפש היהודי את אתרוגו, ולא עבר זמן רב, עד שגילה את הטעות המצערת. השאלה המתבקשת היא, האם אסור לקחת את האתרוג ביום טוב, שהרי הוקצה לנוי סוכה, או שכיוון שאין הילדים יכולים לאסור דבר שאינו שלהם, לא נאסר האתרוג.

בספר "מנחת שבת" (סי' פ"ט ס"ק כ"ב) נקט בפשיטות לגבי אשה, שאינה יכולה לאסור את חפצי בעלה. והוא הדין לעניין האתרוג שתלו הילדים, שאינם יכולים לאסור את החפץ של אביהם. וראה עוד בספר "מנחת אשר" (עמ"ס שבת, מכתבי תורה סי' ב'), שאומר שאפשר להתיר את השימוש באתרוג שתלו הילדים גם מצד מוקצה בטעות. ועיין עוד רעק"א ("עין הגליון" או"ח רנ"ג) לעניין אדם שהוריד את קדרת חבירו מעל האש בשבת, ועודה בידו, ולא היה בדעתו להחזירה. ודן להתיר, משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

דף לא, ע"ב - אסור להסתפק מהן

לקחת מנוי סוכה לצורך מצוה

למדנו בגמרא, שאסור ליהנות מנוי סוכה. ה"חתם סופר" (שו"ת סי' קפ"ד והובא בבה"ל) דן לגבי אדם כפרי שבא לעיר וסיפר שאין בכפרו אתרוג. והנידון הוא, האם מותר להוריד מהאתרוגים התלויים בסוכה לנוי, לצורך ד' מינים לבני הכפר. ומכריע, שבחול המועד מותר להסיר את האתרוג מהסוכה לצורך מצוות ארבעה מינים. ואף על פי שלמדנו, ש"נוי סוכה" אסור בהנאה כל שבעת הימים, מכל מקום, הן דבר מצווה הוא, ו"מצוות לאו ליהנות ניתנו", וכשמקיים מצוה, אין נחשב שנהנה מזה. ועוד, שכל האיסור להנות מנוי סוכה בחג הוא משום בזיון מצווה, וכשלוקח את האתרוג מהסוכה בחול המועד לצורך מצוות ארבעה מינים, אין כאן בזיון מצוה, מפני שמעבירו ממצוה של נוי סוכה למצוות ארבעת מינים.

לפי דברי החת"ס יש לדון באדם שתלה בסוכתו שבעת המינים, ובין שאר המינים תלה בקבוק שמן. והנה, בערב שבת חול המועד ראה שחסר לו שמן לצורך הדלקת נר שבת, האם מותר להורידו מהסוכה, שהרי באותו שמן מקיים מצווה.

נכון יש להסתפק, כשרוצה להוריד אתרוג מנוי סוכה לצורך די מינים של בנו הקטן, שזהו לצורך מצווה קלה יותר (תרי דרבנן), ונמצא שמורידו מדרגתו.

דף לא, ע"ב - הני ליבני דאייתור מבנינא

שימוש באבן לעצירת הדלת

לפעמים נזקק אדם להשתמש באבן או בלבנה [בלוק] בשבת. לפי האמור בסוגייתנו, מותר להשתמש בלבנה שנשארה לאחר בנייה לכל צרכיו. כלומר, מותר להשתמש בה גם באופן שלא הכינו אותה לכך מערב שבת (עיין "משנה ברורה" סימן ש"ח ס"ק ע"ג). ולפי זה, אדם שצריך באמצע שבת לבנה לצורך כלשהו, כגון לישיבה או לעצירת הדלת וכדומה, מותר לו לקחת מלבנים שנותרו מבנייה. ועיין "שבט הלוי" (ח"ה סי' מ'), שכתב, שבזמננו יתכן שאסור. אבל ליטול אבן או צרור להשתמש בו - אסור, מפני שאין עליהם תורת כלי ("שולחן ערוך" ש"ח סעי' ז' ועיי' שיטמ"ק בסוגייתנו).

דף לב, ע"ב - ת"ד ג' חייהם אינם חיים, המצפה לשולחן חבירו, מי שאשתו מושלת עליו וכו'

ובחרת בחיים

הגמרא אומרת ששלשה אין חייהם חיים: א. אדם שאכילתו תלויה בחסדי אחרים. ב. מי שאשתו שולטת בו ומושלת עליו. ג. מי שהייסורים שולטים בגופו. דברי גמרא אלו מעוררים תמיהה, הלא כל אדם יכול להתבונן ולראות שאלו אין חייהם חיים, ומהו הלקח והלימוד שהגמרא רוצה ללמדנו?

ניתן לומר, שדברים אלו הם פעמים רבות בשליטת האדם, ולכן לימדו האמוראים את תלמידיהם ואמרו להם, שימו לב בטרם נכנסתם לבעיות אלו, כי צרות מסוג זה שוות למוות, וממילא תיזהרו היטב להשמר מן הייסורים. וכך נאמר בעניין הריחוק מהליצנות (ישעיהו כח, כב): "ועתה אל תתלוצצו פן

יחזקו מוסריכם". ופירש רש"י: "יסוריהם" - בדקו היטב בבואכם לשאת אשה, שתהיה אשה טובה, ואף התנהגו אל נשותיכם בחכמה ובטוב לב, לבל תהפוכנה לנשים רעות. השתדלו לכלכל את צעדיכם בתבונה, שלא תגיעו חס וחלילה למצב שבו תהיו סמוכים על שולחן אחרים (עפ"י "שערים המצוינים בהלכה").

דף לג, ע"א - וכן פוריא

הקמת שולחן מתפרק בשבת

כפי המבואר בגמרא, לא אסרו חכמים עשיית אהל ארעי, אלא כשעושה זאת בסדר עשיית אהל. דהיינו, כשמעמיד קודם את הדפנות, ולאחר מכן את הגג. ולכן אמרה הגמרא, שאדם שמעמיד מיטה מתפרקת, העשויה ממחיצות המשמשות כרגלי המיטה, שהיו מניחים עליהם טבלא, יעשה זאת בסדר אחר. לא יניח את המחיצות ולאחר מכן את הטבלא, אלא יחזיק את הטבלא באוויר, ואז יכניס את המחיצות המשמשות כרגלי המיטה מתחתיה.

בשולחנות מתפרקים [שרגילים להשתמש באירועים ציבוריים], שמעמידים טבלא על גבי רגליים, מותר להשתמש בשבת בצורה הרגילה, כיון שאין בהם מחיצות. אך אם הרגליים עשויות כמחיצות, ראוי להחמיר להחזיק הטבלא באוויר ולהכניס מתחתיה את הרגליים ("משנה ברורה" סי' שט"ו ס"ק כ"ב וע"ע ששי"כ פרק כ"ד).

דף לג, ע"ב - שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי

פתיחת אריזות וקופסאות בשבת

בפתיחת קופסאות בשבת יש בעיה של עשיית כלי. שורש עניין זה הוא בסוגייתנו. בעניין זה של פתיחת קופסאות ואריזות יש כמה דרגות:

א. כלי שהוא אטום לחלוטין וסגור ללא דבק או תפר, אלא שהסגירה היא חלק מהכלי, כגון קופסאות שימורים, שקיות חלב וכדומה. יש דעות בפוסקים, שכאשר פותח כלי מסוג זה, נחשב כבונה כלי, שהרי לפני שפתחם, לא היה ניתן להכניס ולהוציא מהם מאומה. ויש שנהגו לפותחם על ידי קלקול הכלי בשעת פתיחתו.

ב. נידון נוסף יש בקופסאות ואריזות הסגורות על ידי דבק או תפירה. במקרה זה יש הסוברים שבפתיחתן אינו נחשב כעושה כלי, אלא כפותח מכסה, ודינו קל יותר. ולכן יש הרוצים להקל לפותחו, אולם רק באופן שכלי זה אינו עומד לשימוש חוזר.

נידון נוסף קיים בפתיחת פקקים. יש פקקים שמעולם לא היו כלי, כגון פקקי מתכת שעל בקבוקי יין. בתהליך ייצורם של פקקים אלו מכופפים את המתכת על הבקבוק, וכך נוצר הפקק. בשעה שפותחים, נקרעת הטבעת שמחברת אותם לבקבוק, והם נהפכים לכלי, שהרי מכאן ואילך ישמשו לפתיחת הבקבוק ולסגירתו.

ומכל מקום כתב בספר "שמירת שבת כהלכתה", שראוי לאדם לפתוח מערב שבת את כל הקופסאות והאריזות שעומד להשתמש בהם בשבת. אך אריזות שלגונים, או אריזה המכילה כפית סוכר אחת בלבד, שסגורים על ידי דבק, וגם מיד כשפותחים אותם משליכים אותם לאשפה, מותר לפותחם בשבת (לוקט מ"שמירת שבת כהלכתה" פ"ט ואנו לא באנו אלא לעורר המעיין).

דף לג, ע"ב – נוטל אדם קיסם

חציצת שיניים בשבת

מותר לקחת קיסם שיניים לחצוץ בו את שיניו בשבת ("שולחן ערוך" שכ"ב סעי' ג), אך לקחת גפרור כדי לחצוץ בו את שיניו ולחדדו לצורך זה, בין ביד בין בכלי – אסור. ולעניין השימוש בגפרור לצורך זה כמות שהוא, נחלקו הפוסקים. יש מתירים, מכיון שזהו כלי שמלאכתו לאיסור, ומותר להשתמש בו לצורך גופו ומקומו ("תהילה לדוד" סי' שכ"ב ס"ק ד'). ויש אוסרים (הגרש"ז אויערבאך הובא ב"שמירת שבת כהלכתה" פרק י"ד ל"ד), מפני שמחשיבים זאת כדין עצים העומדים רק להסקה.

דף לד, ע"ב – כיון דכתיב וקראת לשבת עונג

מצוות "עונג" ביום טוב

עונג ושמחה – שני דינים שונים הם. דין ה"עונג", הוא החובה לאכול דברים המענגים את הגוף. דין ה"שמחה" הוא שיהא לבו שמח, ולכך כל

אדם מגיע לפי דרכו - יש השמחים בבגדים חדשים ויש השמחים על ידי אכילה.

מצוות עונג קיימת בשבת נולעניין מצוות שמחה בשבת עיין ספר "פרקי השנה" (ח"א פרק א'), ומצוות שמחה קיימת ביום טוב. ולעניין עונג ביום טוב, נחלקו הפוסקים, ומקור מחלוקתם בסוגייתנו.

הגמרא אומרת, שאכילה בשבת נחשבת לאכילת קבע, כיון שאכילה הנקראת "עונג" קובעת למעשר. ה"מאירי" מביא, שיש אומרים, שאין מצוות עונג ביום טוב, ולכן אין יו"ט קובע למעשרות. אך ברמב"ם (פי' ו' מהל' יו"ט ה"ט"ז) מוכח, שיש מצוות עונג ביום טוב (וע"ע "שער המלך" פי"ה דמעשר הכ"ג, וב"פתחי תשובה" יו"ד סי' של"א סק"א).

דף לה, ע"ב - נזיר לא יחוף ראשו

פְּרִיקַת שַׁעַר בַּשַּׁבָּת

אף שאין דיני נזיר שכיחים בימינו, נידון זה של חפיפת הראש וכן סריקת הראש במסרק שייכים בימינו לגבי סריקה וחפיפה בשבת. שהרי דבר האסור לנזיר משום תלישת שערות - אסור בשבת משום אב מלאכה של "גוזז".

אין לסרוק את השער בשבת, לא במסרק ולא במברשת סמיכה, מפני שלא יתכן שלא יעקרו שערות. ולכן, אף אם אינו רוצה לתלוש שערות, נחשב ל"פסיק רישא", ואסור ("שולחן ערוך" ש"ג סכ"ז וב"משנה ברורה"). ומחמת זה נחשבים המסרק והמברשת לכלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלם בשבת.

הרוצה להסתרק בשבת, ייחד מברשת בעלת שערות רכות [כגון מברשת תינוקות] לצורך שבת. והטעם שצריך לייחדה לצורך שבת, כדי שלא יראה כאילו נוהג בשבת כבכל ימות השבוע.

נכון להימנע מסריקת פאה נכרית בשבת, אך מותר לצורך סריקת פאה נוכרית להשתמש במברשת רכה כנזכר (שש"כ פי"ד סעי' מ"ו).

מותר לחכך בראש בשבת, ואף אם נופל שער על ידי כך אין לחשוש, כיון שאין כוונתו להשיר שער, ואפשר שלא ינשור ("משנה ברורה" שם ס"ק פ"ח).

דף לז, ע"א – לא דנין וכו' גזירה שמא יכתוב

הדין דין תורה בשבת

אסור לדון בשבת. אך נפסק להלכה (חוי"מ סי' ה' סעי' א' ועיי' טור שלי"ט), שאם דנו בין בשוגג בין במזיד, דינם דין. רבי עקיבא איגר (בחידושיו) שואל, הכיצד יתכן שדינו דין? הלא דין העובר על איסור, נפסל מלדון, אם כן, הדין שדן בשבת עבר על איסור של "אין דנין", ומיד נפסל, ואיך דינו דין.

הגר"ע איגר מוסיף ואומר, שלא יתכן לתרץ ולומר שהדין אינו נפסל, כיון שהעובר על דין דרבנן אינו נפסל, אלא מזמן שהכריזו בבית הכנסת על פסולו. וזאת משום שכלל זה אינו אלא אם עבר על עבירה צדדית, אבל במקרה שהעבירה היתה בעצם פסיקתו, ודאי שדינו בטל, שהרי נעשה באיסור.

גם בספר "שער המשפט" (סי' ה' סעי' א') הקשה קושיה זו, ואומר, שלפי הרמ"א לא קשה, מפני שהרמ"א (חוי"מ סי' ל"ד סעי' ג') סובר, שהעובר על איסור דרבנן אינו נפסל, אלא אם כן עבר על אותו איסור מחמת חמדת ממון, אבל אם סתם נכשל באיסור דרבנן, לא נפסל. ועיי' דין שדן בשבת, שלא עבר על

פנינים

דף לז, ע"ב – וקראת לשבת ענג

שבת שלום

בכל ימות השבוע יש מלחמה מתמדת בין הגוף המושך אל החומר לבין הנשמה המושכת אל הרוחניות, ואילו ביום השבת – "שבת שלום", יש הסכמה ושלום בין הגוף לנשמה. שהרי ביום זה האכילה מקודשת ומקיימים בה מצוה, ואז הנשמה והגוף משלימים ביניהם.

דורשי רשומות היו אומרים על כך, שביום השבת נהפך ה"נגע", דהיינו, היצר החומרי והגשמי, ל"ענג", דהיינו, הגדלות הרוחנית שמשיגים באכילת הקודש של סעודות השבת.

דף לז, ע"ב – גזירה שמא יחתוך זמורה

מצוה גוררת מצוה וכו'

בזוהר הקדוש (פר' קדושים) מסופר, שר' יוסי ור' חייא הלכו וראו אדם רוכב על גבי סוסו, ולפתע תולש זמורה. אמר רבי יוסי, זהו מה שכתוב (ויקרא כ, ז): "והתקדשתם והייתם קדושים", אדם המקדש עצמו מלמטה, מקדשים אותו מלמעלה. כוונת דברי הזוהר, שמחמת שלא קידש את עצמו באיסור קל, נכשל באיסור חמור.

מפרשי הזוהר (על הגליון ובאור החמה) מפרשים, מהם האיסורים שאותו אדם נכשל בהם: שנכנס לגינה שאינה שלו, והיה מקלקל את הזרעים בפרסות הסוס. ומחמת שלא נזהר מגזל, גרר עבירה זו

איסור "אין דנין" מחמת חמדת ממון, אינו נפסל. אך לפי "המחבר" (שם) שבכל איסור דרבנן נפסל, נשאר עניין זה קשה.

ותירץ ב"שער המשפט", שכיון שהדיין שדן בשבת חושב שהוא מקיים בזה מצווה, שהרי עושה דין תורה, אף על פי שידוע שעובר באותו זמן איסור, אינו נפסל. כמו שנפסק (סי' ל"ד סעי' ד'), שאנשים הקוברים מת ביום טוב ראשון, אף על פי שהתרו בהם שאסור לקבור מת ביום טוב ראשון, אינם נפסלים, מכיון שהם סבורים שעושים מצווה. אם כן, גם דיין הדן דין בשבת, אפילו במזיד, כיון שחושב שעושה מצווה, אינו נפסל.

דף לז, ע"א – ולא מקדשין, וכולהו טעמא מאי? שמא יכתוב

בבזדה של בת ישראל

אסרו חכמים לקדש אשה בשבת – גזרה משום שמא יכתוב בשבת את שטר הכתובה או את שטר האירוסין. וכן פסק "המחבר" ("שולחן ערוך" שלי"ט סעי' ד'). אבל בשו"ת הרמ"א (סי' קכ"ה) מסופר על כלה יתומה שעמדה להנשא ביום שישי לפני שבת, ובשעה שהולכיה לחופה פרצה מריבה בין משפחת החתן למשפחת הכלה בענייני הנדוניה. מחמת הויכוח והמריבה נדחתה החופה עד הלילה, ורק אז הגיעו לעמק השוה. חשש הרמ"א, שאם ידחו את החתונה

פנינים

עבירה נוספת, שתלש זמורה ועבר על "בל תשחית".

דף לז, ע"ב – אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש

הכנפת אורחים בחג

הזוהר הקדוש (ח"ב פח, ב) אומר, שביום טוב יש עניין מיוחד שיאכלו עניים על שולחנו, יותר מאשר בשבתות השנה.

הרבי ר' זושא מאניפולי זי"ע היה מסמיך את דברי הזוהר הנזכרים על דברי גמרתנו: "אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש", שבסעודת יום טוב יש עניין לארח על שולחנו עניים ולהשביע את נפשם (הובא בספר נועם מגדים פר' אמור).

אבל האריז"ל מפרש זאת (שער מאמרי רשב"י) באופן נפלא על פי דברי גמרתנו, שאסור לרכוב על גבי בעלי חיים בשבת, שמא יבוא לקצוץ זמורה כדי להכותם.

לדבריו, המעשה הנזכר אירע בשבת, ואותו אדם שרכב על גבי סוסו בשבת, עבר על דברי חז"ל שאסרו לרכב בשבת ע"ג בהמה. וכיון שעבר על דברי חז"ל, אכן נכשל באיסור זה של קציצת זמורה בשבת.

עד לאחר השבת, עלול השידוך להתבטל, ואותה בת ישראל יתומה תתבזה, לכן סידר חופה וקידושין בליל שבת. ואף שלמדנו בגמרא שאין מקדשים אשה בשבת, כתב הרמ"א, שבימינו יש מקום להקל, מפני שכיום אין החתן כותב בעצמו את הכתובה או את שטר האירוסין, וממילא אין מקום לגזירה של שמא יכתוב. וזה שהרב או ה"חזן" כותבים את הכתובה, ועלולים לכתוב בשבת, לכך אין לחשוש, כיון שלא מצינו שחששו, אלא על המקדש עצמו. לכן פסק הרמ"א (סי' של"ט סעי' ד'), שיש מתירין לקדש בשבת. ה"משנה ברורה" (שם סי' ק"ט) הכריע בעניין זה, שאם יש שלשה תנאים אפשר להקל: א. שלא קיים עדיין מצוות פריה ורביה. ב. שיש הפסד גדול. ג. שיש בושה לחתן ולכלה כשידחו את החתונה.

הובא בספר "כלילת יופיי" (להר"ר חיים נתן דעמביצער ראב"ד קראקא יז, א), שבזמנו של הרמ"א, נחלקו הרבה מהפוסקים על פסקו זה, ואף היו מחכמי עירו שנחלקו עליו. על כן החליטו בעיר קראקא, עירו של הרמ"א, וקבעו החלטה זו בפנקס הקהילה, שמאותו מעשה ואילך, אין לסדר חופה וקידושין אפילו בימי שישי, כדי שלא יחזור על עצמו מקרה של קידושין בליל שבת. ואם היה הדבר נחוץ באופן מיוחד, היו עושים את החופה מחוץ לעיר.

דף לז, ע"א - אין מקדישין וכו' גזירה משום מקח וממכר

הזכרת פכומי כסף ב"מי שברך" בשבת

גזרו חכמים, שאין מקדישים ומעריכים בשבת. לכאורה קשה, איך תורמים צדקה בשבת בשעת עליה לתורה וכדומה? ותירץ ה"משנה ברורה" (סי' ש"ו סי' ק"ז), שלא אסרו אלא בקודשי בדק הבית או בקודשי מזבח. שכאשר מקדיש, חלה עליהם קדושה, ולכן גזרו חכמים, מאחר שהוא מעביר בשבת את הממון מרשותו לרשות ההקדש. אבל בצדקה שלנו לא חל עליהם שם קדושה, והם נשארים חולין, וממילא אינו פועל כל פעולה בממון, ולא גזרו חכמים.

אף שאסרו מקח וממכר בשבת, מותר לעסוק בעניני צדקה ולחשב חשבונות של מצוה וצורכי רבים ("שולחן ערוך" סי' ש"ו סעי' ו' וב"משנה ברורה" שם), וכן

מותר לפסוק תרומות לצדקה בשבת לצורך עניים. ולכן נוהגים להתרים את העולים לתורה - לצדקה או לצורכי מצווה אחרים, ואף מזכירים את הסכום שמקבלים עליהם לתת (שם "משנה ברורה" ס"ק כ"ז וס"ק ל"ג).

בעניין מכירת ה"מצוות" בשבת בבית הכנסת, תלוי במנהג המקום. והנוהגים להתיר, אין למחות בידם, אעפ"י שאסור למכור ולקנות בשבת. אלא שאיסור זה אמור דוקא בחפצים ממשיים, אבל כשקונה "מצווה", אינו בגדר קונה חפץ (שם "משנה ברורה" ס"ק ל"ג).

יש המתירים לגבאי בית הכנסת לסמן בפתקאות שרשום בהם סכום התרומה, ומכל מקום טוב להחמיר אם אפשר ("משנה ברורה" שכ"ג ס"ק כ').

כתב בספר "טעמי המנהגים" על מעלת מכירת המצוות, אפילו בשבת ויו"ט, וז"ל: "בספר מגיד תעלומה (ברכות ט, ב) הביא בשם הזהר, שמצוות שאדם עושה בחינם ואינו משלם עליהם, עלולים החיצונים לשלוט בהם". לכן ראוי לשלם על ה"מצוות".

דף לח, ע"ב - יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל

תפילה להצלחת הלימוד

הגמרא מספרת, שרבי אבא התפלל לפני כניסתו לבית המדרש שדבריו יתקבלו, וכשבא לבית המדרש ואמר את דבריו לפני החכמים, לא קבלו החכמים את דבריו. מעשה זה צריך ביאור, מדוע לא זכה שתישמע תפילתו ויתקבלו דבריו?

ה"חתם סופר" מיישב קושיות אלו, ומסיק מהם כלל חשוב בצורת התפילה. רבי אבא לא התפלל כפי שנזכר בתפילת רבי נחוניא בן הקנה (ברכות כח, ב): "שלא אכשל בדבר הלכה", אלא התפלל שיתקבלו דבריו בבית המדרש. תפילה כזאת אינה נכונה, שהרי על האדם לדייק בלשון תפילתו, שיבינו שמתחנן לכוון לדברי תורה, ואילו את תפילתו של רבי אבא ניתן לפרש, כאילו מתכוון להצלחת עצמו. וכיון שלא דייק בתפילתו, לא התקבלה.

דף לח, ע"ב – אמר רב חסדא נבילה בטלה בשחוטה

ערכה הכספי של נבילה שנפלה לסיר בשר כשר

ה"הגהות אשרי" (ע"ז פ"ה) דן בסוגיה ממונית מעניינת הנובעת מדיני תערובת, ומביא מעשה שהיה. ראובן בישל בשר כשר, ונפלה לתוך תבשילו חתיכת בשר נבילה שהיתה שייכת לשמעון. חתיכת בשר זו, בשעה שנפלה לקדירה, בטלה ברוב הבשר הכשר והותרה לאכילה. והנה שמעון, בעליה של הנבילה, תובע מראובן לשלם לו מחיר בשר הראוי באכילה, מאחר שנתווספה לראובן מנה הראויה לאכילה בקדירתו. ואילו ראובן, בעל התבשיל, עונה כנגדו, אני אשלם רק מחיר נבילה, שהרי אף אם הייתי גוזל חתיכה זו ומכניסה לקדירתי, לא הייתי חייב לשלם, כי אם דמי בשר נבילה שמחירו זול, מאחר שאינו ראוי לאכילת אדם אלא לכלבים. והרי רק על ידי זה שהתבשל בקדירתי, הוכשר לאכילה, ורווח זה כולו שלי.

ה"הגהות אשרי" הכריע, שראובן חייב לשלם לשמעון מחיר נבלה בלבד, שהוא זול ממחיר הבשר הכשר. בעניין זה יש לדון מצד נוסף, שהלא שמעון יכול לטעון לראובן, הרי אני שותף שלך בתבשיל זה, אם כן תן לי מנה כגודל נבלתי מתוך המאכל (ועיין ב"פרי יצחק" שדן בזה).

מסכת ראש השנה

דף ב, ע"א – שטרי חוב המוקדמים פסולים

חופה שהתאחרה

למדנו בגמרא, שחשיבות קביעת "ראש השנה למלכים" הוא לעניין שטרות. בזמן חז"ל היו מציינים בשטרות את התאריך לפי מניין השנים מיום עלות המלך על כסאו. מניין שנים זה נקבע לפי "אחד בניסן", כלומר, כאשר מגיע אחד בניסן, הושלמה השנה הראשונה למלכותו והתחילה השנה השנייה, ואין זה משנה באיזה חודש הוכתר.

חשיבותו של הדיוק בתאריך באה לידי ביטוי לגבי הדין, ש"שטרי חוב המוקדמים פסולים". דהיינו, שאדם הכותב שטר חוב לחברו, משעבד את נכסיו למקרה שלא יפרע את החוב. שעבוד זה חל על כל הנכסים שהיו ברשותו בתאריך הכתוב בשטר, והוא אינו פוקע, אפילו כשמוכר את קרקעותיו, והמלוה יכול לגבות את חובו מהקונים.

אם כן, במקרה שכתב הלווה תאריך מוקדם, ובפועל היתה ההלוואה מאוחר יותר, עלול המלווה להוציא את החוב מהקונים שקנו בין התאריך הרשום בשטר לבין תאריך ההלוואה האמיתי שלא כדין. ולכן פסלו חכמים כל שטר מוקדם. דין זה שכיח בזמננו, בעיקר בכתיבת "שטר כתובה". ב"שטר כתובה" מתחייב הבעל לאשתו התחייבויות שונות. שטר זה נכתב פעמים רבות סמוך ללילה, ולכן נוהגים מסדרי קידושין רבים, שבמקרה שהחופה מתאחרת, ולא תתקיים ביום כמתוכנן, אלא תדחה ללילה, לכתוב בשטר את תאריך יום המחרת. שהרי אם יכתבו את התאריך של היום שבו נכתב השטר, עלול להיות שעד שיעשו קניין, תשקע החמה, ויגיע היום הבא, ונמצא ששטר הכתובה פסול, שהריהו שטר מוקדם.

דף ב, ע"ב – לא צריכא דאימנו עליה מאדר

מינוי רב בישראל כממלא מקום אביו

פסק הרמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה' ז'), שמלכות, וכן כל המינויים שבישראל עוברים בירושה מאב לבנו ולבן בנו עד עולם. ה"חתם סופר" (שו"ת או"ח סי' י"ב) מקשה על דברי הרמב"ם מסוגייתנו, שהרי בסוגיה אנו רואים שהיו צריכים להתמנות, דהיינו, לקבוע בבית דין מינוי של מלך חדש. אמנם סוגייתנו עוסקת במלך בן מלך, בכל זאת רואים אנו שמינוי של מלך, אפילו כשהוא בן מלך, אינו חל באופן מיידי.

ותירץ ה"חתם סופר", וזה לשונו: "ויש לומר, שאינו ירושה ממש כמלכי אומות העולם, שהארץ שלהם ומורשיהם לבניהם בין אם יהיה חכם ובין אם יהיה טיפש". ובמלכי ישראל יורש הבן את המלכות רק אם ראוי למלא את מקום אבותיו, אפילו יש טובים ממנו. אבל במקרה שאינו ראוי, יבואו אחרים וימלאו את מקום המלך. לכן, גם כשמתמנה מלך בן מלך או רב בן רב, צריך בי"ד לקבוע את המינוי. בי"ד מתחשבים בדעת הציבור, בודקים את מידת יראתו של המתמנה החדש, ועל פי זה מכתירים אותו, ואין זכות אבותיו עומדת אלא לעניין קדימה נועין עוד בדברי ה"חתם סופר" (שם) בעניין מינוי בנים תחת אבותיהם].

דף ד, ע"א – האומר סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני הרי זה צדיק גמור

עזרה לזולת לפי צרכיו

כל הרואה דברי גמרא אלו שואל את עצמו מהו יחודה של מצוות צדקה, שאף אם האדם עושה אותה ממניעים צדדיים, ואינו מכוון לשם מצווה, הריהו צדיק גמור.

קושיה זו ניתן לתרץ על פי דברי ה"שיטה מקובצת" במסכת כתובות (מט, ב). הגמרא מספרת שרבא כפה את רב נתן בר אמי והוציא ממנו ארבע מאות זוז לצדקה בכפייה. ושואל ה"תוספות" איך כפה אותו לצורך צדקה, והרי הגמרא (חולין קי, ב) אומרת, שאין כופין על מצוות עשה ששכרה מפורש בתורה.

לפי זה אין כופים מצוות צדקה, שהיא מצוה שמפורש שכרה בתורה, כדכתיב: "למען יברכך". ותירץ הי"שיטה מקובצת", שלמרות שנכתב שכר מצוות צדקה בתורה, כופים עליה מפני צורך העניים. ניתן לומר שזו גם הסיבה לכך, שאף שנותן צדקה "על מנת שיחיה בני", הריהו צדיק גמור, כי עיקר הצדקה היא תועלת העני.

על פי דברי הי"שיטה מקובצת", שעיקר החשיבות בעזרה לזולת היא צורכי הזולת, היה מפרש הגה"ח ר' שמואל צבי קובלסקי זצ"ל את דברי הגמרא (שבת קכ"ז): "גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני שכינה", שבקבלת פני השכינה, כגון תפילה, כל אחד עושה הכנות לקראתה לפי דרכו. יש הלומד "דף היומי" קודם התפילה, יש שטובל במקווה ויש המתבונן בנפשו, אך כולם מתכוונים לפי צורכם והבנתם. גדולה מזו הכנסת אורחים, שאותה צריך האדם לעשות לא לפי רצונותיו, אלא לפי צורכי האורח, כמסופר על הח"ח, שלא האריך בשירת "שלום עליכם" בשבת, כיון שהיו לו אורחים (וכבר ביארנו שה"חפץ חיים" סבר שזה מעיקר הדין).

דף ד, ע"א – ע"מ שיחיה בני

ביקור חולים על ידי טלפון

כתב בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ב סי' פ"ד), שפעמים אדם רוצה לקיים מצוות ביקור חולים על ידי שמתקשר לחברו בטלפון ומתעניין לשלמו. אמנם באופן זה אינו מקיים מצוות ביקור חולים בשלמות, כיון שעיקר מצוות ביקור חולים

פנינים

למקבל הוא אומר: "הנני נותן לך בתור סגולה בשביל שיחיה בני". זאת כדי שהלה יצא בתחושה שעשה טובה עם הנותן, שקיבל ממנו את התרומה, ויקח ללא בוש.

על הנותן צדקה באופן זה אמרו: "הרי זה צדיק גמור", כיון שמשכיל ונוהג בחכמה בצדקותיו (הג"ר אביש ווערשנער מתלמידי רע"א).

דף ד, ע"א – האומר סלע זה לצדקה כדי שיחיה בני הרי זה צדיק גמור

נתינה יפה

לכאורה קשה, מדוע כתבה הגמרא "האומר סלע זה לצדקה", והלא היה צריך לכתוב: הנותן סלע לצדקה?

יש מתרצים זאת כך: ה"אומר", דהיינו, אדם שכוונתו לתת צדקה בלב שלם, אך

היא לבוא לבית החולה ולבדוק את צרכיו (עי' טושי"ע יו"ד סימן של"ה). מכל מקום, אם אינו יכול לבקרו, מקיים את המצווה בדרגה נמוכה גם על ידי הטלפון (ועי'ע אג"מ יו"ד א' רכ"ג).

אמנם שיחת טלפון אינה אלא גרמא, ואינה מעשה בפועל, ומצוות עשה בגרמא אינה נחשבת מצווה, אלא שמצוות ביקור חולים היא חלק ממצוות גמילות חסדים, ובגמילות חסדים העיקר הוא התוצאה, שהעני יקבל ויהנה מן החסד. והרי מצינו בסוגייתנו, שהנותן צדקה "על מנת שיחיה בני", קיים את המצווה, כי העני נהנה, וזו תכליתה. אם כן גם בבקור חולים, אף שבטלפון אין זו אלא גרמא להנאת החולה, מכל מקום, כיון שזהו צורכו, מקיים את המצווה.

דף ד, ע"א – אף חג השבועות יש לה תשלומים כל ד'

ימי השלמה לחג השבועות בזמן הזה

בכל חג מקריבים קרבן חגיגה, ואם לא הביאו ביום הראשון של החג, יכול להשלים ולהביאו כל ימי חול המועד. אף בחג השבועות יש שבעת ימי השלמה. גם בזמן הזה, שבעוונותינו אין קרבנות, יש לדיני תשלומים השלכות, כפי שנפסק (בסי' קל"א "מגן אברהם" סק"יח), שאין אומרים תחנון כל שבעת ימי התשלומים, דהיינו, עד י"ב בסיון (כמו שכתבו הפרי"ח והפמ"ג). כמו כן ימים אלו אסורים בהספד ובתענית, חוץ מתלמיד חכם בפניו. בימים שלאחר חג השבועות מצויות מאד חתונות, שהרי אין נושאים נשים בימי ספירת העומר, ויש לדון לעניין תענית חתן וכלה ביום חופתם בימים אלו, שהרי הם ימי השלמה לחג השבועות כנזכר (ועיין סי' תקע"ג).

חידושי מעניין כתב בספר "חק יעקב" (סי' תע"ב), שמי ששכח ולא אמר "שהחיינו" ביום טוב של שבועות, יכול לאומרו כל ימי התשלומים, כמו שיש לקרבנות ימי תשלומים, אבל האחרונים לא פסקו כן (סי' תע"ב שעה"צ סק"ה).

לעניין מצוות קבלת פני רבו ברגל, כתב ה"מועדים וזמנים" (חלק ד' סי' ש"ז) בשם מהרי"ל דיסקין, שמצווה זו נוהגת גם בימי התשלומים של חג השבועות. מנהג ותיקין ללכת בכל חג למקום המקדש, ורבים נוהגים ללכת לכותל המערבי כשלא הלכו בחג השבועות, בימי התשלומים.

דף ד, ע"ב – והצדקות וכו' עובר בבל תאחר

איסור "בל תאחר" בימינו

להלכה נפסק, שמצוות "בל תאחר" אינה שייכת בימינו, אלא בצדקה. ולכן אם אמר "סלע זה לצדקה", או "הרי עלי סלע לצדקה", עובר מיד ב"בל תאחר" אם יש עניים במקום (שולחן ערוך רנ"ז סעי' ג). במקרה שאין עניים בעיר, אינו עובר ב"בל תאחר", ואפילו אחרי ג' רגלים, אלא רק בשעה שיהיו עניים מזומנים לו (ש"ך שם). האומר: "אתן סכום לפלוני עני", אינו עובר ב"בל תאחר", עד שיפגוש אותו העני, ואפילו מצויים שם עניים אחרים (רמ"א שם).

הנודר צדקה בבית הכנסת, אפילו פגש עניים, אינו עובר ב"בל תאחר", עד שיפגוש את הגבאי. ומשעה שפוגש את הגבאי ולא נתן לו, עובר ב"בל תאחר". ואם הגבאי אינו יודע על נדרו, חייב להודיעו (שם).

כפי שנכתב, מיד כשנדר צדקה ופוגש עני, עובר ב"בל תאחר", ואם כן, אדם המעוניין לנדר צדקה, וחושש שיעבור ב"בל תאחר" – כיצד ינהג? יתכוון בשעה שנודר את הצדקה, שהוא נותנה מעט מעט לפי רצונו (שולחן ערוך שם).

ישתדל לומר בשעה שמתחייב לצדקה: "הנני מתחייב בלי נדר" (שולחן ערוך שם סעי' ד), ואז אין מדובר באיסור נדרים וב"בל תאחר", אך חייב לקיים את הבטחתו מצד איסור שקר.

דף ה, ע"א – מצוה לממני ימים ומצוה לממני שבועי

ספירת העומר

הגמרא אומרת, שבספירת העומר מצווה למנות ימים ומצווה למנות שבועות. דין זה נלמד מהנאמר בפסוק: "תספרו חמישים יום" (ויקרא כג, טז). מפסוק זה אנו למדים, שמצווה למנות את הימים. ועוד נאמר: "שבעה שבועות תספור לך" (דברים טז, ט), ומפסוק זה למדים שמצווה לספור שבועות.

כתב ה"שולחן ערוך" (סי' תפ"ט סעי' ד'), שאם שואלו חבירו בשעות הערב כמה היום לעומר, לא יאמר לו היום כך וכך, כיון שאם יאמר לו את הספירה של אותו היום, כבר יצא ידי חובה, ולא יוכל לספור אחרי כן בברכה. ולפי

דברי ה"שולחן ערוך" נזהרו שלא יאמר אדם לחבירו בל"ג בעומר בערב: "היום ל"ג בעומר". ואם אינו אומר "היום", אלא רק אומר את מספר הימים, כגון: "שלושים ושלשה", אין חשש, ומותר (מ"ב שם ס"ק כ').

יש באחרונים שדנו, האם מותר לומר "לשם יחוד" ביום האחרון של ספירת העומר. והסיבה שדנו לאסור, מפני שמזכיר בו את הפסוק: "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה". בפסוק זה מוזכרות המילים: "שבע שבתות", שהוא מספר השבועות של אותו יום, ואם כן, לאחר שאמר את "לשם יחוד", לא יוכל לספור בברכה, כיון שיצא ידי חובה. וב"כף החיים" (תפ"ט סק"ז) כתב, שביום האחרון לספירה ישמיט את הפסוק מנוסח ה"לשם יחוד".

אמנם יש לדון בכך מכמה צדדים להתר: א. שלא אמר "היום". ב. שהזכיר רק את מניין השבועות ולא את מניין הימים. ג. כשאומר "לשם יחוד" הריהו כמתכוון שלא לצאת בהזכרת השבועות ידי חובתו, שהרי כל אמירת ה"לשם יחוד" היא כדי לקיים אחרי כן את המצוה.

דף נ. ע"א – אמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר

הכנסת אורחים של גדולי ישראל

מסופר על רבנו ישראל מסלנט זצ"ל, שכאשר היו מגיעים אליו אורחים לשבת קודש, לא היה מאריך בשירת "שלום עליכם", כדרכו, אלא משתדל להזדרז ככל האפשר, כדי שלא יאלצו האורחים להמתין לארוחה כשהם מורעבים. סיפור זה הוא דוגמה לעדינותו המופלאה של אבי תנועת המוסר, רבי ישראל סלנט זצ"ל, ולעירנותו המופלגת לצורכי הזולת.

ה"חפץ חיים" סבר, שכאשר מגיעים אורחים עניים, ראוי שלא לאחר את זמן הסעודה מטעם אחר. דבריו של הח"ח מובאים בספר "דבר אברהם" (ח"ב סימן ב' בהגה"ה), וז"ל: "שמעתי הערה נפלאה בשם מוהר"ר ישראל מאיר מראדין שליט"א [ה"ה ה"חפץ חיים" זי"ע], שהמארח עני לסעודת שבת, מיד בבואו מביהכ"ס צריך למהר לסעוד".

וממשיך ה"דבר אברהם" ומביא את טעמו של ה"חפץ חיים" לפי דברי גמרתנו, שאדם שהתחייב לתת סכום לצדקה, צריך לתת אותו מיד לעני, ואם מעכבו בידו, עובר על "בל תאחר". אם כן, אף המזמין עני לביתו, הרי התחייב לתת לו סעודה וחלה עליו חובת צדקה, ולכן צריך ליתנה מיד.

ה"דבר אברהם" מסביר מדוע רבים נוהגים שלא למהר, אף כשיש להם אורחים עניים. כיון שאם התחייב אדם, שבעוד שנה יתן סכום כסף לצדקה, ודאי אינו עובר על "בל תאחר", עד שלא עברה השנה והגיע התאריך שכלפיו התחייב. הוא הדין, כשהזמין אדם עני לאכול בביתו, הרי התכוון המארח לאכול בשעה שרגיל לאכול בכל שבת, ונחשב כאילו התחייב לתת צדקה, דהיינו, סעודה לעני בזמן המאוחר שבו רגיל לאכול. אם כן, אינו עובר ב"בל תאחר" עד אותה שעה, ולכן אינו צריך למהר.

דף ו, ע"ב – הא איתא בשמחה

אשה שישכחה "יעלה ויבוא" ביום טוב

מצינו בגמרא מחלוקת, האם אשה חייבת ביו"ט במצוות שמחה או לא. בדין זה נחלקו הראשונים (ראב"ד בהשגות ריש פ"א דחגיגה, הרמב"ם לדעת הלח"מ פי"ד הי"ד ה"ל מעה"ק). להלכה הכריע ה"משנה ברורה" (סי' תקכ"ט ס"ק ט"ו), שנשים חייבות בשמחה.

כתב הגרע"א (תשובות סי' א'), שאף על פי שנשים חייבות בשמחה, ולכן אסורות בהספד ובתענית ביום טוב, מכל מקום אינן חייבות באכילת פת ביום טוב, כיון שדין אכילת פת אינו מדיני השמחה, אלא מדין "כבוד יום טוב". והרי ממצוות "כבוד יום טוב" אשה פטורה, שהרי זו מצוות עשה שהזמן גרמא. ממילא, כיון שאינה חייבת באכילת פת, אינה חוזרת על ברכת המזון אם שכחה לומר "יעלה ויבוא" ביו"ט. כמו שנפסק (שולחן ערוך תכ"ד ובמ"ב שם) לגבי השוכח "יעלה ויבוא" בראש חודש, שאינו חוזר כיון שאינו חייב לאכול.

ה"שבט הלוי" (ח"ד או"ח סי' י"ח) פוסק, שכיוון שנחלקו הראשונים והאחרונים האם אשה חייבת בכלל בשמחה, ועוד שלדעת רעק"א דין אכילת פת אינו מדיני השמחה, לכן אשה אינה חוזרת על ברכת המזון אם שכחה לומר "יעלה ויבוא".

אך כל זה אמור דווקא בסתם יום טוב, אולם בליל הסדר, שבו היא חייבת באכילת מצה, מפני שכל מי שאסור באכילת חמץ חייב במצה, נראה לומר, שחוזרת על ברכת המזון אם שכחה לומר "יעלה ויבוא" (הגרע"א שם).

דף ז, ע"א – באחד בניסן ראש השנה לחדשים

ציין התאריך הלועזי בצ'קים וכדו'

למדנו בגמרא, שאחד בניסן הוא ראש השנה לחדשים. בפירוש דברים אלו נחלקו הראשונים. ה"מנחת חינוך" (מצוה ש"א) מביא את דברי הרמב"ן על התורה (שמות יב, ב), שמצוה היא למנות את החודשים דווקא מניסן, דהיינו, שניסן הוא החודש הראשון, אייר הוא החודש השני, וכן הלאה. ואסור למנות את החודשים בצורה אחרת, כגון: לקרוא לתשרי – ראשון, ולחשוון – שני, מפני שנאמר: "ראשון הוא לכם לחודשי השנה". לפי זה אסור למנות לפי חודשי הגויים ולקרוא לינואר – הראשון, שהרי רק לניסן מותר לקרוא "ראשון". אולם מדברי הרשב"א והר"ן משמע, שאין זה איסור לקרוא לחודשים אחרים בשם "הראשון". שכן הרשב"א והר"ן פירשו את דברי הגמרא האומרת, שניסן הוא ראש השנה לחודשים, שהגמרא באה ללמדנו, שבכל מקום שכתוב בתורה "הראשון", הכוונה לניסן, וכשכתוב "השני", הכוונה לאייר, וכן הלאה. ולדבריהם באים דברי הגמרא רק כדי שנבין את כוונת התורה כשאומרת ראשון, שני וכו'.

רבים מישראל אינם חוששים לדברי ה"מנחת חינוך", שאין להזכיר את התואר ראשון, שני וכו' על חודשי הגויים, ויש להם על מה שיסמוכו. ועיין בשו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ח סי' ח'), שנטה להקל ולהתיר לכתוב לצורכי מסחר את התאריך הלועזי.

אך יש שנהגו לחשוש לדברי ה"מנחת חינוך" הנזכרים, וכאשר צריכים לציין תאריך לועזי, אינם כותבים 4.1.99 – במספרים, אלא 4 לינואר 99. כלומר, שמזכירים במקום את מספר החודש [1], את שמו [ינואר]. ואף על פי שיש בכך עניין נוסף, מאחר שחלק משמות חודשי הגויים נקראים על שמות של עבודה זרה, מכל מקום מותר להזכירם, כיוון שאותם סוגי עבודה זרה כבר בטלו מן העולם. וכן כבר נהגו גדולי הדורות, הרשב"א (שו"ת ח"ג סי' תכ"ג),

התשבי"ץ (ח"ג סי' קכ"ג), הרמ"א (שו"ת סי' נ"א) והש"ך ("קריה נאמנה"), שהזכירו את שמות החודשים הלועזיים.

דף ז, ע"ב – ששה עשר בניסן ראש השנה לעומר

איסורים הנגרמים מיבוא דגנים מחו"ל

למדנו בגמרא: "ששה עשר בניסן הוא ראש השנה לעומר". דברי הגמרא מתייחסים לאיסור "חדש", כלומר, התורה אסרה לאכול מתבואה חדשה שגדלה בשנה זו, לפני שמביאים את קרבן העומר בט"ז בניסן. בימינו, שבעונותינו אין הקרבת קרבנות, וממילא אין את קרבן העומר המתיר את ה"חדש" בשעת הקרבתו, אסור לאכול מהתבואה החדשה עד ליל י"ז בניסן, משום שנאמר: "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה" (ויקרא כג, יד). והכלל הוא, שעד ועד בכלל. הוי אומר, שכאשר כתוב: "עד עצם היום הזה", הוא כולל גם את אותו יום ("שולחן ערוך" תפ"ט ובמ"ב שם ס"ק מ"ט).

איסור "חדש" בזמן הזה אינו מצוי בארץ ישראל, מפני שאין התבואה מבשילה לאכילה אלא לאחר חג הפסח. אבל לפני כמה שנים, כשהתירה הממשלה היבוא של דגנים מחו"ל, ששם מצוי שהתבואה תבשיל לפני פסח, התעוררו שאלות אלו אף בארץ. וועדי הכשרות למיניהם נאלצו לבדוק את מקורות היבוא של דגנים אלו, ואת הזמן שבו צמחו. כמו כן מידי שנה מפרסם הבד"ץ של העדה החרדית הודעה בדבר הקווקר [שבולת שועל], שבחודשים מסויימים בשנה יש בו חשש איסור של "חדש".

אף בחוץ לארץ נוהג איסור "חדש", אך "רוב העולם" הקלו בדיני "חדש", וכבר טרחו רבים מהאחרונים, וביניהם הב"ח והט"ז והרמ"א, לישב מנהג זה. וכתב ה"משנה ברורה" (תפ"ט ס"ק מ"ה), שראוי לבעל נפש להחמיר על עצמו.

ידוע, שבעל ה"שאגת אריה" לא אכל אצל שום אדם מחשש לאיסור "חדש", ולכן בכל נדודיו נשא עמו גריסים שלא היה בהם חשש "חדש", ומהם בישל ואכל. כמו כן מספרים על מרן החזו"א, שרצה ללכת ללמוד אצל רבנו הגדול הגר"ח מבריסק זצ"ל, אך נמנע מכך, מאחר שבביתו יכול היה להקפיד על איסור "חדש" לפרטיו, וחשש שכאשר ילמד בבריסק ולא ישהה בביתו, לא יוכל להקפיד על כך כרצונו. על כן נמנע מללכת ללמוד אצל הגר"ח.

דף ט, ע"א – שבתות מניין

תוספת שבת

להלכה נפסק שמצוות תוספת שבת היא מדאורייתא ("ביאור הלכה" רס"א ד"ה "יש אומרים"). כלומר, יש מצוה להוסיף מן החול על הקודש בערב שבת ולקבל את השבת לפני זמנה. פסק הרמ"א (מ"ב רס"א ס"ק כ"א, רמ"א תר"ח סעי' ג' וסי' תקנ"ג סעי' א'), שאם מקבל תוספת שבת בליבו, אינה נחשבת קבלה, ולכן כשמקיים מצוות תוספת שבת, יאמר בפה: "הריני מקבל עלי שבת", או יאמר: "מזמור שיר ליום השבת". אבל הב"ח והגר"א סוברים, שגם בלב נחשבת קבלה (מ"ב תקנ"ג ס"ק ב'). לגבי נשים נפסק, שהאשה מקבלת עליה שבת בהדלקת נרות שבת קודש.

פנינים

במשפט, יוצאים אפילו הפשוטים שבעם ישראל זכאים בדין. שהרי לעומת הגויים, אף הריקנים שבישראל נחשבים צדיקים.

בעל "שם משמאל" מתרץ קושיה זו באופן דומה, ואומר, שמשפטם של הגויים מזכה את עם ישראל מסיבה אחרת. מפני שחטאי עם ישראל נובעים מהיותם בין הגויים, כלשון הפסוק (תהלים ק"ו, ל"ה): "ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם", וכפי שכתוב בזהר הקדוש (ח"ג קצ"ח) על פסוק זה: מה גורם לישראל להיות בן סורר ומורה? מפני שעם ישראל זולל וסובא עם הגויים.

השפעתם של הגויים, שפועלת על ישראל על ידי שמפתים הם אותו לחטוא ועל ידי שמגדילים את הרע בבריאה, גורמת לקולל לעם ישראל. לכן דן הקב"ה את הגויים בראש השנה, ודבר זה מגן על ישראל ביום הדין. שהרי כאשר רואים את חטאי הגויים, ניכר לעין כל, שהגויים הם שורש הרע, והם הגורמים לחטאי ישראל.

דף ח, ע"ב – לאומות העולם מניין? תלמוד לומר משפט לאלוקי יעקב

הפוז מול הרע

הגמרא אומרת, שמהפסוק: "משפט לאלוקי יעקב", אנו לומדים שגם הגויים עומדים למשפט בראש השנה. המגיד מדובנא שואל, איך דורשים מהמילים: "משפט לאלוקי יעקב", שיש משפט לגויים בראש השנה?

ותירץ, שהגמרא למדה זאת מכך שנוכר בפסוק: "משפט לאלוקי יעקב". שהרי התואר "יעקב" הוא הבחינה והדרגה הנמוכה בעם ישראל, שמסמלת את העקב והשוליים, בעוד התואר "ישראל" מסמל דרגה גבוהה בעם ישראל, ש"ישראל" הוא לשון שררה. וא"כ איך יעשה "אלוקי יעקב" משפט לאלו שהם בדרגה הנמוכה, והם חוטאים, והלא יצאו חייבים בדין? מכאן למדו חז"ל, שהקב"ה דן גם את הגויים בראש השנה, וכאשר נראים חטאי הגויים

ראוי לציין את מנהג ירושלים, שאדם הנפרד מחבירו ביום שישי, אינו אומר "שבת שלום!" [איגוטען שאבעיס], אלא "ערב שבת שלום!" [איגוטען ערב שאבעיס], וזאת מכיון שחוששים, שבאמירת "שבת שלום" יחשב הדבר כאילו קיבל על עצמו את קדושת השבת.

דף ט, ע"א – כל האוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי

אכילה בערב יום הכיפורים

בטעם המצוה מדוע צוה הקב"ה לאכול בערב יום הכיפורים נאמרו כמה טעמים:

א. על ידי שאוכל מביע את שמחתו שהגיע יום הכפרה, ובכך מבטא את צערו על שחטא (שעי"ת שער ד' סי' ח'). ב. כיון שבכל חג אנו אוכלים סעודה, וביום הכיפורים אסור לאכול, אוכלים את סעודת החג בערב יום הכיפורים (שעי"ת שער ד' סי' ט'). ג. הקב"ה באהבתו לעמו רצה שיהיה להם כח להתענות ולחזור בתשובה, ולכן צוה עליהם לאכול ביום שלפני יום הכיפורים (שעי"ת שער ד' סי' י' וברא"ש יומא פא, ב). ד. על ידי שאוכל בערב יום הכיפורים, הצום גורם לעינוי גדול יותר ביום הכיפורים, מאחר שעובר בחדות מאכילה מרובה לצום (י"שבלי הלקט" סימן ש"ז). לפי טעמי המצווה דן ה"כתב סופר" (שו"ת) לגבי חובת אכילה לאדם שאינו צם ביום הכיפורים מחמת מחלה. אם הטעם הוא משום שמחת יום טוב [טעם ב'], יהיה חייב לאכול. אך אם הטעם הוא כדי שיהיה לו כח להתענות [טעם ג'], או כדי להגביר את העינוי [טעם ד'], לכאורה, לא יצטרך לאכול בערב יום כיפור, שהרי אינו מתענה למחרת.

כמות האכילה: נחלקו הפוסקים בשיעור האכילה. מלשון רש"י בסוגייתנו משמע, שככל שאוכל יותר בערב יום הכיפורים, מקיים מצווה גדולה יותר. שרש"י אומר: "וכיון דאכילתו עינוי חשובה כל כמה דאכיל טפי עדיף". המג"א (תר"ד) כתב, שאם אכל פעם אחת ביום – יצא, כיון שאין דין עונג בערב יום כיפור, אך ודאי שמקיים מצווה בכל כזית וכזית. שהרי כתב המג"א, שיש לאדם למעט בלימודו בערב יוה"כ כדי לאכול (כן הוכיח במנחת אלעזר ח"א סי' מט). דעת המנחת חינוך (מצוה ש"ג), שצריך לאכול ככותבת, כיון שלומדים את אכילת ערב

יום כיפור מעיננו של יוה"כ. וכשם שביטול העינוי ביוה"כ הוא ע"י אכילה ככותבת, אף מצוות האכילה בעיוה"כ הוא בככותבת. הרב מבריסק, מרן הגאון רבנו יהושע ליב דיסקין זי"ע, היה שומר לו צימוקים מיוחדים, שהיה אוכל בערב יום הכיפורים במשך כל היום כולו בתוך כדי לימודו, כדי להדר במצווה זו של "כל האוכל בתשע"י.

פוג האוכל שבו מקיים המצוה: הר"י ענגיל (דרשה לשבת שובה נדפס בסוף ספרו "אוצר יוסף") כותב, שלפי רש"י הסובר שהטעם הוא, כדי שיהיה לו כח להתענות ביום הכיפורים, אין צריך לאכול דוקא בשר, אלא העיקר שיאכל באופן שיהיה לו כח להתענות כל היום שלמחרת. אך אם נאמר שהטעם הוא, משום שאוכל במקום שמחת יום טוב של יום הכיפורים [הטעם הג' של רבנו יונה], עליו לאכול סעודה ממש כביום טוב.

נהגו ישראל לעשות סעודה בערב יום הכיפורים. וכתב בספר "יסוד ושורש העבודה" (סדר עיו"כ) בשם האריז"ל, שעל ידי אכילה בקדושה ולשם שמים מתקנים את איסורי האכילות של כל השנה. עוד נהגו לאכול דגים בסעודה זו, כפי שמובא בטור בשם המדרש (מד"ר בראשית י"א ה'), מעשה בחייט ששילם ממון רב בעבור דגים לסעודת ערב יום הכיפורים. יש הנוהגים לאכול כיסני בצק [קרעפלא"ן] בסעודת ערב יום הכיפורים, ומנהג קודש הוא. [ע"י ב"טעמי המנהגים" אות תשל"ה ובספר "ליקוטי מהרי"ח" כתב, שהטעם שאוכלים בעיו"כ, בהושענא

פנינים

את עצמו, אלא על ידי גוי, וממילא אין כאן איסור דאורייתא. יוסף נחשב רק למסייע לגוי, ודבר זה אסור רק מדרבנן. ומפני כבוד מלכות הותר לו להתגלח ע"י גוי.

קושיה זו ניתן לתרץ באופן נוסף, שאף ששמרו האבות את כל התורה, לא שמרוה אלא בארץ ישראל. תרוץ זה נכתב לגבי יעקב אבינו שנשא ב' אחיות (רמב"ן בראשית כ"ו, כ"ה), כיון שהדבר היה בחו"ל. והוא הדין לקושייתנו, שהרי יוסף היה במצרים.

דף י, ע"ב - בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים כיצד הפתפר יוסף בחג?

כידוע, קיימו האבות את כל התורה. שואל ה"חתם סופר", כיצד התגלח יוסף כשיצא מבית הכלא, והלא בגמרתנו מבואר שהשתחרר מן הכלא בראש השנה, והרי ביום טוב אסור להסתפר?

ותירץ החת"ס על פי דברי האבן עזרא (בראשית מא, יג), שאומר על המילה "ויגלח" - המגלח. ופירוש דבריו, שיוסף לא סיפר

רבה ובפורים קרעפלא"ך, מפני שבכל יום טוב יש מצוה לאכול בשר, ובימים אלו שהם מקצת יום טוב, אוכלים בשר המכוסה בבצק, לומר שהם מקצת יום טוב, ודפח"ח.

דף יא, ע"א – האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו וכו'.

ברכת האילנות

למדנו בגמרא, שהיוצא בימי ניסן ורואה אילנות מלבלבים, מברך: "שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טוב ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם". אין מברכים ברכה זו אלא על אילנות שעושים פרי, ולא על אילנות סרק (מ"ב רכ"ו ס"ק א'). מברכים על אילנות שעושים פרי דוקא, אם מן הפרחים שבאותו אילן עתידים לצאת פירות. אבל אם זהו אילן ממין שעושה פירות, אך האילן שלפניו אינו עושה פירות, כגון שהאילן חולה או זקן, אין מברכים. כתב עוד המשנה ברורה (שם), שנאמר בגמרא "בימי ניסן" דווקא, רק משום שבדרך כלל האילנות מלבלבים בחודש ניסן, ולכן גם אם רואה אילנות מלבלבים בשאר החודשים, מברך ברכת האילנות. אך כתבו האחרונים (כפה"ח), שלפי הקבלה נוהגים להקפיד לברך דוקא בחודש ניסן. ברכה זו אין מברכים אלא פעם אחת בכל שנה ושנה (שולחן ערוך שם), ואם לא בירך בעת שראה בפעם הראשונה, יכול לברך בכל עת שרואה פרחים על האילן (שם מ"ב ס"ק ה).

מעיקר הדין מותר לברך ברכת האילנות בשבת וביום טוב ("לב חיים" ח"ב סי' מ"ד), אך בעל "כף החיים" (רכ"ו ס"ק ד') כתב, שעל פי הקבלה אין לברך בשבת. וציין טעם מעניין לכך, שכיון שעל ידי הברכה מברר את ניצוצי הקדושה מהצומח, יש כאן איסור של בורר. יש אומרים, שאדרבה, עדיף לברך בשבת, משום ברוב עם הדרת מלך. ועוד, שמועיל להשלמת מאה ברכות, וכך היה נוהג הרב האדר"ת זצ"ל (עיי' ספר מעשה חמד פרק ראשון אות כ"ב).

דף יא, ע"ב – ליל שמורים לילה המשומר ובא מן המזיקים

שמירה מהמזיקים בליל פסח

הגמרא לומדת מהפסוק "ליל שמורים", שליל פסח התייחד בתואר לילה המשומר מן המזיקים. בדין זה מודה אף רבי יהושע, שסובר שמליל שמורים

לומדים לימוד אחר, וכפי שכתב ה"תוספות", שרבי יהושע דורש מפסוק זה שתי דרשות.

לדין זה של לילה המשומר מן המזיקים יש מספר השלכות הלכתיות:
 א. אין לחשוש לדברים האסורים משום זוגות. [דהיינו, שאסרו חכמים לשתות כוסות יין במספר זוגי, מפני שאדם השותה או אוכל במספר זוגי, יכולים המזיקים להזיקו]. (עיי' תוס' ד"ה "לילה"). ב. כתב הרמ"א (תפ"א סעי' א'), שזהו מקור המנהג לפתוח את הדלת ב"שפוך חמתך" כדי לזכור שהוא ליל שימורים, ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו על המתכחשים לה'. ג. בליל פסח אין אומרים בקריאת שמע שעל המיטה אלא קריאת שמע וברכת "המפיל", אבל לא את שאר הפסוקים והמזמורים הנאמרים לשמירה (רמ"א ומ"ב ס"י תפ"א). ד. היו מגדולי ישראל שהיו יוצאים לטייל בלילה זה ללא מלווה. ואמנם הזהירו חכמים (ברכות מג, ב), שחכם לא ילך בלילה יחידי מפני המזיקים, אך בליל פסח, שאין לחשוש למזיקים, מותר. בספר "ויגד משה" (סי' ג') דן במקרה מעניין. אדם הלך לישון בליל הסדר, ותחת מטתו עמדו אוכלים ומשקים. בכל השנה אוכלים ומשקים שתחת המטה – שורה עליהם רוח רעה, ואסורים באכילה, אבל לגבי ליל הסדר נוטה לומר, שכיון שהוא ליל שימורים, אין לחשוש לכך. בספר "שמירת הגוף והנפש" דן לחלק בין מזיקים שעליהם נאמר "ליל שימורים" – משומר מן המזיקים, לבין רוח רעה שכלפיה לא נאמר עניין זה.

דף יב. ע"א – למבול כרבי אליעזר וכו'

זמן אמירת סליחות לפני ראש השנה

במחלוקת ר"א ור"י הנזכרת בסוגייתנו, האם בניסן נברא העולם או בתשרי נברא העולם, תולה הגר"א את מחלוקת ה"שולחן ערוך" והרמ"א (סי' תקפ"א) מתי מתחילים לומר סליחות. מובא ב"שולחן ערוך", שנהגו לומר סליחות מראש חודש אלול ואילך, וכתב על כך הרמ"א, שבמקומותינו מתחילים לומר סליחות מיום א' שלפני ראש השנה.

ופירש הגר"א (שם), שהנוהגים לומר סליחות מיום ראשון שלפני ראש השנה, פסקו הלכה כר"א, שבתשרי נברא העולם, דהיינו, שבריאת העולם התחילה בכ"ה באלול והסתיימה בראש השנה. כיון שאדם הראשון עמד לדין

על אכילת הפרי מעץ הדעת בראש השנה, מתחילים לומר סליחות מיום כ"ה באלול, שהוא היום הראשון לבריאת העולם. ומכיון שכ"ה באלול אינו יוצא ביום קבוע בשבוע, תקנו לומר סליחות מיום ראשון שלפני ראש השנה, או שלכל הפחות יאמרו סליחות ארבעה ימים לפני ר"ה. אולם הנוהגים לומר סליחות מראש חודש אלול וסוברים כר"י, שבניסן נברא העולם, אם כן, אין שום ייחודיות ליום כ"ה באלול, ולכן מתחילים לומר סליחות מראש חודש אלול, שביום זה התחילו ארבעים יום וארבעים הלילה שהיה משה רבנו במרום.

דף יב, ע"ב – מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש

זהירות במעשרות

דין זה, שאין מעשרים מהחדש על הישן ומן הישן על החדש, שכיח במקרים רבים. כגון אדם המגדל בחצר ביתו עץ שסק, וחייב לעשר את פירותיו, ומאחר שתקופת חניטת השסק [תחילת פריחתו] היא בתקופת ט"ו בשבט, וט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, צריך להזהר שלא לעשר מפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט על פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט.

דוגמא נוספת לחשש "חדש על הישן" הוא בירקות. כיון שבירקות הולכים אחר הלקיטה, על כן ירקות שנלקטו לפני ראש השנה, אין לעשרם עם ירקות שנלקטו לאחר ראש השנה. ועדי הכשרות משגיחים על כך, ודבר זה עולה במאמצים רבים להשגיח שלא יערבו סחורה חדשה עם ישנה, ואז יהיה חשש של מן הישן על החדש ומן החדש על הישן.

דף יד, ע"א – ר"ה לאילן

האתרוג וסגולותיו, וקצת ענייני ט"ו בשבט

ה"בני יששכר" (חודש שבט מאמר ב') מסביר, שהמשנה אומרת ראש השנה "לאילן", ואינה אומרת ראש השנה "לאילנות", כדי לרמוז שעיקר ראש השנה הוא ל"אילן" הידוע, דהיינו, לאתרוג. ונרמז בכך מה שאמרו רבותינו, שנוהגים להתפלל בט"ו בשבט שיזמין השי"ת אתרוג כשר, יפה ומהודר לצורך המצוה.

וממשיך ה"בני יששכר" וכותב: "מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה, שיזמין לו ה' בזמן הנצרך למצוה פרי עץ הדר".

בספר "יפה ללב" (ח"ב) כתב, שאחרי קיום המצוה עושים מהאתרוג מרקחת בסוכר, ואוכלים את המרקחת בליל ט"ו בשבט בין שאר הפירות הנאכלים בלילה זה. וסגולה גדולה לתת ממרקחת זו לאשה הרה, וכן למקשה לילד כדי שתלד בנקל.

בשו"ת "כתב סופר" (סי' כ"ג) דן האם מברכים "שהחיינו" על אכילת מרקחת העשויה מאתרוג, שכבר ברכו עליו ברכת "שהחיינו" בעת שנטלהו למצוות ארבעת המינים בחג הסוכות. ומכריע, שמברכים עליו "שהחיינו" גם בשעת אכילתו.

נהגו ישראל לאכול בט"ו בשבט מיני פירות רבים, והוא מנהג ותיקין. ובספר "שבט מוסר" בצוואת ר"א הגדול כתב: "בני, הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט". ויש הנוהגים להתפלל ביום זה על הפרנסה (החיד"א).

דף טו, ע"א - אתרוג אחר לקיטתו

אתרוג של שמיטה

להלכה נפסק, שחוששים לשמיטה באתרוג גם לזמן החנטה וגם לזמן הלקיטה, ולכן נהגו בשנה השישית להזדרז וללקוט את האתרוגים לפני בוא השמיטה. לאחר השמיטה יש מספר עצות כיצד למכור אתרוגים. אפשרות אחת היא על ידי "אוצר בית דין", דהיינו, שבעל הקרקע מוסר את שדהו לרשות בית דין למשך שנת השמיטה שיטפלו בה כרצונם, ובית הדין נותנים לבעל הקרקע הרשאה לטפל בקרקע בתור שכיר של בית דין. לאחר מכן, כאשר גובים כסף מן הקונים על האתרוגים, אינו נחשב כתשלום, אלא דמי הוצאות להחזקת הקרקע ולטיפול בה.

אפשרות אחרת היא על ידי הבלעה, כלומר, בעל האתרוגים מוכר לקונה, בשעה שבא לקחת אתרוג, חפץ שאינו קדוש בקדושת שביעית במחיר יקר המכסה את שווי האתרוג ונותן לו את האתרוג במתנה.

אדם המגדל אתרוגים, ולא מסר אותם לאוצר ביי"ד, חייב להפקירם בשמיטה, ויכול כל אדם לקחת מהם. היו שרצו להציע פתרון, כדי שלא יבואו

אנשים לקחת ממטע האתרוגים, להפקיר את האתרוגים, חוץ מהעוקץ, שהוא אינו חלק מהפרי, ולא חייבים להפקירו. אך כתב ב"שבט הלוי" (ח"ז סי' ע"ט), שעצה זו אינה מועילה. והסיבה, כיון שהעוקץ בדרך כלל הוא חלק בלתי נפרד מהאתרוג, ואינו יכול לאסור לקחת את האתרוג.

דף טז, ע"א – כמאן מצלינן האידנא וכו' כר' יוסי

אמר בתפלת כל השנה "המלך המשפט" – יצא

למדנו בגמרא, שהלכה כר' יוסי, הסובר שאדם נידון בכל יום. לפי זה מוכיח ה"פרי חדש" (תקפ"ב), שאדם שטעה ואמר בכל השנה "המלך המשפט", אינו חוזר, שהרי בכל יום ויום יש משפט ודין. וכן נפסק במשנה ברורה (ק"י ס"ק א).

פנינים

פרעה איש חכם ונבון", לא בתור עצה, אלא כהמשך לפתרון החלום, וכדי להסביר מדוע חלם את חלומו בר"ה (שעורים באגדות חז"ל מהרב חנוך גבהרד שליט"א).

דף טז, ע"א – פסח על התבואה

השלום – כלי מחזיק ברכה

בעל "שם משמאל" מסביר שני טעמים מדוע בפסח נידונים על התבואה. הטעם הראשון, מפני שבימי הפסח התברך יעקב אבינו על ידי יצחק, שהרי ה"מטעמים" שהכין יעקב ליצחק היו כנגד קרבן פסח וקרבן חגיגה. וכיון שבחג הפסח ירדה הברכה לישראל, על כן דן הקב"ה את התבואה בחג פסח, כדי שבני ישראל יקבלו שפע ברכה בכל שנה ושנה בתאריך זה. והטעם השני, משום שחג הפסח חל מיד לאחר פורים שבו שולחים משלוח מנות ומרבים בכך אהבה, אחווה ושלום בעם ישראל. ועל ידי כך מכינים כלי לקבלת הברכה והשפע, שהרי אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום.

דף טז, ע"א – בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון

חכמת פתרון החלום

התורה אומרת, שכאשר סיים יוסף את פתרון החלום, אמר לפרעה: "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים". והשאלה נשאלת, מי ביקש מיוסף לתת עצות? הלא כל מה שבקשו ממנו – לפתור את החלום, ומדוע התערב בנושא לא לו?

קושיה זו מתורצת לפי דברי גמרתנו. שהרי זמן החלום של פרעה היה בראש השנה, ודבר זה התמיה את יוסף. שהרי זמן החלום היה הזמן שנגזרה גזירת שנות הרעב והשובע, וראש השנה הוא יום הדין לאדם, ולא לפירות, שיום הדין שלהם הוא בחג העצרת. מכאן הבין יוסף, שהחלום לא בא לספר רק על שנות השידפון העתידות לבוא, אלא בא ללמד שיש בני אדם אשר עתידם יוכרע מתוצאות החלום, ללא קשר לשידפון העתיד לבוא. ומי הם אנשים אלו? האחראים על חימוש הארץ. לכן אמר: "ירא

אמנם ה"מגן גבורים" (סי קי"ח סק"א) כתב לדחות את ראיית ה"פרי חדש", משום קושיית ה"ראב"ן ששואל: כיון שהלכה כרבי יוסי, שאדם נידון בכל יום, אם כן מן הראוי שלא נאמר הלל אף בראשי חודשים ובימים טובים. שהרי בראש השנה אין אומרים הלל, משום שספרי חיים ומתים פתוחים לפניו, וכיון שהלכה כרבי יוסי, שבכל יום יש דין, אם כן בכל יום פתוחים ספרי חיים ומתים, וראוי שלא לומר הלל בכל יום.

ומתרץ ה"ראב"ן, ששונה הדין והמשפט בראש השנה מזה שבכל יום. שבראש השנה כל העולם כולו נידון כאחד, והוא דין קשה יותר מהמשפט שבכל יום, שבו כל אחד ואחד נידון לחוד, והוא דין קל. ולפי זה נדחת ראייתו של ה"פרי חדש", מפני שאפילו אדם נידון בכל יום, יתכן שלשון "המלך המשפט" לא נקבעה אלא ליום שבו כל העולם כולו נידון כאחד, שהוא משפט גדול יותר.

דף טז, ע"א – כדי שיתברכו לכם פירות האילן

מדוע לא קוראים בכל שבת ושבת למפטיר את קרבנות היום?

בכל חג וחג קוראים למפטיר את קרבנות המוספים של אותו היום. בספר "מנחת יצחק" (ח"ו סי' נ') שואל, מדוע בחג השבועות קוראים רק את מוספי החג [הנזכרים בפר' פנחס], ואין קוראים את פרשת שתי הלחם שמקריבים בחג השבועות ואת המוספים שבאים עמה [הנזכרים בפר' אמור].

ומתרץ בעל ה"מנחת יצחק", שטעמם של "רבנן סבוראי", שתיקנו לקרוא את מוספי החג בחג, הוא על פי דברי הגמרא במסכת תענית (כז, ב). אומרת הגמרא שם, שבזמן שקוראים לפני הקב"ה סדר קורבנות, מחשיב זאת הקב"ה כאילו הקריבו את הקורבנות לפניו ומוחל לעוונותיהם, ולכן קוראים את קורבנות היום, כדי שימחל לנו הקב"ה על עוונותינו. ומסביר הר"ן (מסכת מגילה), שלכן בשבת לא קוראים את קורבנות היום, מפני שקורבנות השבת אינם באים לכפרה, אלא לרצון לפני ה'.

ולפי זה מסביר ה"מנחת יצחק", שלכן לא קוראים בחג השבועות את פרשת שתי הלחם וקורבנותיה, שהרי אמרנו בגמרא, שהנפת שתי הלחם, וכן

הקורבנות שעם שתי הלחם, באים לרצון, כדי שיתברכו הפירות, כפי שלמדנו בגמרתנו. וכיון שהם לרצון ולא לכפרה, אין קוראים אותם בחג.

דף טז, ע"א – מריעים? רחמנא אמר זכרון תרועה

טעה בתפילת ראש השנה

נפסק ב"שולחן ערוך" (תקפ"ב סעי' ז'), שיש הבדל בין תפילת ראש השנה שחל ביום חול לבין תפילת ראש השנה שחל בשבת, וכן בקידוש. שכן אם חל ראש השנה ביום חול, אומרים: "יום תרועה מקרא קודש", שהרי יום זה הוא יום שמריעים בו. ואילו אם חל ראש השנה בשבת, אומרים: "זכרון תרועה מקרא קודש", משום שבשבת אין תוקעים ומריעים, ולכן בשבת הוא נקרא "זכרון תרועה", שהרי בפועל אין תוקעים.

ה"משנה ברורה" מביא בשם האחרונים (שם ס"ק ז'), שאדם שטעה בתפילת ראש השנה שחל להיות בחול, ובמקום לומר "יום תרועה מקרא קודש", אמר "זכרון תרועה מקרא קודש", שזהו הנוסח שאומרים כשחל ראש השנה להיות בשבת, אם סיים את הברכה, אינו חוזר. וזאת מפני שבתורה גם על היום שתוקעים בו נכתב הביטוי "זכרון תרועה", שהרי מדאורייתא תוקעים גם בשבת, ובכל זאת התורה קוראת ליום שתוקעים בו "זכרון תרועה".

ניתן להוסיף ראיה לסברת האחרונים מדברי גמרתנו, שהגמרא שואלת "מריעים? רחמנא אמר זכרון תרועה". כלומר, הגמרא תמהה על השאלה מדוע מריעים, והלא התורה אמרה "זכרון תרועה". הרי לנו, שחכמים הביאו את הפסוק "זכרון תרועה", ולא הביאו את הפסוק של "יום תרועה". אם כן, רואים אנו, שלא הקפידו להתבטא לגבי תקיעה בפועל בביטוי "יום תרועה", אלא הסתפקו בביטוי "זכרון תרועה" (שעה"ב).

דף טז, ע"ב – ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם וכו' שינוי השם

שינוי השם לחוללה

נפסק ב"שולחן ערוך" (יו"ד ס"י של"ה): "נהגו לברך חולים בבית הכנסת ולקרוא להם שם חדש, כי שינוי השם קורע גזר דין". וב"ביאור הגר"א" שם הביא מקור לדברי ה"שולחן ערוך" מגמרתנו.

יש הטועים וסבורים ששינוי השם הוא דבר של מה בכך, ועל כל דבר קל עושים שינוי השם. אך הדבר אינו כך, ואין ראוי לעשות שינוי השם אלא לעת צורך גדול.

בספר "באר מים חיים" הביא בשם רבו רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב זי"ע: "שחלילה לשנות שם אדם חולה, אם לא שהאדם המשנה הוא אדם שכל מעשיו כמעט ברוח הקודש". וזאת מפני ששמו של האדם הנקרא בשעת לידתו מזדמן מאת הקב"ה, מפני שהוא שמו למעלה, ושם זה הוא חיותו של האדם לכל ימי חייו. ועל ידי שמחליף את שמו, יכול להשאר ללא חיות. רואים אנו מדבריו, שלא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול.

בספר "התדיר" לאחד מחכמי איטליה הראשונים, כתוב: "אבל להחליף שם בכל יום כיפורים אי אפשר מפני תיקון העולם בענייני הכתובות, החתימות והשטרות, ואין נוהגים בזה אלא למי שחלה בחולי גדול והוא מסוכן, שמחליפים שמו".

דוגמא לקלקול העלול לנבוע מהחלפת שם על ידי אדם שאינו מוסמך: קרה שבני זוג הגיעו לאדם העוסק בהחלפת שמות. האיש החליף לאשה שם, וכתב כתובה חדשה לבני הזוג. לאחר זמן הגיעו עם כתובתם לאחד מרבני העיר, ופסק להם הרב שכתובתם פסולה, מאחר שנכתבה לפני שהשתמשו בשם החדש במשך שלושים יום, במיוחד שבשם זה הם אינם מתכוונים להשתמש כלל, והמשיכו לקרוא לאשה בשמה הישן. לכן צריך להזהר בעניין זה.

דף טז, ע"ב – אר"י חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר: מדוע את הולכת אליו היום לא חודש וגו'.

הקבלת פני הרב ברגל בזמננו

ה"נודע ביהודה" (מה"ת או"ח סי' צ"ד) שואל על דברי גמרתנו, שר' יצחק לומד את הדין, שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל מהפסוק: "לא חודש ולא שבת". משמע, שאילו היתה הולכת בשבת ובחודש, היה מובן מדוע הולכת אל הנביא. לומדים מכאן, שמצוה להקביל פני רבו. מקשה ה"נודע ביהודה", שהרי הנביא מדבר על חודש ושבת, ואיך למד מכאן רבי יצחק על ה"רגל"? הלא היה צריך ללמוד מכאן שיש חיוב להקביל את פני רבו בשבת ובראש חודש. תמיהה

נוספת שמעלה ה"נודע ביהודה", מדוע לא נפסק ב"טור" וב"שולחן ערוך" דין זה ש"חייב אדם להקביל פני רבו ברגל".

ותירץ ה"נודע ביהודה", שרבי יצחק לא למד מפסוק זה שצריך להקביל פני רבו בכל שבת, כיון שנפסק שאין אדם חייב לעמוד לפני רבו רק פעמיים ביום, בבוקר ובערב, כדי שלא יהיה כבוד רבו גדול מכבוד השכינה. ואם כן, גם לעניין הקבלת פני רבו, אם יהיה חייב לקבל את פני רבו בכל שבת וראש חודש, נמצא שמגדיל את כבוד רבו על כבוד השכינה, שהרי את פני השכינה אין חובה להקביל אלא ברגלים. זו גם הסיבה, שלא נפסק דין זה ב"טור" וב"שולחן ערוך", כיון שבימינו, שאין בית המקדש קיים, הרי אינו מקבל את פני השכינה ברגלים, ולכן אין חיוב להקביל פני רבו ברגלים, שלא יהיה כבוד רבו גדול מכבוד השכינה. אך מהטעם "שלא יהיה כבוד רבו גדול מכבוד שכינה", אין איסור לכבד את רבו יותר ממה שמכבד את השכינה, אלא זהו רק טעם מדוע לא חייבו חכמים להקביל את פני רבו בכל שבת ולקום בפני רבו יותר מפעמיים ביום.

אמנם היתה האשה רגילה ללכת בכל שבת וראש חודש להקביל את פני הנביא, מפני שאעפ"י שאין חיוב בכל שבת וראש חודש להקביל פני רבו, מכל מקום "ודאי שבשבת וחודש שיש בהם תוספת קדושה, שהרי יש בהם קרבן מוסף, יש מקום לקבל פני רבו, שגם על הרב מתווסף שפע להשפיע על תלמידו". יש לציין שעניין זה של תוספת קדושה על הרב ביום שיש בו מוסף ושמשפיע על תלמידו, מופיע גם בספר "פרי עץ חיים" שחיבר תלמידו הגדול של האריז"ל, הלא הוא מהר"ח"ו מתורת רבו (שער ר"ח פ"ג).

פנינים

ותירץ ה"ראשית חכמה", שכוונת הגמרא במילים: "עשו לפני כסדר הזה", לא רק שתתפללו ותזכירו את י"ג מדות, אלא עשו לפני והתנהגו באורחות חייכם כסדר הזה. כלומר, שתלכו במידותיו של הקב"ה: מה הוא רחום אף אתה רחום וכדומה. אם תתנהגו במידות טובות, אזי "אני מוחל לכם".

דף יז, ע"ב – יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם

מידות טובות

בראשית חכמה (שער הענוה פ"א) שואל, שהנה פעמים רבות מזכירים את י"ג מידות ולא נענים, והלא אמר הקב"ה: "עשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל".

דף יח, ע"א – אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליוה"כ

עשרת ימי תשובה

עשרת ימי תשובה התייחדו במספר דינים אשר שורשם בדברי גמרתנו, שימים אלו מסוגלים לקבלת התשובה, שנאמר: "דרשו ה' בהמצאו".

בכל הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים, חוץ משבת, מרבית בתפילות ובתחנונים ("שולחן ערוך" תרי"ב ובמ"ב שם ס"ק א'). הנוהג כשיטת המקילים, ראוי לו להחמיר בכמה דברים בעשרת ימי תשובה ("שולחן ערוך" תרי"ג ו"באר היטב" שם). כתב הרא"ש, שבימים אלו יקרא באגרת התשובה של "רבנו יונה". ואף על פי שכתב האר"י ז"ל, שחייב אדם ללמוד בכל יום מוסר, וכן כתב הגר"א, נראה לומר שכוונת הרא"ש שבימים אלו ילמד באופן מיוחד את אגרת התשובה העוסקת בעניני דיומא (שעה"צ שם אות ו'). הגר"י אייבשיץ כתב ב"יערות דבש" (ח"א דרוש א'), ששבעת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים הם כנגד שבעת ימי השבוע, ובכל יום יעשה תשובה על כל מה שקלקל באותו יום במשך כל השנה כולה.

דף יח, ע"ב – מזכירין שם שמים בשטרות וכו' וביטלום

כתיבת ב"ה או בם"ד במכתבי חול

יש לדון האם ההמנעות מהזכרת שם שמים במכתבי חולין היא חסרון, או שמא נחשבת אפילו מעלה.

מצאנו בגמרתנו, שאת היום שבו ביטלו הזכרת שם שמים בשטרות קבעו לחג, מפני שכל זמן שהיו מזכירים שם שמים בשטרות, היו נכשלים בביזוי שם שמים. שהרי כאשר היה השטר נפרע, היו זורקים אותו לאשפה, ונמצא שם שמים מתחלל. ואם כן, גם בעניין כתיבת ב"ה יש חשש של ביזוי הקודש, שהרי עלולים להשליך מכתב זה לאשפה.

שאלה זו הוזכרה בספר "אגרות משה" (יו"ד ב' קל"ח), ובארצו הקל לכתוב ב"ה בראשי המכתבים, כיון ששם זהירים בכך, ואין חשש שמא ישתמשו במכתב לשימוש שיש בו בזיון או שישליכו אותו לאשפה. ונראה מדבריו, שבמקום שיש חשש שישליכו את המכתב לאשפה, אסור לכתוב ב"ה. ומוסיף

ה"אגרות משה", שגם במקום שאין בזיון, אין מעלה להזכיר ב"ה במכתבי חולין, מפני שאין זו מעלה להזכיר את שם השם על דברי חולין והבל, ובמיוחד שפעמים רבות כותבים דברי רכילות במכתבים. אבל כשכותב בס"ד, אין שום חשש כזה, אף במקום שיזרקו את המכתב לאשפה, ימחקהו, או שישתמשו בו בדרך של בזיון. וזאת, מפני שבמילה בס"ד אין שום אות משמו של הקב"ה. כמו כן, אין חשש אם כתב בעזהשי"ת, אף שמזכיר את האות ה', שהרי אינו מתכוון לאות ה' שמשמו של הקב"ה, אלא כפי שמוכיחה האות שי' שלאחריו, שבאה לרמוז בעזרת השם יתברך, כלומר, למילה "השם" שאינה שם, ומותר.

דף יט, ע"א - ואותו היום עשאוהו יום טוב

חגיגת יום הצלה ומסיבות יום הולדת

הגמרא בסוגייתנו דנה, האם כל אותם חגים שמוזכרים ב"מגילת תענית" בטלו אחר החורבן או לא בטלו. ה"חתם סופר" (שו"ת ח"א סי' קצ"א) מוכיח, שלמסקנת דברי הגמרא, רק חגים שנזכרו ב"מגילת תענית", שנקבעו לזכר נס שארע במקדש, בטלו. אבל חגים שלא נקבעו לזכר נס שארע במקדש, אלא לזכר נס אחר, לא בטלו.

לפי זה מקשה ה"חתם סופר", מדוע אין ממשיכים לנהוג יום חג בכ"ח באדר שקבעו אותו לחג, מפני שבטלה בו הגזרה שלא יעסקו בתורה, ואין לחג זה קשר לנס שארע במקדש? ותירץ, שחג זה של כ"ח באדר לא הונהג בכלל ישראל, אלא במקום שבו נגזרה הגזירה בלבד, כדין עיר שאירע בה נס, שנוהגים באותו יום שאירע בו הנס יום חג. ולכן עם השנים השתכח.

פנינים

בינה ניתנו למשה", דהיינו, לפני חטא העגל. "חסר אחת" - אחרי חטא העגל. ונרמז בדברי הקדוש ברוך הוא, שאמר למשה בחטא העגל: "לך רד" (שמות לב, ז). המילה "לך" בגימטריא היא 50, וזה מה שאמר הקב"ה למשה: רד מדרגתך שהייתה בבחינת "לך", דהיינו, חמישים, לדרגה נמוכה יותר.

דף יט, ע"ב - חמישים שערי בינה נבראו בעולם. כולם נתנו למשה חסר אחת

חמישים שערי בינה

האריז"ל אומר, שמשנה רבנו קיבל חמישים שערי בינה, וכשחטאו ישראל בעגל, ניטל ממנו שער החמישים. לפי זה מדקדקת הגמרא בלשונה: "חמישים שערי

בדין זה שנהגו לעשות חג וסעודה בכל שנה ושנה בעיר שנעשה בה נס, וכן אדם יחיד שנעשה לו נס, ועושה סעודת הודיה בכל שנה ביום שארע לו נס, נחלקו הפוסקים, האם נחשבת לסעודת מצוה. דעת ה"מהר"י אלשקר", שיכולים הקהל לקבוע יום חג לזכר נס שקרה ולקבל אותו עליהם ועל זרעם. גם אדם יחיד שאירע לו נס, יכול לקבוע יום לזכרון הנס, והסעודה שעושה נחשבת לסעודת מצווה. אבל ה"פרי חדש" (או"ח תצ"ו) "קונטרס המנהגים" סעי' י"ד) כתב, שכל אותן הסעודות שעושים לזכר הנס, אינן נחשבות סעודת מצוה, אלא סעודת רשות.

להלכה פוסק ה"משנה ברורה" (סי' תרצ"ז ס"ק ד'), שסעודות הנערכות לזכר נס, נחשבות סעודת מצווה. בקונטרס "דברי אש" (פ"ב אות א') הסביר לפי זה, שיש מקום למנהג לערוך סעודה ביום ההולדת. וזאת מפני שלידה היא סכנה, וביום לידתו ניצל האדם ממוות לחיים, שהרי התינוק בשעת לידתו נחשב חולה שיש בו סכנה.

דף כ, ע"ב – אמר שמואל יכילנא לתקוני גולה

חכמתכם ובינתכם

למדנו בגמרא, ששמואל אמר, שהוא יכול לסדר בגולה את לוח השנה לפי חשבון. בזמננו נוהגים אנו לקבוע את החגים על פי הלוח שנקבע לפי חשבון על ידי הלל הקטן, בנו של רבנו הקדוש. בשו"ת הרשב"א (חלק ד' רנ"ד) מוכיח מסוגייתנו, שאפשר לקדש את החודש על פי החשבון בלי ראיית הלבנה. וכותב, שדבר זה נלמד מהלכה למשה מסיני, שגם החשבון הזה נכלל במה שאמרה תורה: "אשר תקראו אותם במועדים". ונכללת בכך גם צורת החישוב שקיבל רבן גמליאל מבית אבי אביו, שהיא הדרך העיקרית לקבוע את החודשים, ונוסף לכך, יש מצוה לקדש על פי הראייה.

עוד כתב שם הרשב"א: "כי נלאו האיציטגנינים ולא מצאו חשבון יותר מדויק". דברי הרשב"א אקטואליים אף בימינו. רבן גמליאל קיבל מבית אביו, שאין חידושה של הלבנה פחותה מעשרים ותשעה וחצי יום ושני שלישי שעה ושבעים ושלושה חלקים. זמן המולד, כפי שאמר רבן גמליאל במספרים, הוא 29.53059 ימים. לאחר שהצליחו בני אדם להגיע לחלל, ניתנו בידיהם כלים

לבדוק את זמן מולד הלבנה [הזמן שהלבנה חוזרת לנקודת המוצא שלה] המדויק. בבדיקה שנערכה במנהלת החלל האמריקאית נאס"א, הוכח שזמן המולד הוא 29.530588 [ימים]. נמצא, שבמנהלת החלל הצליחו להגיע כמעט עד לדיוק של 0.000002 לחשבונו של רבן גמליאל. במחקר שנערך מאוחר יותר בכלים משוכללים יותר, הגיעו מדענים בברלין לחישוב המולד כ-29.530589. הוי אומר, הפרש של 0.000001 לחשבונו המדויק של רבן גמליאל. אכן, מה נפלא לראות את דברי הרשב"א, "כי נלאו האיציטגנינים ולא מצאו חשבון יותר מדויק".

אמר על כך אחד מתלמידי החכמים בדורנו: המחפש אסמכתאות להוכיח לכופרים את אמיתות התורה, יכול לומר לאותם כופרים: ראו, רבן גמליאל קיבל מסורת תורה מסיני, ועל ידי כך ידע דברים שחכמי העולם למדו רק לאחר אלפי שנים, על ידי שעלו לירח ונעזרו במחשבים משוכללים ביותר.

דף כא, ע"א – כי חזיתו סיהרא דמשלים

אדם שהלך במדבר ואיבד את חשבון הימים – כיצד ינהג?

הגמרא אומרת, שרב נחמן אמר לאנשים, שהיו יורדי ים ולא יכלו לדעת האם עיברו בית דין את השנה או לא, שכאשר יראו שהלבנה זורחת עד השעה שהשמש יוצאת על הארץ, אז ינהגו את חג הפסח. אדם שהולך במדבר ואיבד את חשבון הימים ואינו יודע מתי חל חג הפסח, צריך בתקופת האביב, כשרואה לפי מילוי הלבנה שמתקרב אמצע החודש, לנהוג כאילו הוא יום טוב ולהיזהר שלא לאכול חמץ. ואם אינו רואה את הלבנה בגלל העננים, חייב מצד הספק לנהוג בכל הימים שלפניו כאילו היו פסח ("ביאור הלכה" שד"מ, "פמ"ג" שם).

דין זה שייך אף לגבי אדם שהגיע זה עתה לעיר, ואינו יודע באיזו שעה כניסת שבת ויציאתה. על אדם כזה לנהוג בקדושת השבת כל זמן שלא יצא הספק מלבו.

דף כב, ע"א – אלו הן הפסולין המשחק בקוביא

מילוי מופפי לזמן והשתתפות בהגרלות

הגמרא במסכת סנהדרין (כד, א) דנה מה הסיבה שמשחק בקוביא נאנשים שהיו משחקים כעין משחקי קלפים בהתערבות על כסף פסול לעדות. רמי בר חמא

סובר, שכיון שזו "אסמכתא". כלומר, האנשים המתערבים על הכסף סבורים שינצחו במשחק, והמפסיד לא חשב לתת את הכסף בשעת ההתערבות, אלא חשב שינצח, הרי זה נחשב כעין גזילה, וגזלן פסול לעדות. ואילו רב ששת סובר, שמשחק בקוביא כשר לעדות, כיון שהמשחק תלוי במזל. והרי כבר בשעה שמתחיל לשחק, מתכוון לתת את הכסף במקרה שיפסיד. ו"אסמכתא" היא דווקא בהתערבות שתלויה בפעולות האדם, וחשב שיצליח לעשות דבר מסוים והתערב על כך, שאז כל התחייבותו היתה בטעות, כי חשב שבידו לעשות דבר זה שהתערב עליו. לכן מסביר רב ששת, שפסולו של משחק בקוביא הוא, משום שאדם המתפרנס ממשחקי קוביא אינו עוסק ביישובו של עולם, ולכן הוא פסול לעדות. ובאמת, אם עוסק לפרנסתו בדבר אחר, כשר לעדות.

להלכה פסק ה"שולחן ערוך" (ח"מ סי' ש"ע סעי' א'), שפסול משחק בקוביא הוא משום גזל, כדעת רמי בר חמא. לשיטת ה"שולחן ערוך" אסור לשחק בקוביא כלל, ואפילו יעסוק לפרנסתו בדבר אחר, הוא פסול לעדות. ואילו הרמ"א (שם סעי' ג') כתב, שכבר פשט המנהג לשחק בקוביא, וכל הפסול הוא במקרה שאין לו פרנסה אחרת ואינו עוסק ביישובו של עולם.

לפי מחלוקת ה"שולחן ערוך" והרמ"א, יש לדון האם מותר להשתתף בהגרלות מפעל הפיס, שהרי זהו כמשחק בקוביא, שנותן את כספו מפני שרוצה לזכות בפרס. לדעת הרמ"א נראה שמותר, שהרי הרמ"א מתיר אף משחק בקוביא [ולדעת הגר"א ח"מ סי' ר"ג עיי"ש, יש לדון]. ואילו לדעת ה"שולחן ערוך", לכאורה, יש לדון לאסור, שהרי אינו מתכוון לתת את כספו בחינם, אלא משום שחושב שיזכה, ודינו כמשחק בקוביא שהוא גזל ואסור.

אמנם הגר"צ אבא שאול זצ"ל פסק, שאף להולכים בשיטת ה"שולחן ערוך" מותר (שמעתי מתלמידו י.כ.ט. ששאלו), אך יש אוסרים.

דף כב, ע"ב - בראשונה היו מקבלים עדות החדש מכל אדם

עדות של אדם שבא מחו"ל

למדנו במשנה, שבראשונה היו מקבלים כל עדים שבאו להעיד על קידוש החודש, אך לאחר שהיו הבייתוסים מנסים לשלוח עדי שקר, לא היו בית הדין מקבלים, אלא עדים המוכרים לבית הדין הגדול בירושלים.

נחלקו הראשונים האם דין זה, שהיו מקבלים עדים שאינם מוכרים, הוא בכל עדויות שבתורה, או רק בעדות החודש. דעת המאירי, וכן בעוד ראשונים בסוגייתנו, שבכל עדות, בין עדות ממון ובין עדות נפשות, מקבלים כל עד שבא, אם אין אנו יודעים עליו דבר פסול. לפי דבריו, אם מגיע כיום אדם מארץ רחוקה, הריהו עד כשר ככל שאר ישראל, עד שימצא בו פסול. ורק בקידוש החודש, מחמת קלקול הבייתוסים, החמירו שלא לקבל עדים שאינם מוכרים.

אבל דעת הרמב"ם היא (פ"ב מהל' קדוש החודש ה"ב), שלכל העדויות שבתורה אין מקבלים, אלא עדים מוכרים, שיודעים עליהם שהם אנשים כשרים. רק בעדות החודש הקלו בתחילה לקבל עדים שאינם מוכרים, מפני שהתורה אמרה: "אשר תקראו אותם" (ויקרא כג, ד). ודרשו חז"ל: "אותם" - אפילו מוטעים. ולכן, אפילו יתברר שקידוש החודש נעשה על ידי רמאות העדים, לא חששו לקבל עדים לא מוכרים, מאחר שקידוש החודש חל בכל מקרה ואופן. אך לאחר שנתרבו הבייתוסים הרמאים, הפסיקו לקבל עדים שאינם מוכרים. אולם בשאר עדויות שבתורה, שאם העדים שקרנים הדין בטל, לא מקבלים אלא עדים מוכרים. ולפי דברי הרמב"ם, אם מגיע עד מחוץ לארץ לבית דין שבארץ, או מהארץ לחו"ל, ואין מכירים אותו, לא יקבלו את עדותו.

אמנם כבר העיר ה"לחם משנה" (שם), שלא מצאנו בשום אחד מהפוסקים, ואף הרמב"ם עצמו לא כתב דין זה, שבשאר עדויות פסול בהלכות עדות (ועיי"ש בדברי המפרש).

דף כג, ע"א - משום ביטול מלאכה לעם שני ימים

עשיית מלאכה בראש חודש

רש"י ו"תוספות" בסוגייתנו נחלקו האם נוהגים בראש חודש איסור מלאכה. שיטת ה"תוספות", שהיו נוהגים בזמנם לא לעשות מלאכה בראשי חודשים, בין הגברים ובין הנשים. וכתב ה"טורי אבן" (מגילה כב, ב), שהטעם הוא, משום שהוא יום שמביאים בו קרבן מוסף, שהוא קרבן ציבור של כלל ישראל. ואדם שמביא קרבן, אסור באותו יום בעשיית מלאכה [ואף על פי שבכל יום היו מביאים קרבן תמיד, לא נאסר כל יום במלאכה, שהרי אמרה תורה: "ואספת דגנך". ואיסוף דגן הוא מלאכה (ירושלמי מסכת מגילה)].

מדברי הרד"ק (שמואל א' כ, יט) לומדים אנו, שבזמן שהיו מקריבים קרבנות, היו נוהגים לשבות ממלאכה, מכיוון שרבים היו עולים ביום זה להשתחוות לפני ה' בזמן הקרבת הקרבן, ולא מפני שהיה אסור לעשות מלאכה. אבל רש"י (מגילה כב, ב) סובר, שלא נהגו איסור מלאכה, אלא הנשים.

בעניין איסור מלאכה לנשים בראש חודש הובאו מספר טעמים. הרבה מהראשונים והאחרונים מסבירים, שמשום שלא השתתפו הנשים בחטא העגל, קבלו שכר שיהיה ראש חודש לחג. ומדוע ניתן להן דווקא ראש חודש? מסביר ה"טור" (או"ח תי"ז) בשם אהיו, שלפני חטא העגל היו עם ישראל חוגגים את שלשת הרגלים כנגד שלשה אבות, ואת י"ב ראשי חודשים כנגד י"ב שבטים. וכשחטאו בעגל ניטלו מהם י"ב החגים של ראשי החדשים, ונשארו אך ורק לנשים שלא חטאו בחטא העגל.

[בספר "אורחות חיים" (ספינקא) העיר, שלפי טעם זה ראוי היה גם לבני לוי לחגוג את ראשי החודשים, שהרי אף הם לא חטאו בעגל].

ה"אבודרהם" מסביר, שהשכר שניתן לנשים הוא מפני שלא נתנו את תכשיטיהן לעגל, ואילו לבניין המשכן כן נתנו. לפי דבריו מובן מדוע קיבלו בשכרן את ראש חודש, שהרי ראש חודש ניסן היה יום הקמת המשכן. ב"דרכי משה" (שם סק"א) מביא בשם ה"אור זרוע" (סי' תנ"ד) טעם אחר מדוע חג הנשים בראש חודש, מפני שישנם דברים שהאשה דומה ללבנה נוש אומרים סגולה, שלא יחול קלקולים בעניין זה, לכוון בקידוש לבנה על עניין זה במילים: שלא ישנו את תפקידם, שהן ראשי תיבות אשתי (בשם המגיד ממעזריטש).

לעניין הלכה כתבו הפוסקים פרטים רבים, ואין כאן המקום להאריך. אך מעניין לציין את דברי ה"משנה ברורה", שבשעת הדחק ניתן להקל בליל ראש חודש וביום ב' דראש חודש.

דף כג, ע"ב - וסעודות גדולות היו עושין להם

תשלום עבור עדות

נפסק ב"שולחן ערוך" (ח"מ סי' ל"ז סעי' א'), שכל עדות שיש לעד הנאה בה - פסול הוא מלהעידה, לכן אסור לתת שכר לעדים בעבור עדותם. ה"נודע ביהודה" מוכיח מסוגייתנו, שלגבי עדות שאשה כשרה בה, כגון עדות על מות

אדם כדי להתיר לאשתו להינשא, יהיה כשר אף עד שמקבל שכר. שהגמרא אומרת, שעושים סעודות לעדים שבאו להעיד על קידוש החודש. מכאן למדים, שאף על פי שיש להם הנאה מאותה עדות, הם כשרים. אם כן, מותר להם אף לקבל שכר להעיד על מות בעל כדי להתיר את אשתו, שהרי הגמרא (כב, א) אומרת, שהנאמנים לעדות החודש נאמנים לעדות אשה.

דף כד, ע"א – ראינוהו במים ראינוהו בעששית

קידוש לבנה, כשרואה מבעד לעדשות משקפיים או מבעד לחלון

בספר "שבות יעקב" רצה להוכיח מכאן, שדיין הרואה מבעד למשקפיים, פסול לדון ב"חליצה", מכיוון שאינה נחשבת ראייה. שהרי הגמרא בסוגייתנו אומרת, שהרואה את הלבנה בעזרת עששית, פסול לעדות החודש. אך דוחה את ראייתו, כיון שבסוגייתנו מדובר, כשהלבנה משתקפת דרך העששית כבמראה, ולא שמביט על הלבנה מבעד לעששית.

בשו"ת הלק"ט (ח"א סי' רע"ד) כתב, שהרואה זקן מבעד לזכוכית, חייב לקום לכבודו, ומוכיח דין זה מדין ערוה בעששית (ברכות כב, ב), שאסור לקרות קריאת שמע כנגדה. וכן מוכיח לפי זה לגבי ספר תורה, שנפלה עליו טיפת שעווה, ורואים את הכתב מבעד לשעווה, שכשר לקריאה. וכן יש לדון לעניין מה שרצו להנהיג להניח כיסוי פלסטיק על הספר תורה בשעת הקריאה, שמצויירים עליו סימני הטעמים כדי לעזור לנערי בר-מצוה בקריאתם. וכן דן לגבי עדים שראו דבר עדות מבעד לשמשת חלון, שעדותם מתקבלת.

דף כד, ע"א – ראינוהו במים ראינוהו בעששית

זאת התורה לא תהא מוחלפת

ה"עין יצחק" (א"ה ל"א) דן האם ניתן לסמוך על תמונה לעניין היתר עגונות. וכתב, שאין להוכיח מסוגייתנו שאין מעידים כשראו בעששית, מכיוון שבקידוש החודש נאמר: "כזה ראה וקדש", ולכן ניתן לומר, שקידוש החודש חמור, שצריך ראייה ממש.

עניין שכיח המזדמן בימינו לבתי הדין הוא הבאת ראיות בסרט וידיאו. ראיות אלו נדחו על ידי בתי הדין, מפני שאינן נחשבות להוכחה. וכשהיו ראיות

אלו נוטות להתקבל על דעת בית הדין, נוהגים היו להפתיע את בעלי הדין ולהראות להם את סרט הוידאו, ועל ידי כך לגרום להם להודות. היתה תקופה שהיו "יפי נפש" שטענו, שבתי הדין אינם מוכנים להיות נאורים, שהרי מה לך הוכחה גדולה מסרט וידאו. אך, כמובן, בתי הדין לא זזו כמלוא הנימה מדין תורה. והנה, לא עברו שנים מעטות, וכל אותם "חכמים" קבלו תשובה קולעת על פניהם. להבדיל, בתי המשפט הפדרליים בארה"ב קבעו, שהסרטת וידאו אינה קבילה, מאחר שניתן לערוך כל סרט שאדם חפץ בעזרת מחשב.

ללמדנו, שזאת התורה לא תהא מוחלפת, ואף אם חכמי האומות ייסדו דינים ומשפטים וישקיעו בכך את כל תבונתם ויושרם, לא יגיעו ולא יתקרבו אל משפטי התורה שנקבעו על ידי קורא הדורות מראש. ועל כך נאמר: "משפטי ה' אמת".

דף כד, ע"א – לא אסרה תורה אלא דמות ארבע פנים בהדי הדדי

עשיית ציור על משנת "הוי עז כנמר" וציורים שעל גבי הפרוכת

למדנו בגמרא, שאין לעשות את צורת הדמויות שנמצאות בכסא הכבוד, דהיינו, אדם, שור, נשר, אריה. לפי זה יש לדון, האם מותר לעשות צורה

פנינים

דע לך, שאמנם על פי דין אינך חייב למחול לנו, אך אם לא תמחל לנו, תפסיד ממדרגתך. שהרי אמרו חז"ל: "כל שחבירו נענש על ידו, אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה" (שבת קמט, א). ולכן, אנא מחל וסלח לנו על המכירה.

דבר זה רמזו לו במילים "אנא". דהיינו, דע לך, שכיום במרכבה יש אנא: "אדם", "נשר", "אריה". אבל אם תמחל לנו, יהיה: "שא נא", דהיינו, יתווסף "שור", שהוא כנגד יוסף, ותושלם המרכבה לבחינת: "שא נא". דהיינו, "שור", "אדם", "נשר", "אריה".

דף כד, ע"ב – דמות ארבע פנים

מחילה גמורה

רבי שמשון מאוסטרופולי הי"ד, מגדולי מקובלי אשכנז, שמסר נפשו למיתה לכפרת כלל ישראל, מפרש רמז נאה על עניין זה של אריה, נשר, אדם, שור, שהם ארבע פנים שבמרכבה.

כאשר בקשו אחי יוסף סליחה מיוסף על שמכרוהו, אמרו לו (בראשית נ, יז): "אנא שא נא פשע אחיך, כי רעה גמלוך". ומבאר רבי שמשון מאוסטרופולי, שאמרו האחים ליוסף:

המסמלת את משנת התנא ר' יהודה בן תימא: "הוי עז כנמר קל כנשר" וכדומה. כי אז עושים צורת נשר ואריה, שהן מהצורות שמופיעות בכסא הכבוד.

בשו"ת "אגרות משה" (יו"ד ב' סי' נ"ה) דן בעניין עשיית צורת נשר. שאלה זו הופנתה אל ה"אגרות משה" עקב כך, שבסמל של ארה"ב מופיעה דמות נשר. להלכה פסק ה"אגרות משה", שהדבר מותר, כיון שלא אסרה תורה אלא דמות ארבע פנים בהדי הדדי, כלומר, דווקא באופן שעושה דמות שיש בה את כל ארבעת הצורות כאחד. ומביא את דברי הר"ן, שנוהגים להתיר בכל צורות, וכן מותר לעשות צורות של אריות על גבי פרוכת ועל גבי ארון הקודש.

בתשובה אחרת (או"ח ג' ט"ו) עונה ה"אגרות משה" לשואל, שרצה להסיר צורת "מגן דוד" מעל הפרוכת מטעמים שונים, שכבר מאות שנים נוהגים לצייר צורה זאת, ואין שום סיבה לאסור. במיוחד, שה"מגן דוד" בא לסמל, שהקב"ה שולט בדי רוחות העולם ולמעלה ולמטה. ומוסיף הגר"מ פינשטיין זצ"ל, שאולי זו הסיבה שקוראים לצורה זו "מגן דוד", שדוד המלך ע"ה היה בוטח בה' בכל מלחמותיו, ולכן לא פחד מהגויים שבאו להלחם עמו.

לגבי קניית "בובות" העשויות למשחק לילדים, יש שכתבו שראוי לקטום את אפם, מפני שעשיית צורת אדם חמורה יותר משאר הצורות ("חת"ס סופר"). ויש אומרים, שכיון שאותן בובות מתגלגלות בעפר בבזיון, אין בהן חשש של אלהות, ומותר.

פנינים

אם במקום שכתוב בתורה "אותם" דרשו חז"ל "אתם" - אפילו שוגגים, "אתם" - אפילו מזידים, ודאי במקום שנאמר "אתם" - "בנים אתם לה' אלוקיכם", על אחת כמה וכמה שפירושו בנים אתם, אפילו שוגגים ואפילו מזידים. מפני שישראל אף שחטא, ישראל הוא, ונכלל בתואר: "בנים אתם לה' אלוקיכם".

דף כה, ע"א - אתם אפילו שוגגין. אתם אפילו מזידין

אהבת ה' לעמו

נאמר בפסוק: "אשר תקראו אותם במועדם". חז"ל דורשים מפסוק זה בסוגייתנו: "אתם אפילו שוגגים, אתם אפילו מזידיים".

ה"מגיד מקודש" היה אומר על כך:

דף כו, ע"א – כל השופרות כשרים

קרן של אדם לתקיעת שופר

במדרש תנחומא (פ' בראשית) מובא, שכאשר חטא קין, ומחמת החטא סר מעליו הפחד שהיה לבעלי חיים ממנו לפני החטא, קבע הקב"ה לאות בראשו קרן, כדי שבעלי החיים יפחדו ממנו. כמו כן מובא בגמרא (שבת קח), שהקפידו האמוראים על אדם מסוים, וצמחה לו קרן. ומעשה היה בימינו, שצמחה לאשה בת שבעים מארה"ב [פלורידה 1982] קרן באורך של כארבעים ס"מ. הרופא המנתח, שהיה יהודי בשלבי התקרבות ליהדות, שאל רב, האם אפשר להשתמש בקרן זו לשופר, כי רצה שיתקעו בשופר זה, ועל ידי כך יתעוררו לתשובה. ויש לדון האם קרן כזאת כשרה לשופר.

בר"ן (דף ו' ד"ה ו"מיהו") דן לגבי בהמה טמאה, האם הקרן שלה כשרה לתקיעת שופר. ולהלכה פסק הרמ"א (או"ח תקפ"ו סעי' א'), שאין לתקוע בקרן של בהמה טמאה. ועיין שם בדברי האחרונים, שהטעם הוא, מפני שאינה כשרה לאכילה. לפי זה דן הגר"א הלוי דינר שליט"א לפסול קרן שעשויה מאדם, מאחר שהאדם אסור באכילה (עיי' רמ"א יו"ד סי' ע"ט סעי' א').

יש לדון מטעם נוסף לפסול קרן שצמחה מאדם, מפני שיש לבדוק האם זו קרן ממש, או תוספת עצם, או חומר אחר. ואפילו זוהי באמת קרן, הרי לא כל סוג קרן כשרה לשופר, כי צריכים שיהא השופר מחומר קשה מבחוץ ורך מבפנים.

דף כו, ע"א – אין קטיגור נעשה סניגור

כהן שגרם תאונת דרכים והרג אדם

הגמרא (ברכות לב, ב) אומרת: "אמר רבי יוחנן, כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו, שנאמר: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם וגו' ידיכם דמים מלאו" (ישעיהו א, טו). ופירשו הראשונים (תוספות יבמות ז, ב), שהטעם שאינו נושא כפיו הוא משום ש"אין קטיגור נעשה סניגור".

והקשה החיד"א ("יעיר אזן" מערכת א' אות ע"ט), שלמדנו בסוגייתנו, שרק במצוה שעושים בקודש הקודשים אנו אומרים: "אין קטיגור נעשה סניגור".

ולכן אין כהן גדול עושה את עבודת יום הכיפורים בבגדי זהב, אלא בבגדי לבן, מפני שהזהב הוא קטיגור שמזכיר את חטא העגל. אולם בעבודות שבחוץ אין אומרים: "אין קטיגור נעשה סניגור", ולכן את העבודות שבחוץ עושה הוא בבגדי זהב. לפי זה, בנשיאת כפיים, שהיא אינה בקודש הקודשים, אלא בחוץ, לכאורה, לא שייך טעם של "אין קטיגור נעשה סניגור".

ניתן לתרץ קושיה זו על פי דבריו של "רבנו אליהו מזרחי" (פרשת חקת יט, כב) לעניין פרה אדומה שנעשתה דוקא על ידי אלעזר, ולא על ידי אהרן, אף על פי שנעשה בחוץ. מפני שבדבר שחטא אותו אדם עצמו בידיו, אומרים: "אין קטיגור נעשה סניגור", אפילו בעבודה שבחוץ. לפי זה מובן מדוע אומרים "תוספות" שכהן שהרג את הנפש, לא ישא כפיו משום "אין קטיגור נעשה סניגור", אפילו זוהי עבודה שבחוץ. שכן שהוא עצמו הרג, ובאדם שחטא בעצמו אומרים: "אין קטיגור נעשה סניגור" אפילו בחוץ. וכן תירץ החיד"א (שם).

דין זה אף נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח קכ"ח סעי' ל"ה): "כהן שהרג את הנפש אפילו בשוגג, לא ישא כפיו ואפילו עשה תשובה". אם כן, להולכים בשיטת ה"שולחן ערוך", אדם שגרם תאונה והרג אדם, אינו נושא כפיו אפילו עשה תשובה. אך במקרה שהרג באונס, כגון שהנהרג קפץ לכביש בפתאומיות, ישאל חכם כיצד לנהוג. אבל הרמ"א סובר, שלאחר שעשה תשובה יכול לחזור ולשאת כפיו כדי להקל על בעלי תשובה. אמנם אף להולכים בשיטת הרמ"א, יש אחרונים ("משנה ברורה" ס"ק קל"א) הסוברים, שרק כשהרג בשוגג, תשובה מועילה לנשיאת כפיים, אבל אם הרג במזיד, לא ישא כפיו אפילו עשה תשובה. בשו"ת "שבט הלוי" (ח"א סי' מ"ג) דן מה הדין במקרה שאותו אדם שנפגע בתאונה לא מת מיד. כמו כן דן מה הדין במקרה שהנרצח גרם למות עצמו עי"ש. ומסיים את תשובתו: "ועיקר העיקרים לב נשבר ונדכה, ושיפשפש במעשיו על מה עשה ה' לו כך, שנגרם לו להרוג אדם".

דף כז, ע"א – ציפהו זהב

ציטורים, ציורים ובתיבת שם הבעלים על גבי השופר

למדנו בגמרא, ששופר שמצופה זהב במקום הנחת הפה פסול, ואם אינו מצופה במקום הפה, כשר, אף על פי ששאר השופר מצופה זהב. וכן נפסק

להלכה ("שולחן ערוך" תקפ"ו סעי' ט"ז). ובמקום הנחת הפה פסול, אפילו ציפהו כדי לנאותו ("שולחן ערוך הרב" סעי' ט"ז), מפני שצריך שפיו של התוקע יגע בשופר ממש.

יש שאסרו להדביק מדבקה לציון שם בעלי השופר, אפילו אינה במקום הנחת הפה, מפני שלפעמים משתנה הקול על ידי כך, ופסול. והיות שאין אנו בקיאים מהו שיעור שינוי הקול שפוסל, כתבו להמנע מכך בכל אופן ("שבט הקהתי" ח"ד סי' ק"ס).

יש יצרני שופרות שחוקקים ציורים של מנורה וכדומה על גבי השופרות. אף על פי שמותר לחקוק, אפילו משתנה הקול מחמת החקיקה, מפני שזהו שינוי שלא נגרם על ידי גורם חיצוני (רמ"א שם סעי' י"ז), מכל מקום כתב בספר "כף החיים" (שם ס"ק קכ"ב), שנוהגים שלא לחקוק כלל בשופר. אולם במקרה שחושש מגנבים או שחושש שמא יתחלף שופרו בשופרות אחרים, יכול לחקוק את שמו או כל סימן אחר.

דף כז, ע"א – תרי קלי לא משתמע

אמירת קדיש על ידי מספר אב"ים בבית אחת

באמירת קדיש על ידי מספר בני אדם בבית אחת, לכאורה, יש בעיה של "תרי קלי לא משתמע". דהיינו, שאין אדם שומע כאשר שני קולות מושמעים כאחת.

פנינים

דף כז, ע"א – שמור וזכור בדיבור אחד נאמר

הדרך לרוחניות

"זכור ושמור בדיבור אחד נאמר", פירושו: "זכור" הן מצוות עשה שבהן אדם נקשר להקב"ה. "שמור" הן מצוות לא תעשה, שהן הקלקולים והדברים הפחותים. שניהם בדבור אחד נאמר, וקשורים הם זה בזה בקשר בל ינתק. אין אדם יכול להגיע

לדבקות בהשי"ת, אלא אם כן יתרחק מהעבירות ומהדברים הפחותים, ואין אדם מסוגל להתנתק מהדברים הפחותים ומהתאוות, אלא על ידי הדבקות בהשי"ת. לכן צריך האדם להשתדל בשניהם כאחד. וזהו שאמרו: "שמור" – מצוות עשה, ו"זכור" – מצוות לא תעשה, בדיבור אחד נאמר – שניהם אחד הם (רבי חנוך העניך מסוכטשוב מכת"י, בית אברהם).

בספר "בנין ציון" כתב סברא, להבדיל לגבי דין זה בין בתי כנסת של אשכנזים לבין בתי כנסת של ספרדים. אצל הספרדים, כיון שרגילים להתפלל במקהלות ובנעימה שווה, נשמע הקדיש, אף כשאומרים אותו כמה אנשים בבת אחת. וכיון ששמים לב לומר ביחד, גם מדקדקים לשמוע. והרי במקרה שנותנים את דעתם ושמים לב לשמוע, אומרת הגמרא, שאפילו שני קולות נשמעים. אך אצל האשכנזים, שאין מדקדקים לומר בנעימה ובמקהלות, אסור לכמה אנשים לומר קדיש כאחד. וכן מובא בשם החזו"א ("דינים והנהגות" פ"ד סעי' ז'), שהקפיד שלא יאמרו שני אנשים קדיש ביחד.

רבנו יוסף חיים (שו"ת "רב פעלים" או"ח ח"ב סי' י"ד) כתב בשם ר"א מני ז"ל, שאין קפידא אם אומרים כמה אנשים קדיש, ומותר גם באופן שלא ניתן לשמוע חלק מהאומרים. חידוש נוסף שהוזכר באותה תשובה, שגם אם כל הקהל אומרים קדיש בצוותא, ואין מי שעונה אמן אחר הקדיש, אפילו באופן זה מותר. ואף על פי שאומר "ואמרו אמן", ואין אף אדם שעונה אחריו, אין חשש, שהרי גם בסיום תפילת שמונה עשרה אומרים: "עושה שלום במרומיו", ומסיימים במילים: "ואמרו אמן", אף על פי שאין מי שעונה. יש מסבירים את המנהג שמספר אנשים אומרים קדיש בצוותא, שאין כאן חיוב לצאת ידי שמיעת קדיש, אלא שהשומע צריך לענות אמן, ולכן אין קפידא על עניין זה של "תרי קלי לא משתמע" (שני קולות שאינם נשמעים).

ה"חתם סופר" כותב, שצריך להקפיד על דיני קדימה בקדישים, וכל אחד יאמר קדיש כשיגיע תורו על פי הדין. ומוסיף ה"חתם סופר" (יו"ד סי' שמ"ה), שבעל ה"שב יעקב" אמר לאבלים, שמי שאומר קדיש בזמן שמגיע לחברו לומר קדיש, אינו מועיל לנשמת הנפטר, שהתכוון לומר את הקדיש בעבורו. ולא עוד, אלא שעולה לעילוי נשמת מי שהיה בתורו לומר הקדיש.

דף כז, ע"א – אפילו עשרה קורין כיון דחביב יהיב דעתיה

קריאת המפטיר על ידי שני נערים שנעשו בר-מצוה באותה שבת

למדנו בגמרא, שדבר שחביב על השומעים, אפילו עשרה קוראים אותו ביחד, יוצאים הקהל ידי חובה. שכן, מאחר שהקריאה חביבה עליהם, נזהרים ושמים לב לשמוע כל מילה. הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ("אגרות משה" או"ח א' סי'

ק"ב) דן לפי זה, שכאשר יש שני נערי בר-מצוה באותו בית כנסת, וכל אחד מהם מעוניין לקרוא את המפטיר וההפטרה, ניתן להתיר לשניהם לקרוא ביחד את ההפטרה, שהרי קריאת הנערים חביבה על באי בית הכנסת וידקדקו לשמוע כל מילה. אך להלכה כתב ה"אגרות משה", שכיון שלדעת חלק מהראשונים זו תקנה קבועה שתקנו בקריאת התורה והנביא, שאין קורא אלא אחד, אין לנהוג בצורה שונה בשני האופנים, שהרי יש כלל ש"לא חילקו רבנן בתקנתם".

למעשה, הורה ה"אגרות משה", שייצאו עשרה אנשים עם חתן הבר-מצוה לאחר "שביעי" מחוץ לבית הכנסת וימתינו שם, ובזמן זה יקרא חתן הבר-מצוה האחד את המפטיר וההפטרה בפני הקהל בבית הכנסת. לאחר מכן יכנסו העשרה שיצאו עם חתן הבר-מצוה השני, ויעלה אף הוא לתורה בבית הכנסת, ויקרא את המפטיר וההפטרה לפני אותם עשרה אנשים שיצאו עמו, והקהל ישמעו פעם נוספת.

דף כז, ע"א - דיבך שברי שופרות פסול

עשיית אות "שין" שעל תפילין של ראש על ידי הדבקה

עשיית צורת ה"שין" שעל תפילין של ראש היא אחד הדברים הקשים שבעשיית תפילין. בזמנו של הגאון רבי עקיבא איגר, היו שרצו להתיר לעשות את ה"שין" בפני עצמה, ולאחר מכן להדביק את ה"שין" על גבי התפילין.

הגרעק"א (שו"ת סימן י"א) שולל אפשרות זו וסובר שתפילין העשויים באופן זה פסולים. אחת הראיות שדן לפסול תפילין אלו, היא מדברי משנתנו האומרת, ששופר שאינו עשוי מקרן אחת, אלא נוצר על ידי הדבקות שברי שופרות, פסול. והטעם, כפי שכתב רש"י, שנחשב כשני שופרות גם לאחר ההדבקה. אם כן, יכולים אנו ללמוד אף לגבי התפילין, שהדבקה אינה גורמת לנו להחשיב כחיבור גמור ואינו נחשב כעור אחד (וע"ע בדבריו שם).

עניין נוסף הקשור לכך, המוזכר בשו"ת "חתם סופר" (החדשות סי' א') לגבי תפילין של ראש, שהדביקו את ארבעת הבתיט שלהם בדבק, שכתב ה"חתם סופר", שפסולים, מאחר שהדבקה איננה נהגבת חיבור, כפי שמבואר בסוגייתנו.

דף כז, ע"ב - ואם קול הברה שמע לא יצא

שמיעת דבר שמחוייבים בשמיעתו על ידי טלפון או רמקול

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מביא בספרו "מנחת שלמה" (סי' ט' הערה 4), שהזדמן לו לדבר עם מרן החזו"א זצ"ל, ואמר לו החזו"א, שיש להסתפק, שאולי גם שמיעה ברמקול נחשבת כאילו שומע מפי התוקע או המדבר. זאת כיון שהקול נוצר על ידי המדבר, וגם נשמע מיד בשעת הדיבור.

לפי זה צריכים לומר, שהחסרון ב"שומע קול הברה של שופר", שלמדנו בסוגייתנו שלא יצא, הוא משום ששומע את קול ההברה מעט זמן לאחר התקיעה בפועל.

אמנם הגרש"ז (שם) כותב, שאין שמיעה על ידי טלפון או רמקול נחשבת שמיעה לעניין כל הדברים שצריך לשמוע מפי אומרם. זאת מכיון שאין הקול עובר דרך החוטים, אלא על ידי המיקרופון נהפך הקול לזרמים חשמליים, וכך עובר בחוטי הטלפון. לאחר מכן, על ידי הרמקול, נהפך לקולות, ואינו נחשב כלל לקולו של המברך, הקורא במגילה או התוקע, וכן סובר הגר"מ פינשטיין זצ"ל ("אגרות משה" אהע"ז ח"ג סי' ל"ג).

לדבריו, יש להיזהר בכך במקום שיוצאים בברכה על ידי אחר שמברך, שלא לשמוע את הברכה על ידי רמקול וכדומה, אלא מפי המברך ממש. ולכן אדם שאינו נמצא בביתו ורוצה להוציא את אשתו ידי חובת הבדלה בטלפון, אינו יכול לעשות זאת. כמו כן אדם שלוקה בשמיעתו ושומע רק בקול גבוה, אינו יכול להשאיר את מכשיר השמיעה על אזניו בשעת הבדלה או בשעת קריאת המגילה, אלא יסירו מאזנו ויקראו לפניו בקול רם.

דף כז, ע"ב - והעברת דרך העברתו

שופרות מעוצבים

יצרני השופרות נוהגים לרכך את השופרות במים חמים ולעצבם באופן שיהיו כפופים, ואף מרחיבים או מצרים את פי השופר כדי שיתקע כהוגן. ה"מנחת יצחק" (ח"ח סי' נ"ד) דן, שפעמים רבות ייתכן ששופרות אלו יהיו

פסולים, שהרי ראינו בסוגייתנו, שצריך שהשופר יהיה כדרך העברתו, כלומר, כדרך שהיה השופר בבהמה בחייה.

למעשה דן ה"מנחת יצחק", שיש מקרים שבהם השופרות פסולים. ומסיים ה"מנחת יצחק": "ויש להתיישב מאד אם ליתן הכשר על השופרות אלו". ולכן אדם ההולך לקנות שופר, יברר היטב אצל מי קונה את השופר, והאם היצרן הקפיד על דינים אלו.

דף כט, ע"א - בשליח ציבור עסקין דדעתיה אכולי עלמא

תשלום על מקומות בבית הכנסת לתפילת ימים נוראים

למדנו בגמרא, שדעת השליח ציבור להוציא את כל מי ששומע ידי חובה תקיעות. גבאי בית כנסת, שנתקל בקשיים באיסוף הכספים בעבור המקומות בבית הכנסת, רצה לפתור בעיה זו על ידי שיסכם עם הבעל תוקע, שיתכוון להוציא ידי חובה בתקיעותיו רק את אלו שאינם חייבים כסף לבית הכנסת.

פנינים

זבחים נ"ט ע"ב). ולפי שאין זו עולה רגילה, אין איסור לתקוע בשופר של אותו איל.

רש"י בסוגייתנו אומר, שמה שאמרו בגמרא, שלא יתקע בשופר של עולה, מדובר, כשקצץ את השופר בעוד הבהמה בחיים. אבל לאחר שחיתת העולה וזריקת הדם על גבי המזבח, מותר להשתמש בקרן של עולה, שהרי לאחר זריקת הדם, העור והקרניים ניתנים לכהנים, ואין בהם משום מעילה. ולפי דברי רש"י בסוגייתנו, לא קשה כלל קושיה זו, שהרי הקריב אברהם אבינו את העולה כמשפטה וזרק את דמה כדין, כמו שאמרו במדרש (ב"ר פר' נו). וכיון שזרק את הדם, הרי בטל דין מעילה מעל שופרו של האיל, והותר בתקיעה.

דף כח, ע"א - בשופר של עולה

"ביום ההוא יתקע בשופר גדול" - בשופר של עולה

חז"ל אומרים, שלעתיד לבוא, כשיתקע בשופר גדול, יהיה השופר מהאיל שהקריב אברהם אבינו לעולה. בספר "ציץ אליעזר" מביא שאלה מעניינת, כיצד יתקעו לעתיד לבוא בשופר אילו של יצחק, והלא הוא שופר של עולה? וטורח ליישב קושיה זו, שאילו של יצחק לא היה עולה רגילה, שהרי היה זקן, מפני שנברא ביום השישי של בריאת העולם בין השמשות. אם כן, עד ימי אברהם היה זקן, וזקן פסול לעולה, והקריבו אברהם אבינו מדין הוראת שעה (עיי' תוספות

רעיון כזה מוזכר כבר בשו"ת "חוות יאיר" (סי' קפ"ו), שהיו אנשים שגרו בכפר ורצו להביא בעל תוקע לכפרם, אך חלק מתושבי הכפר לא רצו להשתתף בהוצאות התשלום לבעל התוקע. לכן התנו האנשים ששכרו את בעל התוקע, שלא יתכוון להוציא, אלא את אלו ששילמו.

מעניין לציין, שבאותו מעשה שמוזכר ב"חוות יאיר", התעוררה שאלה נוספת, משום שהבעל תוקע לא עמד במה שסיכמו איתו, וכן התכוון להוציא את כולם. ה"חוות יאיר" דן, שכיון שהתכוון להוציא את כולם, לא יצאו אלו ששכרו אותו, כיון שמינוהו לשלוחם על דעת שלא יוציא את אלו שסרבו לשלם. אמנם ה"שערי תשובה" (סי' תקפ"ה אות ה') סובר, שודאי שיצאו כולם ידי חובה, כיון שראינו בגמרתנו, ששליח ציבור מוציא את כולם, אף על פי שאינו שליח שלהם. והסיבה היא, מפני ששופר אינו דומה לשאר מצוות, ואין צריך בזה שליחות. וזאת מכיון שהמצוה היא לשמוע קול שופר, ואת השמיעה שומע בעצמו, וכל מה שצריך הוא את כוונת התוקע להוציא את מי שרוצה לצאת ואת כוונת השומע לצאת ידי חובה.

דף כ"ט, ע"א - כל הברכות אף על פי שיצא מוציא

נסיעה ברכב לאחר קידוש של ליל שבת

בשו"ת "ציץ אליעזר" (חי"ד סי' כ"ה) דן לפי דברי הגמרא, שאומרת שבברכת המצוות יכול אדם להוציא אחרים ידי חובה, אף על פי שהוא אינו יוצא באותה ברכה. לפי זה יכול אדם להוציא אחרים ידי חובת קידוש, אף אם אינו יוצא בעצמו. אם כן, מותר לאדם ללכת לבית חולים ולקדש שם בערב שבת לאחר פלג המנחה לחולים שקיבלו על עצמם שבת, אף על פי שהוא עצמו אינו מקבל עליו שבת כעת, ולחזור לאחר מכן לביתו ברכב.

ואף על פי שאדם שחייב לקרוא את המגילה בי"ד באדר, אינו יכול להוציא ידי חובתו בן כרך, שחובתו לקרוא בטי"ו, כיון שהוא עצמו אינו מחוייב, מכל מקום כבר דן הגרע"א (הגהות ל"שולחן ערוך" סי' רס"ז) לחלק. שאדם כזה אינו דומה לאדם שרוצה לקדש לאחרים, אף שלא קיבל עליו שבת, מפני ש"בידו" להפוך לבר חיובא על ידי שיקבל עליו שבת. ואף שהגרע"א נשאר בעניין זה

בספק, וכתב "וצ"ע לדינא", מכל מקום בעל ה"אמרי בינה" (ה' שבת סי' י"א) מביא את דברי הגרע"א בפשיטות, ואינו מציין שנשאר בזה בצ"ע.

דף לב, ע"ב - זריזין מקדימין למצוות

לצרוך ברית מילה באיחור כדי לעשותה ברוב עם

האחרונים (החיד"א ב"ברכי יוסף" א"ח סי' א' סק"ז ועוד רבים) מוכיחים מסוגייתנו, שהכלל, ש"זריזין מקדימין למצוות", חשוב יותר מהכלל של "ברוב עם הדרת מלך". שהרי הגמרא אומרת, שלמרות שככל שמתאחרים לתקוע, יש יותר בני אדם, העניין של "זריזין מקדימין למצוות" חשוב יותר. בשו"ת "מקור חיים" (סי' ג') כותב הגאון ר' שלמה הכהן מוילנא סברא, להסביר את מנהגם של המאחרים את זמן "ברית המילה", כדי שיוכלו אנשים רבים להשתתף בברית. שאף על פי שהם מפסידים את העניין של "זריזין מקדימין למצוות", מרוויחים הם את העניין של "ברוב עם הדרת מלך". ודוחה את מה

פנינים

דף לב, ע"ב - ספרי חיים וספרי מתים

באיזה ספר הצדיקים נכתבים בשנת פטירתם?

למדנו בגמרא, שבראש השנה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה, כמו שאמרה הגמרא (ר"ה ט"ז, ב), שצדיקים נכתבים לחיים ורשעים נכתבים למיתה. הגה"ח ר' אהרן שפירא שליט"א, מלומדי בית המדרש למגידי שיעור בדף היומי "סוכטשוב", דן בשאלה נפלאה (ספר אור יצהר עמ' מ"א), היכן נכתבים הצדיקים בשנת פטירתם, שהרי לא יתכן שכותבים אותם בספרן של רשעים, שהוא ספר המתים.

ותירץ זאת בכמה אופנים. אופן אחד, שמוחקים את שמם מספר החיים, וממילא הם מתים בבוא יומם. אופן אחר הוא, שאין כוונת המילים "חיים ומתים" כלפי החיים הגשמיים בלבד, אלא כלפי החיים

הרוחניים, כפי שכתב בסידור כוונות האריז"ל על תפילת "זכרנו לחיים". ואם כן, גם מיתת הצדיק היא חיים, שהרי במותם נקראים הצדיקים חיים, שמשיגים ומתעלים ברוחניות. ובאמת נכתבת מיתתם בספר החיים.

בקונטרס "דברי אש" (פ"ב אות ב') תירץ קושיה זאת על פי דברי הרמב"ן (בראשית ו, ט), ש"צדיק" ו"רשע" כוונתם: "צדיק" - צדיק בדין, כלומר, אדם שיצא זכאי בדין, ו"רשע" - רשע בדין, כלומר, אדם שיצא חייב בדין. ואם כן ניתן לפרש ש"ספרן של רשעים" - אין הכוונה לאנשים חוטאים, אלא ספרן של אנשים שיצאו מחוייבים בדין. וכן "ספרן של צדיקים" - אנשים שיצאו זכאים בדינם. ואמנם כותבים את הצדיקים בספרם של אלו שיצאו חייבים מיתה באותה שנה.

שהוכחנו מסוגייתנו, ש"זריזין מקדימין למצוות" עדיף על "ברוב עם הדרת מלך". וזאת מפני שלגבי תקיעת שופר, לא ברור שיתווספו אנשים אם יאחר את תקיעת השופר, ולכן אין ספק של "ברוב עם" דוחה את הודאי של "זריזין מקדימין למצוות". מה שאין כן בברית מילה, שודאי יתווספו אנשים על ידי שמאחר את הברית, ולכן יכולים לאחר את ברית המילה בשביל שיערך ברוב עם. ומוסיף הגאון ר' שלמה כהן, שהרצה דברים אלו לפני הגאון רבי יחזקאל לנדאו מו"צ דוילנא, והודה לו. ובחיי אדם לא פסק כן (כלל ס"ח סעיף ו').

אך בספר "נהר מצרים" (דף ק"א) העיר על מנהג יהודי מצרים, שנהגו לאחר את זמן הברית, וכתב שנלאה מלשנות מצב זה ולהחזיר עטרה ליושנה, ולא עלתה בידו.

דף לג, ע"א – אין מעכבין את הנשים מלתקוע

בעל תוקע חולה

יש לדון לגבי אדם שמת אחד מקרוביו, ונחשב לאונן, והוא פטור מן המצוות, האם יכול להוציא אחרים ידי חובתם, שהרי הוא עצמו אינו מחוייב.

פנינים

בדבריו אלו של החיד"א יש לדון, שהרי אמרו חז"ל (הוריות י"ג, ב), שדברי חלומות אינן מעלים ואינן מורידים. ואמנם ב"שבולי הלקט" (סי' קנ"ז) הובא פסק מספר "שו"ת מן השמים", וכתב עליו, שאין להשגיח בדברי חלומות, ואפילו בחלום של אדם גדול.

וכן מצאנו בשו"ת "נודע ביהודה", שכותב על אודות חלום שנתגלה לרבנו אפרים: "אבל להביא ראיה מחלום יעוף, הבל הוא אין בו ממש". ומוסיף בנו של הנוב"י: "ואני שואל למעלתו למה לא בא בעל החלום לרבנו תם ולגדולי הפוסקים". אבל החיד"א סובר, שמכריעים הלכה על פי חלום של אדם גדול. עיין ב"שם הגדולים" (מערכת י', רבנו יעקב החסיד).

דף לג, ע"א – אין מעכבים את הנשים מלתקוע

פסיקת הלכה על פי חלומות

החיד"א פסק להלכה (ברכי יוסף סי' תרנ"ד), שנשים אינן מברכות כשמקיימות מצוות עשה שהזמן גרמא, ולכן אינן מברכות על תקיעת שופר. ולאחר שראה שכתוב בספר "שו"ת מן השמים", שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, חזר בו מכך (שו"ת יוסף אומץ סי' פ"ב) ופסק שנשים מברכות. "שו"ת מן השמים" הוא ספר שחיבר רבנו יעקב החסיד, שהיה עורך שאלת חלום על דברים שהסתפק בהם להלכה, וקיבץ בו את כל הפסקים שנמסרו לו בחלום.

והרי כך מצאנו לגבי נשים, שאינן מחויבות בתקיעת שופר, ולכן אף על פי שתוקעות בשופר, אינן מוציאות ידי חובה את האנשים, כיון ש"כל שאינו מחויב בדבר, אינו מוציא אחרים ידי חובתם".

עניין מעניין מופיע בספר "מנחת יצחק" (ח"ד סי' ק"ב) לגבי אדם חולה, שאסרו עליו הרופאים לתקוע בשופר מחמת מצב בריאותו, שאסור לו לתקוע על פי הדין, ואם תקע, לא קיים מצוה כלל, משום שזוהי מצווה הבאה בעבירה. לפי דבריו יש שאמרו ("מועדי קודש" פ"ח סעי' קכ"א), שבמקרה שאחרים שמעו ממנו תקיעת שופר, לא יצאו ידי חובתם, מכיוון שהלא זו היתה מצוה הבאה בעבירה, ואינה מצוה. אם כן, חייבים הם לשמוע תקיעת שופר פעם נוספת. אמנם יש פוסקים שהסתפקו בזה.

בעניין זה של המקיים מצוה באופן שאסרו עליו הרופאים, יש מחלוקת ("שבט הלוי", ומנח"י ח"ו סי' צ"ב) לגבי ברית מילה שאסרו הרופאים למול את הקטן מחמת חולי, ועברו על דברי הרופאים ומלו אותו, האם צריך לחזור ולהטיף דם ברית או לא.

דף לג, ע"א - אין מעכבין את הנשים מלתקוע

תקיעת שופר לאנשים המחללים את החג

מותר לאדם לתקוע בשופר לנשים, למרות שאינן חייבות בתקיעת שופר [משום שזו מצוות עשה שהזמן גרמא], אף על פי שהתוקע כבר יצא ידי חובה. אולם מאחר שבכל זאת קצת מצוה הן מקיימות בשמיעת קול השופר, יכול הוא לתקוע ("שולחן ערוך" תקפ"ט ובמשנ"ב שם). ואף שאסור לתקוע בראש השנה סתם שלא לצורך משום איסור דרבנן של השמעת קול (רמ"א תקצ"ו), אך לתקוע בשביל אשה נחשב צורך, והתירו.

שאלה מעניינת הובאה לפני הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א. בחור ישיבה הלך לתקוע בבתי חולים בראש השנה, והנה בחזרתו לביתו, כשהשופר בידו, עצרה לידו מכונית, ונוסעיה שראו בידיו שופר, ביקשו ממנו שיתקע בפניהם, מאחר שהם רוצים לקיים מצוות שופר. הסתפק אותו בחור האם היה צריך

לתקוע בפניהם או לא, מפני שאותם אנשים אינם שומרי תורה ומצוות ומחללים את החג בפרהסיה, ואולי אסור לעבור למענם על איסור השמעת קול. הגר"נ קרליץ הורה, שאף שהם מחללים יום טוב בפרהסיה, צריך לתקוע להם, כיון שמקיימים בכך מצוה. ואדרבה, אולי יעוררם לתשובה.

דף לג, ע"א – נשים סומכות רשות

אשה הנוטלת לולב או תוקעת בשופר – האם מברכת?

ראינו בגמרא מחלוקת רבי יוסי ורבי יהודה, האם אשה שעושה מצוות עשה שהזמן גרמא מקיימת מצוה או לא. להלכה נפסק, שאשה שעושה מצוות עשה שהזמן גרמא מקיימת מצוה. אך נחלקו האחרונים האם תברך: "לשמוע קול שופר", מאחר שאין עליה חיוב.

שיטת ה"שולחן ערוך" (סי' תקפ"ט סעי' ג' וסעי' ה'), שאשה מקיימת קצת מצוה בכך שתוקעת בשופר, שהרי אמרו חז"ל: "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה". לפי זה גם מי שאינו מצווה ועושה – מקיים מצווה. אך בכל זאת אסור לה לברך, שהרי אינה יכולה לומר: "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו", שהרי היא אינה מצווה.

אבל הרמ"א מביא, שנהגו הנשים לברך על תקיעת שופר. והטעם הוא, מפני שנשים יכולות להכניס את עצמן לחיוב גם במצווה שאינן חייבות בה. וממילא, כיון שמכניסה את עצמה לחיוב, יכולה לומר "וציוונו".

דף לג, ע"א – מי רגלים אסור מפני הכבוד

אדם שיצא לביהכ"ס באמצע תקיעות השופר

למדנו בגמרא, שאסור לשרות את השופר במי רגלים כדי להשביחו. ה"משנה ברורה" (בה"ל תקפ"ח ד"ה "שמע") דן לגבי אדם ששמע תקיעות בשעה שהיה בביהכ"ס. לכאורה, הדין שצריך נקיות אינו אלא בברכות, אך במצוות אין דין שצריך להיות בנקיות. וכפי שמצאנו, אדם מקיים מצוות ציצית גם בשעה שהוא נמצא בביהכ"ס. וכתב ה"משנה ברורה" כמה טעמים להסביר

מדוע בכל זאת לא יצא בתקיעת שופר. ואומר שמכיון שצריך לכוון לקיים את מצוות הבורא, נחשב כהרהור בדברי תורה, ואסור להרהר בדברי תורה כשעושה צרכיו. טעם נוסף הוא, משום שאין דרך לעשות את מצוות ה' בביזיון. ומוכיח זאת מסוגייתנו, שאם מצאנו שאסור לתקן את השופר במי רגלים, כל שכן שאין לקיים את המצווה באופן זה.

עניין הקשור לסוגייה זו מופיע בספר "נטעי גביראל", לגבי אדם שטס בחנוכה במטוס, וכיוון שאסור להדליק אש במטוס, הלך והדליק חנוכייה בשירותים, ששם הוא המקום היחיד שמוסתר מעיניהם של דיילי המטוס. לאחר מכן שואל אדם זה, האם יצא ידי חובה. וכתב הרה"ג ר' יחזקאל רוט שליט"א, שיצא בכזה מקרה ידי חובת הדלקה.

דף לד, ע"ב - שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא

בתי כנסת הממוכים זה לזה ושומעים את התקיעות מאחד לשני

למדנו בגמרא, שאדם ששמע במשך תשע שעות, בכל שעה תקיעה, יצא ידי חובה. דין זה נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח סי' תקפ"ח סעי' ב'), ומוסיף שם ה"שולחן ערוך": "ויש אומרים, שדווקא אם לא הפסיק ביניהם בקול שופר שאינו ראוי באותה בבא". כלומר, אם שמע בין אחת השעות תקיעת שופר שאינה לפי הסדר, כגון שהיה אוחז בתקיעה, תרועה, ושמע שברים באמצע, נחשב להפסק, ולא יצא ידי חובה.

לפי זה כתב ה"ביאור הלכה" (סי' תק"צ סעי' ח' ד"ה "כמתעסק") בשם ה"חיי אדם", שאם יש בתי כנסיות שסמוכים זה לזה, לא יתקעו בבית כנסת אחד, עד שיסיימו לתקוע בבית כנסת האחר, מפני שיש חשש שמא ישמעו באמצע הסדר את התקיעות של בית הכנסת האחר. מכל מקום, אם שמעו בין שורה לשורה, כגון ששמעו אחר תשר"ת - שברים, אין חשש ("מגן אברהם" תק"צ סק"ב ו"שולחן ערוך הרב" שם סעי' י"ח עיי"ש בטעמו). בספר "אורחות רבנו הקהלות יעקב" (ח"ב עמ' קצ"ד) כתב בשם ה"סטייפלר", שאין לחשוש לערבוב קולות, אלא בתקיעות דמיושב ולא בתקיעות דמעומד.

דף לה, ע"א – בברכות של ר"ה יוה"כ ושל פרקים

אותיות קידוש לבנה

למדנו בסוגייתנו, שאדם צריך לסדר את תפילתו, כלומר, לשנן את התפילה, כדי שתהיה שגורה בפיו ומובנת לו לפני שמתפלל. להלכה נפסק ("שולחן ערוך" או"ח סי' קי) על פי דברי גמרתנו, שבתפילות שאינן סדירות, כגון תפילות של חגים ושל ראש חודש, צריך לסדרן קודם תפילתו.

הרמ"א מוסיף, שיש אומרים, שכאשר מתפללים מתוך סידור, מותר להתפלל, אף כשלא סידר את תפילתו קודם, כיון שרואה בסידור מה שמתפלל. וכתב ה"משנה ברורה", שבתפילות שפירוש מילותיהן קשה, כגון: "יוצרות", לא די שקורא מתוך הסידור, אלא צריך לסדרן לפני תפילתו, והוא הדין בפזמונים ובתפילות שנאמרים בימים הנוראים.

הב"ח וה"פרי חדש" כתבו, שיש להיזהר באמירת "יעלה ויבוא" ו"על הניסים", שלא לאומרם בעל פה. יש שרצו לומר, שברכת הלבנה, כיון שאינה נחשבת כתפילה, אלא כברכה, מותר לאומרה על פה, בלי שסידר את הברכה לפני שאמרה ("תורת חיים" סק"ב). אבל ה"מחצית השקל" פוסק, שהאנשים שאומרים ברכת הלבנה על פה, ואינם מסדרים תפילתם קודם לכן, נוהגים שלא כדין. דברי ה"מחצית השקל" הם הסיבה לכך, שנהגו להכין שלטים הכתובים באותיות גדולות עם נוסח ברכת הלבנה.

מסכת תענית

דף ב, ע"א - איזו עבודה שבלב זוהי תפילה

זיכוי נהג מונית בתפילה דאורייתא

מדברי גמרתנו משמע, שתפילה היא דאורייתא. שהרי למדה הגמרא מהפסוק: "בכל לבבכם" - "איזו עבודה שבלב זו תפילה". וקשה, שהרי הגמרא (ברכות כו, ב) אומרת: "תפילות אבות תיקנוס", ומשמע שאינה מדאורייתא.

ה"שאגת אריה" (הלי תפילה סי' י"ד) כותב: "ומכל מקום לא תדייק מכאן שתפילות מדאורייתא, אלא הפסוק אסמכתא בעלמא".

יש מחלקים על פי דברי הרמב"ן ב"ספר המצוות" (מצוה ה'), שבעת צרה, כגון עצירת גשמים, מצוות תפילה היא מדאורייתא. ולפי זה מה שאמרה הגמרא: "בכל לבבכם זו תפילה", מתייחס לעת צרה. אבל דעת הרמב"ם, שתפילה בכל עת היא מדאורייתא.

פנינים

[תחיית המתים], חיה [לידת ילדים], הם ראשי תיבות מפת"ח.

בספר "קול אליהו" (פ' תצווה) מביא רמז נאה בשם הגר"א מוילנא על דברי גמרתנו, ששלשה מפתחות בידי הקב"ה, והם: חיה, תחייה ומטר, שהם ראשי תיבות חת"ם. ונרמז בפסוק: "פתוחי חת"ם קודש לה'", דהיינו, פתיחת שלושת דברים אלו הם קודש לה', מצויים אך ורק בידי ה'.

דף ב, ע"א - ג' מפתחות ביד הקב"ה, ויש אומרים אף פרנסה

לית מידי דלא רמיזא

למדנו בגמרא, ששלושה מפתחות נמצאים בידי הקב"ה: גשמים, לידת ילדים ותחיית המתים, ויש אומרים אף הפרנסה.

ה"טור" (או"ח סי' קי"ד) מביא את דברי גמרתנו ואומר, שד' הנושאים שנאמר בהם עניין מפתח: מטר [גשמים], פרנסה, תחייה

לפי זה אמר אחד הרבנים, שכאשר אדם עולה למונית בעת ששומעים חדשות, ומדברים שם על תאונות דרכים, ושואל את הנהג: "מה יהיה?" והנהג עונה לו: "ה' יעזור", או "צריכים רחמי שמים", נמצא שזיכה את הנהג בתפילה דאורייתא. שהרי כשקוראים אל ה' בעת צרה, זוהי תפילה דאורייתא. אמירה נוספת שניתן להציל על ידה נהג מונית, מובאת בספר "ציץ אליעזר" (חלק י"א סי' ל"ד), לגבי אדם הנוסע במונית במוצאי שבת וחושש מפני איסור חילול שבת, שמא לא הבדיל הנהג אחר השבת. טוב שיאמר לו: "שבוע טוב", והנהג יענה לו, ויחשב כאילו הבדיל. ועיין בדבריו שחולק על עצה זו וכותב שאין צריך להגיע לכך.

דף ב, ע"ב - מזכירים גבורות גשמים

אמירת "משיב הרוח ומוריד הגשם" לפני שהכריז השליח ציבור "מוריד הגשם"

ה"תוספות יו"ט" מסביר מדוע נאמר כאן "מזכירים" גבורות גשמים ולא נאמר במשנה "זוכרים" גבורות גשמים? מפני ש"מזכירים" משמעותו [שורש "מפעיל"] שמזכירים לאחרים, דהיינו, שהש"ץ מכריז ומזכיר לקהל לומר "מוריד הגשם". והמשנה באה לרמוז למה שאומר הרא"ש (הלי ב'), שאין אומרים "מוריד הגשם" לפני שהכריז על כך הש"ץ, מפני שנראה "אגודות אגודות", שחלק מזכירים וחלק אינם מזכירים. אבל היעב"ץ בספרו "לחם שמים" דוחה את קושיית ה"תוספות יום טוב", ותירוצו, מפני שלא שייך לכתוב "זוכרים גבורות גשמים", כיון שתיבת זוכרים משמעותה זיכרון בלב ולא הזכרה בפה, ובמשנה הלא מדובר בהזכרה בפה.

דין זה שאסור להזכיר את הגשמים, עד שהשליח ציבור מכריז: "משיב הרוח ומוריד הגשם" נפסק להלכה (ישולחן ערוך" סי' קי"ד סעי' ב'), וזה לשונו: "אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ". ולכן נוהגים, שהש"ץ מכריז לפני תפילת מוסף של יום טוב אחרון של סוכות: "משיב הרוח ומוריד הגשם" (רמ"א שם וב"משנה ברורה" ס"ק ה'). ולכן אדם שמתפלל ביחידות, לא יקדים את תפילתו לפני הזמן שהקהל מתפללים, אלא יתפלל לאחר שיודע שהש"ץ כבר הכריז "משיב הרוח ומוריד הגשם". וכתב ה"משנה ברורה", שבמקרה שלא

הכריז הש"ץ "מוריד הגשם", ואחד מהקהל בעת שהתפלל תפילת לחש קרא בקול "מוריד הגשם", אף על פי שאותו מכריז עבר על איסור בכך שאמר "מוריד הגשם", שהרי לא הכריז הש"ץ על כך, מכל מקום שאר הקהל ששמעו את הכרזת אותו אדם יכולים לומר מכאן ואילך "מוריד הגשם".

דף ג, ע"ב - בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו

אדם שמסתפק בימות החמה שמא אמר "מוריד הגשם"

תוספות בסוגייתנו (ד"ה "בימות") אומר, שאם אדם מסתפק בימי הקיץ, שמא אמר בטעות "מוריד הגשם", אם עברו שלושים יום מאז החלו לומר בתפילה "מוריד הגשם", אינו חוזר, מאחר שכבר הורגל לומר "מוריד הטל". אך כשמסתפק בתוך שלושים יום חוזר, כיון שודאי אמר כהרגלו "מוריד הגשם".

דין זה נפסק ב"שולחן ערוך" (או"ח סי' קי"ד סעי' ח'). וכתב ה"שולחן ערוך", שאם אומר אדם ביום הראשון של פסח תשעים פעמים את ברכת "אתה גבור" עד "מוריד הטל", כנגד שלושים הימים שאומר בהם ג' פעמים ביום "מוריד הטל", אינו צריך לחזור במקרה שישתפק האם טעה. וכתב ה"משנה ברורה" (סי' ל"ט, מ"א), שאדם הרוצה לומר תשעים פעמים "מוריד הטל", לא יאמר מתחילת הברכה, כיון שמוזכר בה שם [אתה גיבור לעולם ה"י], אלא רק מ"מכלכל חיים בחדס".

נידון מעניין מובא בספר "אורחות חיים" [ספינקא] לגבי אדם שטעה באחד משלושים הימים וחזר על תפילתו, האם עולה לו למניין שלושים יום. כמו כן דן לגבי אדם שמרגיש בעצמו, שכבר בתוך שלושים הימים התרגל שלא להזכיר "מוריד הגשם" כדיון, וכן להיפך, אם רואה שאף לאחר שלושים יום אינו רגיל שלא להזכיר "מוריד הגשם", האם חוזר.

הגאון רבי עקיבא איגר מסתפק מה הדין באדם ששכח בתפילת ליל שבת להזכיר "מוריד הגשם", האם חוזר. וטעם הספק הוא, מכיון שבדיעבד, אם היה אותו אדם מתפלל רק ברכת "מעין שבע" [מגן אבות], הרי היה יוצא ידי חובת תפילה, והרי בברכת "מגן אבות" אין מזכירים את הגשמים, ואם כן, אין תפילתו גרועה ממקרה שהיה מתפלל רק ברכת "מעין שבע".

דף ג, ע"ב - מחזירין אותו

אינו דומה השונה מאה פעמים לשונה מאה ואחת פעמים

ה"משנה ברורה" מביא בשם ה"חתם סופר" (שו"ת או"ח סי' כ'), שאדם שאינו רוצה לחזור על תפילתו, במקרה שמסתפק האם אמר "מוריד הגשם", לכתחילה ראוי שיאמר "מוריד הגשם" מאה ואחת פעמים, ולא מספיק שיאמר תשעים פעמים.

ה"חתם סופר" הגיע להכרעה זו, שכדי להתרגל צריך לומר מאה ואחת פעמים, על פי דברי הגמרא (חגיגה ט, ב), ש"אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת פעמים", מאחר שבמאה ואחת פעמים אדם זוכר.

וממשיך ה"חתם סופר" ועורך חשבון, שהלא רבי יוחנן אומר בירושלמי: "המתפלל ואינו יודע מה הזכיר, כל שלושים יום חזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר". ואם כן, בשלושים יום מתחילת חג הפסח יש מאה ואחת תפילות שמתרגל בהן שלא להזכיר "מוריד הגשם". והרי חשבוננו: במשך שלושים יום יש ג' תפילות בכל יום - שחרית, מנחה וערבית, הרי אמר תשעים פעמים "מוריד הטל". פחות ערבית ושחרית של יום טוב ראשון, שבהם עוד אומרים "מוריד הגשם", יוצא שמונים ושמונה, ועוד שמונה מוספים [בחול] של החג, יוצא תשעים ושש, ועוד שלשה מוספים של השבתות שנותרו עד ט"ו אייר יוצא תשעים ותשע, ועוד שני מוספים של שני ימי ר"ח אייר, הרי לנו מאה ואחת פעמים.

דף ג, ע"ב - בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו

לימוד תורה וכפילת מילים באמצע תפילת שמונה עשרה

כתב ה"שולחן ערוך", שאדם שנזכר לאחר שאמר ברכת "מחיה המתים", שלא אמר "מוריד הגשם", יאמר "מוריד הגשם" בין הברכות. ה"משנה ברורה" ב"ביאור הלכה" מסתפק בדינו זה של ה"שולחן ערוך", ולכן כתב, שבמקרה שלא סיים את הברכה, אלא אמר רק "ברוך אתה ה'", שלא יסיים "מחיה המתים" [שהרי אם יסיים, יהיה חייב לומר "מוריד הגשם" בין הברכות]. ולכן לאחר שאמר "ברוך אתה ה'", יסיים "למדני חוקיך" [שהוא פסוק בתהלים: "ברוך

אתה ה' למדני חוקד"ן. וכיון שסיים בלשון הפסוק, נמצא שלא התחיל את חתימת הברכה, ויחזור ויאמר: "משיב הרוח ומוריד הגשם" ככל אדם שנזכר באמצע ברכת "מחיה המתים" שלא אמר "מוריד הגשם", שאומר במקום שנזכר, ויסיים את הברכה כרגיל.

ובספר "אגרות משה" (או"ח ד' ס"י צ"ג) שואל על ה"משנה ברורה", וכותב שתמוה הוא, דהרי אסור ללמוד תורה באמצע התפילה, ונחשב להפסק, ובטלה הברכה שאמר. ולכן, כתב ה"אגרות משה", שיסיים את ברכת "מחיה המתים", ואז יאמר: "מוריד הגשם", כמו במקרה שנזכר לאחר ברכת "מחיה המתים".

מעניין לציין תשובה של ה"אגרות משה" בנושא של הפסק בתפילת שמונה עשרה, לעניין חזנים שכופלים מילים בתפילה דרך חזנות, שאסור לעשות כך. ויש מקרים, שכאשר כופלים את המילה שלא במקומה ומשנים את המשמעות, אף צריך לחזור לראש הברכה. כגון שאומרים: "ויתענגו מטובך", ובתוך כדי שמסלילים בגרונם מוסיפים את המילה "שבת". ומשמע מדבריהם, שיתענגו מטוב השבת. והפירוש האמיתי הוא, שיתענגו מטובו של הקב"ה. אבל אלו שכופלים מילים מפני שלא כיוונו בפעם ראשונה כהוגן, מותר (עיי"ש או"ח ב' ס"י כ"ב).

דף ז, ע"א – תלמיד הגון

לימוד תורה לאדם שאינו הגון

למדנו בגמרא, שאסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון. וכן אומרת הגמרא (חולין קל"ג): "כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כאילו זורק אבן למרקוליס". דהיינו, כאילו עובד לעבודה זרה ששמה "מרקוליס", שהיו עובדים אותה על ידי זריקת אבנים על גביה. ופירש שם המהרש"א את ההשוואה ל"מרקוליס". כשם שיכול להיות שאדם הזורק אבן למרקוליס סבור שהוא עושה בכך מצוה גדולה, שהרי מבזה את העבודה זרה, אך למעשה הוא חוטא, מאחר שבכך הוא עובד עבודה זרה, כן הוא האדם שמלמד תלמיד שאינו הגון. וזאת מכיון שהוא מתכוון לטוב, אך למעשה אינו אלא חוטא. דין זה שאסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון נפסק ב"שולחן ערוך" (רמ"ו סעי' ז'): "אין מלמדין תורה

לתלמיד שאינו הגון". והטעם שאסור, משום שאותו תלמיד שאינו הגון עלול לנצל את תורתו שרכש לרעה.

עם כל זאת התירו הפוסקים ללמד תורה לאנשים שאינם שומרים תורה ומצוות, והטעם, שבמקום שזו הדרך להחזירם בתשובה ולקרב את ליבם לאביהם שבשמים, לא נאמר שאסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון. ומותר אף ללמד תורה לאדם שאינו שומר תורה ומצוות, אפילו באופן שבא ללמוד בתור "אתגר אינטלקטואלי", מפני שיש רבים שהתקרבו על ידי כך לתורה ולמצוות (ועיי' שו"ת "מנחת יצחק" חלק ג' סי' צ"ח).

דף ז, ע"א – חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בד בבד בתורה

ללמוד ללא חברותא בימינו

למדנו בגמרא, שתלמיד חכם העוסק בתורה ביחידות וללא חברותא מתחייב מיתה בחרב, ולא זו בלבד, אלא שעם הזמן יגיע לידי חטא, ואף יהפוך לטיפש ר"ל. ולכן אסור לאדם ללמוד את תורתו ללא חבר, כמו שאמרו חז"ל (אבות א, ו): "וקנה לך חבר".

אך בתשובות "מהר"ם מינץ" (סי' ס"ה) משמע, שלימוד בספרים נחשב אף הוא כלימוד עם חבר, שמפרש את "וקנה לך חבר", שהכוונה לספרים. כעין זה נמצא ב"שבות יעקב" (ח"ב סי' ס"ד), שראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא להורות אלא מהספרים: "והספרים הם הם רבותינו". ואם אינו מעיין בספר לפני שפוסק הלכה, נחשב כמורה הלכה במקום רבו.

מעניין להוסיף את דברי ה"מאירי", שאדם הרואה שתלמודו קשה, ירבה ויתמיד בלימוד בהתבודדות, ועל ידי כך סופו להצליח, שהרי אמרו: "יגעת ומצאת תאמין".

דף ז, ע"א – למה נמשלו דברי תורה כעץ, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה

החזקת ספר התורה בשעת הקריאה

ראינו בגמרא, שמקרא זה שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה", נאמר לגבי התורה. וכתב אחד הראשונים (שיטה לבעל הצרורות): "מכאן שמעתי שיש להחזיק בספר כשלומד, וכן בקריאת ספר תורה, שנאמר: 'למחזיקים בה'".

וה"אבודרהם" (דיני קריאת התורה עמ' קל"א) כתב, שזו הסיבה שאת ברכת "נטע בתוכנו" תקנו לברכה שאחר קריאת התורה, מפני שאז כבר קרא בתורה ובירך עליה בעודו מחזיק בה, ומתקיים בו מה שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה". וכשמחזיק בה, נחשב לעץ חיים ולנטיעה. ראוי להביא את דברי הרמ"א (סימן קל"ט), שסמך מנהג זה של החזקת הספר תורה מפסוק אחר שנאמר בספר יהושע: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד וגו' חזק ואמץ". ו"הזה", משמע, שתופסה בידיו. ומוסיף שמהמילה "חזק" למדו מקור למנהג לומר למסיים לקרוא בתורה "חזק".

יש להוסיף שבחסידות בעלז ובעוד קהילות, נהגו שלא להחזיק בעצי החיים, אלא על ידי טלית. מקור מנהג זה הוא מדברי ה"חתם סופר" (חי מגילה דף ל"ב), המביא את דברי המהרי"ט, שלומד מדברי הגמרא במסכת מגילה: "האוחז בספר תורה ערום [כלומר שנוגע בספר התורה בידיו ממש] נקבר ערום". ומדייק המהרי"ט, שהלא היה צריך להיות כתוב "הנוגע" בס"ת ערום, ולא "האוחז", ועל כן מוכיח שהאיסור הוא אף לאחוז בעצי החיים ללא כיסוי בשעה שהס"ת מגולה, שיש לחשוש שמא יבוא לנגוע בס"ת עצמו.

דף ח, ע"א – בימי רבי זירא גזרו גזירה

אדם שקיבל על עצמו בשעת צרה להצטרף לשיעור "דף היומי"

הגמרא מספרת, שבימי רבי זירא גזרו גזירה שלא להתענות, ואמר רבי זירא שיקבלו על עצמם תענית, וכשתבטל הגזירה יצומו. והוכיח רבי זירא את דבריו מפסוק ביחזקאל, שעצם הקבלה לעשות תענית מועילה, אף שעוד לא התענה בפועל.

רבי יוסף בן משה בספרו "לקט יושר" מספר, שפעם אחת היתה גזירה על הציבור, והורה רבו, רבי ישראל איסרלין, מגדולי הראשונים, שהציבור יקבלו על עצמם לעשות תשובה, ועצם הקבלה מועילה לזכות. רק יזהרו, שלאחר שתקבל התפילה, שלא ישכחו לקיים את קבלתם. ומוסיף ה"לקט יושר" את דברי גמרתנו הנזכרים כהוכחה לדברי רבו.

לפי זה הורה אחד הרבנים לאדם שפנה אליו בשעת צרה וביקש שיעץ לו באיזו מצווה לעסוק כדי שינצל ממנה, שיקבע עיתים לתורה ויצטרף לשיעור

"דף היומי". אמר אותו אדם שלא יוכל לקיים זאת עכשיו מחמת טרדותיה של אותה צרה, ולכן ביקש מהרב שיאמר לו מצווה שיוכל לקיימה מיד, כדי שבזכות מצוה זו ינצל. אמר לו הרב: "דע לך, שעצם הדבר שתקבל על עצמך להצטרף לשיעור דף היומי יועיל לך, ובעזרת ה' כשתצא מהצרה, תקיים את החלטתך". והוסיף הרב והביא לו את דברי ה"לקט יושר" ואת דברי גמרתנו לראיה.

דף ח, ע"א – אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו

כיצד פועל "עין הרע"?

הרב מלבי"ם (שמואל כ"ג) מסביר כיצד פועל עין הרע ומזיק על פי דברי גמרתנו, ש"אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו, שנאמר: 'יצו ה' את הברכה באסמך' דהיינו, אין הקב"ה עושה לאדם נס גלוי, ולכן לאחר שמדד את התבואה שגדלה לו, אין עושים לו נס שתתרבה לו התבואה. ומטעם זה, על ידי שהאדם מסתכל ומתבונן כמה יש לחברו, ורואה שיש לו מעל לסביר, גורם לו נזק. שהרי על ידי התבוננותו הוא משפיע שיפסיקו לעשות לו ניסים כדי שיצלית, שהרי אין עושים לאדם נס גלוי. וכיון שעל ידי עינו הרעה אין עסקי חברו סמויים, אין הברכה שרויה בהם וניזוק.

דף ט, ע"א – עשר בשביל שתתעשר

מעשר כספים

למדנו בגמרא, שהמעשר הוא סגולה לעשירות. נחלקו הפוסקים בביאור דברים אלו. דעת ה"מאירי" היא, שגם במעשר אסור לתת על מנת לנסות את ה'. ומה שאמרו: "עשר בשביל שתתעשר", הכוונה היא, שאם תעשר, סופך להתעשר. ודבר ברור הוא, שסוף השכר לבוא, אבל אין לתת מעשר כדי לנסות את ה'.

דעת ה"חינוך" (מצוה תכ"ד), שבמעשר מותר לנסות את ה', אך משמע בדבריו, שזהו דווקא במעשר, אבל לא בשאר צדקות. ה"פתחי תשובה" (יו"ד סי' רמ"ז סק"ב) מביא בשם ה"שאלת יעב"ץ" (ח"א סי"ג) ובשם השל"ה, שאף במעשר אין היתר לנסות את ה', אלא במעשר תבואה ולא במעשר כספים.

אך ב"טור" (יו"ד סי' רמ"ז) משמע, שלא רק במעשר כספים מותר לנסות את ה', אלא אף בכל הצדקות.

נחלקו האחרונים מהו שורש חיוב מעשר כספים: יש שכתבו שזהו חיוב דאורייתא (שו"ת "שער אפרים" סימן פ"ד ועיין תוס' בסוגייתנו), יש שכתבו שהוא מדרבנן (עי' שו"ת "חוות יאיר" סי' רכ"ד), ויש שכתבו שאינו אלא מנהג של מצוה (בי"ח יו"ד סי' של"א).

להלן מופיע דינים הנוגעים ל"מעשר כספים": מצות "מעשר כספים" לתת בתחילה מעשר מן הקרן, ואחר כך מעשר מן הרווחים ("שולחן ערוך" רמ"ט סעיף א' ובש"ך שם). כמו כן ממון שקיבל במתנה או שמצא מציאה חייב ב"מעשר כספים". ממון שירש מאביו חייב ב"מעשר כספים", אפילו היה אביו מעשר כל ימיו, וכן אדם שקיבל נדוניה (ט"ז שם). אך יש שנהגו שלא לעשר, אלא מחלק הנדוניה שנועד לפרנסת הזוג, ולא מהחלק שמיועד לדירה ולצורכי ריהוט וכדומה ("יוסף אומץ").

דף ט, ע"ב - ובבלאי לא עסקי בתורה

מנהגי חיוב התורה לילד שמלאו לו שלש שנים

הגמרא אומרת, שכאשר הגיע עולא לבבל וראה שניתן לקנות תמרים במחיר זול ביותר, תמה על הבבלים מדוע אינם עוסקים בתורה, ואמר: "מלא

פנינים

דף ט, ע"ב - ליזלו רבנן בשלמא-לשלמא

הנפרד מחברו יאמר לו: "לך לשלום"

הגמרא מספרת, שרב פפא אמר לחכמים, שחלם על אודותם שנגזרה עליהם מיתה. אמר להם: "זילו בשלמא", דהיינו, ברכם: "לכו בשלום", כדי לבטל את הגזירה שנגזרה עליהם. ולכאורה קשה, שהרי הגמרא (ברכות ס"ד מועד קטן כט, א) אומרת, שהנפרד מחברו לא יאמר לו "לך בשלום",

אלא "לך לשלום", שהרי דוד אמר לאבשלום: "לך בשלום", והלך ונתפסו שערותיו בעץ תוך כדי רכיבתו על סוס, ומת בתלייה. ולכן יאמר: "לך לשלום", כמו שאמר יתרו למשה: "לך לשלום" (שמות ד'). ואין לומר "לך בשלום", אלא למת בשעת הלוייתו, שנאמר: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום".

יש המתרצים קושיה זו על פי דברי ה"נימוקי יוסף" (מועד קטן), שאומר, שכל

הסל תמרים בזוז, והבבלים אינם עוסקים בתורה? ופירש רש"י, שהרי יש להם מזונות בזול ובלי טרחה, ולכן יכולים לעסוק בתורה ללא טרדות, ומדוע אינם עושים זאת.

בהגהות ראמ"ה כתב בשם הש"ך, שכוונת דבריו היתה, משום "שמיני מתיקה מרגילין הלשון לתורה". דבר זה שמיני מתיקה ודבש פותחים את הלב להבנת התורה מוזכר ב"רוקח", שנוהגים להאכיל עוגה שנילושה בדבש לתינוק שמלאו לו שלש שנים וכותבים עליה את הפסוק: "ויאמר אלי, בן אדם, בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגילה הזאת אשר אני נותן אליך, ואופלה, ותהי בפי כדבש למתוק" (יחזקאל ג'). הרב קורא כל תיבה מהפסוק הנזכר, והתינוק עונה אחריו, ואחר כך מאכילים את העוגה לקטן, ומועיל לפתיחת הלב. וב"מחזור ויטרי" כתב, שמכינים שלש עוגות כנגד שלושת המאכלים שאכלו דור מקבלי התורה במדבר, והם מן ושליו מהשמים ומים מבארה של מרים.

לגבי המנהג של כתיבת שמות ופסוקים על גבי עוגות ואכילתם, כתב היעב"ץ ב"מגדל עוז", שיש להרהר אחרי מנהג זה, כיון שזהו חשש של בזיון, אך במקום שנוהגים כן אין לבטל את המנהג. ובקונטרס "ויגד משה" כתב, שכיוון שאצלנו אינו נהוג לעשות כן, מספיק לומר פסוקים אלו עם הקטן, ולא יכתבום על גבי העוגה.

פנינים

חוששים לדבר זה, ועל כן לא נזהר מלומר להם: "לכו בשלום". ואדרבה, בכוונה אמר להם "לכו בשלום" כדי לכבדם ולפרסם שתלמידי חכמים הם, ואינם מייחסים חשיבות לדבר שאין בו ממש.

אבל בגרסת ה"עין יעקב" כתוב: "זילו לשלמא", דהיינו, שאמר להם: "לכו בשלום", והתכוון שעל ידי ברכתו זו תתבטל מעליהם הגזירה שנגזרה עליהם, וינצלו ממה שחלם עליהם שהם עתידים למות.

האיסור לומר "לך שלום" לאדם חי, לא נאמר אלא כנגד נשים שמנחשים ושמים דבר בלבם", כלומר, אנשים המייחסים חשיבות מרובה למילים הנאמרות אליהם, וסבורים שהן יכולות להשפיע על עתידם. ואף על פי שבטעות נוהגים כך, עלול הדבר להזיק להם. אבל למי שאינו מקפיד, אין הדבר מזיק כלל.

אם כן, לפי דבריו ניתן לתרץ, שרב פפא הכיר בהם שהם תלמידי חכמים, ואינם

דף י, ע"ב - פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם

רפואה לראייה

למדנו בגמרא, שפסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. במסכת ברכות (מג, ב) הגמרא מוסיפה פתרון ותרופה לכך: "מה תקנתו כדי להחזיר את מאור עיניו? קידוש ליל שבת".

ונחלקו הראשונים באופן עשיית הסגולה של קידוש ליל שבת. שיטת רש"י, שעצם הקידוש בליל שבת הוא סגולה לחיזוק הראייה. אבל שיטת רבי נטרונאי גאון (פסחים ק' תוד"ה "ידי קידוש"), שהרפואה היא בנתינת יין מהקידוש שעושים בבית הכנסת לתוך העין. וב"אבי העזרי" כתב, שסגולה זו מועילה אף בנתינת יין מקידוש ליל שבת שעושה בביתו.

ב"תפארת שמואל" (על הרא"ש מסכת ברכות אות כ"א) כתב, שלשיטת האומרים ששם מהיין בתוך עינו, אין לתת לתוך עינו בשבת, אלא ישמור מהיין למוצאי שבת, שהרי אמרו בפרק שמונה שרצים (שבת ק"ח, ב), שאסור לתת יין לתוך עינו בשבת לרפואה. [ויש לדון בדבריו, שהרי שם מדובר שנותן יין בעינו לרפואה טבעית, מה שאין כן בנידון שלנו, שנתינת היין בעינו היא רפואה סגולית, שמותנות ביין מיוחד שקידשו עליו, ואינו מדרכי הרפואה הטבעית].

דף י, ע"ב - לעולם יצא אדם בכי טוב

נפיעות בין עירונות בלילה

מבואר בסוגייתנו, שראוי לאדם לצאת ולהיכנס לעירו מבעוד יום, ולא יצא ויכנס בלילה. וכתבו הראשונים בדין זה טעמים שונים: "תוספות" (פסחים ב, א) כותב, שהטעם הוא מפני המזיקים (ועיי' רש"י יומא כא, א ד"ה "היוצא יחידי"). רש"י בסוגייתנו מסביר, שהטעם הוא משום חשש שודדים שמצויים בלילה, או משום חשש של בורות שעלול ליפול בהם.

וכתב בספר "שערים המצויינים בהלכה", שבימינו, אין מקפידים על כך, כיון שסומכים על התאורה המצויה בדרכים הנחשבת כאור חמה. לפי סברא זו, אין לחשוש לאף אחד מהטעמים שנזכרו, שהרי אין חשש שודדים ואין

חשש של בורות, ואף אין חשש מזיקים, מאחר שאינם פועלים אלא במקומות חשוכים.

דף יב, ע"א – כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית

זמן יציאת הצום לנוהגים בשיטת ר"ת

למדנו בגמרא, שכל תענית שלא הושלמה עד צאת הכוכבים, אינה נחשבת לתענית. דין זה נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח תקס"ב) ז"ל: "כל תענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו, שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית".

וכתבו האחרונים (שפת אמת בסוגייתנו ובערוך השולחן שם סעי' ט'), שבמקום שנוהגים כשיטת ר"ת (ע"י ספר בירורי הלכות), שזמן בין השמשות ארוך מאד, יש מקילין לאכול בבין השמשות, ויש להם על מה לסמוך להקל בבין השמשות דר"ת.

ובשו"ת "דברי יציב" (או"ח ח"ב סי' ר"ל) סובר, שאדם הנוהג כר"ת, והוא חלש וקשה עליו התענית, שיאכל שעה לאחר השקיעה. אך קולא זו אינה אלא בג' תעניות ולא בתשעה באב. ובשו"ת "שבט הלוי" (ח"ו סי' ע"ב) כתב, שאנשים חלשים יכולים להקל לאכול בבין השמשות של שיטת ר"ת, גם אם מקפידים על שיטת ר"ת אפילו בדרבנן.

דף יב, ע"ב – יפה תענית לחלום כאש בנעורת ואפילו בשבת

תענית חלום בשבת

למדנו בגמרא, שיפה תענית לחלום כאש בנעורת, כאש הנתפסת יפה בפשתן, ואפילו בשבת, אעפ"י שבדרך כלל אסור להתענות בשבת.

ולכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח סי' רפ"ח סעי' ד'), שאדם שחלם חלום רע, מותר לו להתענות בשבת כדי לקרוע את גזר דינו באופן שהתענית נחשבת לו לעונג, מחמת שנפשו עגומה, וימצא נחת רוח בכך שיתענה ("משנה ברורה" שם סעי' ה' ס"ק ט"ו).

נאמרו בפוסקים מספר פרטים בדין זה: יש אומרים שאין להתענות אלא על חלום שראהו שלש פעמים (שולחן ערוך" או"ח סי' רפ"ח סעי' ה'). יש אומרים שבזמננו, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות, אין להתענות אלא על החלומות המוזכרים במסכת ברכות בפרק "הרואה" באריכות, וכן החולם שלשה חלומות אלו : א. הרואה ספר תורה או תפילין שנשרפו. ב. הרואה יום הכיפורים בשעת נעילה. ג. הרואה קורות ביתו או שיניו שנפלו. אבל כתבו הפוסקים, שאדם שחש בשיניו לא יתענה, כיון שאנו תולים את חלומנו בהרהור שהרהר ביום על שיניו.

אם חברו חלם עליו חלום רע וסיפר לו, אסור להתענות בשבת, אבל במקרה כזה בחול, יתענה.

אדם שהתענה תענית חלום בשבת, צריך להתענות ביום ראשון לכפר על כך שביטל עונג שבת. ואם אין בכוחו להתענות שני ימים רצופים, או שביום ראשון חל ראש חודש, יכול לדחות את התענית ("שולחן ערוך" שם סעי' ד' וברמ"א שם).

אשה מעוברת או מיניקה לא תתענה תענית חלום, אלא תתן פדיון נפש לצדקה, ולא תכנס לחשש סכנה.

לסיום הדברים יש להביא את דברי ה"משנה ברורה", שביום של תענית חלום יעסוק כל היום בתורה ובתפילה, ואז יתכפר לו.

דף יב, ע"ב - ריבעא דיומא

קריאת התורה של תענית שחלה בערב שבת

בשנת תש"ל חל עשרה בטבת ביום שישי, ובני ישיבת טעלז הזדרזו להתפלל מנחה, כמנהגם, מיד בתחילת זמן מנחה גדולה נדהיינו, כחצי שעה אחר חצות, כדי שיספיקו להתכונן לשבת כראוי.

והסתפקו האם יכולים לקרוא את קריאת התורה מיד אחר חצות, אף על פי שזמן המנחה הוא כחצי שעה אחר חצות, באופן שכאשר יסיימו את קריאת התורה ויתחילו להתפלל את תפילת העמידה, כבר יגיע זמן מנחה. הספק שלהם היה, האם קריאת התורה במנחה של תענית אפשר לקרוא מחצות ואילך, או שצריך לקרוא בזמן מנחה, שהוא חצי שעה לאחר מכן.

שאלה זו הופנתה לבעל ה"מנחת יצחק" (ח"ו סי' נ"ג), והכריע, שצריך קביעת חכמים לקרוא בתורה ובנביא בתענית היא לאחר חצות, ואין צריך להמתין חצי שעה לאחריה. ומוכיח זאת מסוגייתנו, שהגמרא אומרת, שמרבע היום השלישי קוראים בתורה, וברבע האחרון עוסקים בתפילות ובתחנונים. ואם נאמר שקוראים בתורה רק מחצי שעה אחר חצות, אם כן לא נשאר עוד שני רבעי יום מדויקים, אלא פחות, והגמרא לא היתה אומרת "רביע היום".

דף יג, ע"ב – מתפלל של תענית

אמירת תפילת "עננו" בתענית

למדנו שאדם המתענה בין תענית ציבור בין תענית יחיד אומר "עננו". בעניין זה של אמירת "עננו" יש בפוסקים מספר עניינים שכיחים.

אדם שאינו מתענה בתענית ציבור, דנו הפוסקים האם אומר "עננו". יש שאמרו (עי' "משנה ברורה" סי' תקס"ה סעי' א' בבה"ל), שאינו אומר "עננו" כלל, ויש שאמרו שאומר "עננו", ובמקום לומר "ביום צום תעניתנו", אומר "ביום צום התענית הזה" (עי' "משנה ברורה" תקס"ח ס"ק ג'). להלכה כתב ב"שבט הלוי" (ח"ה סי' ס'), שכשאינו מתענה מחמת מחלה וכדומה, אזי לא יאמר כלל "עננו", כיון שהוא אינו חייב בתענית. אבל אדם שחייב בתענית, אלא טעה ואכל, היות שאסור לו להמשיך לאכול, יאמר "עננו", כיון שעיקר תקנת חכמים להתענות עדיין חלה עליו.

אדם חולה שאוכל פחות מכשיעור, או חולה שנוטל כדורים, וכדי לבולעם שותה מעט מים, נחשב כמתענה לעניין זה, ולכן אומר "עננו", וכן יכול להתפלל כשי"ץ לפני העמוד בתענית, אעפ"י שנפסק ב"שולחן ערוך" (תקס"ו סעי' ה'), ששי"ץ שאינו מתענה לא יתפלל.

בספר "אורחות חיים" (ספינקא) כתב בשם הגה"ק מבוטשאטש זצ"ל, שאם אדם שעומד בתפילת שמונה עשרה של מנחה בתענית רואה, שבזמן שהולך לומר "שמע קולנו" כבר בין השמשות, לא יאמר "עננו" ב"שמע קולנו", אלא אומר "עננו" לאחר "יהיו לרצון אמרי פי", ולאחר שאמר "עננו", חוזר ואומר "יהיו לרצון".

דף יג, ע"ב – אין בין יחיד שקיבל עליו תענית יחיד ליחיד שקיבל עליו תענית ציבור

לעבור על "בל תשחית" משום ענווה וצניעות

הבדל מעניין מופיע בפוסקים ("שולחן ערוך" תקס"ה סעי' ו' וב"משנה ברורה" שם ס"ק י"ד) בין המתענה תענית יחיד לבין המתענה תענית ציבור. בעוד שעל המתענה תענית יחיד מוטל להסתיר זאת, כמו שכתב ה"שולחן ערוך", שאדם המתענה תענית יחיד לא יפרסם זאת, הרי שהמתענה תענית ציבור אינו צריך להסתיר זאת, ואדרבה, מוטל עליו לפרסם שהוא מתענה, ובפרט במקום שאין מקפידים על התעניות כדין.

ולכן אדם שמתענה תענית יחיד, וכיבדוהו בדבר מאכל, יסתיר את המאכל עד לאחר גמר תעניתו, כדי שלא יבחינו שלא אכלו, ואז יאכלהו. אם יש חשש שאם לא יאכל, עלול המאכל להתקלקל ויעבור על "בל תשחית", כתב בספר "יפה ללב" (ח"ב אות ג'), שיזהר שלא יבוא לידי השחתת מאכלים, אלא יאמר לנותן בלשון חכמה, שאינו אוכל, בלי לומר שמתענה, כגון: "כבר אכלתי אתמול". ואם אין לו עצה, יאמר במפורש שמתענה, ולא ישחית את המאכל.

עניין כזה שכיח לגבי אדם שמחמיר על עצמו ונוהג מנהג חסידות, ואינו אוכל דבר שמותר לאוכלו על פי הדין. אם אירע שכיבדוהו לאכול מאכל זה, ורוצה להסתיר את הנהגתו (עיין ב"שולחן ערוך" סי' ל"ג סעי' ג'), ואין לו עצה אלא לזרקו או לומר שנוהג שלא לאכול דבר זה, לכאורה, לפי הדברים הנזכרים, ראוי שיאמר שנוהג לא לאכול מאכל זה, ולא יגרום להשחתת המאכל.

אף שאמרנו שאדם הנוהג להתענות בזמן שאינו תענית ציבור ראוי לו להסתיר זאת, אך אם מספר זאת לבניו או לבני ביתו כדי לחנכם ולשם שמים, מותר.

דף יד, ע"א – רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה

חילול שבת כדי להעביר לצדיק שם של חוללה שיתפלל בעבורו

מעשה באדם שחלה והיה בסכנת נפשות, ונואשו הרופאים מלהושיעו. כאשר ראה אביו של החולה שאין תקווה למחלתו, מיהר ונסע בשבת קודש לאחד מגדולי ישראל זצ"ל שהיה גר בבני ברק, כדי שאותו צדיק יתפלל על

בנו החולה. אותו אדם חשב, שמכיון שזהו פיקוח נפש, ולצורכי פיקוח נפש הלא מחללים שבת, ועל פי דברי הגמרא (ב"ב קט"ז, א), ש"כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים", סבר שמותר לו לחלל שבת כדי ללכת לחכם שיתפלל עליו. בשאלה זו כבר דן הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל מבראד (הובא ב"מנחת שבת" ס"ס פ"ד) ודחה מכל וכל את האפשרות שיהא מותר לחלל שבת כדי ללכת לצדיק בשביל שיתפלל על חולה. ובין שאר הדברים שכתב לדחות הוזהר אמינא זו, מביא את דברי רש"י בסוגייתנו, שמסביר מדוע אמר רבי יוסי בגמרתנו שצועקים בשבת כדי להזעיק עזרה, ואין צועקים בשבת, כדי שאחרים יתפללו על הנמצאים בצרה. וכתב רש"י, מפני "שאין אנו בטוחים כל כך שתועיל תפילתנו". ואם בימי הש"ס אמר רבי יוסי, שאין אנו בטוחים שתועיל התפילה, מה נענה אנו יתמי דיתמי.

בספר "דברי שלום" [אדמו"ר ואבד"ק סטרופקוב] (בהגהות על ספר "מנחת שבת") מביא בשם אביו הגאון בעל "דברי יחזקאל" [שינאווא], שאסר לחלל שבת לחולה בענייני תפילה, ואפילו על ידי גוי. והסביר טעם נפלא, שלא התירו לחלל שבת אלא לצורך הצלה שהיא על פי דרך הטבע, אבל דבר שהוא סגולה, כדי שיתרצה הקב"ה לרפאותו, הרי אין צורך לחלל עליו את השבת, משום שלפני הקב"ה גלוי וידוע שאילו היה חול, היו פונים לאותו צדיק והיה מתפלל. וכן בספר "מנחת שבת" (ס"ס פ"ד) הביא בשם המהרש"ס מברעזאן לאסור, והוסיף שהיה מעשה שמורה הוראה התיר לחלל שבת עבור זה, והתרעם עליו המהרש"ק מבראד.

דף טו, ע"א – מורידין לפני התיבה

מקום הש"ץ בתפילתו – בעמוד או בבימה?

את משמעות המילה "תיבה" ניתן לפרש כלפי ארון הקודש, וניתן לפרש שהכוונה ל"בימה" שעליה מניחים את ספר התורה בשעת הקריאה. המהר"י בן חביב (הובא בב"י ס"י ק"נ) מפרש, שהמילה "תיבה" מתייחסת לארון הקודש, ולכן מסביר את דברי המשנה: "מורידין לפני התיבה" – שהש"ץ עומד לפני ארון הקודש שבתוכו מונחים ספרי התורה, ועל הש"ץ לעמוד לפניהם.

וממשיך המהר"י בן חביב, שגם לפי אלו שמסבירים ש"תיבה" הכוונה ל"בימה", אין הכוונה בדברי המשנה "מורידין לפני התיבה", שהש"ץ עומד לפני ה"בימה". אלא יצטרכו להסביר, שפירוש "יורד לפני התיבה", הכוונה היא, שהרי בשעה שקרא בתורה עמד למעלה על ה"בימה", ולאחר הקריאה יורד לפני התיבה, דהיינו, יורד מהבימה שעמד עליה והולך אל מקום העמוד ומתפלל שם, כדי לעמוד במקום נמוך ולקיים "ממעמקים קראתיך ה'".

וכתב בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ג סי' ח'), שלפי דברים אלו, אף לפי הפוסקים, שבמקום שהקהל אינו שומע את הש"ץ, מותר להתפלל על הבימה שהיא גבוהה, ועל ידי כך ישמעו. אך מותר לעשות זאת רק במקום שאין אפשרות לשמוע כלל בלי שיעמוד על הבימה, אבל במקום שאפשר לשמוע גם לולי זה, אף שאם יעמוד על הבימה ישמעו טוב יותר, אסור, שהרי אינו מתפלל "ממעמקים".

יש להוסיף את דברי ה"מגן אברהם" שכתב, שמשום הטעם של "ממעמקים קראתיך ה'" נהגו לעשות את מקום הש"ץ נמוך מעט מגובה ריצפת בית הכנסת, ולכן מוזכר בכל מקום בש"ס "יורד לפני התיבה". יש לציין, שיש קהילות הנוהגות לעשות את מקום הש"ץ נמוך משאר בית הכנסת בסנטימטרים ספורים. והיו בתי כנסת במזרח אירופה שנהגו שלבית הכנסת היו יורדים במדרגה אחת, וכותבים ליד מדרגה זו "ממעמקים קראתיך ה'".

דף טו, ע"ב – ובחמישי מותרים מפני כבוד שבת

תפילות ביום חמישי

בזמן שבית המקדש היה קיים, היו באים קבוצות מעם ישראל לבית המקדש, בכל שבוע קבוצה אחרת. קבוצות אלו נקראו "מעמדות". הסיבה שהיו מקפידים שתעמוד קבוצה מעם ישראל בשעת הקרבת הקורבנות היא, מפני שיש הלכה שהאדם שמקריב קרבן צריך לעמוד בשעת הקרבת קורבנו, ולכן בשעה שמקריבים תמידים ומוספים שהם קרבן של כלל ישראל, היו עומדים בכל שבוע נציגים מעם ישראל.

למדנו במשנה, שאסרו על אנשי המעמד להסתפר בימי מעמדן, כדי שידאגו להסתפר קודם לכן, ולא יבואו למעמדם כשהם מנוולים, אך ביום חמישי היה

מותר להם להסתפר לכבוד שבת. ופירש רש"י, מדוע כבר ביום חמישי? מפני שדרכם של רוב בני אדם להסתפר ביום חמישי ולא ביום שישי, מאחר שטרודים ביום שישי.

ה"מגן אברהם" (או"ח סי' ר"ס) שואל מדברי רש"י אלו על דברי הב"ח, שכתב בשם רש"ל, שאין להסתפר ביום חמישי אלא ביום שישי, מפני שכאשר מסתפר ביום חמישי, אין ניכר שזה לכבוד שבת. והקשה ה"מגן אברהם", שברש"י בסוגייתנו מבואר, שדרכם של רוב האנשים להסתפר ביום חמישי ולא ביום שישי. ומתרץ ה"מגן אברהם", שאמנם רוב האנשים מסתפרים ביום חמישי, אך בכל זאת מצוה מן המובחר להסתפר ביום שישי, שאז ניכר שמסתפר לכבוד שבת.

יש לציין שה"מגן אברהם" (שם) אומר, שהסיבה שאין גוזרים ציפורניים ביום חמישי אינה בגלל הטעם שהוזכר בתספורת, דהיינו, שאין ניכר שעושה לכבוד שבת. אלא הטעם הוא, מפני שכאשר קוצצים ציפורניים ביום חמישי, מתחילות לגדול בשבת, מפני שהן מתחילות לגדול ביום השלישי לגזירתן, ואין זה כבוד שבת שיתחילו הציפורניים לגדול בה מחדש.

דף טו, ע"ב - אפר מקלה

שימוש באפר סיגריות כאפר מקלה

רואים אנו בגמרא, שהיו נוהגים בשעת תפילה בתענית ציבור להניח אפר מקלה [אפר קלוי שנותר משריפה] על ראשי הנשיא ואב בית הדין כדי להביע צער ואבילות.

כעין זה נפסק אף לגבי חתן תחת חופתו, שנותנים אפר מקלה בראשו כדי לזכור את צער החורבן והאבל על ירושלים השוממה. וכתבו הפוסקים, שיש שנהגו לומר: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

מעניין לציין, שאחד מראשי ישיבת "חברון" הקפיד שלא לקחת אפר מקלה מאפר שנוצר מעישון סיגריות, אלא היה מבקש שישרפו גפרור או נייר לצורך זה. וטעמו, מפני שאין מן הראוי להשתמש לצורך מצוה בדבר שמזיק לבריאות.

דף טז, ע"א – אפר מקלה על גבי התיבה

הנחת אפר על גבי פ"ת בתענית

כתב ה"שולחן ערוך" (סימן תקע"ט סעיף א'), שבתענית "נותנים אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה כדי להגדיל הבכייה ולהכניע לבם".

מקור דינו של ה"שולחן ערוך" מדברי הרמב"ם (פ"ד מהל' תענית ה"א), האומר ששמים אפר מקלה על התיבה ועל גבי הספר תורה. ותמה ה"כסף משנה", וזה לשונו: "איני יודע מניין לו לרבנו שנותנים אפר מקלה על גבי ספר תורה". וסיבת תמיהתו היא, שבסוגייתנו לא מוזכר, אלא ששמים אפר מקלה על גבי התיבה, ולא מוזכר ששמים על גבי ספר התורה.

בספר "תולדות אדם" (ח"ב דף ג, ב) להגאון רבי זלמליה אחיו של הגר"ח מוולוז'ין, מצא מקור מעניין ומקורי לדברי הרמב"ם, שיש להניח אפר מקלה אף על גבי ספר התורה. ואומר, משום שכתוב בתרגום שני על מגילת אסתר על הפסוק: "ומרדכי ידע וגו'" – "באותה שעה הוציאו את הארון לשערי שושן והניחו עליו ספר תורה כרוך בשק, ואפר מפוזר על גביו". [לשון התרגום: "בה שעתה אפיקו ית ארונה לתרעי שושן ואפיקו עליו ספרא דאורייתא כד מכרך בסקא ומפלפל בקיטמא"].

פנינים

משמואל" באים כנופת צופים על לבו של החוזר בתשובה. ה"שם משמואל" (נצבים) מסביר, שדברי הגמרא מתייחסים לאדם שמתוודה, ובאותו זמן אינו מתכוון בלבו לשוב בתשובה, וחושב להמשיך ולחטוא, שהרי הוא כטובל ושרץ בידו. אך אדם שמתכוון לחזור בתשובה באמת, אלא שיצרו אונסו ואינו מסוגל להתנתק ממעשיו הרעים, עליו לא נאמר: "טובל ושרץ בידו", אף על פי שלמעשה אינו עוזב את דרכיו השליליות. אך כיון שמנסה להתנתק מהחטאים ומתחרט עליהם, מן השמים יסייעוהו ויעזרוהו לנטוש את הרע.

דף טז, ע"א – אדם שיש בידו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בתשובה, למה הוא דומה, לטובל ושרץ בידו

כי ימינך פשוטה לקבל שבים

למדנו בגמרא, שאדם שמתוודה, אך אינו חושב לחזור בתשובה, הריהו כטובל ושרץ בידו. שודאי שלא עלתה לו טבילה, משום שהוא אווז כל הזמן בשרץ הטמא.

דברי גמרא זו, המשווה את המתוודה ואינו חוזר בתשובה לטובל ושרץ בידו, עלולים לגרום חלישות הדעת לאדם החוזר בתשובה, אך אינו מסוגל להתנתק מכל הרגליו הרעים. אבל דבריו של בעל ה"שם

דף טז, ע"א – למה יוצאין לבית הקברות

מדוע אנו פוסקים הלכה כתלמוד בבלי ולא כתלמוד ירושלמי?

דינים ומנהגים שונים נהגו ישראל בזמן תענית וצער, וחז"ל מבררים את מקורותיהם. בסוגייתנו מסבירה הגמרא את טעם המנהג ללכת לבית הקברות בימי תענית. דבר זה צריך ביאור, שהרי המנהג ללכת לקברות אינו מופיע במשנה, ואין אף רמז למנהג זה. רש"י חש בקושיה זו ומציין, שמקור המנהג הוא בירושלמי ששם נזכר מנהג זה.

על פי זה אומר ה"מהר"ץ חיות", יש הוכחה ומקור לדברי הראשונים (הרי"ף בסוף מסכת עירובין ועוד ראשונים), שסידור התלמוד ירושלמי וחתימתו קדמו לסידור התלמוד בבלי, שהרי גמרתנו עוסקת ודנה במנהג שמקורו בירושלמי, שהוא הקדום מבין שני התלמודים.

על פי זה מסביר ה"מהר"ץ חיות" נקודה נוספת בשם הראשונים. דבר ידוע הוא שפוסקים הלכה כ"בתראי", דהיינו, שפוסקים הלכה כדעת האחרונים. וזאת מפני שהרי ראו האחרונים את שיטת הראשונים, ובכל זאת פסקו הלכה כפי שפסקו, ולכן אנו נוהגים כמותם. ולפי זה מובן מדוע פוסקים הלכה כמו התלמוד בבלי, שהוא היה אחרון ביחס לתלמוד הירושלמי, ואם כן הוא "בתראי" והלכה כמותו.

דף יח, ע"ב – ניקנור, אחד מאפרכי יונים היה

שימוש בשמות גויים או בשמות רשעים

הגמרא בסוגייתנו מספרת על אחד משרי היוונים שהיה רשע גדול ושמו היה ניקנור, שהיה מניף את ידיו על ירושלים ואומר: "אימתי תיפול בידי

פנינים

ה"בן יהודע" מתרץ, שכוונת דבריהם היתה לומר לקב"ה, שהלא כל תפקידם של בעלי חיים הוא לשרת את האדם, ועל כן טענו אנשי נינוה לפני הקב"ה: אם אתה לא מרחם עלינו, אין צורך לרחם על הבהמות, שהרי אם אין אדם, אין צורך בבהמה.

דף טז, ע"א – אין אנו מרחמים על אלו

אדם ובהמה תושיע ה'

הגמרא אומרת, שיושבי נינוה התחננו לפני הקב"ה ואמרו: "אם אין אתה מרחם עלינו, אנו לא נרחם על הבהמות". דבר זה מעורר תמיהה, שהרי זו התרסה כלפי שמים.

וארמסנה", וכשניצחוהו, תלו את אצבעותיו מעל שערי ירושלים. ומציין המהרש"א, שאין זה ניקנור שעל שמו נקראו "שערי ניקנור", שהרי אותו ניקנור שנקראו השערים על שמו מוזכר לטובה, שנעשו ניסים לדלתותיו, ובהכרח שהיו שני ניקנור, האחד יהודי וצדיק, והאחר גוי רשע.

ואף על פי זה שאין קוראים על שמו של אדם רשע, שנאמר "ושם רשעים ירקב", וכן אין ישראל נקראים בשמות גויים, תמוה הוא, כיצד קראו לניקנור עושה דלתות המקדש בשם של גוי רשע? צריך לומר, שזה היה שם שהשתמשו בו היהודים, ואף הגויים בחרו להשתמש בו. ואף שגם הגויים משתמשים בו, לא נאסר לקרוא בשם זה. וכמו שכתב "תוספות" (שבת יב, ב): "אטו אם אחד רשע. ושמו אברהם לא נקרא יותר בשם זה".

על פי דברי תוספות אלו, היה מעשה שנשאל אחד מגדולי ישראל על אנשים שהיה במשפחתם אדם שאינו מהוגן, ובני המשפחה רצו שיקראו שם ילד שנולד בשמו. הורי הילד חששו לקרוא על שם אותו אדם, אך היו עלולים לבוא לידי מחלוקת אם יסרבו. והורה, שישנו מפני השלום - יקראו בשמו של אותו קרוב משפחה ויכוונו במחשבתם על שם אדם גדול שנקרא באותו שם.

דף יט, ע"א - עג עוגה ועמד בתוכה

המעם לעשיית המצות בצורת עיגול

במכתב ששלח המהר"י אסאד זצ"ל (שו"ת "יהודה יעלה" או"ח סי' קנ"ז) לבנו ר' אהרן שמואל, הוא מעודד אותו על כך שסידר שיעשו את מצות המכונה [לאילו הנוהגים לאכול מצות מכונה] בצורת מרובע, ועל ידי כך אין שיריים שגורמים לחימוץ, מה שאין כן במצות עגולות. אך מוסיף המהר"י אסאד, שלפי דעתו, יש מקור לעשיית המצות עגולות, שכתוב בתורה: "ויאפו את הבצק עוגות מצות". "עוגות" הן עיגולים, כפי שמפרש רש"י בסוגייתנו: "עג עוגה ועמד בתוכה", שהכוונה שעשה צורת עיגול (וכפי שמבואר ברש"י דף כ"ג וברש"י מועד קטן ד, ב).

וממשיך המהר"י אסאד ואומר, שלאחר שהוכחנו מסוגייתנו, שעוגות הן מלשון עיגול, צריך להבין מדוע התורה מדגישה שעשו את המצות בצורת

עיגול. ומתרץ, שגם צורתן העגולה של המצות היתה מפני שיצאו בחיפזון ממצרים, ולא היה זמן לצור להן צורה.

הסבר נוסף שכותב המהר"י אסאד לצורת העיגול במצה, מפני שהמצה היא לחם עוני, ובא העיגול לרמז, שהעניות והעשירות – גלגל שחוזר בעולם הוא.

והטעם השלישי שהביא להסביר מדוע נוהגים לעשות את המצות עגולות, משום שכידוע, תשעה באב חל באותו יום בשבוע, שבו חל באותה שנה יום טוב ראשון של פסח. ולכן נהגו לאכול ביצה שהיא עגולה בליל פסח, כדרך האבלים האוכלים דבר עגול. ואם כן, זו גם הסיבה להקפדה לעשות את המצות עגולות.

דף כ. ע"א – שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי

פרעון חוב – עד השקיעה או עד צאת הכוכבים?

הגמרא מספרת, שנקדימון לווה מהגמון אחד כמות גדולה של מים לצורך עולי רגלים והתחייב לשלם סכום גדול של כסף, אם לא ירדו גשמים עד התאריך האחרון להתחייבותו וימלאו את בורות המים שמהם לקח. ביום

פנינים

דף כ. ע"א – נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב

תפילה מעומק הלב

למדנו בגמרא, שנקדימון לווה מן ההגמון מים, והתחייב לו סכום כסף גדול, אם לא ירדו גשמים עד המועד שדובר ביניהם. כאשר הגיע המועד, שלח לו ההגמון התראה שיפרע את חובו. רץ נקדימון לבית המקדש כדי להתפלל על הגשמים. ולכאורה קשה, מדוע חיכה נקדימון עד לרגע האחרון, הלא מן הראוי היה, שמיד אחרי שלוה את הכסף, ילך לבית המקדש, יבכה ויתחנן עד שירדו

גשמים?

יש מהאחרונים המתרצים, שנקדימון המתין עד הרגע האחרון, כדי שיראה הנס הגדול לעיני כל ויתקדש שם שמים ברבים. הרב קרלינשטיין שליט"א, ראש ישיבת גרודנא, מתרץ, שידע נקדימון, שלא כל תפלה מסוגלת לחולל נס, וכדי לזכות לנס, זקוקים לתפילה שתצא מעומקא דליבא. לכן חיכה נקדימון לסוף תאריך הפירעון, משום שידע, שאז תהיה תפילתו כנה ואמיתית. ואכן, ברגע האחרון, כשהיה תלוי אך ורק ביד ה', פרצה מקרבו זעקה ותפילה: "רבונו של עולם, לכבודך עשיתי". ונענה ה' לתפילתו.

האחרון להתחייבותו התפלל וירדו גשמים, אך ההגמון טען, שמכיון שירדו הגשמים לאחר השקיעה, עבר יום הפרעון המוסכם, ונחשב שנקדימון לא עמד בהתחייבותו. על כן הודיעו שעליו לשלם לו את הסכום המדובר. הלך נקדימון והתפלל ונעשה נס, והשמש עמדה, וראו כולם שעדיין יום.

דבר זה מעורר תמיהה, מדוע היה עליו להתפלל. הלא אותו הגמון לא צדק בטענתו, שהרי גם אם ירדו הגשמים לאחר השקיעה, נקדימון פטור מלשלם לו, כי עד צאת הכוכבים נחשב עדיין ליום (עיי' ברכות כ'). ב"מנחת פתים" נוטה להוכיח מכאן, שזמן חיוב פרעון הוא עד השקיעה של יום הפרעון. דהיינו, אדם שלוה כסף והתחייב להחזירו בראש חודש ניסן, חייב להחזירו עד לשקיעה של יום ראש חודש, ואינו יכול להמתין עד צאת הכוכבים.

עניין דומה השכיח בימינו יש לגבי מצוות "ביומו תיתן שכרו". כלומר, אדם ששוכר פועל המקבל את המשכורת בסיום עבודתו, כדי שינקה את ביתו או יתקן לו דבר מה, חייב לתת לו את שכרו באותו יום ולא לדחותו ליום אחר. ויש לדון, האם חייב לשלם לו לפני השקיעה, או שיכול לאחר עד צאת הכוכבים. בספר "שמונה שערים" למהר"ש ויטאל (שער המצוות פ' תצא) כתב, שצריך לקיים את מצוות "ביומו תיתן שכרו" לפני השקיעה, וכמו שסובר ה"מנחת פתים" בסוגייתנו לעניין הלוואה. ובספר אהבת חסד (לחפץ חיים) פ"ט הל' א' כתב דלכתחילה עדיף לשלם עד השקיעה ואם לא פרע קודם השקיעה ישתדל לפחות לפני צאת הכוכבים.

דף כ, ע"ב – לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי שעשית

ניתוח לשיפור המראה החיצוני

בספר "ציץ אליעזר" (חייא ס"י מ"א) דן לגבי עשיית ניתוחים פלסטיים, אם עושה אותם כדי לשפר את המראה החיצוני ולא מחמת צורך. וכתב, שאסור לעשות ניתוחים פלסטיים באופן שאינם נצרכים, מפני שסובר, שמכיון שגורם חבלה בגופו בשעת הניתוח, אין לעשות זאת, כיון שאסור לאדם לחבול בעצמו. ומוסיף להביא בדבריו שתי הוכחות מסוגיותנו, שההתערבות ביופי הטבעי שנתן הקב"ה אינה מעשה חיובי. א. נחשב כאומר להקב"ה, כמה מכוער כלי זה שעשית, כנזכר בסוגייתנו. ב. מפני שהגמרא שלפנינו (כג, ב) מספרת, שאפילו התייפות על ידי תפילה לא עלתה יפה.

אך בעל ה"אגרות משה" (ח"מ ב' סי' ס"ו) סובר, שמותר לעשות ניתוח פלסטי כדי לשפר את המראה החיצוני, וטעמו, שאין איסור חבלה בעצמו אלא דרך מריבה וניציון [משורש "כי ינצו אנשים"], ולכן אין איסור לגרום לעצמו חבלה. וכותב, שלאנשים שמראם החיצוני חשוב להם, מותר.

דף כ, ע"ב – ושדי ליה לנהרא

זריקת עודפי פירות וירקות לים

ארגוני החקלאים וחברת "תנובה" נוהגים לזרוק עודפי פירות וירקות לים כדי לשמור על מחירי השוק. שכן, אם יהיה עודף, עלולים מחירי הפירות והירקות לרדת, עד כדי כך שלא יהיה משתלם לחקלאים לגדלם. ואם לא יגדלו פירות וירקות, עלול להיווצר בעתיד מחסור. יש לדון אם הנהגה זו נכונה, שהרי כשזורקים אותם לים, גורמים בעקיפין לבזבזם ולהשחתתם.

הגמרא מספרת, שרבי יוחנן היה קונה בכל ערב שבת את הירקות שנותרו אצל הירקנים, כדי שיביאו סחורה גם בשבועות הבאים. זאת מפני שכאשר ימכרו את כל מה שהביאו, יוסיפו להביא סחורה חדשה, ולא תחסר בעתיד סחורה בשוק לכבוד שבת. את הירקות שקנה היה נוהג להשליך לנהר. רש"י מסביר שני פירושים על השלכת הירקות לנהר. פירוש אחד, שבאמת, כשזרקם לנהר היו נאבדים. והעדיף לעשות כך, כי אם לא היה משליכם לנהר, אלא היה נותנם לפני בהמות, הרי היה מורידם מדרגתם ונראה כבועט בטובה שנתן לו הקב"ה, שהרי השתמש בהם לדבר פחות. פירוש אחר, שהיו הירקות זורמים עם הנהר לעיר אחרת, ושם היו אנשים לוקטים ואוכלים אותם. לפירוש הראשון של רש"י, שהיה משליכם לנהר והושחתו על ידי כך, יש לדון בנוגע לזריקת ירקות לים כדי לשמור על תנאי שוק נאותים. ב"ה בימים אלו יש ארגוני צדקה דתיים המקבלים את העודפים מ"תנובה" בעבור עניים.

דף כא, ע"ב – מנה בן פרס

כבוד האב

ראינו בגמרא, שרב נחמן בנו של רב חסדא רצה לבוא אל רב נחמן בר יצחק. אמר לו רב נחמן בר יצחק: "אין זה נאה שאתה [רב נחמן בר חסדא]

תבוא אלי, משום שאתה מנה בן מנה ואני מנה בן פרס". ומפרש "תוספות", שאתה אדם חשוב, בנו של אדם חשוב, ואילו אני הנני אדם חשוב, בנו של אדם שאינו חשוב.

ה"שפת אמת" אומר שגרסה זו איננה נכונה, משום שלא יתכן שרב נחמן בר יצחק יאמר על אביו שהוא אדם שאינו חשוב, שהרי דבר זה נוגד את מצוות כיבוד אב ואם. וממשיך ה"שפת אמת" ואומר, שאף על פי שאין בידו אפשרות להסביר את גרסת הגמרא באופן אחר, ברור לו שזו אינה הגרסה הנכונה.

הרב שלמה לוינשטיין, מלומדי בית מדרשנו מסביר, שה"שפת אמת" הסיק את מסקנתו, שלא יכול להיות שיאמר רב נחמן על אביו לשון המשתמעת לחסרון, מתוך דברי הגמרא במסכת שבת, שאומרת: "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה". והגמרא מוכיחה זאת מכך, שבני ראובן עמדו על הר עיבל והזכירו את החטא שמיוחס לראובן שחילל יצועי אביו. ואם אכן היה ראובן חוטא, אין זה מתאים שיזכירו בניו את חסרון אביהם.

דברים אלו מזכירים את דברי ה"חידושי הרי"ם", שמקשה מדוע את פרשת כי תשא, שמונה 139 פסוקים, מחלקים באופן שהעליות של כהן ולוי ביחד הם 74 פסוקים, וכל שאר העליות יחדיו - 65 פסוקים בלבד. ויוצא, שבשתי העליות הראשונות יש יותר פסוקים מאשר בכל חמשת העליות הנותרות, והרי מן הראוי היה לחלק את הפרשה בחלוקה מסודרת יותר יחסית. ותירץ ה"חידושי הרי"ם", שכיון שב - 74 הפסוקים שבתחילת הפרשה עוסקת התורה בחטא העגל, אין זה מתאים שיעלה ישראל ויקרא את חטאי אבותיו. ולכן סידרו, שבכל 74 הפסוקים הראשונים בפרשת כי תשא, עולים דווקא כהן ולוי, שאבותיהם לא השתתפו בעגל, ובלבד שלא יעלה ישראל ויזכיר את חטאי אבותיו.

דף כב, ע"א - לצפרא כרכינהו ושקלינהו

לגנוב מחבירו לצורך "מתיחה"

הגמרא מספרת, שאביי שלח שניים מתלמידיו כדי לבדוק את מידת צדיקותו של "אבא אומנא". התלמידים בדקו זאת על ידי שלקחו מחפצי ביתו

של "אבא אומנא" והציעו לו אותם למכירה, כדי לראות אם יחשוד בהם שגנבום. הם נוכחו לדעת, שדן אותם לכף זכות ואמר להם שלא חשדם, משום שהסביר לעצמו שודאי עשו זאת על פי הדין.

ה"שפת אמת" (בסוגייתנו) שואל, שלכאורה אסור גם באופן כזה לגנוב, שהרי אף לגנוב כדי לקנטר את חבירו אסור. ותירץ ה"שפת אמת", שרק במקרה זה התירו, שהרי מיד כשנודע ל"אבא אומנא" דבר הגניבה, ידע ברשות מי החפצים, ולא היה חשש צער. על כן התירו החכמים לנהוג כך, אך בשאר מקרים ודאי אסור.

ה"בן יהוידע" (בסוגייתנו) מתרץ, שכיון שלקחו את החפצים, ובני הבית ראו זאת, אינו בכלל "גניבה על מנת לצער", כיון שהרי ידעו ממי לתובעם.

דף כג, ע"ב – אישתטח על קברא

השתטחות ותפילה על קברי צדיקים

מובא בגמרא, שאנשי הנשיא היו מצערים את רב מני. הלך רב מני לקבר אביו ר' יונה, השתטח על הציון ואמר: "אבא אבא, הללו מצערים אותי". ונענתה תפילתו, שנענשו המצערים והפסיקו לצערו. וקשה, שהלא הגמרא (ברכות יח, ב) אומרת, שאין המתים יודעים מהנעשה בעולם, ואיך מועילה התפילה בקברים?

שאלה כעין זו שואל "תוספות" (סוטה לד, ב) לגבי מה שאמרו חז"ל, שכלב בן יפונה התפלל על קברי אבות בחברון ואמר: "אבותי, בקשו עלי רחמים", והרי אין המתים יודעים מהנעשה בעולם. ותירץ "תוספות", שעל ידי התפילה על קברו של הצדיק מודיעים לצדיק שקבור שם על התפילה שהתפללו על קברו, כדי שיבקש רחמים על המתפלל.

מדברים אלו ומדברי הגמרא (טז, א), שהיו יוצאים להתפלל על הקברים, יש להוכיח, שאסור לבקש מצדיקים שיעזרו לאדם המתפלל, שהרי אין זה בכוחם, ולפי המהר"ל ועוד אחרונים יש בכך איסור של "דורש אל המתים". וכן הובא ב"באר היטב" (או"ח סי' תקפ"א) בשם מהרי"ל: "המשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל, אל ישים מגמתו נגד המתים, אלא יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר". מכל מקום מותר להתפלל בקברו

של הצדיק, כדי שיוודעו זאת לצדיק שנפטר, והוא יעורר רחמים על אותו אדם שהתפלל, כפי שאומר "תוספות" הנזכר. וכן מפורש ב"זהר" (פי אחרי דף ע"א), שכיון שצדיקים במותם קרויים חיים, יכול לקרוא להם שיעוררו רחמים עליו [יבגין דנשמתין קדישין יבעון רחמי לקמיה דקודשא בריך הוא"], ואין בכך משום "דורש אל המתים", שכן אינו מבקש מהמתים עצמם שיעזרו לו.

יש לציין, שגם לגבי פניה למלאכים, כגון באמירת הפיוט: "מכניסי רחמים הכניסו רחמינו לפני בעל הרחמים" [הנאמר בסליחות], דנו הפוסקים האם לאומרו. על פי דברי ה"זהר" הנזכרים, הבדיל רבי יהודה בר יקר בין תפילה על קברי צדיקים הנקראים חיים, שמותר, לבין קריאה למלאכים שאין להם שום עצמיות ואינם יכולים לעשות אלא את מה שמצווים.

דף כג, ע"ב – תתייפי חנה

הזכרת שם המתברך ב"מי שברך"

ה"מגן אברהם" (או"ח סי' קי"ט) אומר בשם המהרי"ל, שהמבקש רחמים על חברו, אם אין החולה בפניו, צריך להזכיר את שם החולה, אך אם החולה נמצא בפניו, אין צריך להזכיר את שמו. יש שרצו להוכיח מסוגייתנו כדברי המהרי"ל, שכשהחולה אינו בפניו, צריך להזכיר את שמו. שהרי כשבא רבי מני לבקש מרבי יצחק בן אלישיב שיתפלל על אשתו שנקראה "חנה" שתתייפה, התפלל רבי יצחק ואמר: "תתייפה חנה", הרי לנו שהזכיר את שמה. אך ניתן לדחות את ראייתם, כיון שניתן להסביר שהתפלל ואמר: "תתייפה חנה", כלומר, ראוי שתתייפה, שהרי שמה "חנה" רומז על חן ויופי. ואין להוכיח מסוגייתנו, שבכל פעם שאדם מתפלל על חברו, צריך להזכיר את שמו.

אך יש לציין סימוכין לדברי המהרי"ל, שכשאין החולה נמצא בפני המתפלל, יזכיר את שמו, מדברי הזוה"ק (פר' וישלח דף קס"ט), שאומר על הפסוק: "הצילני נא מיד אחי מיד עשיו". וזה לשונו: "מכאן מאן דצלי צלותא דבעי לפרשא מילי כדקא יאות". דהיינו, מפסוק זה אנו למדים, שהמבקש בקשה והמתפלל תפילה צריך לפרש את בקשתו כראוי ולהזכיר באופן ברור את שם האדם שעליו או בגינו הוא מתפלל.

המזכיר את שם החולה, אם אינו יודע את שם הוריו, די שיאמר את שמו בלבד. וכתב הגאון רבי אליהו גוטמכר זצ"ל ("סוכת שלום"), שהמתפלל על חולה, יזכיר את שם האם. והטעם בדבריו, משום ששם האם הוא מפורסם יותר משם האב, וידוע יותר שפלוני הוא בן של אשה פלונית (יש"ש שבת ס"ו). וכעין זה כתב ב"זהר" (פ' לך לך דף פ"ד). אבל בהזכרת נשמות יזכיר את שם האב, משום שנשמת האב ונשמת הבן קשורות זו לזו בשרשן.

דף כד, ע"א - ההוא חמרא

לפמוך על הנם - לא על חשבון אחרים

הגמרא (חולין ז, א) אומרת, שאין הקב"ה מביא תקלה אפילו לבהמתן של צדיקים. ולראיה מביאה הגמרא את המעשה בחמורו של רבי פנחס בן יאיר, שלא רצה לאכול מפירות שספק אם עישרום, שהאכילוהו האנשים שגנבוהו. והקשו חז"ל (ב"ר פרשה ס') מדוע חסם אברהם אבינו את פי גמליו בזמם, והלא ודאי שלא היו פחותים מגמליו של רבי פנחס בן יאיר שנוהרו ממאכלות אסורות. יש המתרצים, ששונה מעשר מגזל, מפני שדבר שאינו מעושר הריהו בכלל מאכלות אסורות, וגנאי גדול לצדיקים ולבהמותיהם להיכשל במאכלות אסורות. שונה ממנו הגזל, שאין המאכל אסור בעצמותו (ועיין תוס' שבת יב, ב).

אך תירוץ זה נדחה מגמרתנו האומרת, שהיה לר' יוסי חמור שנוהר מגזל, ופעם שכח אדם חפץ על החמור, ומאן החמור לזוז ממקומו. מכאן מוכח, שאף מגזל ה' שומר את בהמות הצדיקים. אם כן, חוזרת הקושיה למקומה, מדוע היה צריך אברהם אבינו לזמום את גמליו? ונראה לתרץ, שאף שהקב"ה עושה נס ומציל את בהמת הצדיק מאיסור, אסור לצדיק לסמוך על כך, שהרי מוטל עליו חיוב השמירה על בהמתו. ולכן, אף שידע אברהם שגמליו לא יאכלו מהגזל, הקפיד לזמום אותם כדי לקיים את חיובי השמירה שלו.

דף כד, ע"ב – ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים

שינוי הנוסח המוזכר במחזוריים מהנוסח המוזכר בגמרא

הגמרא אומרת, שהכהן הגדול היה מתפלל בצאתו מקודש הקודשים תפילה קצרה, ובכללה היה מתפלל: "ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים". כלומר, שלא תיכנס תפילתם של עוברי דרכים המתפללים שלא ירד גשם. אף אנו מזכירים תפילה זו בתפילת מוסף של יום הכיפורים, אלא שיש הבדל בין הנוסח המוזכר בגמרא לבין הנוסח שאנו מזכירים. שבגמרא כתוב: "ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים", ואילו אנו אומרים: "ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים לעניין הגשמים בשעה שהעולם צריך לו". על שינוי זה מנוסח הגמרא עומד בספר "עיני שמואל". ותירץ בשם ספר "עבודת ישראל" (לר"י קמחי דף קע"ג), שחכמים שסידרו את נוסח תפילת יום הכיפורים, לא רצו להשאיר שום מקום לשטן להשטין. ואם היו משאירים את נוסח הברכה כפי שמוזכר בגמרא: "ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים", יכול היה השטן להשטין ולומר, שהכוונה היא, שלא תתקבל שום תפילה של אדם שהולך בדרך. ולכן דקדקו חז"ל וקבעו, שנוסח התפילה יהיה: "ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים לעניין הגשמים", דהיינו, דווקא לעניין הגשמים. וידוע, שאדם צריך לדייק בתפילתו, כמו שמסופר על אדם, שהיה הולך בדרך, והתפלל שה' יזמין לו חמור, ולא אמר "כדי לרכב עליו". וזימן לו הקב"ה חמור קטן, שלא די שלא היה יכול לרכב עליו, אלא אף היה צריך לשאתו על כתפיו.

דף כו, ע"ב – מנחה אין בה נשיאת כפיים

ברכת כהנים במנחה

למדנו בגמרא, שכהן ששתה רביעית יין לא יישא כפיו, כיון שנשיאת כפיים נחשבת כעבודה במקדש, ולכהן ששתה רביעית אסור לעבוד במקדש. מטעם זה אין נושאים כפיים במנחה משום חשש שכרות, ומאותו טעם אין נושאים כפיים בתפילת ערבית, שהרי בלילה אין עובדים במקדש. וכן הלכה (סי קכ"ט סעי' א'), שאין הכהנים נושאים כפיים במנחה של חול, ואפילו ביום כיפור

שאר חשש שכרות, אין נושאים כפיים, משום שאנו חוששים שיבואו לטעות בין מנחה של יום הכיפורים לשאר מנחה. אך אם עלה כהן לדוכן במנחה של יום הכיפורים, אין מורידים אותו. וכיון שכהן שעלה בדיעבד אין מורידין אותו, נוהגים לומר במנחה של יום הכיפורים: "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה" (שם סעי' ב' וב"משנה ברורה"). אבל בתענית נוהגים לשאת כפיים, שהרי אז אין חשש שכרות. ולא גזרו שמא יבואו להחליף בין מנחה של תענית למנחה של שאר ימים, כפי שחוששים ביום הכיפורים, משום שהיו נוהגים להתפלל מנחה בתענית סמוך לערב, לא כמו בכל יום, ולכן לא גזרו.

יש לדון לגבי כהן חולה שאכל בתענית, האם נושא כפיו. ב"כף החיים" (סק"ה) כתב בשם הפר"ח, שלא יישא כפיו, כיון ששייך חשש שכרות, ולכן יצא מבית הכנסת לפני "רצה". אבל ב"גינת ורדים" (כלל א' ס"י מ"ט) כתב, שאפילו כהן שאינו מתענה, יכול לשאת כפיו, כיון שאף שאוכל, אין חשש שמא ישתכר ביום התענית.

יש לדון לגבי כהנים העושים קידוש בראש השנה קודם תפילת מוסף, האם יכולים לשאת כפיים לאחר מכן. וכתב ה"פרי מגדים" (סי' רפ"ו), שכהן שהוא חולה, וצריך לאכול וקידש לפני מוסף בשבת, יכול לשאת כפיו, משום שמקרה כזה אינו מצוי, ובדבר לא שכיח לא גזרו חכמים.

פנינים

אך ע"פ דברי גמרתנו מסביר המהרש"א את הברכה באופן נוסף: ש"מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין", פירוש, שהקב"ה כביכול קידש את עם ישראל בקידושין, זהו מתן תורה. והרי כך למדנו בגמרא: "ביום חתונתו זה מתן תורה", שאז הקב"ה כביכול לקח את עם ישראל אליו, ואף הכניס את עם ישראל בחופה. וזהו מה שלמדנו בגמרא: "ביום שמחת לבו - זהו יום חנוכת המשכן", שאז השרה הקב"ה שכינתו על עם ישראל.

דף כו, ע"ב - ביום חתונתו - זה מתן תורה

אהבת ה' לעמו

המהרש"א (ח"א כתובות ז, ב) מסביר את פירוש הברכה הנאמרת בחופה על פי דברי גמרתנו. בברכה הנאמרת בסידור חופה וקידושין אנו חותמים: "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין". הכוונה הפשוטה בברכה זו היא הודיה על כך, שהקב"ה הבדיל את עמו וקידשם בכך, שנתן להם את דיני העריות ומצוות חופה וקידושין.

דף כז, ע"ב – כל פסקיה דלא פסקי משה

ברכת הבנים בליל שבת קודש

למדנו בגמרא, ש"כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן". דהיינו, שאדם המזכיר פסוק לא יזכיר את חלקו, אלא רק במלואו. יש שנוהגים לברך את ילדיהם בכל ליל שבת ולומר: "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה", ולאחר מכן מוסיפים את ברכת כהנים. מנהג זה צריך עיון, שהלא "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה" הוא רק חצי פסוק, שהרי הפסוק המלא הוא (בראשית מח, כ): "ויברכם ביום ההוא לאמר, בך יברך ישראל לאמר ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, וישם את אפרים לפני מנשה". אם כן קשה, הכיצד מזכירים חלק מפסוק בלבד?

שאלה זו יש לשאול גם לגבי נוסח ההגדה שבה אנו מזכירים את שאלת החכם: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלוקנו אתכם". והלא זהו חלק מפסוק (דברים ו, כ), שבו נאמר: "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלוקנו אתכם". אם כן, כיצד אנו משמיטים חלק מתיבות הפסוק?

ה"שפת אמת" מתרץ, שכיון שנאמר: "כי ישאלך בנך לאמר", מותר לאומרו אעפ"י שהוא חצי פסוק, שהרי התורה אומרת לאמור כך. כמו כן תירץ ה"שפת אמת" לגבי המקרא של "בך יברך ישראל לאמר ישימך אלוקים". מותר לומר "ישימך אלוקים וכו'", שהרי זהו גופא מה שאומר הפסוק שיאמרו: "ישימך אלוקים".

דף כז, ע"ב – אנן לא פסקינן

אמירת "ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי" בקידוש ליל שבת

נאמר בגמרא, שאסור להזכיר פסוק, אלא אם כן מזכירנו במלואו. ה"חתם סופר" (ח"א או"ח ס"י) שואל לגבי המנהג שאומרים לפני "ויכולו" בקידוש של ליל שבת: "ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי", והלא זהו רק חלק מהפסוק:

"וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי", ואסור להזכיר חצי פסוק. ותירץ ה"חתם סופר", שהרי רוצים לומר את המילים "יום השישי", מפני שבמילים יום השישי ויכולו השמים - רמוז שם הויה, ולומר "יום השישי" בלבד אי אפשר, משום שאין לכך שום משמעות. על כן אומרים: "ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי", אף על פי שהוא חצי פסוק, אולם במקום שאי אפשר באופן אחר, מותר.

מחמת חשש זה של אמירת חצי פסוק, היו שנהגו לומר את כל הפסוק: "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי". ואומרים את כל הפסוק בלחש, ומהמילים: "יום השישי" ואילך אומרים בקול. אך אלו שלא נהגו כך, ואומרים חצי פסוק כנזכר, נהגו כן, מפני (כ"כ חת"ס שם) שלא רצו להזכיר את המילים: "והנה טוב מאד". וזאת משום שדרשו על כך חז"ל (ב"ר פרשה ט'): "טוב מאד" - זה יום המיתה, ולא רצו להזכיר את יום המיתה בקידוש ליל שבת.

דף כח. ע"א - ועל כיוצא בהם הוא אומר זכר צדיק לברכה

הוספת תואר ודברי ברכה בשמזכיר שם של צדיק

הגמרא מספרת על משפחות בישראל שדקדקו במצוות התורה גם במצבים קשים. וחז"ל משבחים אותם: "ועל כיוצא בהם נאמר: זכר צדיק לברכה". הגמרא (יומא לח, ב), אומרת, שעניין זה של "זכר צדיק לברכה" נרמז בתורה, שהרי כשהזכיר הקב"ה את שמו של אברהם, הוסיף לו ברכה, שנאמר (בראשית יח, יח, יט): "ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ". הרי לנו, שכאשר הזכיר הקב"ה את שמו של אברהם שהוא צדיק, הוסיף לו ברכה.

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל ב"גליון הש"ס" מציין שם לרש"י בפרשת נח (בראשית ו, ט), שמסביר מדוע אמרה התורה: "אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים", ששיבחו הפסוק משום העניין של זכר צדיק לברכה.

בספר "דברי שלום" (ח"ג סי' ל"ה) הוכיח מכך, שיש שתי הלכות בהזכרת שמו של צדיק: א. להודיע את צדקתו ואת שבחו. כמו שמצאנו אצל נח,

שהזכירה התורה שהיה צדיק תמים, להזכיר את שבח הצדיק כשמזכירים את שמו. ב. לברכו כמו שבירך ה' את אברהם בשעה שהזכיר את שמו. הרי לנו, שיש להזכיר ברכה לצדיק כשמזכירים את שמו. וכן מצאנו בגמרא (סוכה לה, ב), שאמר רב חסדא: "דבר זה רבנו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו", שהזכיר שבתו: "רבנו הגדול", וברכו: "המקום יהיה בעזרו" (עיי"ש ברא"ה). זהו המקור להוסיף תואר לפני שם של אדם צדיק, כגון "הרב", ולאחר שמזכיר את שמו לברכו ולומר "שליט"א" או "זצ"ל".

יש לציין, שהראשונים היו רגילים תמיד להזכיר אחר שם של חכם: שיחי או יצ"ו [ישמרהו צורנו ויקיימהו], והתייחסו לאדם שאינו מוסיף דברי ברכה על שם חכם, כאילו מתכוון לקללו. וזה לשון המהר"י מינץ (שו"ת מהר"י מינץ סי' י"ג): "גם נתן עליו 'שמתא' שם מיתה, שהרי לא הזכיר אצל שמו לא יצ"ו ולא שיחי כנהוג".

דף כח, ע"ב – מנהג אבותיהם בידיהם

מדוע אין מברכים על מנהג "חבטת ערבות" בהושענא רבא?

הגמרא מספרת, שרב הגיע לבבל, וכאשר ראה שהם מדלגים על "לא לנו ה' לא לנו", הבין שהם אינם אומרים את ההלל בראש חודש מעיקר הדין. שהרי אם היו אומרים את ההלל מעיקר הדין, היו אומרים הלל שלם. אלא בהכרח הטעם שאומרים את ההלל, משום שמנהג אבותיהם בידיהם. ר"ת מוכיח מזה, שמברכים על ההלל אף כשאומרים אותו משום מנהג. שהרי אם בראש חודש שאומרים הלל משום מנהג אין מברכים, מדוע הגיע רב למסקנתו שהם אומרים את ההלל משום מנהג, רק כשדילגו על "לא לנו ה' לא לנו". הלא היה יכול להגיע למסקנה זו מיד כשלא ברכו בתחילת ההלל, אלא בהכרח שברכו בתחילתו. להלכה ("שולחן ערוך" תכ"ב סעי' ב') יש אומרים, שאין מברכים על ההלל בראש חודש, משום שזהו רק מנהג, ויש הסוברים שמברכים, משום שגם על מנהג מברכים.

ב"חבטת הערבות" בהושענא רבא לכל הדעות אין מברכים, אף על פי שזה "מנהג נביאים". ומסביר הריטב"א (סוכה מד, א), שהנביאים לא הנהיגו

את העם ליטול ערבה, אלא שהם נהגו כך, והעם נהג אחריהם. ולשיטת הריטב"א לא קשה כלל מדוע אין מברכים על כך, שהרי זה אפילו אינו מנהג גמור. טעם נוסף המובא באחרונים לחלק בין הלל שהוא מנהג ומברכים עליו, לבין חבטת ערבות שהוא מנהג ואין מברכים עליו. שלמצוות הלל יש שורש, שהוא אמירת הלל ביום טוב, ונהגו לאומרו אף בראש חודש, ולכן מברכים אף בראש חודש. אך חבטת ערבות כולה אינה אלא מנהג, ואין לה שורש של מצוה במועד אחר, ולכן אין מברכים עליה. אמנם ב"תוספות" בסוגייתנו נאמר טעם אחר, מדוע אין מברכים על מנהג חיבוט ערבות, משום שהוא אינו אלא מנהג של טילטול בעלמא. דהיינו, שאינו מעשה גמור, אלא נענוע בלבד, ועל מנהג של טילטול בעלמא אין מברכים. וטעם זה שייך אף לפי השיטה שמברכים על מנהג.

דף כט, ע"ב - משנכנס אב ממעטים בשמחה

שמחת נישואין בחודש אב

למדנו בגמרא, ש"משנכנס אב ממעטים בשמחה". וכן נפסק ב"שולחן ערוך" (או"ח סי' תקנ"א סעי' א'), וזה לשונו: "משנכנס אב ממעטים בשמחה, ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי לישתמיט מיניה דריע מזליה". דהיינו, שאדם שיש לו דין עם גוי, ידחה את הדין. וכתב ה"משנה ברורה" (סי' ב'), שראוי לו לדחות את הדין עד לחודש אלול, ולכל הפחות עד לאחר תשעה באב. והוסיף ה"כף החיים", שכוונת ה"משנה ברורה" לכלול אף את עשרה באב. בשו"ת "מנחת אלעזר" (ח"ג סי' ס"ו) כתב, שגדולי עולם נהגו שלא לעשות שמחת נישואין ושאר דברים הצריכים למזל טוב ולהצלחה, רק לאחר שבת נחמו. וכתב בשו"ת "התעוררות התשובה" (ח"ב סי' קע"א), שאם קדם ט"ו באב לשבת נחמו, גם לדעות שצריך להמתין לשבת נחמו, מותר לעשות דברים הצריכים מזל. ויש אומרים (ע"י הגהות חת"ס על גליון "שולחן ערוך" ובכה"ח סי' ק"ג), שיש להימנע מדברים הצריכים למזל טוב עד לט"ו באב, משום שמאז מתחילים ימי רצון, ולכן נהגו רבים שלא להתחיל עסק חדש עד אחר ט"ו באב. וכתב ב"שערי יששכר", ש"חמשה עשר באב" בגימטריה: "כתיבה וחתימה טובה" - 928. ולכן נהגו אנשי מעשה לאחל כתיבה וחתימה טובה מט"ו באב.

דף ל, ע"א - יין תוסס אין בו משום גילוי

עשיית קידוש על יין מוגז שהיה מגולה

בזמן חז"ל, שהיו מצויים נחשים, תקנו חכמים שאסור לשתות יין מגולה, כלומר, יין שעמד ללא כיסוי, משום החשש שמא שתה ממנו נחש והטיל ארס לתוכו. אך בימינו, אין מקפידים על גילוי. וכתבו ה"תוספות", שהטעם שאין חוששים לגילוי בימינו, משום שאין נחשים מצויים במקומותינו, ובמקומות שאין נחשים מצויים לא גזרו חכמים ("שולחן ערוך" סי' ער"ב).

אך הגר"א היה מקפיד על גילוי אף בזמננו, וכן נהג החזו"א. ומכל מקום, אף לפי ה"שולחן ערוך" ושאר פוסקים, שאין מקפידים על גילוי בימינו, יין שהיה מגולה פסול לקידוש, משום "הקריבהו נא לפחתך". דהיינו, שאין ראוי להביא יין כזה לברכה לפני ה' ("שולחן ערוך" שם וב"משנה ברורה").

למדנו בגמרא, ש"יין תוסס אין בו משום גילוי", דהיינו, שביין שהיה מגולה בשעת התסיסה אין אנו חוששים שמא הטיל בו נחש ארס, משום שהנחשים פוחדים מקול התסיסה ואינם מעיזים לגשת ליין. לפי זה יש לדון, האם ביין מוגז, שהיה פתוח ומגולה, יהיה מותר לקדש, מאחר שנחשב כיין תוסס אשר אין בו חשש גילוי, או שמכיון שזהו סוג של קול אחר מקול תסיסת היין, אין הנחשים חוששים ממנו.

מסכת מגילה

דף ב, ע"א – מגילה נקראת

נוסח ספרד ונוסח אשכנז לעניין "לא תתגודדו"

למדנו במשנה, שבעיר מפורזת, דהיינו, עיר שאינה מוקפת חומה קוראים את המגילה ביי"ד באדר, ובעיר מוקפת חומה קוראים בט"ו באדר. לכאורה, קשה שיש איסור תורה שחלק מבני ישראל ינהגו בצורה זו, וחלקם בצורה אחרת, שנאמר: "לא תתגודדו", ודרשו חז"ל: "לא תעשו אגודות אגודות". אם כן, כיצד חלק קוראים ביי"ד באדר וחלק בט"ו? שאלה זו שואלת הגמרא (יבמות יג, ב). ומתרצת, שבשני מקומות, שבאחד מהם נוהגים בצורה שונה מהמקום האחר, אין איסור "לא תתגודדו", והאיסור הוא דווקא במקום אחד. על פי זה כתב הגאון ר"ש קלוגר (שו"ת "האלף לך שלמה" סי' מ"ה), שהמנהג שנהגו שיש מתפללים בנוסח אשכנז ויש מתפללים בנוסח ספרד, מסתמך על דברי הגמרא, שבשני מקומות אין חשש איסור של "לא תתגודדו".

להלכה כתב ה"אגרות משה" (או"ח ד' סי' ל"ג), שאדם המתפלל בבית כנסת שבו מתפללים נוסח אחר מהנוסח שהוא רגיל בו, בחלקי התפילה שאומרים בלחש, יאמר כפי הנוסח שהוא רגיל, אך בחלקי התפילה שנאמרים בקול, ינהג כפי הנוסח הנהוג בבית הכנסת. כאשר הוא משמש שליח ציבור, יתפלל כפי הנוסח הנהוג בבית הכנסת. אם חלק מהקהל נוהגים להתפלל בנוסח אשכנז וחלק בנוסח ספרד, צריך הש"ץ להתפלל כפי הנוסח שנקבע בבית הכנסת. ומוסיף ה"אגרות משה" חידוש מעניין, שאף בתפילה של לחש, יתפלל הש"ץ בנוסח הנהוג בביהכ"נ. והטעם שהש"ץ מתפלל כפי הנוסח הנהוג בבית הכנסת גם בתפילת לחש, משום שהרי הש"ץ מתפלל תפילת הלחש כדי לסדר

את תפילתו, כלומר, כדי להרגיל את לשונו בנוסח התפלה לפני שעומד להתפלל בציבור. על כן עליו להתפלל תפילה זו בנוסח הנהוג בבית הכנסת.

דף ב, ע"א – בזמן הזה וכו' אין קוראים אותה אלא בזמנה

קריאת המגילה לאדם העובר טיפול רפואי בפורים

למדנו בגמרא, שבזמן חז"ל היו בני הכפרים קוראים את המגילה פעמים: בי"א באדר, או בי"ב, או ביי"ג. וזאת מפני שהתירו חכמים לכפריים לקרוא ביום השוק, שאז היו נמצאים בעיר, והיה מי שיקרא להם את המגילה. ומוסיפה הגמרא, שבימינו אין קוראים אותה אלא בזמנה, דהיינו, בי"ד באדר בערים רגילות ובט"ו במוקפים חומה, כגון בירושלים.

שאלה הנוגעת לדברי הגמרא האלו עולה באדם שעתיד לעבור ניתוח בפורים, ולא יוכל לשמוע קריאת המגילה. וכן חייל האמור להיות בחזית בפורים, ולא יוכל לשמוע מגילה. מתי יקראו אנשים אלה? שהרי אמרה הגמרא, שבימינו אין קוראים מגילה אלא בזמנה? כמו כן, מעשה שהיה בפעיל יהדות, שהיה רגיל לנסוע לברית המועצות בתקופת "מסך הברזל" כדי ללמד תורה במחתרת. היה האיש חייב לנסוע לפורים, וידע שלא תהיה לו מגילה. שאל רב כיצד לנהוג. והורו לו, שאעפ"י שלמדנו בגמרא, שבימינו אין קוראים אותה אלא בזמנה, אך נפסק להלכה ("שולחן ערוך" תרפ"ח סעי' ז'), שגם בזמננו, היוצא לדרך ויודע שלא ישיג מגילה, קורא בי"א, בי"ב ובי"ג, אך צריך לקוראה בפני עשרה, משום שאם קוראים את המגילה שלא בזמנה, יש לקוראה בעשרה [כנזכר בסוגייתנו]. אך אם ישיג לאחר מכן מגילה, יהיה חייב לחזור ולשמוע שוב את קריאת המגילה בזמנה, ואף מברך (שם "משנה ברורה").

דף ג, ע"א – ליקרי ק"ש

אמירת פסוקים כסגולה

הגמרא אומרת, שאדם הנתקף בפחד פתאומי, ואינו יודע את פשרו, סימן הוא שמזלו, דהיינו, המלאך השומר עליו, חש שעומד בפני נזק, ולכן יאמר

"קריאת שמע" כדי להינצל. וקשה הוא, שהלא הגמרא (שבועות טו, ב) אומרת, שאסור ללחוש פסוקים על המכה, מפני שאסור להתרפאות בדברי תורה.

קושיה זו מתורצת על פי דברי הגמרא שם, שאין איסור להתרפא בדברי תורה, אלא אם כן כבר חלה, אך לשמירה שלא ינזק בעתיד, מותר. והרי בסוגייתנו מדובר באופן שעוד לא ניזוק. וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" קע"ט סעי' ח' י'), שאסור ללחוש פסוקים על המכה, אך לאדם בריא מותר לקרוא פסוקים כדי שלא ינזק. בגלל סיבה זו נוהגים לומר פסוקים לפני השינה, כגון: "יושב בסתר" ו"ה' מה רבו צרי", לשמירה מפני המזיקים, כיון שכל האיסור הוא ללחוש על מכה קיימת. אך לשמירה בעתיד מותר.

פנינים

הנקרא שלום, כיון שאינו מתכוון ל"שלום", אלא לקרוא לחבירו, מותר. אך ראוי לירא שמים לומר שלו' בלי לומר את האות ס.

ועוד אומר ה"משנה ברורה", שיש להיזהר שלא לכתוב במכתבים "שלום", אלא "שלו'", כיון שדרכם של מכתבים להיזרק לאשפה, ואם יכתוב "שלום", הרי זה בזיון.

הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אג"מ או"ח ד' ס' מ') דן לגבי אמירת שלום או שלום עליכם לאדם ההולך בגילוי ראש, שיש חשש שיענה עליכם השלום, או שלום, ונמצא שמזכיר שם שמים ללא כיסוי ראש, שזה אסור מצד קלות ראש.

להלכה כותב הגר"מ פיינשטיין, שאדם הפוגש את חברו ההולך בגילוי ראש, ינהג בתבונה ויאמר לו: מה שלומך? איך אתה מרגיש? או שאר פניות המביעות ידידות והארת פנים, בלי שיגרום לכך שיענה לו ב"שלום", כדי שלא להכשילו באמירת שם ה' בגילוי ראש.

דף ג, ע"א – אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה
חיישינן שמא שד הוא

**אמירת שלום בבית המרחץ או לאדם
ההולך בגילוי ראש**

הגמרא אומרת, שאדם שפוגש אדם אחר בלילה, לא יתן לו שלום, משום שאנו חוששים שמא הוא שד.

רש"י מסביר (סנהדרין מד, א), שהטעם שאסור לומר "שלום" לשד, מפני "שאין מוציאים שם שמים על שד, ו'שלום' – שם שמים הוא".

דבר זה אף מצאנו בגמרא (שבת י, א), שאסור לתת שלום לחבירו בבית המרחץ, משום ש"שלום" הוא שמו של הקב"ה, וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח סי' פ"ד סעי' א). והוסיף ה"משנה ברורה" (שם ס"ק ו'), שהוא הדין גם במבואות המטונפים.

בספר "תולדות אדם" (ח"ב דף כ, א) מסופר, שלא רצה לקחת משמש ששמו שלום, שישמשו בבית המרחץ. וכתב ה"משנה ברורה", שאם רוצה לקרוא לחבירו

יש לציין, שאף שאמרו שאסור ללחוש על המכה, כל זה דווקא אם אינו פיקוח נפש, אך אם זהו פקוח נפש, מותר ("שולחן ערוך" שם סעי' ח').

מהטעם הנזכר, שכדי למנוע חולי אין איסור לקרוא פסוקים, אף מותר (עי' "טעמי המנהגים" ערך סגולה) לומר את דברי הגמרא (ברכות כ, א): "אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטה ביה עינה בישא, דכתיב, בן פורת יוסף בן פורת עלי עין – אל תקרי עלי עין אלא עולי עין" כסגולה נגד עין הרע. ואף על פי שמתרפא על ידי דברי תורה – מותר, כיון שמונע את החולי לפני שבא.

דף ג, ע"א – אמר רב יוסף אלמלא תרגומא

לימוד "תורה שבכתב" על פה

בגמרתנו מוזכר, שרב יוסף שיבח את חשיבותו של התרגום, שיש מקומות שבלעדיו לא ניתן להבין את המקראות. הריטב"א (בסוגייתנו) מסביר מדוע היה רב יוסף בקי בתרגום, כמו שמצאנו כאן ובמקומות רבים בש"ס, שהיה מתרגם פסוקים. והתשובה היא, מפני שהיה רב יוסף עיוור, ולכן לא למד תורה שבכתב. שהרי אמרו חז"ל (גיטין ס, ב): "דברים שבכתב אין אתה רשאי לאומרם על פה". והרי לא יכול היה רב יוסף ללמוד מתוך הכתב מחמת עיוורונו, לכן למד תרגום שהוא תורה שבעל פה.

אך "תוספות" (בבא קמא ג, ב) אומר, שאין לומר שרב יוסף היה בקי בתרגום, מפני שלא יכול היה ללמוד את הפסוקים עצמם משום "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה". שהרי הטעם שמותר לכתוב בימינו את דברי הגמרא, שהם דברים שבעל פה, אף על פי ש"דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם", הוא משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך". ואם כן, ודאי שהוא הדין בעיוור, שמותר לו ללמוד תורה שבכתב בעל פה, משום שאין לך עת לעשות לה' גדול מזה.

מעניין לציין מעשה שהיה עם הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל מגדולי התורה בחו"ל, שהשתתף בשמחה, וטעה אחד הדרשנים בדרשתו והזכיר פסוק מקריאת שמע בצורה לא נכונה, תוך כדי שהוא משבש מספר מילים מהפסוק המקורי. לאחר הדרשה, בשעה שאמר לדרשן יישר כח, הרגיש רבי יעקב שחש הדרשן אי נעימות בגלל טעותו בציטוט הפסוק מקריאת שמע. אמר לו רבי

יעקב: ודאי לא אמרת את הפסוק כצורתו, מפני שחששת ל"דברים שבכתב אין אתה רשאי לאומרם בעל פה". כך חילץ את הדרשן מאי הנעימות שהיה נתון בה.

דף ד, ע"ב - מגילה בשבת לא קרינן

להכין את קריאת המגילה בשבת מתוך מגילת קלף

למדנו בגמרא, שאין קורים את המגילה בשבת. ה"פרי חדש" (סי' תרפ"ח) כותב, שכיון שאין קוראים מגילה בשבת, אסרו אף לטלטל אותה בשבת, משום שנחשבת למוקצה. אמנם מדברי ה"משנה ברורה" (סי' שי"ח ס"ק כ"ב) משמע, שמותר לטלטל מגילה בשבת, ולא אסרו חז"ל אלא לקרוא בה ולצאת ידי חובת קריאת המגילה. וכתב הגרי"ח זוננפלד זצ"ל ("פורים המשולש"), שכיון

פנינים

את המשניות הנוגעות לחג, בחג.

ופירש בקונטרס "דברי אש" (פ"ב אות ז'), שכיון שלמסכת מגילה יש מקור בפסוקים במגילת אסתר, וכמו שאמרו בתלמוד ירושלמי (פ"ב ה"ד): "וזכרם לא יסוף מזרעם, מכאן שקבעו לה חכמים מסכת", טעו התלמידים לפרש את המילה "לשנות" מלשון משניות, שהרי מסכת מגילה יש לה חשיבות מיוחדת שנרמזה ב"כתובים".

כתבו הקדמונים, שלימוד מסכת מגילה הוא סגולה ליראת שמים (עיי' לוח דבר בעתו). יש לציין, שלימוד מסכת מגילה מסוגל אף לישועות ולשמחה, וכפי שכתב ה"שם משמואל" (פר' נצבים) בשם רמ"מ מקוצק, שאמר: "האור של כל יום טוב נמצא בתוך המסכתא ששייכת ליו"ט", וע"י לימוד מסכת מגילה, האדם ממשיך על עצמו את אור ימי הפורים שהם ישועה ושמחה.

דף ד, ע"א - ולשנותה ביום סבור מינה

חשיבות לימוד מסכת מגילה

בלשון הקודש יש מילים שמשמעותן דומה, והן עלולות לגרום לאדם טעות. דוגמה לכך מופיעה בגמרתנו, שהרי המילה "לשנות" יכולה להשתמע במשמעות של חזרה, מלשון שני, ויכולה להשתמע כלימוד משניות. ולכן, כשאמר אחד מהחכמים לתלמידיו: "חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה ביום", חשבו התלמידים שכוונתו "לשנות" - מלשון משניות, שילמדו את המשניות הנוגעות למגילה ביום הפורים. עד שבא ר' ירמיה ופירש להם, שכוונת "לשנות" היא, לחזור על קריאת המגילה ביום.

אך יש לתמוה, מדוע הבינו ש"לשנות" הכוונה ללמוד את משניות מסכת מגילה ביום, ולא הבינו כפשוטו "לשנות" - לחזור. והרי לא מצאנו בשום חג שיש מצוה לקרוא

שה"פרי חדש" היה מרא דאתרא בירושלים, יש לחוש לשיטתו בפורים שחל להיות בשבת [פורים משולש], שלא לטלטל מגילה אף לצורך.

ויש להוכיח, שמותר ללמוד במגילה בשבת מפירוש רש"י (נדף ד, א ד"ה "שואלין ודורשין"), שאומר על דברי הגמרא: "פורים שחל להיות בשבת שואלים ודורשים בענייננו של יום", וז"ל: "שמעמידים מתורגמן [נתלמיד המסביר לרבים את דברי הרב] לפני החכם לדרוש אגרת הפורים ברבים". מכאן, שהיו דורשים בפורים שחל להיות בשבת מתוך "אגרת הפורים", דהיינו, מתוך המגילה.

וכתב ה"חתם סופר" (שו"ת "חתם סופר" או"ח סי' קצ"ה, ח"א סי' קנ"ה סעי' י'), שאפילו לפי השיטות שיש איסור מוקצה במגילה, לא אסרו את טלטולה אלא בשבת שחל בו פורים, כיון שאסרו חז"ל את קריאת המגילה, מחשש שילך לחכם לשאול את דיני קריאת המגילה, ויטלטלנה ברשות הרבים כמבואר בסוגייתנו. אך בשאר שבתות השנה אין חשש מוקצה במגילת קלף, ולכן מותר לבעל קורא להכין את קריאת המגילה בשבת לצורך פורים שחל להיות במוצאי שבת מתוך המגילה.

וכתבו הפוסקים, שאין בכך איסור "הכנה משבת לחול", כיון שמקיים מצוה בעצם הלימוד בשבת. אך אסור לקחת את המגילה לבית הכנסת בשבת לצורך מוצאי שבת, אף לא על ידי קטן, משום שנחשב כמכין משבת לחול.

דף ה, ע"א – פורים שחל להיות בשבת ערב שבת זמנם

מדוע אין עושים סעודת פורים בשבת?

הגמרא אומרת, שפורים שחל להיות בשבת, אין קוראים בו את המגילה בשבת, אלא מקדימים את קריאת המגילה לערב שבת. בימינו אין פורים חל להיות בשבת, אלא במוקפין, כגון בירושלים, ששם יכול לחול ט"ו באדר בשבת, ונקרא "פורים משולש". במקרה זה מקיימים את קריאת המגילה ומתנות לאביונים ביום שישי, את קריאת התורה של פורים קוראים בשבת, ואילו את סעודת הפורים ומשלוח מנות עושים ביום ראשון.

והטעם שאין עושים את סעודת פורים בשבת שבו חל ט"ו באדר שהוא פורים דמוקפין, כיון שדרשו בירושלמי: "ימי שמחה כתיב", דהיינו, שמצוה ליצור יום משתה ושמחה. ואם יקבעו את סעודת הפורים בשבת, אינו נחשב

שקבעו יום מיוחד למשתה ושמחה, שהרי בלאו הכי יש מצוה לשמוח בשבת ולאכול בה סעודה ("משנה ברורה" תרצ"ה).

בשו"ת "האלף לך שלמה" (או"ח סי' שפ"ה) כותב רעיון נוסף, מדוע אין עושים סעודת פורים בשבת. ואומר, שהרי בסעודת פורים צריך לשתות כמות יין גדולה עד שישתכר, ולא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ודין זה לא ניתן לקיים בשבת. זאת מפני שבשבת יש מצוה של "זכור את יום השבת לקדשו", ועל ידי השכרות ישכח את יום השבת.

דף ה, ע"א - רבי נטע נטיעה

יצירת תחפושת או צביעתה ביום הפורים

הגמרא דנה, האם מותר לעשות מלאכה בפורים. להלכה כתב הרמ"א (או"ח תרצ"ו סעי' א'), שבימינו נוהגים שלא לעשות מלאכה, אך על ידי גוי מותר ("משנה ברורה" שם ס"ק ב'). ומוסיף ה"משנה ברורה", שמסחר שונה משאר מלאכה, ומותר לעשותו, משום שהוא דבר המשמח את האדם. אך כתב ה"ערוך השולחן" שירא שמים, ימנע מלסחור בפורים, כגון פתיחת חנות, חוץ מחנות למכירת מזון וכדומה. וכן מותר לכתוב דברי תורה או מכתבי ברכה בפורים, ובלבד שלא ימשך אחריהם ויתבטל משמחת פורים.

בזמן הראשונים היו נוהגים להכין ציורים ולתפור קישוטים לצורך תחפושות וכדומה. שאלה מעניינת הופנתה לבעל "תרומת הדשן" (סי' קי"ב): האם מותר ביום הפורים לתפור או לצייר ציורים לצורך שמחת פורים, אף שהדבר כרוך בכמה וכמה מלאכות? שאלה זו שכיחה לגבי הכנת תחפושות לילדים, שהגימור שלהן ביום הפורים. כמו כן האם מותר להכין קישוטים לבית על ידי גזירה כדי להשרות בו אוירה פורימית? בעל "תרומת הדשן" מכריע, שמותר לעשות מלאכות תפירה, ציור וכדומה לצורך שמחת פורים, וכלשונו: "מלאכה שעושין לשמח תחבולות".

מדברי ה"תרומת הדשן" משמע: שכבר בזמנם נהגו לעשות תחפושות ותחבולות לצורך שמחת פורים. ואכן כתבו הפוסקים, שהמנהג להתחפש מקורו קדום, ומובא בספרים הקדושים טעמים שונים לכך.

דף ו, ע"א – אלו תארטיאות וקרקטיאות, שעתידין שרי יהודה ללמד בהם תורה

הפיכת כנסיות לבתי כנסת

הגמרא אומרת, שעתידין שרי יהודה ללמד תורה בתארטיאות ובקרקטיאות שברומי. תוספות (ד"ה "תארטיאות וקרקטיאות") מביא, "יש מפרשים", שתארטיאות וקרקטיאות הכוונה לבתי עבודה זרה של הגויים. ואומר תוספות, שקשה לומר כן, שהרי כיצד ילמדו תורה במקומות טינופת שכאלו?

בשו"ת "חתם סופר" (או"ח סי' מ"ב) הוכיח מדברי ה"תוספות", שאין להתפלל בבית שהיה משמש לעבודה זרה. אמנם להלכה סמכו על דברי המג"א (או"ח קני"ד ס"ק י"ז) בשם הרא"ם, שהקל לעשות בית כנסת במקום ששימש לעבודה זרה, כיון שאין עובדים את הבית עצמו, וכן כתב ה"משנה ברורה" (שם ס"ק מ"ה). בעל ה"אגרות משה" (או"ח א' סי' מ"ט) כותב על אודות מה שנהגו בארה"ב לעשות מבתי התיפלה שלהם – בתי כנסת. שאף שיש מקום להקל בזה, אין דעתו נוחה מכך לכתחילה.

דף ז, ע"א – משלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד

משלוח מנות

למדנו בגמרא, שאת מצוות משלוח מנות איש לרעהו מקיימים כששולחים שתי מנות לאיש אחד. וכתב ה"משנה ברורה" (תרצ"ה ס"ק י"ב), שדברים הנשלחים במשלוח מנות צריכים להיות מבושלים, כדי שיהיו ראויים לאכילה מיד. וב"מעשה רב" כתב בשם הגר"א, שיש להדר לשלוח דברים הראויים לאכילה בסעודת פורים.

השולח מיני מאכל, אפילו במקום שאין המקבל יכול לאוכלם, כגון שהוא חולה סוכרת, ונתנו לו דברים מתוקים, וכן השולח מאכלים חלביים לחברו שאכל בשרי, יצא ידי חובה. וזאת כיון שנהנה מכך שיכול לתת את המאכלים שקיבל לבני ביתו או לאורחים, ודי בכך כדי שיחשב לנותן כמשלוח מנות (עיי' "חכמת שלמה" על ה"שולחן ערוך", ועיי' ספר "נשמת אברהם").

שלח אדם מנות לחבירו, אך הלה אינו נמצא בבית, על כן מסר לבני ביתו - האם יצא ידי חובה? אם המקבל יספיק לבוא לביתו לפני צאת הפורים, או לפחות ידע על כך ביום הפורים, כגון בהודעה על ידי טלפון, יצא ידי חובה. אך במקרה שלא ידע זאת עד ליציאת הפורים, לא יצא השולח ידי חובה (ע"ש תרצ"ה סעי' ט"ז). וכן יש שכתבו (שו"ת משנ"ה), שאדם השולח משלוח מנות לשיכור שלא יתפכח עד צאת הפורים, לא יצא ידי חובה.

דף ז, ע"ב - חייב איניש לבסומיה

מצוות השתיה בפורים ופרטי דיניה

מאמר ידוע הוא דברי גמרתנו: "חייב איניש לבסומיה בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". כלומר, חייב אדם לשתות ולהשתכר בפורים עד שיאבד את צלילות דעתו. דין זה נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח סי' תרצ"ה סעי' ב').

טעמים שונים נאמרו על מצוה זו. ה"אבודרהם" כותב שהטעם הוא, מפני שכל ניסי המגילה, דהיינו, נפילת ושתי ונפילת המן ארעו במשתה. ה"חתם סופר" כתב, שהחיוב לשתות הוא כעין תשובת המשקל על שחטאו ושתו יין גויים בסעודת אחשורוש, ועתה מתקנים זאת על ידי שתייה של מצוה.

ובהגהות "יד אפרים" על ה"שולחן ערוך" (סי' תרצ"ה) כתב, שבשעה שאדם שותה, מתרחב ליבו, ואז פתוח לבבו להודות להשי"ת.

רש"י בסוגייתנו אומר, שמצוות השתייה היא ביין, וכן כתוב ברמב"ם (פ"ב מהל' מגילה ה"ו). אך מסתימת לשון ה"שולחן ערוך" משמע, שאין צריך דווקא יין. נידון זה האם צריך להשתכר דווקא ביין או לא, תלוי בפירושים שנוכחו בטעם החיוב לשתות בפורים. אם הטעם הוא משום זכר לניסים שקרו במשתה היין, וכן אם הטעם הוא משום תשובת המשקל על חטאם ששתו יין, ודאי שהמצוה היא בשתיית יין דווקא. אך אם הטעם הוא משום שהלב נפתח להודות לה', אין הבדל בין יין לשאר משקאות. להלכה כתב בספר "מועדים וזמנים" (ח"ב סי' ק"צ), שיקבע את עיקר המשתה על היין ויכול להוסיף שאר משקאות משכרים לפי הנאתו.

פוסקים רבים דנו בשאלה, מהו שיעור "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". הרב יעב"ץ כתב, שאביו, ה"חכם צבי", קיים דין זה כפשוטו ושתה עד שאיבד מצלילות דעתו. אך בהגהות "יד אפרים" (שם) על ה"שולחן ערוך" כתב, וזה לשונו: "נגלה לי בחזיון הלילה, שהכוונה עד דלא ידע, עד - ולא עד בכלל". דהיינו, שיגיע עד למצב שאם יוסיף לשתות, לא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. ומסיים ה"יד אפרים": "ואתבונן על החלום בבוקר וראיתי כי נכון הוא".

דף ז, ע"ב - סעודת פורים שאכלה בלילה

סעודת ליל פורים

הגמרא מספרת, שרב אשי ראה שתלמידי בית המדרש לא באו ללמוד בפורים, מחמת שהיו טרודים בסעודת פורים. שאל רב אשי, והלא היו יכולים לאכול את סעודת פורים בלילה? ענה לו רב כהנא, שלא יכלו לאכול בלילה, שהרי אמר רבא: "סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו". וזאת משום שכתוב בפסוק: "ימי משתה ושמחה", דהיינו, לעשות את המשתה ביום ולא בלילה.

וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח תרצ"ה סעי' א'). והוסיף הרמ"א, שמכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה. וכתבו האחרונים (הובא ב"משנה ברורה" שם ס"ק ג'), שראוי ללבוש בגדי שבת בליל פורים וידליק נרות בבית ויהא שולחנו ערוך ומיטתו מוצעת.

כתבו הפוסקים, שיש נוהגים שלא לאכול בשר בסעודת הלילה, כדי שלא יבואו לטעות ולומר שיוצאים ידי סעודת פורים בלילה ("מגן אברהם" בשם "כל בו" הובא בשעה"צ שם ס"ק י"ב). אך בליל פורים שחל במוצאי שבת, אם רגיל לאכול בשר בכל מוצאי שבת לכבוד סעודת מלוה מלכה, יאכל. וב"אורחות חיים" (ספינקא, שם סק"ד בשם "יפה ללב") כתב, שהיו שנהגו לאכול בסעודת ליל פורים, ואף ביום הפורים בשחרית, מאכלי חלב וגבינה, מפני שהתורה נמשלה להם, והרי בימי אחשורוש קבלו את התורה מרצון.

וכתב הרמ"א, שנוהגים לאכול זרעונים בפורים, זכר לזרעונים שהיה אוכל דניאל בבבל כדי להינזר ממאכלי הארמון הבלתי כשרים, ודניאל הוא חרבונה,

שעליו נאמר: "זכור לטוב". והוסיף ה"משנה ברורה", שאכילת הזרעונים היא בלילה. והטעם שמסמיכים את אכילת הזרעונים לתענית אסתר, משום שאף אסתר היתה אוכלת זרעונים כשהתה בארמון אחשורוש, מפני שנהרה ממאכלות אסורות.

דף ח, ע"ב - בכתב אשורית

קריאת עיתונים שאין בהם דברי תורה במקום הטינופת

למדנו בגמרא, שקדושת ספר תורה אינה אלא אם נכתב בכתב אשורי. ופירש רש"י: "כתב אשורית הוא כתב שלנו", הכתב העברי המרובע שלנו, הלא הוא הכתב שכותבים בו ספרי תורה, תפילין ומזוזות. ונקרא כתב אשורי, משום שהוא לשון משובח ומאושר [מלשון אושר] (רע"ב ידים פ"ד "משנה ברורה"), או משום שאי אפשר לכותבו מחובר, ולכן נחשב למאושר שבכתבים (רמב"ם שם).

לכתב אשורי יש קדושה מיוחדת, ולכן דרשו חז"ל (שבת קד) ודקדקו בצורת האותיות ללמוד ולהפיק מהן לקח. כגון: מה טעם פשוטה רגלו של הגי' לכיוון הדי? משום שהגי' מייצגת את גומל החסדים, והדי' את הדל העני. וכך דרכו של גומל החסדים, לרוץ אחר הדל.

ולכן כתב הרמב"ם (שו"ת "פאר הדור" סי' ז'), ש"מגונה מאד להשתמש בכתב אשורי לצורכי חול, ומימי קדם היו ישראל נזהרים בזאת, והיו כתביהם וחיבורי חכמותיהם בכתבים אחרים". ומוסיף הרמב"ם, שאף על שקלי הקודש נזהרו שלא לכתוב בכתב אשורי.

בימינו מקילים להדפיס דברי חולין בכתב אשורי [הכתב המרובע], כיון שמסתמכים על כך שלהדפסה אין קדושת כתיבה (עיי' שו"ת "שבט הלוי" ח"ב יו"ד סי' קמ"ג). וכתב הגר"מ פיינשטיין (שו"ת "אגרות משה" חלק יו"ד ב' סי' ע"ו), שמותר להכניס עיתונים שנכתבו באותיות מרובעות לבית הכסא, אך כשמודפס בכתב אשורי שהוא ממש צורת כתב של ספר תורה, יש להחמיר.

אך מכל מקום כתב ה"ערוך השולחן", וזה לשונו: "אשרי חלקו של המדפיס שיזהר בזה", דהיינו, שלא להדפיס בכתב אשורי דברי חול, וממשיך:

"ושכרו הרבה מאד בזה ובבא". ואמנם יש חסידויות שמקפידים לכתוב את ההזמנות בעברית בכתב עגול [בצורת כתב יד].

דף ט, ע"א – כתבו לי תורת משה רבכם

למכור ספרי תהלים לגויים

הגמרא מספרת, ששבעים זקנים תרגמו את התורה. וכתבו חז"ל במסכת סופרים (פ"א ה"ח), שכאשר תרגמו את התורה, חשך העולם שלשה ימים. ואמרו בגמרא (חגיגה יג): "המוסר תורה לגוי עובר בעשה", שנאמר: "מגיד דבריו ליעקב". דהיינו, ליעקב ולא לאומות העולם. ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין נט, א): נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה. ובשו"ת מהר"י אסאד (חלק או"ח סי' ד') דן האם איסור זה של לימוד תורה לגוי חל גם על תורה שבכתב או רק על תורה שבעל פה.

בשו"ת "רב פעלים" (יו"ד ח"ד סי' כ"ט) דן לגבי שאלה מעניינת שהופנתה אליו. הקונסול האנגלי בבגדד ביקש לקנות מיהודי ספר תהלים שהיה כתוב בכתב אשורי. הגאון רבי יוסף חיים דן בשאלה זו, ופסק, שכיון שאסור למסור לגוי דברי תורה, מלבד דיני שבע מצוות בני נח, ובתהלים לא מוזכר שבע מצוות בני נח, אין למכור לו ספר תהלים. טעם נוסף, שלא למסור לגוי את ספר התהלים, משום שלא ישמרנו בכבוד הראוי. ואף על פי שאין חשש שיכניסנו למקומות המטונפים, מכל מקום עלול להניחו מתחת לספרי ההבל שלו.

דף י, ע"ב – מעשי ידי טובעים בים

אין לשמוח במפלתו של אדם רשע

הגמרא אומרת, שמלאכי השרת רצו לומר שירה לפני הקב"ה בשעת קריעת ים סוף. אמר להם הקב"ה: "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?" דהיינו, שאין לשמוח אף במפלת הרשעים, שהרי גם הם מעשי ידיו של הבורא. והרי הגמרא (ברכות י, א) אומרת: "ראה דוד במפלתם של רשעים ואמר שירה", אם כן רואים אנו, שיש להודות על מפלתם של רשעים. וכתב ב"שערים מצוינים בהלכה", שדוקא למלאכי השרת אין ראוי לומר שירה על

מפלתם של רשעים, אך לדוד המלך שסבל רבות מן הרשעים, מותר להודות לקב"ה על מפלתם, שהרי על ידי כך ניצל מידיהם. וכן משה וישראל ששרו על הים, אמנם הודו על מפלתם של רשעים, אך כיון שניצלו מידיהם, מותר היה להם לעשות זאת. אולם אדם שלא סבל מהרשעים, אסור לו לשמוח במפלתם.

דף יא, ע"א - אברם הוא אברהם

הקורא "אברם" לחבירו הנקרא אברהם

הגמרא לומדת מהפסוק "אברם הוא אברהם" (דה"א א'), שאברהם היה צדיק כל ימיו, שנאמר: "הוא אברהם". דהיינו, שהוא בצדקתו מתחילתו ועד סופו. ואף על פי שהגמרא (ברכות יג, א) אומרת, שכל הקורא לאברהם בשם אברם, עובר בלאו, שנאמר: "לא יקרא עוד שמך אברם", אם כן כיצד קרא הנביא לאברהם בשם אברם? קושיה כעין זו שואלת הגמרא מהפסוק שאנו אומרים בכל יום: "אתה הוא ה' האלוקים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם" (נחמיה ט'). הכיצד הנביא קורא לאברהם בשם אברם? ותירצה הגמרא, שבמקרה זה מותר לקרוא לאברהם אבינו בשם אברם, מאחר שאנו מפרטים את המאורעות שהיו באותו זמן. ואם כן הוא הדין לענייננו, כיון שמספר את שבחו של אברהם בזמנו, שהיה צדיק מתחילתו, כשעוד היה נקרא אברם.

דין זה, שאסור לקרוא לאברהם אבינו ע"ה אברם, נפסק ב"מגן אברהם" (סי' קנ"ו). בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ד סי' ל') מביא את דברי ה"שדי חמד", שסובר שאסור לקרוא אף לחבירו שנקרא אברהם, בשם אברם. אך להלכה מכריע ה"מנחת יצחק" כדברי ה"אורות אליים", שאסור להזכיר את השם אברם רק לגבי אברהם אבינו ע"ה, אך כלפי כל אדם שנקרא אברהם, מותר. עניין נוסף השכיח בימינו הוא, שהמזכירים באנגלית את שמו של אברהם אבינו, נוהגים לומר "אברם אבינו", ולא אברהם [ללא]. וכתב ה"מנחת יצחק", שלכתחילה יש להיזהר בכך ולומר אברהם ולא אברם.

דף יב, ע"ב – יום השביעי שבת היה

אמירת "ואני תפילתי" ו"ברוך שמייה" במנחה של שבת

הגמרא אומרת, שאינו דומה יום השבת של ישראל לחגיהם של אומות העולם, שעם ישראל אוכלים ושותים, ולאחר מכן מתחילים בשירות ובתשבחות לקב"ה ואומרים דברי תורה, אך אומות העולם, אחרי שאוכלים ושותים, הרי הם מגיעים לליצנות ולטיפלות. הבדל זה שבין אומות העולם לעם ישראל מובא אף במדרש תהלים (הובא ב"טור" או"ח סי' רצ"ב סעי' א') על הפסוק: "ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר" (תהלים סט, יג), ולאחר מכן כתוב: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" (שם י"ד). ואומר המדרש: "אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, אין אומה זו [ישראל] כשאר אומות העולם. אומות העולם, כששותים ומשתכרים, הולכים ופוחזים, אנו לא כן, אלא אף על פי ששתינו, אנו מתפללים".

מדרש זה הוא הטעם למנהגנו לומר בתפילת מנחה של שבת, את הפסוק: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון". אנו פונים להקב"ה שיקבל תפילתנו בזכות זה, שאף שאכלנו ושתינו, אין אנו שיכורים, אלא אנו הולכים לבית הכנסת ומתפללים (רמ"א או"ח רצ"ב סעי' א' וב"משנה ברורה" ס"ק ב'). ואין אומרים את הפסוק "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", אלא בשבת, ולא ביום טוב. ואף על פי שגם ביום טוב אוכלים ושותים, מכל מקום, כיון שאין קוראים בתורה במנחה, אין אומרים את הפסוק, משום ש"עת רצון" הוא הזמן של קריאת התורה. וזאת מפני ששעת נתינת התורה היתה שעת רצון, שבה כל אחד ואחד מישראל זכה לנבואה, וכל העולם נתבשם בריח טוב. ובכל עת שאנו קוראים בתורה, מתעוררת שוב כעין אותה עת רצון ("משנה ברורה" וב"מחצית השקל" שם). וכתב ה"שערי תשובה" (שם), שיש לומר את הפסוק: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", בעמידה, והביא מבנו של השל"ה, שכך כתוב בזהר, "ומחוייב לעמוד בו".

יש להוסיף שהביא עוד ה"שערי תשובה", שעיקר זמן אמירת "ברוך שמייה" הוא בהוצאת ספר התורה במנחה בשבת, שהוא עת רצון. אך האר"י ז"ל היה אומר אף בשחרית, ובימינו נוהגים לאומרו אף בהוצאת ספר תורה בחול.

דף יב, ע"ב - מפשיטתן וכו' ועושה בהם מלאכה

החלפת בגדים ונעליים לכבוד שבת

מבואר בסוגייתנו, שעונשה של ושתיה והריגתה אירעו בשבת. לא בכדי נענשה ושתיה דווקא ביום השבת. עונש זה הגיע לה כמידה כנגד מידה, משום שהיתה מפשיטה את בנות ישראל מבגדיהן.

וביאר הרא"ש (תוס' רא"ש), שאין הכוונה כפשוטו, אלא שכשהגיע ערב שבת, לא הניחה להם להחליף את בגדיהן וללבוש את בגדי השבת. לכן נגזר עליה לבוא אל המלך ללא מלבושים. וכיון שפגעה בהן בצורה כה קשה, ששללה מהן את מצוות בגדי שבת, נענשה על רשעותה המופלגת באופן מיוחד.

מצוה זו של לבישת בגדי שבת נפסקת להלכה ("שולחן ערוך" או"ח רס"ב סעי' ב'): "ישתדל שיהיו לו בגדי שבת", ומוסיף שם ה"משנה ברורה", שדין זה נלמד מהפסוק של "וכבדתו". ודרשו חז"ל: "שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול". עוד כתב ה"משנה ברורה", שטוב שיחליף את כל בגדיו, ואף תהיה לו טלית מיוחדת לשבת. ואפילו נמצא בדרך לבדו, או בביתו, ואף אחד אינו רואהו, גם אז יחליף בגדיו לבגדי שבת, מפני שלבישת בגדי שבת אינה לכבוד הרואים, אלא לכבוד השבת.

דנו הפוסקים האם צריך להחליף נעליים לשבת. בשו"ת "רב פעלים" (ח"ד סי' י"ג) הוכיח מדברי הירושלמי (שבת פרק ו' ה"ב): "לאו אורחא דבר נש למיהוי ליה תרי סנדלי, חד לחולא וחד לשבתא" נאין דרכו של אדם שיהיו לו שני זוגות נעליים, אחד לשבת ואחד לחול. ואם כן מוכח, שאין צורך בנעליים מיוחדות לשבת, אך יצחצחן יפה לכבוד שבת. אבל ב"כף החיים" כתב, שיש להחליף לכבוד שבת אף את הנעליים. גם ב"מעשה רבי" (ס"ק קמ"ה) מובא, שמנהג הגר"א היה להחליף לקראת שבת את כל בגדיו מכף רגל ועד ראש, ומשמע, שאף את מנעליו.

דף יג, ע"א - כל המגדל יתום ויתומה

צירופו של ה"גולם מפראג" למניין

הגמרא אומרת, שכל המגדל יתום בביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. מסוגייתנו רוצה ה"חכם צבי" להביא ראיה לנידון מעניין. ה"חכם צבי" (שו"ת

ח"צ ס"י צ"ג) דן בעניין אדם שנוצר על פי ספר יצירה, כפי שמוזכר בגמרא (סנהדרין סה, ב): "רבא ברא גברא". ומביא ה"חכם צבי", שהעידו על זקנו מוהר"ר אליהו אב"ד בחעלם, שאף הוא ברא גולם.

וספקו הוא, האם אפשר לצרף גולם למניין. מצד אחד הלא נאמר: "ונתקדשתי בתוך בני ישראל", ולכן לא יוכל להצטרף, שהרי אינו מבני ישראל, משום שלא נולד לאב ואם יהודיים. ומצד שני הרי למדנו בסוגייתנו, ש"המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו". מכאן, שמעשי ידיהם של צדיקים נחשבים לתולדותיהם. ואם כן, אף הגולם נחשב לתולדותיו של יוצרו, כאילו הוא בנו, וממילא יכול להצטרף למניין. ה"חכם צבי" מכריע, שאינו מצטרף למניין, ומוכיח זאת מהמשך דברי הגמרא בסנהדרין, המספרת שרבי זירא אמר לאותו אדם שנברא על ידי רבא: "הדר לעפריך", דהיינו, שישוב לעפרו וימות. אילו ניתן היה לצרפו למניין, הלא לא היה רבי זירא מעבירו מן העולם, כיון שניתן להפיק ממנו תועלת בצירופו למניין.

בנו של ה"חכם צבי" מוסיף, שאביו כתב בכת"י, שראה בספר "הפרדס" שחיבר "מהר"ם קורדוברו" (הרמ"ק שער היכלות פ"י), שכתב [וזה לשונו: "הנה הבריאה שהיא בצורת האדם, ולא שיהיה בה נשמה ולא נפש ולא רוח ומסתייע סברתי, שכיון שאין בו אפילו נפש, אין לו עסק ועניין עם דברים הטעונים עשרה"], שהנברא בספר יצירה אינו נחשב לאדם, כיון שאדם הוא מי שיש לו רוח ונשמה באפו. ואילו לנברא על פי ספר יצירה אין נפש, רוח ונשמה.

דף יג, ע"א – מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו

אמירת קדיש על ידי בן מאומין

מסופר בגמרא, שבתיה בת פרעה הצילה את משה רבנו וגידלה אותו, ולכן נחשבת כאילו היתה אמו. וכן כל אדם שמגדל ילד או ילדה בביתו, הריהם נחשבים כבניו. וכתב הרמ"א (ח"מ ס"י מ"ב), שנחשב כבנו עד כדי כך, שאם כתב בשטר לגבי ילד זה את המילה "בני", אין השטר נחשב למזויף.

ובאחרונים דנו, האם יכולים לקרוא לילד זה לתורה בשם אביו המגדלו. שאלה זו אקטואלית, מאחר שיש אנשים המאמצים ילדים, ואינם מעוניינים

שהדבר יהיה ידוע, מכיון שאינם רוצים שהילד ירגיש חריג בין חבריו. ו"החתם סופר" מצדד, שיכולים להעלותו לתורה בשם אביו המאמץ (עי' "שערים המצוינים בהלכה" ח"א סי' כ"ג סק"ט).

בשו"ת "חתם סופר" נשאל, במקרה שיש כמה אבלים בעלי חיוב קדיש, האם הם יכולים לעכב ילד מאומץ מלומר קדיש בבית הכנסת על אביו המאמץ. ומכריע להלכה, שיכולים לעכב אותו מאמירת קדיש, ואינו יכול לתפוס להם מהקדישים. אך יכול אותו ילד מאומץ להוסיף פרק תהילים אחר התפילה, ואז יאמר קדיש, ואין שאר האבלים המתפללים בבית הכנסת יכולים למונעו מכך.

ולעניין אמירת קדיש יתום על אביו המאמץ, כשאביו מולידו בחיים, אין לומר קדיש יתום באופן שיש חשש שאביו יקפיד על כך. אך אם אביו אינו מקפיד, יכול לומר על אביו המאמץ קדיש יתום (עיין ברמ"א או"ח סי' קל"ב).

דף יג, ע"ב - סימנים שמסרה רחל ללאה

הזותרנות מישתלמת

יעקב אבינו שחשש מרמאותו של לבן שעלול לתת לו את לאה לאשה, תיאם עם רחל סימנים מוסכמים ביניהם. אך בשעה שעמדה לאה להתחתן עם יעקב, ריחמה עליה רחל ומסרה את הסימנים לאחותה כדי שלא תתבייש. הגמרא בסוגייתנו אומרת, שבזכות שמסרה רחל את הסימנים ללאה, זכתה ויצא ממנה שאול המלך.

הרמ"ע מפרש באופן נפלא, על פי מאורע זה של מסירת הסימנים, את הפסוק שאמר דוד בהספדו על יהונתן: "נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים" (שמואל ב' א, כו). כוונת דוד המלך היתה, שיהונתן, שהיה בנו של שאול, ויותר על המלוכה למען דוד. ודרך העולם, שגם כאשר אדם מוכן לתת למען חבירו דברים רבים, את עצמו איננו מוכן לתת. כלומר, אם הוא מלך, יתן לחבירו להיות שר בממשלתו או ימנהו למשנה למלך, אבל לא יתן את מלכותו, דהיינו, שיהיה חברו מלך במקומו. ואילו יהונתן ויתר על המלוכה בשביל דוד.

ועל זה אמר דוד: "נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים". דהיינו, מניין יש לך, יהונתן, כוח זה של ויתור על כל אשר לך למען הזולת - "מאהבת נשים".

שמידה זו הגיעה אליך מאהבת סבתך רחל. שהרי היה יהונתן משבט בנימין בן רחל, זו אשר ויתרה ללאה על יעקב ומסרה לה את הסימנים, אף על פי שהדבר בא על חשבונה. שהרי בשעה שנתנה את הסימנים, הרי ויתרה על הזכות להינשא ליעקב ולהעמיד שבטי י-ה.

יש להוסיף, שבסופו של דבר, זכתה רחל, שהיתה עקרה, להוליד את השבטים בגלל וותרנותה ורחמיה על לאה. וכמו שמפרש רש"י על הפסוק: "ויזכור אלוקים את רחל" (בראשית ל, כב) - "זכר לה שמסרה את הסימנים לאחותה". אילו לא היתה מוסרת את הסימנים ללאה, והיה יעקב נושא את רחל בלבד, כשהיה רואה לאחר שנים שאינה מסוגלת ללדת, היה נושא את לאה כדי להוליד את י"ב שבטי י-ה, והיתה רחל נותרת עקרה. כלומר, בזכות שמסרה לאה את הסימנים לאחותה, זכתה להוליד את יוסף ואת בנימין. אנו למדים מכך, שאדרבה, המצוה שבגינה חשבה שהיא תפסיד את עתידה, היא היא היתה הגורם לזכייתה.

דף טו, ע"א - האומר דבר בשם אומרו

האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם

כששמעה אסתר ממרדכי שבגתן ותרש רוצים להרוג את אחשוורוש, אמרה זאת למלך בשם מרדכי, ועל ידי כך בסופו של דבר התגלגלה הישועה והגאולה

פנינים

ונסי ההצלה שקורים ליהודים בכל מקומות מושבותיהם, והישועות הפרטיות שבאות לכל יחיד מכלל ישראל, הם בזכות ה"אומר דבר בשם אומרו".

ה"אמרי אמת" (מכתבי תורה) מפרש במה מיוחדת מעלתו של האומר דבר בשם אומרו, שמביא גאולה לעולם. שהלא לפי דעה אחת בגמרא, ידע זאת מרדכי ברוח הקודש, ואם כן קשה, מדוע הייתה אסתר צריכה לומר דבר זה בשם מרדכי, והלא אף היא הייתה נביאה (מגילה יד, ב). והרי בשעה

דף טו, ע"א - האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם

האומר דבר בשם אומרו

רבנו ה"חזוה מלובלין" זי"ע מסביר פירוש מימרא זו. הכיצד אמרה הגמרא, שהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם? והלא אנו רואים שרבים אומרים דבר בשם אומרו, והגאולה עדיין לא באה? ומתרץ, הן אמת שעוד לא באה הישועה הכללית בביאת משיח צדקנו, אך הישועות

לישראל. הגמרא לומדת מכך, ש"כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם".

יש להעיר, שהגמרא (נזיר נו, ב) אומרת שאין חייבים לציין את כל אלו שמסרו את השמועה, אלא רק את הראשון שאמר את הסברא או את הדרשה ואת האחרון שמסרה. וכתב ב"פירות תאנה" (שקלים ז, ב) על פי דברי ה"פנים מאירות" (בהקדמה) את הטעם מדוע מזכירים דווקא אותם. ומסביר מדוע הקפיד רבי יוחנן שיאמרו את דבריו בשמו, והלא כלפי שמיא גלוי שהוא אמר זאת, ובודאי לא יקופח שכרו. ותירץ, שחשש רבי יוחנן, שאם לא יאמר הדבר בשמו, לא יתקבלו הדברים אצל השומעים. ולפי זה מוסבר הטעם לכך, שיש להזכיר את הראשון ואת האחרון - הראשון מפני שהוא בעל השמועה, והאחרון כדי שידעו שהשמועה מוסמכת.

ה"נודע ביהודה" מביא את דברי ה"מדרש תנחומא" (פרשת במדבר), שמי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עובר על לאו של "אל תגזול דל" (משלי כב, כב). ומוסיף ה"נודע ביהודה", שיש בפסוק זה "רמז מתוק", שהרי בהמשך הפסוק כתוב: "ואל תדכא עני בשער". והכוונה, שהרי האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ואז משיח, שיושב כעני בפתחי רומי וחובש פצעיו ומצטער בצערם של ישראל (סנהדרין צח, א), יבוא ויגאלנו. וזה שאינו אומר בשם אומרו, הרי הוא "מדכא עני בשער".

פנינים

של "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם", הוא על פי דברי הגמרא (יבמות צא, א), ש"כל חכם שמזכירים דברי תורה משמו, שפתותיו מדובבות בקבר".

ועל ידי זה שמזכיר דבר שאמר הצדיק, מתעורר אותו צדיק להתפלל על הדור, ועל ידי כך שפונה הצדיק לקב"ה בתפילה על ישראל, זוכים ונושעים. אם כן יוצא, שהאומר דבר בשם אומרו, מסובב בעקיפין את הגאולה לעולם.

שיורדת נבואה לעולם, כל הנביאים יודעים אותה, וממילא גם אסתר ידעה זאת ברוח הקודש, ומדוע אמרה למלך בשם מרדכי? אלא שלא רצתה אסתר לייחס לעצמה את הדברים, ואדרבה, במקום לקשור לעצמה כתרים, כבדה את מרדכי. והאומר דבר בשם אומרו בדרגא כזאת, שאף שיכול לתלות את הכבוד בעצמו תולה באחרים, הוא הוא המביא גאולה לעולם.

פירוש נפלא נוסף שנאמר על עניין זה

דף טו, ע"ב – רבה אמר לפני שבר גאון

מנהג שבירת הכוס בחופה ובאירוסין

רבה אומר בגמרתנו, שהסיבה שזימנה אסתר את המן למשתה, היא משום "לפני שבר גאון". וכתב את פירושו ב"מדרש שמואל" (מגילה ז, ג עמוד רל"ט) בשם רבי זכריה: "לפי שכשיעלה אדם לסוף המעלה לרומו של גלגל, בהכרח הוא יורד, כי הגלגל בהכרח לא ינוח". דהיינו, שמהלך חיי האדם הוא כגלגל, וכאשר מגיע לפסגת ההצלחה, חייב מכאן ואילך לרדת. וממשיך רבי זכריה: "מטעם זה נוהגים לשבור כלי זכוכית בשעת השמחה (ברכות לא, ב) כדי לערבב השמחה, שלא יגיע לתכלית השמחה". כלומר, שוברים כלי כדי להמעיט את השמחה, זאת כדי שלא יגיעו לפסגת השמחה שממנה אין אלא ירידה.

דין זה של שבירת כלי נהוג בשמחת אירוסין ובשעת החופה, אך יש ביניהם הבדל. שבאירוסין שוברים כלי פגום או סדוק, ואילו בחופה שוברים כלי שלם. וההבדל ביניהם הוא, שבחופה שוברים את הכלי משום זכר לחורבן, וכיון שיש בו מצוה של זכר לחורבן, אין איסור של "בל תשחית", שהרי זהו צורך מצוה. אך ב"תנאים" שוברים את הכלי כדי למעט את השמחה, כנזכר, ולכן לא הותר לצורך מיעוט השמחה לקלקל כלי ולעבור על איסור "בל תשחית" ("פרי מגדים" תק"ס אות ד' עיי"ש).

דף טז, ע"ב – בנשימה אחת

אמירת עשרת בני המן

ב"חיי אדם" כתב, שמנהג הצבור לומר את עשרת בני המן אין לו מקור. וכן כתב ה"משנה ברורה" (תר"צ ס"ק ז'). אך ב"ערוך השולחן" כתב, שהצבור נהגו לאומרו, הואיל והוא עיקר הישועה.

ה"צפנת פענח" מסביר טעם נחמד מדוע נוהגים לומר כל הקהל את עשרת בני המן. הרי למדנו בגמרא, שאת עשרת בני המן צריך לומר בנשימה אחת, ולכן דווקא בקריאת המגילה יכול הש"ץ להוציא ידי חובה את הקהל מדין "שומע כעונה". אך בדין של "נשימה אחת", שבא לפרסם את הנס, שכל בני המן הוציאו נשמתם בבת אחת, אינו יכול להוציאם ידי חובה, שהרי כלפי

זה אין נחשב "שומע כעונה". תירוץ זה דומה לדברי ה"בית הלוי" לעניין ברכת כהנים, שאין כהן מוציא את חבירו ידי חובת ברכת כהנים משום "שומע כעונה". ומסביר ה"בית הלוי" (עה"ת סוף בראשית), שהטעם הוא, משום שבברכת כהנים יש דין שצריך לאומרו בקול רם ("שולחן ערוך" או"ח סי' קכ"ח סעי' י"ד), וכלפי הדין של "בקול רם" לא מועילה הסברא של "שומע כעונה", ולכן אינו יכול להוציא את חבירו ידי חובה בברכת כהנים.

אך בפשטות יש לפרש (וכן כתב ב"הלכות חג בחג", פורים) את מקור המנהג, שכיון שאת הפסוקים האלו אומר הש"ץ בנשימה אחת, ויש חשש שחלק מהקהל לא ישמעו את הקריאה מחמת מהירותו, לכן הנהיגו שיאמר הקהל את עשרת בני המן, כדי שאף במקרה שלא ישמעו, לא יפסידו את הקריאה.

דף יח, ע"א – אתיא זכירה זכירה

האם זכרוננו של אדם מתחדד בשנה מעוברת?

הגמרא בסוגייתנו אומרת, שפרשת זכור דינה להקרא מתוך ספר התורה. ונחלקו הראשונים, האם חיוב זה של קריאה מתוך ספר התורה הוא מדאורייתא או מדרבנן. להלכה כתב ה"שולחן ערוך" (סי' תרפ"ה סעי' ז'): "יש אומרים שקריאת זכור מדאורייתא", וחז"ל קבעו את חיוב הקריאה והעמידוהו על פעם בשנה, שזהו הזמן שבו שולטת על האדם השכחה.

ה"מהר"ם שיק" (תרי"ג מצוות מצוה תר"ה על פי חת"ס) כתב, שכיון שזמן שכחה הוא י"ב חודש, ובשנה מעוברת הלא יש י"ג חודש מאז קראו את פרשת "זכור" בפעם הקודמת, ואם בינתיים לא ישמע שוב קריאת זכור, נמצא שעובר על האיסור של "לא תשכח", שהוא להרבה דעות דאורייתא. על כן יש להקפיד בשנה שלפני השנה המעוברת, לכוון לצאת ידי חובת מצוות מחיית עמלק בקריאת התורה בשבת פרשת "כי תצא", בשעה שקוראים את פרשת "זכור את אשר עשה לך עמלק". נואפ"י למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, כאן צריך לכוון, שהרי מכוון לצאת באותה קריאה ידי חובת מצוה אחרת של קריאת התורה בשבת, ואותה כוונה מעכבת מצוה אחרת שלא תחול. ולכן צריך כוונה מפורשת כדי לצאת ידי חובת פרשת זכור ("פעולת שכיר" על מעשה רב להגרי"א סי' קל"ג).

אך בשו"ת "דברי יואל" (או"ח סי' ל"ג, וב"מועדים וזמנים" ח"ב סי' קס"ז) כתב, שאין לחשוש לכך שמא ישכח, ולא צריך לכוון לצאת ידי חובת "זכור" בפרשת "כי תצא" לפני שנה מעוברת, משום שחוקי הטבע כפופים לתורה, ובשנה מעוברת תקופת השכחה היא י"ג חודש, מפני שאדם אינו שוכח דבר כל זמן שלא הושלמה שנה שבה עברו כל הזמנים והחגים. אם כן, גם בשנה מעוברת לא ישכח, אף על פי שיעברו י"ג חדשים.

דף יח, ע"ב - אין הלכה כרבי מונא

קריאת המגילה במלחמת המפרץ

למדנו בגמרא שרבי מונא אומר, שאם הפסיק באמצע קריאת המגילה, וההפסקה נמשכה למשך זמן שיכולים להספיק לקרוא בו את המגילה מתחילתה ועד סופה, הרי זה נחשב להפסק, וצריך לחזור ולקרוא את המגילה. ועל כך אומרת הגמרא, שאין הלכה כרבי מונא. וגם אם שהה שיעור זמן שיכולים לקרוא בו את המגילה מתחילתה ועד סופה, אינו נחשב כהפסק, וימשיך לקרוא במקום שבו פסק ויצא ידי חובתו. וכן נפסק ב"שולחן ערוך" (תר"צ סעי' ה'). והרמ"א (שם) מוסיף, שאף אם דיבר באותה הפסקה, יצא ידי חובה, אך גוערים בו. וכתב ה"משנה ברורה", שאסור לשוחח אפילו בדברי תורה (תרצ"ב ס"ק ט').

ולפי זה פסק הגר"י זילברשטיין שליט"א לעניין מלחמת המפרץ (י"נס להתנוסס" סימן מ"ב), שאם תהיה אזעקה בשעת קריאת המגילה, ויכנסו למקלט אטום, לא יאמרו בשעת ההמתנה תהלים, שהרי אין מפסיקים אף לדברי תורה בשעת קריאת המגילה, ואפילו בין הפרקים. ואף על פי שבין הפרקים מותר לשאול לשלום מפני הכבוד ("משנה ברורה" שם), כאן אין היתר, שהרי מטרת אמירת התהלים היא להתרצות לפני המקום. ואדרבה, במצב זה, על ידי ששומר את מצוות התורה ולא מדבר באמצע קריאת המגילה, זה עצמו מגן עליו. ולאחר שתינתן אות הארגעה, יחזרו לקרוא מהמקום שבו פסקו, אפילו עבר זמן שאפשר היה לסיים בו את קריאת המגילה מתחילתה ועד סופה. אך אם שהה במקום שאינו נקי, שאסור לקרוא בו מגילה, וגם עבר שיעור זמן שאפשר לסיים בו את המגילה מתחילתה ועד סוף, חוזר וקורא את

המגילה מתחילתה, אך לא יחזור על הברכות (ע"י "משנה ברורה" סי' תר"צ סעי' י"ז י"ח י"ט).

עוד כתב שם, שכל האמור לעיל הוא דווקא אם לא הסיח דעתו מקריאת המגילה. אך אם הסיח דעתו, חייב לברך שנית את ברכת "על מקרא מגילה" (אך לא את שאר הברכות) וממשיך וקורא מהמקום שעמד בו, אף על פי שזו רק חצי מצוה, שהרי כבר חצי מהמגילה קרא קודם (בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, ועיין "נודע ביהודה" קמא או"ח מ"א ו"ביאור הלכה" תר"צ י"ד ד"ה "אין").

עוד כתב, שאשה שבנה הקטן החל להפריע באמצע הקריאה, ונאלצה לצאת מבית הכנסת, כדי ששאר המתפללים יוכלו לשמוע את המגילה, ובעלה משלים לה את הקריאה לאחר מכן, שייכים בה כל הדינים הנזכרים.

דף יח, ע"ב – היה כותבה דורשה ומגיהה

כתב את כפירת העומר במקום לספור בפיו

בשו"ת "שב יעקב" (סי' ל"ט) דן לגבי אדם שכתב בשטר: "אני מקבל עלי דבר זה בחומר שבועה", שיש להסתפק האם חלה עליו שבועה, כיון שכתובה כדיבור, או שאינה נחשבת כדיבור. והוכיח מסוגיותנו, שכתובה אינה נחשבת כדיבור, שהרי אמרה הגמרא, ש"אם היה כותבה, דורשה ומגיהה, וכיוון לבו לצאת, יצא ידי חובה". ומסבירה הגמרא, שמדובר באופן שמונחת מגילה לפניו, והוא קורא בפיו מתוך המגילה ומעתיק למגילה חדשה. אם היה הדין, שכתובה כדיבור, הלא די היה שיקרא בעיניו במגילה ויעתיקה לחדשה, ואפילו אינו מוציא מפיו את פסוקי המגילה, שהרי כתיבה כדיבור. אלא מוכח מכאן, שאין כתיבה נחשבת כדיבור, ולכן אומרת הגמרא, שיצא ידי חובה רק אם קרא בשעת ההעתקה. אך הגר"ע איגר (שו"ת ח"א סי' ל') דוחה את ראייתו, מכיוון שאף אם כתיבה כדיבור, לא היה יוצא ידי חובה במקרה שכותבה אין עיניו משום שבמגילה צריך לקרוא מתוך הכתב, ובשעה שכותב הלא אין עיניו נתונות במגילה הישנה. ואם כן, אפילו נצדד שכתובה נחשבת כקריאה, הלא אין הוא קורא מתוך הכתב.

גם בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' ר"כ) דחה את הראיה מסוגייתנו, מאחר שניתן לומר, שאמנם תמיד שמיעה כדבור, אולם במגילה נכתב: "אמר עם הספר", ובמקום שמוזכרת אמירה, צריך דיבור ממש. אך המהרש"ם (שו"ת ח"ו סי' ס') מקשה על דברי ה"חתם סופר" קושיה מעניינת מדברי הרמב"ן, שמפרש את הפסוק: "ויאמר אל משה הנה חותנך יתרו בא אליך" (שמות יח, ו), ואומר, ששלח יתרו אגרת כתובה למשה, שהוא מתעתד לבוא אליו. הרי לנו, שאף במקום שנאמר "ויאמר", שייך להסביר שמדובר בכתובה.

יש לציין, שעניין זה הוא בעל משמעות בכמה וכמה מצוות ודינים שיש בהם חובת אמירה. למשל במצות "ספירת העומר", אשר תהיה תלויה בסוגיית "כתיבה כדיבור", במקרה שכתב: "היום יום אחד לעומר" במקום לאומרו וכדו'.

דף יט, ע"א – ותכתב אסתר

גרפיקאית שכתבה מגילה

ה"פרי מגדים" (מ"ז תרצ"א סק"ב) כתב, שאשה יכולה לכתוב מגילה, כיון שהיא חייבת בקריאתה. אך ב"ברכי יוסף" הסתפק בזה. בספר "קסת הסופר" (סי' כ"ח ב"לשכת סופר") מביא ראיה להכשיר מגילה כזאת מדברי גמרתנו, הלומדת מהמילים: "ותכתב אסתר", שצריך לכתוב את המגילה בדיו על קלף. הרי לנו, שהמילים "ותכתב אסתר" מתייחסות למגילה. אם כן מוכח, שאף אשה כשרה לכתובת המגילה.

אך הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל דוחה ראיה זו על פי הגמרא (עבודה זרה כז, א) ששואלת על האמורא, הסובר שאין אשה כשרה למול. והרי כתוב (שמות ד'): "ותקח צפורה צר ותכרות את ערלת בנה", מכאן למדים אנו, שצפורה מלה, וכיצד ניתן לומר שאשה פסולה למול? ותירצה שם הגמרא, שצפורה אמרה לאדם אחר למול, וכיון שנעשה על פי ציוויה, נכתב בפסוק: "ותקח צפורה". אם כן, הוא הדין לענייננו, אין להוכיח מ"ותכתב אסתר", שאשה כשרה לכתובת מגילה, מפני שניתן להסביר שהכוונה היא שציוותה אחרים לכתוב.

דף יט, ע"ב - חוץ מחרש, שוטה וקטן

ילד שנעשה בר-מצוה בפורים

מובא בסוגייתנו, שקטן פטור מקריאת המגילה. נידון מעניין מופיע באחרונים לגבי ילד שנעשה בר-מצוה בפורים שחל להיות בשבת נשטיק בירושלים, שנקרא "פורים משולש". בפורים משולש קוראים את המגילה בערב

פנינים

דף יט, ע"ב - חוץ מחרש, שוטה וקטן

מנהגי מחיית עמלק והכאה ב"המן"

למדנו במשנה, שחרש, שוטה וקטן פטורים מקריאת המגילה. וכן נפסק להלכה (שו"ע סי' תרפ"ט סעי' א'). אך מוסיף השו"ע, ש"מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לקריאת המגילה". וכתב ה"משנה ברורה": "אך אין להביא קטנים שמבלבלים את דעת השומעים".

ומוסיף שם ה"משנה ברורה" (שם סי' ק"ח), שבימינו לא די שהקטנים אינם שומעים את המגילה, אלא אף מבלבלים את הגדולים, ובכך אין האב מקיים מצוות חינוך כלל. אלא כל אב ישגיח על בניו הקטנים, וכשיזכיר הבעל קורא את שם המן, רשאים להכות.

יש להוסיף את דברי הרמ"א (תר"צ סעי' י"ז), שהיו נוהגים לצייר את צורת המן על עצים ואבנים, או לכתוב שם המן עליהם ולהכותם, כדי שימחה שמו. ומכך השתרבב המנהג, שמכים את המן כשקוראים את המגילה. ומסיים הרמ"א: "ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו". והובא במשנ"ב, שה"חכם צבי" היה נוהג להכות ולרקוע ברגלו בשעה שהיו מזכירים את שם המן.

ובשו"ע הרב (הוספות) כתב, שהיה מנהג להכות רק בפעמים שמוזכר בהם המן

בתוספת כינויי גנאי, כגון: "המן האגגי" או "המן הרע", ויש שכתבו ("משנת יעקב"), שהיו שנהגו להכות במקום שמזכירים את המן עם שם אביו.

עוד מעניין לציין, שעניין זה של הכאת המן רמוזה בפסוק: "והיה אם בן הכות הרשע" (דברים כה, ב), שהוא סופי תיבות המן.

בספר "רוח חיים" (למהר"ח פלאגי זצ"ל סי' תרצ"ו ס"ק ט') כתב, שבשעה שמזכירים את שם המן ומכים אותו, הקב"ה עושה שהמן ואשתו ובניו ירגישו זאת, ואז הם מתייסרים בראותם שלא עלתה מחשבתם ויש יהודים בעולם.

היו מגדולי ישראל (שדי חמד מערכת פורים), שרצו לבטל מנהג זה של הכאת המן, מפני שגורם לחלק מהקהל שלא לצאת ידי חובת מגילה, מאחר שההכאות מפריעות לשמיעת המגילה, אך לא הסכימו איתם גדולי הפוסקים.

מן הראוי לציין מנהג נוסף שקשור לעניין זה של מחיית עמלק. כתב ב"קב הישר" (פרק צ"ט), שהרבי ר' העשיל מקראקא זצ"ל, כשהיה רוצה לנסות את הקולמוס שלו, היה נוהג לכתוב את המן ובניו ולמחוק אותם.

שבת. וכפי שלמדנו בתחילת המסכת, אסרו חכמים לקרוא מגילה בשבת, שמא יעבירה ארבע אמות ברשות הרבים ויעבור על איסור תורה, ולכן מקדימים את קריאת המגילה לערב שבת. ובעניינינו, הלא בערב שבת הילד עדיין קטן, וכיצד יועיל לו ששומע את המגילה ביום שישי בקטנותו, שאז חייב רק מדין חינוך - להוציאו ידי חיובו בשבת, שאז כבר יהיה גדול וחייב מעיקר הדין.

יש הסוברים (שו"ת "ציץ הקודש" סי' נ"ה) לומר, שבמקרה כזה יקרא הקטן שהגדיל בשבת, כיון שגזרת חכמים שלא לקרוא בשבת "שמא יעבירנו", היא דווקא לכלל עם ישראל, אך כשכל עם ישראל מצווים לקרוא ביום שישי, לא גזרו חכמים על יחיד "שמא יעבירנו" [כמו שכתב הר"ן (ר"ה כט, ב), שזו הסיבה שלא גזרו במילה בשבת "שמא יעבירנו" על הסכין]. אך כל גדולי הפוסקים (עיי' ב"פתחי תשובה" סי' תרפ"ח) חולקים וסוברים, שבשום אופן אין לקרוא את המגילה בשבת, כיון שמחמת הגזירה של "שמא יעבירנו", הפקיעו חכמים את דין הקריאה משבת לגמרי. וכשקורא בערב שבת, נחשב לו כאילו קרא בזמנו, כי באותה שנה נחשב זמן קריאת המגילה בערב שבת. ולכן הקטן אינו מחוייב באותה שנה בקריאת המגילה, וקורא בערב שבת מדין חינוך.

דף כ, ע"ב - ולמוספין כשר כל היום

חוליה המצויה לבית כנסת בשעה שהקהל עומדים בתפילת מוסף

למדנו במשנה: "כל היום כשר לתפילת מוסף". וכתב ה"טורי אבן", שהלשון "כשר" משמע רק בדיעבד, אך לכתחילה לא יעשה כן, מפני שהמאחר את תפילת מוסף לאחר שבע שעות נקרא פושע ("שולחן ערוך" רפ"ו, ברכות כח, א). על דין זה, שכל היום כשר לתפילת מוסף, מוסיף הרמ"א (שם), שבדיעבד אם התפלל תפילת מוסף לפני שחרית, יצא ידי חובה.

שאלה מעניינת מופיעה בשו"ת "ציץ אליעזר" (חייג סי' ל"ח) לגבי חולה השוהה בבית חולים, שיש בו רק מניין אחד בשבת, ועד שהצליח להגיע לבית הכנסת, כבר עמדו הקהל בתפילת מוסף - האם יתפלל עם הקהל מוסף, או יתחיל את התפילה כסדרה משחרית. בשו"ת "באר יצחק" (סי' כ') כתב, שאדם שבא לבית הכנסת בשעה שהציבור מתפללים מוסף, יתפלל עמם מוסף, ולאחר מכן ישלים את תפילת שחרית. אך רוב הפוסקים ("מנחת יצחק" ח"ו סי' ל"ו,

"אגרות משה" או"ח ד' ס"י ס"ו, "ציץ אליעזר" (שם) הכריעו להלכה, שלא יעשה כן, אלא יתפלל שחרית, ולאחר מכן יתפלל מוסף, אף על פי שכך יתפלל את שתי התפילות ביחיד. אך הוסיף ה"מנחת יצחק" (שם) חידוש מעניין, שלפחות ישתדל להזדרז ולהתפלל את תפילת שמונה עשרה של שחרית, בשעה שהציבור מתפללים מוסף, מפני שזהו זמן שבו הציבור מתפללים, ולשיטת כמה פוסקים נחשב תפילה בציבור.

דף כא, ע"א – הקורא את המגילה עומד ויושב

ישיבה בשעת קריאת המגילה וברכותיה

למדנו במשנה, שהקורא את המגילה בין עומד ובין יושב יצא. כך גם נפסק להלכה ("שולחן ערוך" סי' תר"צ סעי' א'). ומוסיף ה"שולחן ערוך": "אך לא יקרא בציבור כשהוא יושב לכתחילה, מפני כבוד הצבור". וכתב ה"כף החיים" (שם סק"ה), שיכולים הקהל למחול על כבודם ולתת רשות לבעל קורא לשבת. דבר זה יתכן, כשמכבדים בקריאת המגילה את רב בית הכנסת או אדם נכבד ובא בימים שקשה לו לעמוד.

כתבו האחרונים (כה"ח סי' תרצ"ב סק"א בשם "בן איש חי" ו"במקור חיים" ל"חות יאיר" שם), שהמנהג מדורות הוא, שלצד הבעל קורא עומדים בשעת הקריאה שני אנשים – אחד לימינו ואחד לשמאלו.

מה דין הקורא בביתו כשהוא יושב – האם יישב אף בשעת הברכות? כתב ה"פני יהושע" (בסוגייתנו), שיכול לשבת אף בשעת הברכות. וטעמו, משום שלא נאמר דין עמידה בברכת המצוות, אלא במצוות שחיובן בעמידה. וכיון שאין חיובה של מצוות קריאת המגילה בעמידה, אין צריך לעמוד אף בברכותיה. אך להלכה פסק ה"משנה ברורה" (שם ס"ק א'), שאף אדם הקורא בישיבה, יאמר את הברכות בעמידה. ומוסיף ה"משנה ברורה" (שעה"צ אות א') בשם "מחצית השקל", שלכן אף הקהל היושבים בבית הכנסת בזמן קריאת המגילה, יעמדו בשעת הברכות, שהרי מחמת הדין של "שומע כעונה", נחשב כאילו הם עצמם מברכים, ולכן צריכים לעמוד. וב"מקראי קודש" (להגאון רבי צבי פסח פרנק סי' ל"ד) מלמד זכות על אותם מקומות שנוהגים שאין הקהל עומד בברכות, שמסתמכים על דברי ה"פני יהושע" הנזכרים.

דף כא, ע"ב - הרב את ריבנו

לצייר ציורים ולכתוב הברכות על גבי המגילה

הגמרא אומרת, שאחרי קריאת המגילה מברכים את ברכת "הרב את ריבנו", וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" תרצ"ב סעי' א). וכתב בספר "אשל אברהם" (בוטשאטש, סי' תרצ"ב ועיי' שו"ת "רב פעלים" ח"ד או"ח ל"ג), שראוי לכל הקהל לומר ברכה זו עם הש"ץ, ואכן יש מקומות שנהגו כך.

ברכה זו יברך הש"ץ רק לאחר שגלל את המגילה. ונאמרו בדין זה שני טעמים: א. מפני שיש חשש שיאמרו אנשים שברכת "הרב את ריבנו" כתובה במגילה, וכשגוללה רואים הכל שאין הדבר כך ("אשל אברהם" שם). ב. מפני שגנאי הוא למגילה, שמשאירים אותה פתוחה אחרי שסיימו לקרוא בה ("משנה ברורה" שם ס"ק י"ז).

יש להוסיף, לעניין הטעם שגוללים את המגילה, כדי שלא יבואו לטעות שהברכות כתובות במגילה, שאין המגילה נפסלת במקרה שכתב ברכת "הרב את ריבנו" בסופה (עיי' "שולחן ערוך" תרצ"א סעי' ט' וב"משנה ברורה" שם ס"ק כ"ה). עוד בעניין הוספה על הכתוב במגילה, כתב בשו"ת "זרע אמת" (ח"א סי' ק'), שבמקומו נהגו לצייר פיתוחים וציורים במגילה נכגון אלו שעושים כעין כתרים על מילת "המלך". והנוהגים כך יש להם על מי שיסמכו. אך ה"אליה רבה" (סי' תרצ"א סק"ז) כתב, שאין ראוי לעשות כן. אבל ציורים ממש להמחשת סיפור המגילה אין לעשות לכל הדעות, אך בדיעבד אין המגילה פסולה ("משנה"ס" סי' כ"ח ס"ק כ').

דף כג, ע"א - ביום טוב מאחרים לבוא

תפקידו של הבעל כ"בייביסטר" על פי ההלכה

הגמרא אומרת, שביום טוב היו ישראל נוהגים לבוא באיחור לבית הכנסת להתפלל, מפני שהיו טרודים בהכנת סעודת יום טוב, שהרי ביום טוב עושים צורכי אוכל נפש בחג עצמו. ובהגהות הריעב"ץ מעיר, שלכאורה, הבישולים וההכנות לסעודה אינם מתפקידי האנשים, אלא מתפקידי הנשים, ואם כן מדוע ההכנות לסעודה היו מעכבות את הגברים מלהגיע לבית הכנסת. ותירץ,

שהיה עליהם לשמור על הילדים, בשעה שאמותיהם טרודות בצורכי הסעודה. ועוד, שלפעמים הנשים צריכות לסיוע מבעליהן בהכנת הסעודה.

אלא שיש להתבונן בדברי הגמרא, שהיו האנשים מאחרים לבית הכנסת, כיון שעסקו בהכנת צורכי היום טוב. והלא הגמרא אומרת (ברכות יד, א), ש"אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל"? ומדברי גמרתנו מוכיח ה"פרי חדש", שיש סמך למה שנוהגים מקצת אנשים לקנות מצרכי שבת בבוקר יום שישי, קודם התפילה. ומה שאמרה הגמרא, שאסור לעשות חפציו קודם התפילה, הוא דווקא בחפציו ובצרכיו, אך לא בצורכי שמים. וכתב ה"מגן אברהם", שאם יש חשש שלא ימצא דברים לצורכי שבת אחר תפילתו, יקנה ביום שישי קודם התפילה.

דף כד, ע"א – קטן פוחח

לימוד התורה לילדים שאינם נזהרים מנגיעה במקומות המכוסים

למדנו בגמרא, שקטן שאינו לבוש כהוגן, אינו קורא בתורה. והטעם מבואר בגמרתנו, משום שאין זה כבוד הצבור. מעניין לציין חליפת מכתבים מיוחדת שמופיעה בספר "שלמת יוסף" (סי' כו). המחבר הפנה מכתב להגר"י ראזין זצ"ל [העילוי מרוגטשוב]. במכתבו הוא שואל, האם מותר ללמוד תורה עם ילדים קטנים שאינם נזהרים מלנגוע בנעליהם בשעת לימודם, או שנוגעים בראשיהם ואינם נזהרים בדיני נקיות. והרי אם יקפידו על כך, יצטרכו לשלוח אותם בכל עת לרחוץ את ידיהם ויתבטלו כל הזמן מלימודם. דרכו של הגאון מרוגטשוב היתה לענות בקצרה ולהוסיף בדבריו: "עיין במקום פלוני", ועל מקבל התשובה היה מוטל להעמיק ולהגיע לעומק דבריו. ואכן ענה הגאון מרוגטשוב לשאלה זו, שאין להקפיד בזה, והוסיף כדרכו: "עיין מגילה דף כד, ב גבי קטן פוחח".

מחבר הספר לא הבין את תשובתו, שהרי בגמרתנו אין מדובר בקטן שידיה מלוכלכות, אלא בקטן שבגדיו אינם שלמים, על כן חזר ושלח מכתב נוסף לעילוי מרוגטשוב. אך בספר "ציץ אליעזר" (ח"ז סי' ב') מסביר באופן נפלא את כוונתו של העילוי מרוגטשוב, שהוכחתו היתה מדברי הגמרא, שהסיבה שאין נותנים לקטן לקרוא בתורה היא משום "כבוד הציבור". משמע, שאין

בעיה בכך שאינו יכול להישמר מנקיות. ומכאן, שאין אנו חוששים לנקיות הקטנים בשעת לימודם.

אבל בסוף דבריו כותב ב"ציץ אליעזר", שראוי לחנך את הקטנים שהגיעו לחינוך, שיזהרו לשמור על נקיות. ומביא את דברי ה"כף החיים" (סי' ח' סעי' ל"א), שיזהרו מלמדי התינוקות להזהיר את הקטנים שלא יטמאו, שכן הבל פיהם של תשב"ר שאין בו חטא צריך טהרה יתירה, וגם כדי שתהיה להם הצלחה בלימודיהם. ומסיים: "ולמזהיר ולנוהר תבוא ברכת טוב".

דף כה, ע"א – הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים

תפילה על בן משפחה שיחזור למוטב

למדנו בגמרא: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". דהיינו, שאין יראת שמים תלויה אלא במאמציו של האדם. מסופר בגמרא (ברכות י, א), שהיו לרבי מאיר שכנים רעים שהסבו לו צער רב. אמרה לו אשתו: "התפלל עליהם שיחזרו למוטב". קיים רבי מאיר את עצתה, ואכן חזרו אותם שכנים בתשובה וחדלו ממעשיהם הרעים. המהרש"א (שם) מקשה, שהלא למדנו בסוגייתנו, ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", ואם כן הכיצד מועילה תפילה על אחר שיחזור בתשובה, והרי אין זה בידי שמים? נאמנם כשאדם מתפלל על עצמו שיחזור בתשובה, מועילה התפילה, שהרי עצם התפילה היא התחלת התשובה. ואמרו חז"ל "הבא ליטהר מסייעים לו".

היו שרצו לתרץ, שעצם הדבר שרבי מאיר התפלל שיחזרו בתשובה, מחשיב את חזרתם בתשובה למעשה אדם, ולא למעשה שמים, שהרי הם שבים בתשובה מחמת תפילת האדם. אך הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ("אגרות משה" חלק או"ח ד' סי' מ' סעי' י"ג) אומר, שתירוץ זה הוא "דוחק גדול", ולכן מתרץ, שרבי מאיר התפלל שיוריד מהם הקב"ה את עוצמת הניסיונות, ואז יהיו להם הרצון והכח להתמודד עם יצרם ולחזור בתשובה. הסבר מעניין נוסף אומר ב"אגרות משה", שהדרך להתפלל על חבירו שישוב בתשובה, היא להתפלל, שיזמן הקב"ה אותו אדם למקום שישמע בו דברי התעוררות, שיעוררוהו ללכת בדרך ישרה, וכך ישוב בתשובה שלמה.

דף כה, ע"ב – דתיהוי להו כפרה

נתינת צדקה לעילוי נשמה

הגמרא אומרת, שעל ידי שאנו קוראים את פרשת חטא העגל (פרשת כי תשא), אנו גורמים לכפרת עוונות לאותו דור שחטא, מאחר שהם מתבזים בהזכרת חטאם. הריעב"ץ מוכיח מדברי גמרתנו, שאף על פי שאין מביאים קרבן לכפר על חטאיו של אדם שמת, אך דין זה נאמר דווקא לגבי כפרה על ידי קרבן, אך עצם עניין הכפרה שייך גם לאחר מותו של האדם. והוסיף להוכיח זאת אף מדרשת חז"ל (ספרי דברים כא, ח) על הפסוק שאומרים ראשי הקהל בשעת הבאת עגלה ערופה: "כפר לעמך ישראל אשר פדית". כוונת המילים "לעמך ישראל" היא לכפר על חטאי האנשים שחיים בשעת הבאת העגלה הערופה, והמילים "אשר פדית" מתייחסות לדור המדבר. דהיינו, אנו מתפללים לה' שיכפר לאנשי דור המדבר על חטאיהם, ומכאן למדים אנו ששייך כפרה גם לאחר המוות. אף ה"בית יוסף" (סי' רפ"ד) מסתמך על דרשה זו, בהסבירו את הסמך למנהג (קידושין לא, ב), שנוהגים האבלים לומר בשנת פטירת אביהם "הריני כפרת משכבך" בכל עת שמזכירים את שמו, שהרי אפשר לכפר אף לאחר המוות.

ומטעם זה נוהגים לתת צדקה לעילוי נשמת הנפטר. זכות זו מועילה לנפטר, כיון שבזכותו התגלגלה מצוות הצדקה, שהרי התורם נותן זאת לזכרו.

הסבר נוסף כותב ה"בית יוסף" (או"ח תרכ"א, והובא ב"משנה ברורה"), שהקב"ה בוחן כליות ולב בודק את מעשיו של אותו האדם, שלעילוי נשמתו נותנים את הצדקה, וכאשר מוצא, שאילו היה בחיים היה נותן במקרה כזה צדקה, מחשיב לו הקב"ה כאילו הוא עצמו נתנה.

בבן הנותן הצדקה לעילוי נשמת אביו יש מעלה מיוחדת, שאף אם היה אביו רשע, ולא נתן צדקה בחייו, נחשב לזכותו, משום ש"ברא מזכה אבא", דהיינו, הבן מזכה את אביו. שהרי מעשי הבן הם כתוצאה מכך שהביאו לעולם, ולכן נזקפים המעשים הטובים של הבן לזכות האב.

דף כו, ע"א - מכרו תורה לא יקחו ספרים

מנהג עשיית עטרה של כסף בטלית

למדנו במשנה, שאסור למכור ספר תורה כדי לקנות בכספו ספרי נביאים וכתובים. והטעם מבואר ברש"י, משום ש"מעלין בקודש ואין מורידין". לכלל זה של "מעלין בקודש ואין מורידין" יש השלכות במספר דינים.

כתב המהרי"ל (הובא בבאה"ט סימן תר"ל ו'), שהמהר"ש היה מסמן את דפנות סוכתו כדי לזכור לשנה הבאה איזו דופן עמדה בצד מזרח ואיזו במערב, ונזהר שלא לשנות מסדר עמידתן. והטעם הוא, משום "מעלין בקודש ואין מורידין", מפני שחשיבות הצדדים אינה שווה. וכך מצאנו במשכן, שהיו מקפידים לא לשנות מסדר הקרשים, אלא כל קרש עמד במקומו - קרש הקבוע בצפון שהוא צד שבו עמד השולחן - עמד תמיד בצפון, והקבוע בדרום לצד המנורה - עמד תמיד בדרום.

מטעם זה נהגו לעשות עטרה בטליתות, כדי שיזכור תמיד אילו ציציות השתלשלו לפניו ואילו לאחוריו ("משנה ברורה" סי' ח' ס"ק ט'). וכתב ה"ערוך השולחן", שבמקומותיהם נהגו לתפור חתיכת בד במקום שמניחים את הטלית על הראש, כדי שלא תתקלקל הטלית מחמת הזיעה, וכמו כן סייעה חתיכת בד זו לכך, שלא יטעו להפוך את הצד שלפני המתעטף לאחוריו. עוד מוסיף ה"ערוך השולחן", שיש נוהגים לעשות עטרה של כסף במקום הראש, ואחרים נוהגים לעשות עטרה באמצע הטלית [וכן מנהג האדמו"רים] במקום שמונחת על הגוף, וטעמם, משום שעיקר מצוות הציצית היא בעטיפת הגוף. אך האר"י ז"ל לא היה מקפיד שהציציות יהיו תמיד אלו שלפניו - לפניו, ואלו שמאחוריו - מאחוריו (כוונות, ציצית דרוש ב'). והביא ה"בן איש חי" (שו"ת "רב פעלים" או"ח ב' סי' כ'), שב"שער קדושה" (דף קס"ט) כתב שיש להקפיד על כך.

דף כו, ע"א - כיון דאדעתא ידידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה

מדוע קוראים לבתי כנסת חסידיים "שטיבל"?

הגמרא אומרת, שבית כנסת שנקנה מכספי ציבור, אסור למוכרו. והטעם, משום שכל התורמים נחשבים לבעליו, ואין לאיש סמכות למוכרו. ואומר רב

אשי, שכיון שאת בית הכנסת ב"מתא מחסיא" [שם מקום] תרמו אנשים על דעתו, דהיינו, שיבנהו כרצונו, יכול הוא למוכרו, כי הסכימו התורמים שיעשה בו כהבנתו.

ה"דברי חיים" (ח"ב חו"מ סי' ל"ב) מסביר על פי דברי גמרתנו את מנהג החסידים לעשות התוועדויות של התעוררות וסעודות בבית הכנסת, אעפ"י שבבית כנסת אין לעשות דברים אלו. שהלא למדנו בגמרא, שהתורמים לבית הכנסת של רב אשי תרמו על דעתו, ולכן בסמכותו להחליט מה לעשות עם בית הכנסת. ואם כן, אף החסידים שנותנים כספים לבניית בית כנסת, תורמים על דעת רבם, והצדיק שבונה את בית הכנסת, בונה מתחילתו לשם בית וועד לכלל החסידים לתורה, לתפילה ולחיזוק ביראת שמים. לכן מועילה כוונת הצדיק, ואין חלים על הבית חומרות קדושת בית כנסת. ומוסיף ה"דברי חיים", וזה לשונו: "וכן שמעתי בפירוש, שצדיק אחד אמר בשעת בניית בית מדרש בביתו, שמתנה בפירוש שבונה בית וועד, אבל לא יהיה עליו קדושת בית המדרש". ומסיים ה"דברי חיים": "ומסתמא כך נוהגים כל הצדיקים".

מטעם זה נוהגים לקרוא לבתי כנסת חסידיים "שטיבל", שמשמעותו "בית", כדי להדגיש, שלא ייחדוהו לשם בית כנסת לכל דינו, אלא כמקום התוועדות והתעלות לחסידים.

דף כו, ע"ב – תשמישי מצוה נזרקין

סוכה ולולב לאחר החג, ומגולה להנצל מתאוונות דרכים

למדנו בגמרא, שתשמישי מצוה, כגון: סוכה, לולב וציצית נלמעט תפילין וכדומה שנחשבים תשמיש קדושה ודינם חמור נזרקים. וכן פסק ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' כ"א סעי' א'), שחוטי ציצית שנקרעו יכול לזרקם לאשפה. אך כל זמן שהם מחוברים לטלית, אסור להשתמש בהם כלל, כגון לקשור בהם חפצים, כיון שזהו ביזוי מצוה. אך הרמ"א חולק על כך וסובר, שאין לזרקם בידים לאשפה, רק שאין חייבים לגונזם. וזאת מאחר שהרמ"א מפרש את דברי הגמרא "נזרקים", שהכוונה מעצמם, דהיינו, שלא חייבים לגונזם, ומפני כן עתידים להיזרק עם הזמן (הגר"א, ו"משנה ברורה" שפי' כן כוונת הרמ"א). אך אסור

להשתמש עמם במנהג בזיון או להשליכם בידיים לאשפה. ומוסיף שם הרמ"א, שיש מדקדקים לגונזם, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

דינים אלו נוגעים לימים אלו ממש, שכן סוכה ולולב אף הם תשמישי מצוה, וכתב ה"משנה ברורה" (שם ס"ק ו'), שכמו כן אין להשליך את הסכך ואת הלולב לאחר סוכות אל האשפה. וב"פרי מגדים" כתב, שאין להשתמש תשמיש של בזיון אף בדפנות. וכתב ב"סדר היום" (הנהגות מוצאי יום טוב, סוכות), ש"אם באפשרותו, לשמור את הסכך לשנה הבאה ולחזור לעשות מהם סוכה, מה טוב ומה נעים".

ולפיכך כתב בשו"ת "מנחת אלעזר" (ח"א סי' ט"ו), שאין לעשות מדפנות של סוכה רפת בקר. ודנו הפוסקים האם מותר לעשות שימוש מגונה, כגון שירותים במקום שבו עמדה סוכה, וכתב בשו"ת "תשורת ש"י" (ח"א סי' קע"ז), שלצורך גדול מותר, משום שקרקע אינה נאסרת. וידוע, שה"חת"ם סופר" הקפיד על בחור שלא שמר על כבוד הסכך לאחר סוכות, ולא קיבלו לישיבתו, מפני שאמר שחסר לו ברגש של כבוד המצוה.

יש שכתבו להצניע את הערבות מה"הושענות" בביתו, והוא סגולה לשמירה לכמה עניינים ("מנורת המאור" נר ג' כלל ד'). וכתב ב"ליקוטי צבי" בשם ספר "עובר אורח", שקבלה בידו, שפגולה לקחת מערבות אלו לדרך, או שלכל הפחות ידע היכן הן מונחות בביתו. ובשעת סכנה יאמר: "אני והו הושיעה נא".

כמו כן נחשב גם הלולב לסגולה לשמירה כשמניחו בביתו ("יפה ללב" ח"ב תרס"ד אות ט"ו), "ומנהג צדיקי הדורות לשמור את הלולב עד לערב פסח, ואז שורפים אותו בשריפת חמץ". וב"משמרת שלום" (סי' מ"ד) כתב, שעושים מעלי הלולב קליעה ומניחים בה את הבשמים להרחח בהבדלה.

דף כז, ע"ב – מימי לא עשיתי קפנדריא

לעבור בבית כנסת בקיצור דרך

הגמרא מספרת, שתלמידיו של רבי אלעזר בן שמוע שאלוהו בזכות מה זכה לאריכות ימים. ענה להם רבי אלעזר, שנזהר שלא לעשות "קפנדריא", דהיינו, קיצור דרך על ידי מעבר דרך בית כנסת. והקשו הראשונים (המאירי,

הרשב"א (ועוד), וכי מה הגדולה והחידוש בכך שלא קיצר את דרכו דרך בית הכנסת, והלא דבר זה אסור מעיקר הדין? ותירצו, שאף באופנים שמותר בהם לקצר דרך בית הכנסת, החמיר על עצמו ולא קיצר את הדרך. כגון באופן שהיה שביל באותו מקום לפני שבנו את בית הכנסת, שאז מותר לקצר את הדרך.

דין זה נפסק להלכה ("שולחן ערוך" סי' קנ"א סעי' ה'), שאין לקצר דרך אלא באופן הנ"ל, וכן אם נכנס כדי להתפלל או ללמוד, מותר לצאת מצדו השני של בית הכנסת. וכתב ה"משנה ברורה" (שם סי' ק"א), שכשנכנס להתפלל או ללמוד, לא רק שאין איסור לצאת בפתח שני, אלא שזו אף מצוה, מפני שזהו דרך חיוב שעובר בכל בית הכנסת.

הצריך להיכנס לבית הכנסת, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא פסוק או ילמד הלכה, ואחר כך יקרא לחברו. ואם אינו יודע ללמוד פסוק או הלכה, יבקש מאחד התינוקות שיאמר לו פסוק, או שישנה מעט בבית הכנסת, מאחר שגם השהייה בבית כנסת נחשבת מצוה, שנאמר: "אשרי יושבי ביתך" ("ערוך השולחן" שם).

ויש אומרים בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שבבנין שבנויים בו כמה בתי כנסת [כגון שטיבלע"ד], כשנכנס להתפלל או ללמוד, מותר לעבור דרך בית כנסת אחד למשנהו, אף במקרה שיכול להכנס דרך פתח אחר ישר לבית הכנסת שבו חפץ להתפלל. וזאת מאחר שכל בתי הכנסת נחשבים לאחד.

דף כח, ע"א – במה הארכת ימים

המוד לאריכות ימים

הגמרא בסוגייתנו מביאה כמה וכמה דוגמאות לכך, ששאלו תלמידים את רבותיהם: "במה הארכת ימים?" ונענו שזכו לכך משום שדקדקו במצוות.

ולכאורה, דברים אלו תמוהים, שהרי אמרו חז"ל (קידושין לט, ב): "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", דהיינו, שכר המצוות אינו משולם בעולם הזה, אלא בעולם הבא. אם כן כיצד הסבירו החכמים שזכו לאריכות ימים, שהיא שכר מצוה בעולם הזה?

ותירץ הריעב"ץ, שכוונת דברי חז"ל: "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", היא על קיום גוף המצוה, אך על הידור מצוה או מצוה שאינו חייב לעשותה ומקיימה לפני משורת הדין, מקבלים שכר אף בעולם הזה. ולכן זכו אותם תנאים לאריכות ימים, מפני שדקדקו במצוות יותר מכפי שהיו מחוייבים.

דף כח, ע"ב – ודאשתמש בתגא חלף

בבוד תלמידי חכמים

המשנה באבות (פ"א מ"ג) אומרת: "ודאשתמש בתגא חלף" [המשתמש בכתר ימות]. ומפרשת הגמרא בסוגייתנו, שכוונת חז"ל למשתמש באדם ששנה הלכות, והריהו נחשב כמשתמש בכתר, דהיינו, שהוא מטריח אדם שזכה לכתרה של תורה.

וכן נפסק להלכה (יו"ד רמ"ג סעי' ו' ברמ"א), שאסור להשתמש באדם ששונה הלכות, וכל שכן במי ששונה תלמוד, דהיינו, גמרא. ובמקרה שחייב שישמשוהו, יעדיף להשתמש במי ששונה הלכות, ולא במי ששונה תלמוד.

המהרש"א כתב, שדין זה אינו אלא בסתם אדם, אך מותר לרב להשתמש בתלמידו, אף על פי שהוא "שונה הלכות". וכן מצינו במקומות רבים בש"ס, שדרך התלמידים לשמש את רבותיהם, ודבר זה אף משפר את הבנת התורה של התלמיד (עי' סנהדרין סב, ב). רמז נאה נותן לכך המהרש"א: "ודאשתמש בתג"א חלף" – תג"א ראשי תיבות: תלמיד גברא אחרינא. כלומר, אם הוא תלמיד של רב אחר, אסור להשתמש בו, אך להשתמש בתלמידו – מותר.

דף כט, ע"ב – מסתברא דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם

קידוש לבנה בליל פורים

ראש חודש טבת חל תמיד בחנוכה, והגמרא אומרת שמעלים לתורה שלושה קרואים ראשונים בפרשת ראש חודש, ולמפטיר קוראים את קריאת התורה של חנוכה. ומסבירה הגמרא מדוע מקדימים את קריאת התורה של ראש חודש לקריאת התורה של חנוכה. משום שראש חודש הוא "תדיר", ו"תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם". הרא"ש (שבת ס"י כ"ג) שואל על גמרתנו מדברי הגמרא (שבת כג, ב) האומרת, שאדם שיש לו כסף בצמצום, ובאפשרותו

לקנות יין לקידוש או שמן לנר חנוכה, יקנה שמן לחנוכה, גם אם לא יקדש על היין. זאת מפני שנר חנוכה עניינו הוא "פרסומי ניסא", ולכן עדיף הוא על קידוש, אף על פי שקידוש "תדיר". והטעם הוא, שעניין "פרסומי ניסא" עדיף מהכלל של "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם". ואם כן, גם לגבי קריאת ראש חודש וחנוכה, היינו צריכים להקדים את קריאת חנוכה, אף על פי שלראש חודש יש עדיפות, שהוא "תדיר". מכל מקום קריאת חנוכה עדיפה מקריאת ראש חודש, מאחר שעניינה הוא "פרסומי ניסא".

ותירץ הרא"ש, שדווקא במקום שאינו יכול לקיים את שניהם, כגון, כשיש לו כסף לנר חנוכה או לקידוש, אנו אומרים, שהעניין של "פרסומי ניסא" עדיף על הכלל של "תדיר". אך במקום שיכול לקיים את שניהם, כגון בסוגייתנו, שקוראים בתורה גם קריאת התורה של חנוכה וגם של ראש חודש, והנידון הוא את מי מהם להקדים, עדיף ה"תדיר" על "פרסומי ניסא".

ולפי זה פסק ה"נודע ביהודה" (מה"ק סי' מ"א), שבמקרה שלא קידשו את הלבנה בחודש אדר עד פורים, יקדימו ויקדשו את הלבנה בליל פורים לפני קריאת המגילה, שהרי קידוש הלבנה הוא "תדיר", וקריאת המגילה - עניינה "פרסומי ניסא". ובמקרה שאפשר לקיים את שניהם, הלא ה"תדיר" קודם ל"פרסומי ניסא".

פנינים

הקדש, עובר על לא תעשה של "לא תעשון כן לה' אלוהיכם" (עיי' מכות כב).

שאלה זו כבר נידונה ב"חתם סופר" (שו"ת יו"ד ב' סי' רס"ד) לגבי בית הכנסת המוזכר בסוגייתנו, שהיה נקרא: "בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא". דהיינו, שהיה בנהרדעא בית כנסת, שהיה בנוי מאבני ירושלים (עיי' רש"י בסוגייתנו). שבשעה שגלו בגלות יכניה, לקחו הגולים עמם אבנים ועפר מירושלים ובנו מהם בית כנסת בנהרדעא כדי לקיים מה שנאמר: "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". וה"חתם סופר" לומד בשיטת רש"י, שאת

דף כט, ע"א - הו' יתבו בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא

אבן מהכותל המערבי - סגולה מסוכנת

בשנים עברו נהגו אנשים להנציח שמות אנשים על גבי אבני הכותל המערבי, ולאחר תקופה הפסיקו עם מנהג זה ומחקו את כל השמות שהיו כתובים שם. עד היום ניתן לראות שרידים של אותה חקיקה. ויש לדון, האם מותר לחצוב באבני הכותל, וכן האם מותר לקחת אבן למזכרת. שהרי אבנים אלו הן ממון הקדש, שהלא הוא כותל הר הבית, ואפילו חומות ירושלים נבנו משיירי הלשכה (שקלים פ"ד). וכל הנותן דבר של

דף לא, ע"ב - מתחיל בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק שלאחריהם

הדואג לכבוד שמים ניצל מקללות

הגמרא אומרת, שהעולה לקרוא בתורה בפרשת התוכחה מתחיל בפסוק שלפניה ומסיים בפסוק שלאחריה, לפי שאין מברכים ברכה על הפורענות.

פנינים

האדם ששלח את האבן שם לב לכך, שמיד כאשר שמו את האבן, נפטרה החולה, והבין, שכנראה, לא נהג כשורה בכך שחצב אבן מהכותל. פחד עז תקפו על שמעל בקודש, ושלח מכתב להגרי"י זילברשטיין שליט"א, ובו שאל כיצד ינהג.

הגרי"י הפנה שאלה זו להגרי"ש אלישיב שליט"א ונענה, שודאי עבר על איסור, שהרי אין צריך לומר, שלפי החולקים על החת"ס אסור לחתוך חתיכה מהכותל, מפני שנחשב להקדש, ועובר על "לא תעשון כן לה' אלוהיכם". ולא רק לפי דעתם, אלא אפילו לפי דעת ה"חתם סופר", שאין לכותל דין הקדש, אסור כיום לשבור ממנו חלקים, שהרי יש עליו קדושת בית כנסת.

לכן הורה לו הגרי"ש, שכיון שיש לחשוש לשיטות האחרונים החולקים על החת"ס וסוברים שלא פקעה הקדושה, ראשית יחזיר את האבן וידביקה בחזרה למקומה. ובתור כפרה, יתרום אותו מנהל חברה ספר תורה בעבור בית כנסת במרכז קליטה שהיה זקוק לו. והטעם שבחר ספר תורה בתור כפרה על חטא של פגיעה בבית המקדש הוא, משום שבימינו התורה היא במקום בית המקדש והמזבח, ועל ידי שנותן ספר תורה, יועיל לו לכפרה על עוון ביזוי המקדש.

האבנים הללו לקחו מבית המקדש, ולכן שואל, והלא דבר זה אסור, שהרי זהו הקדש. ותירץ, שכיוון שהגויים באו למקדש וחיללוהו, פקעה ממנו הקדושה, ומכאן ואילך האבנים והעפר כהפקר, ולכן היה מותר ליטול מהם. אך החת"ס עצמו מפקפק בתירוץ זה, שהרי גלות יכניה היתה לפני חורבן הבית, ועדיין לא התחלל.

אולם יש אחרונים החולקים על סברתו של ה"חתם סופר" וסוברים, שאף לאחר שחיללו הגויים את בית המקדש, נשארה הקדושה על חפצי ההקדש, ולא יצאו לחולין. מעניין לציין מעשה שהיה הקשור לסוגיה זו.

למנהל אחת מחברות התעופה הגדולות היה חבר בחו"ל שהיה מיודד עמו ביותר. לימים, נפלה אשתו של אותו חבר למשכב, והיתה בסכנה. יעץ לו מישהו שישים למראשותיה חתיכת אבן מהכותל המערבי כסגולה, ועל ידי זה תחלים.

פנה אותו אדם לחבירו, מנהל חברת התעופה הנזכר, וביקש ממנו ששייג לו אבן מהכותל המערבי. אותו מנהל אשר רצה לעזור לרעהו במצוקתו, נסע לכותל, ובעזרת פטיש שבר חתיכת אבן ושלחה לידידו בחו"ל. הלה נטל את האבן, שם אותה למראשותיה של אשתו, ולא עבר יום מאז עשה זאת, ומתה אשתו.

ובמסכת סופרים כתוב, שאמר הקב"ה: "אינו בדין שיהיו בני מתקללים ואני מתברך". וכן הביא "תוספות" (בסוגייתנו) את דברי ה"מדרש רבה" (פ'י ראה ד, א), שהקב"ה אמר: "עמו אנכי בצרה" (תהלים צא, טו), ואין ראוי שיברכוני על צרותיהם.

להלכה נוהגים, שהעולה לתורה בפרשה זו מוסיף כמה פסוקים לפניו ולאחריה ("שולחן ערוך" תכ"ח סעי' ו'). וכתב הרמ"א, שנוהגים שאין אומרים "יעמוד פלוני", אלא מי שירצה יעלה. ומסביר ה"משנה ברורה" (שם ס"ק י"ט), שהטעם הוא, משום החשש, שמא אותו אדם שיקראוהו לא יסכים לעלות, ויראה כבועט וקץ בתוכחות. והוסיף ה"משנה ברורה" ("ביאור הלכה" שם), שלכתחילה ראוי לסכם קודם קריאת התורה עם אחד מהקהל שיעלה, ובשעת הקריאה יקראוהו כרגיל.

ה"משנה ברורה" מביא מהמהרי"ל, שיש קפידה על העולה לתורה בפרשת התוכחה, אך במקרה ששוכרים אותו לכך, אין חשש קפידה. וממשיך ה"משנה ברורה", שאף לפי המהרי"ל, אם קראוהו, צריך לעלות, משום שאדם שקוראים לו לעלות לתורה ואינו עולה, גורם שיתקצרו ימיו. ולכן יעלה, ולא יאונה לו כל רע. והטעם, שכיון שעולה משום כבוד התורה, הוא מוגן, שנאמר: "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ח, ה). עוד כתב ה"משנה ברורה", שבהרבה מקומות נוהגים, שהבעל קורא בעצמו עולה לקללות, והוא מנהג נכון. וכן נוהגים בהרבה קהילות.

דף לב, ע"א – הלוחות אין בהם משום קדושה

נידונים מעניינים בענייני גניזה ומנהגי ישראל

כתיבת פסוקים על גבי לוחות כיתה בבתי הספר: נידון מצוי ביותר בימינו הוא כתיבת פסוקים ומחיקתם על גבי לוחות כיתה בבתי הספר. שהרי אסור למחוק פסוקים, משום "לא תעשון כן לה' אלוהיכם". פסוק זה מלמדנו איסור לבזות דברים שבקדושה. ואם כן, יש לדון, האם מותר למורה לכתוב פסוקים על לוח הכיתה, בודעו שהוא עתיד למוחקם. ניתן להוכיח לגבי נידון זה מסוגייתנו. הגמרא אומרת, ש"הלוחות אין בהם משום קדושה". והרמב"ם (פ"י מהל' ספר תורה ה"ד) מסביר את דברי הגמרא, שמדובר ב"לוחות שהיו

כותבים בהן להתלמד", דהיינו, שהיו כותבים פסוקים כדי ללמד את הילדים לקרוא בלשון הקודש. והטעם שלשיטת הרמב"ם אין בהם קדושה, אף על פי שכותבים בהם פסוקים, מפני שנכתבים מלכתחילה על דעת כך שימחקום מיד ויכתבו דברים אחרים במקומם (ע"י שו"ת "עין יצחק" ח"א או"ח סי' ה' וע"י בכ"מ).

הנחת צורת לוחות הברית ועשרת הדברות מעל ארון הקודש: עניין שכיח נוסף שאפשר לדון בו מסוגייתנו הוא מנהג עשיית צורת לוחות הברית ועשרת הדברות והנחתם מעל ארון הקודש. יש פוסקים ("אדני פז" או"ח א', "לב העברי" ח"א סי' פ"ח "תשובת ש"י מה"ק סי' ג') הסוברים, שאין לעשות את צורת הלוחות ועשרת הדברות על ארון הקודש, מפני שיש חשש שהכופרים יאמרו, שרק עשרת הדברות ניתנו למשה מסיני. ומטעם זה אומרת הגמרא (ברכות יב, א), שביטלו את המנהג שנהגו לומר בכל יום בבית הכנסת את עשרת הדברות, משום שחששו שהכופרים יאמרו לעמי הארץ, שמשה רבנו לא קיבל בסיני, אלא את עשרת הדברות. והראיה היא, שאין קוראים בבית הכנסת אלא אותם. אך ב"מרכבת המשנה" (שם) הסביר את דעת הרמב"ם בדברי גמרתנו, ש"הלוחות אין בהם משום קדושה", שכוונתו לצורת הלוחות שנהגו להניח מעל ארון הקודש, וכתוב בהם את עשרת הדברות. ובאה הגמרא להשמיענו, שאין בהם קדושת ארון קודש שהיא קדושה חמורה, אלא קדושת בית כנסת, שהיא פחותה. הרי לנו, שלדעתו, לא שלל הרמב"ם מנהג זה, ואף התייחס אליו בפסקיו.

חובת גניזה לכריכות ספרים שנקרעו: שיטת רש"י (ד"ה "הלוחות", בשם יש אומרים), שה"לוחות" פירושם הכריכות שעשויות לחומשים ולספרי קודש, שאינם נגללים כמו ספר תורה, שהם אינם קדושים. והקשה על כך הריטב"א, שהרי הגמרא (שבת קטז, א) אומרת, שכתבי הקודש חייבים גניזה, גם אם הם כרוכים ואינם בגלילה. ומאחר שהם קדושים, אף על כיווייהם חלה קדושה, שהרי נרתיק של חפצי קדושה יש לו קדושה. ואמנם להלכה פסק הפמ"ג ("משנה ברורה" סי' קנ"ד ס"ק ז'), שכל כריכות ספרי הקודש שנקרעו מהספרים חייבות גניזה.

דף לב, ע"א - כל השונה בלא זמרה

השמטת חלקי דינים בעריכת המשניות על ידי רבנו הקדוש

כל אדם שלמד גמרא נתקל במקומות שבהם הגמרא מתרצת: "חסורי מחסרא והכי קתני", דהיינו, שהגמרא מסבירה, שכאשר שנה רבי את המשניות, השמיט חלק מהפיסקה, וצריך להשלים משפט שחסר להבנת העניין. כמו כן, פעמים הגמרא מתרצת: "זו ואין צריך לומר זו". כלומר, שהמשנה כותבת דין שיש בו חידוש, ולאחריו דין, שהיה ניתן ללומדו מהדין הראשון ואין בו חידוש. ולכאורה צריך ביאור, מדוע לא כתב רבי את הדין באופן ברור, שאינו משאיר מקום לקושיות?

ה"תפארת ישראל" (ערכין פ"ד) מסביר על פי דברי "תוספות" בסוגייתנו, שהגמרא אומרת, ש"כל השונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר, וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים". דהיינו, שאדם שאינו שונה את התורה בנגינה, הריהו מראה כביכול שאין התורה חביבה עליו. ו"תוספות" (ד"ה "והשונה") אומר, שהיו נוהגים לחזור על המשניות בקול שירה, מאחר שהיו לומדים את תורה בעל פה, ומשום כך היו שונים אותן במנגינה כדי לזכרן.

ועל פי דברי "תוספות" אלו מסביר ה"תפארת ישראל", שאף שברוב הפעמים יש עמקות גדולה בהשמטות שהשמיט רבי, יש משניות שהיתה להם מנגינה מיוחדת, ואם היה רבי מאריך בדברי המשנה, הרי המילים לא היו תואמות למנגינה. ולכן פעמים רבי קיצר, ופעמים לפי המנגינה היה מתאים להאריך. ולכן האריך, כדי שהבתים של השיר וה"בבות" של המשנה יתאימו, ועל ידי כך יזכרו.

דף לב, ע"ב - הגדול שבהם גולל

כיצד ינהג ילד שכובד בגלילת ספר תורה?

למדנו בסוגייתנו, ש"עשרה שקראו בתורה, הגדול שבהם גולל את ספר התורה". ופירש ה"תוספות" שני טעמים מדוע הגדול גולל. או משום שכבוד הוא לספר תורה שהמכובד יגללנו, או מפני דברי גמרתנו בהמשך הסוגיה,

ש"הגולל נוטל שכר כנגד כולם", ולכן מכבדים בכך את הגדול כדי שיזכה לשכר רב.

יש שכתבו ("שלטי הגבורים" יא, ב בדפי הרי"ף), שדברי הגמרא לגבי הגלילה מתייחסים לגלילת הספר לפני תחילת הקריאה כדי להעמידו בפרשה שאמורים לקרוא בה באותו יום. אך ה"טור" וה"שולחן ערוך" (סי' קמ"ז) נקטו, שמדובר בגלילה לאחר הקריאה. והטעם הוא, שנוטל שכר כנגד כולם, משום שבגלילתו מכבד את ספר התורה שלא ישאר פתוח לשוא ויתבזה ("ערוך השולחן" שם).

יש נוהגים להקפיד לכרוך את חגורת ספר התורה בשליש העליון של הספר תורה, וכן כתב ב"דרכי חיים ושלום" ("מנהגי המנחת אלעזר" אות רכ"ה), שיש להקפיד לכרוך את החגור בשליש העליון. ועל כן, כשמכבדים ילד לגלול, יש לסייע בידו לכרוך את החגורה כיאות. אך בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ד') כתב, שאין שום עניין לקשור את החגורה במקום מסוים, ולא מצאנו מקור למנהג זה בדברי חז"ל, אלא שמנהג זה השתרבב מכך, שבדרך כלל ידיו של הגולל הם כנגד השליש העליון. אבל ב"שערי חיים" (שער י" ס"ק כ"א) מובא, שיש קפידא שיכרוך את החגורה לכל הפחות בחצי העליון, כמו שמצאנו באבנט, שהיה הכהן לובשו מול אצילי ידיו, שהוא מעל החצי העליון.

עוד כתב ה"משנה ברורה", שבימינו אין מקפידים לתת הגבהה דוקא לגדול שבקהל, ומכבדים אף אנשים בינוניים, משום דרכי שלום. והוסיף שם, שכיון שמעלת המגביה כה רבה, במקרה שיש שני אנשים שחל להם "יארצייט" באותו יום, ואין אפשרות לתת עליה אלא לאחד, יתנו לשני הגבהה. מעניין להביא את דברי הט"ז (יו"ד סי' שפ"ד), שאף שאבל אינו עולה לתורה, יכולים לכבדו בגלילה.

מסכת מועד קטן

דף ב, ע"ב - בשלמא מועד משום טירחה הוא

כתיבה בחול המועד על ידי שינוי

מסכת "מועד קטן" עוסקת בדיני "חול המועד" - אילו מלאכות מותרות בימים אלה ואילו אסורות. ומכאן שמה: "מועד קטן", שימי חול המועד נחשבים למועד קטן, כלומר, אינם חמורים כדיני מועד ויום טוב, אלא פחותים בחומרתם.

נחלקו הראשונים בשורש האיסור לעשות מלאכה בחול המועד, האם הוא מדאורייתא או מדרבנן. יש אומרים (רש"י ותוספות במשנתנו ועוד), שהאיסור לעשות מלאכה הוא מדאורייתא, אלא שנתנה התורה כח ביד חכמים לקבוע אילו מלאכות לאסור ואילו להתיר. ויש אומרים (בה"ג, ורמב"ם פ"ז מהל' יו"ט ה"א, ועוד), שכל דין זה של איסור מלאכה במועד אינו אלא מדרבנן.

אחת המלאכות שאסורות במועד היא מלאכת הכתיבה [אך יש אופנים שהתירו כתיבה בחול המועד, ובעז"ה נדון באופנים המותרים והאסורים בהמשך המסכת]. יש דעות (תה"ד, וב"טור" ובב"י שם), שאם כותב בשינוי, כגון באופן שאוחז את העט ביד שמאל, או בין האצבעות שאינו רגיל לאחוז בהן את העט, או שכותב בשורות עגולות, מותר. אך ה"שולחן ערוך" (סי' תקמ"ה סעי' ז') סובר, שהדברים שאסור לכתוב אותם במועד, אסורים בכתיבה אפילו בשינוי.

ומוסיף ה"משנה ברורה" (שעה"צ שם סי' מ"ט), שעל פי דברי גמרתנו, "מועד משום טירחה הוא". כלומר, עיקר איסור מלאכה בחול המועד הוא משום טירחה. ואם כן, אדרבה, יש לאסור במקרה שמשנה בכתיבתו, שהרי במקרה כזה טורח אף יותר מאשר בכתיבה כהרגלו.

דף ד, ע"א – נהרות המושכים מים מן האגמים מותר להשקות מהם בחוה"מ

השקיית פרחים בחול המועד בימינו

מלאכת השקיית צמחים היא אחת המלאכות שנאסרו בחול המועד, ואף במקרה של דבר האבד, כגון "בית השלחין", דהיינו, צמחים הנזקקים למי השקיה, ואם לא ישקם, עלולים ליבול, מותר להשקות אפילו בחול המועד.

אמנם מותר להשקות שדה שעלול להתקלקל, אך דוקא כשמקור ההשקיה הוא מעיין, משום שאז אין חשש שמא יתייבש המעיין ויצטרך להתאמץ ולדלות מים מהמים שנותרו בקרקעיתו במועד. אבל ממי בורות או גשמים ובריכות, אסור, כמוזכר במשנה. והטעם מוסבר בסוגייתנו, משום שחששו חכמים, שמא באמצע המועד יאזלו המים שבבור, ועלול לטרוח בדלייתם.

הגמרא בסוגייתנו אומרת, ש"נהרות המושכים מים מהאגמים", אף על פי שאין מימיהם נובעים כמעין, מותר להשקות מהם בחול המועד. והטעם הוא, משום שמדובר באגמים גדולים מאד, שמימיהם אינם מתייבשים כל השנה, ואין חשש שיאזלו, ויבוא לטרוח ולדלות מים מקרקעיתם.

דינים אלו נפסקו להלכה ("שולחן ערוך" סי' תקל"ז סעי' א' ב' ג'), ולפי דברים אלו, כל דבר שאין בו חשש טירחה, מותר לעשותו לצורך שדה העלול להתקלקל ללא השקייה. אם כן, בימינו, שאמצעי ההשקייה משוכללים, ואין פעולה זו מצריכה טירחה, מותר להשקות צמחים בבית ובגינה ושדות מאכל, שהרי באופן שאין חשש טירחה לא אסרו חכמים (עיי' חזו"א סי' קל"ד ס"ק י"ד ו"בכף החיים" תקל"ז). אך כל זה אמור דוקא בצמחים הזקוקים להשקיה מתמדת, אולם צמחים שמשקים אותם פעם בשבוע, צריך להשקותם קודם החג, כדי שלא יצטרך להשקותם בחול המועד.

דף ה, ע"א – אמר ר"ש בן פזי רמז לציון קברות מן התורה

מדוע בנו מצבות על קברי האבות בחברון?

רבי שמעון בן פזי מביא את מקור ההלכה, שעושים ציון על גבי קברים, מהפסוק שכתוב ביחזקאל (לט, טו): "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון". פסוק

זה עוסק בעצמותיהם של הגויים שמתו במלחמת גוג ומגוג, והנביא אומר, שהיהודים שיראו את העצמות מתגוללות, יקברום ויעמידו ציון וסימן על מקום הקבר. הסיבה לעשיית הציון היא, כדי שהכהנים שאסור להם להטמא בטומאת מת, יוכלו להיזהר שלא להטמא בעוברם במקום קברים אלו.

מובא ב"תשב"ץ" (ח"ג סי' שכ"ג), שהיו שרצו להוכיח מגמרתנו, שאין הלכה כרבי שמעון (יבמות סא, א) הסובר שקברי גויים אינם מטמאים. שהרי לפי רבי שמעון, לכאורה, אין שום צורך לציין את קברי הגויים, משום שכל תפקידו של ציון הקבר הוא כדי להציל את העוברים ושבים מידי טומאה, ואם קברי גויים אינם מטמאים, מדוע אומר הנביא שעתידים ישראל לציין את קברי מתי מלחמת גוג ומגוג. והרי מתים אלה הם גויים.

אך ה"תשב"ץ" דוחה ראיה זו ואומר, שניתן לתרץ, שבאמת, גויים אינם מטמאים באהל, ולמרות זאת יצינו את קבריהם, משום שלעתיד לבוא יצינו קברים של מתים, אף כשאננם מטמאים באהל, כיון שירצו להרבות בטהרה. יש לציין שאלה מעניינת נוספת ששואל ה"תשב"ץ" (ועיין תוספות יבמות סא, א) על דברי הגמרא (ב"ב נח, א), שאומרת, שרבי בנאה ציין את המערה של אדם הראשון ואת קברי האבות. ולכאורה קשה, שהרי הם היו בגדר "בני נח" ולא בגדר ישראל הכלולים בתואר אדם. אם כן, אין קבריהם מטמאים, ולמה ציינם רבי בנאה. ותירץ ה"תשב"ץ" בשם אחד הראשונים, שאמנם הם אינם מטמאים באהל, אך ציינו את קבריהם מפני כבודם של האבות. ויש אומרים, שציינום כדי שיוכלו הבנים להתפלל על קבריהם.

פנינים

דף ה, ע"א – רואה בישועתו של הקב"ה

קיום מצוות בחכמה

הגמרא אומרת, שאדם המדקדק בהתנהגותו וחושב לפני כל מעשה, האם יהיו תוצאותיו טובות, ורק לאחר מכן מחליט האם לעשותו או להימנע ממנו, זוכה ורואה בישועת הקב"ה.

ה"שפת אמת" מסביר, שדברי הגמרא מתייחסים לאדם הנוהג כדוגמת המעשה

שמוזכר בגמרא בסמוך. אחד מתלמידי רבי ינאי היה שואל שאלות בשעת השיעור, אך בערב החג, שאז היה קהל גדול מגיע לשמוע את הדרשה, נמנע מלשאול. וזאת משום שחשש, שאם לא ידע רבו לענות לו, יתבזה בפני הקהל, ולכן שתק, אף כשהיתה לו קושיה שנגעה להבנת הדברים.

כלומר, נמנע אותו אדם מלקיים מצוות תלמוד תורה באותו רגע מתוך השיקול של הנזק העלול להיגרם מכך. אדם הנוהג בדרך

דף ו, ע"א – משום שכר פעולה דמזלי גבן

האם מותר לאדם שאין לו מה לאכול לעבוד בחול המועד?

הגמרא מפרשת מדוע היו שוכרים פועלים שיעקרו את הכלאים מהשדות בחול המועד. משום שבחול המועד אין הפועלים עובדים, וניתן להשיג פועלים במחיר זול, ומאחר שבית דין היו משלמים לאותם פועלים מכספי ה"לשכה", שכרו את הפועלים בחולו של מועד כדי לחסוך בכספי ציבור.

"תוספות" (ד"ה "דמוזלי גבן") מקשה מהיכן היו בית דין משיגים פועלים, והרי אסור לעבוד ולהשתכר בחול המועד. וממשיך "תוספות" ואומר, שלפי מי שסובר בהמשך המסכת (יג, א), שלפועל שזקוק לכסף כדי לקנות את צורכי היום טוב מותר לעבוד בשכר, מובן הדבר, שהרי יכולים לקחת פועלים שזקוקים לכסף. אך לפי מי שסובר, שאף באופן זה אסור, מניין היו לבי"ד פועלים? ותירץ "תוספות": "שמא יש לומר שלמצוות אלו התירו", כלומר, שמחמת מצוות עקירת כלאים התירו.

פנינים

לאומרו שבע פעמים לפני תקיעת שופר. המתפללים בבית הכנסת השתאו לפשר הדבר, ולאחר זמן התבררה להם סיבת התנהגותו.

החזו"א שמע את אחד המתפללים פונה לאביו, שהיה אדם חלוש, ומבקש ממנו: "אבא, אנא, לך וטעם דבר קל קודם התקיעות". אך האב סירב ואמר: "לא אעשה זאת, מימי לא אכלתי לפני התקיעות. תחילה אשמע את התקיעות, ולאחר מכן אלך לאכול".

מששמע ה"חזון איש" את דבריו, מיהר וזירז את הבעל תוקע, על אף חביבותו הרבה למצוות, וכל זאת כדי שחלילה וחס לא יסתכן אדם מישראל מחמת דקדוקיו והידוריו במצוות תקיעת שופר.

זו, שאף כשהולך לעשות מעשה טוב שוקל את צעדיו, ואינו עושה מצוה, אלא אם כן יצא ממנה אך טוב, זוכה לראות בישועת ה'. ראיית ישועת ה' פירושה, שאדם זוכה לישועה גמורה ללא שום חסרון וגרימת נזק. ישועה כזאת היא בבחינת מידה כנגד מידה. שכיון שכאשר מזדמנת לידו מצווה, שוקל את מעשיו ואינו מקיימה, אלא אם כן אינה גורמת שום נזק, ולכן מקבל שכר וזוכה אף הוא לראות ישועה שלמה. ניתן ללמוד על החכמה שבשקילת תוצאות המצווה וקיומה בהתאם מהמעשה שלפנינו.

ה"חזון איש" זצ"ל היה מרדקדק בתקיעת שופר. שנה אחת הזדרז מאד בתקיעת שופר, ואף הורה לש"ץ שלא לומר את מזמור "למנצח לבני קרח מזמור", שנוהגים

ב"נשמת אדם" (כלל ק"ו אות ד') כתב, שאפילו לפי דעת המחמירים, שאסור לאדם לעבוד בחול המועד גם כשזקוק לכסף לצורכי יום טוב, מכל מקום כשאין לו לאכול אפילו לחם ומים, מודה שמותר [ואינו צריך לקבץ נדבות]. הר"א אבלי זצ"ל (הובא שם) שאל על ה"נשמת אדם", שלפי שיטתו, שכשאין לו אפילו לחם ומים, מותר לכל הדעות לעבוד ולהשתכר במועד, אם כן מה היה קשה ל"תוספות" מניין ישיגו בית דין פועלים שיצאו לעקור את הכלאים, הרי יכולים לקחת פועלים שאין להם לחם ומים?

ה"נשמת אדם" תירץ קושיה זו באופן נפלא, שהלא שלוחי בית דין יוצאים לעקור את הכלאים בפסח, שבזמן זה התבואה צומחת, והכלאים נראים. ואין מדובר בפועלים שאין להם לחם ומים, כיון שבפסח אין אדם שאין לו בכלל מה לאכול, שהרי מוטלת על הציבור החובה לדאוג שיהיה לכל יהודי מה לאכול (ועיי' "מחצית השקל").

דף ז, ע"א - בטהור כולי עלמא לא פליגי דלא חזי ליה

אדם שאביו נפטר - האם צריך להודיעו בחול המועד?

ה"פנים מאירות" (הובא בספר "פירות תאנה") נשאל, במקרה שהגיעה ידיעה בחול המועד לקרוביו של אדם שמתה אמו, האם צריכים להודיע לו בחג כדי שיאמר קדיש? וכתב ה"פנים מאירות", שאפילו לפי דברי הרמ"א (סי' תי"ב), שנהגו להודיע לבנים בכל השנה על מות אביהם ואמם, כדי שיאמרו קדיש, במקרה זה אין להודיעו בחול המועד כדי לא להשבית לו את שמחת החג.

והוכיח דין זה מסוגייתנו, שהגמרא אומרת שאדם טהור, שנתגלה בו נגע, ויש חשש שמא הוא מצורע, אין הכהן רואה את הנגע במועד, כדי שלא לגרוע משמחת החג. הרי לנו, שאפילו בדיני נגעים, שהם מדאורייתא, אין פוסקים לאדם שהוא טמא במועד. אם כן, קל וחומר שמקילים ואין אומרים לאדם שמתו קרוביו במועד, כדי שיקיים דיני אבילות וקדיש, שהם רק מדרבנן. ובספר "פני ברוך" (על הלי אבילות, סי' כ"ו סעי' ל') כתב בשם ה"פתחי תשובה", שהכריע שאין להודיע במועד אף לבן, שמתו אביו או אמו, משום מניעת שמחת יום טוב.

יש לציין, שבכל השנה, במקרה שאינו בנו של הנפטר, שחייב לומר קדיש, אין חובה לומר לו שמת קרובו, ואף נחשב לחסרון לאדם שמבשר בשורה רעה כזאת. וכלשון ה"שולחן ערוך": "האומר לאדם שמת קרובו, עליו נאמר: 'מוציא דבה הוא כסילי'". ובכל אותו זמן שאינו יודע על מות קרוביו, מותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין ולכל שמחה, כיון שאינו יודע שהוא אבל. אך אם שואל, אין לשקר ולומר לו שהוא חי, שנאמר: "מדבר שקר תרחק" ("שולחן ערוך" ורמ"א סי' ת"ב סעי' י"ב).

דף ח, ע"א – איצטריך וכו' וביום הראות

האם מותר לחתן לפתוח תכנית חפזון בימי ה"שבע ברכות"?

הגמרא אומרת, שאין הכהן רואה נגעי צרעת של חתן בשבעת ימי המשתה כדי לא להשבית את שמחת החתן. וכל זמן שלא פסקו על הנגע שהוא מוגדר כצרעת, הרי הוא טהור. כמו כן, אין הכהן רואה נגעים בחג אף לשאר בני אדם כדי לא לפגום בשמחת החג. דין זה נלמד מהפסוק: "וביום הראות בו" (ויקרא יג, יד), הנאמר לגבי נגעי צרעת, שיש ימים שאין רואים בהם נגעים.

מצווה זו של שמחת חתן איננה מדאורייתא, אלא תקנת משה רבנו ע"ה שתיקן לחתנים את שבעת ימי המשתה (ירושלמי ריש כתובות). אך יש דעות ("אור זרוע" אבילות תל"ב ומשכנ"י יו"ד סעי' ע"ה ע"ה) ששמחת חתן היא מדאורייתא.

מצוות שמחת חתן נפסקה להלכה ("שולחן ערוך" סי' ס"ד סעי' א'): "הנושא בתולה צריך לשמוח עמה ז' ימים, שלא יעשה מלאכה ולא ישא ויתן בשוק". וטעם איסור המלאכה של חתן, יש אומרים שהוא משום חיוב השמחה. אך יש דעות שאיסור המלאכה הוא, משום שחתן דומה למלך ("הנישואין כהלכתם" פט"ו). ונחלקו הפוסקים (עי' "מועדים וזמנים" ח"ז סי' קנ"ד) האם איסור המלאכה כולל אף מלאכה קלה, כגון כתיבה וכדומה.

ולעניין מלאכה שיש עמה שמחה, כתב ב"פסקי הלכות" (יו"ד דוד" ח"ג עמ' ל"ד), שלא נאסרה לחתן. יש לציין את הוראתו של הגר"ש אלישיב שליט"א, שמותר לחתן בימי השבע ברכות להשקיע את הכסף שקיבל לרגל החתונה בתוכנית חסכון, אף על פי שהדבר כרוך בכתיבה. כמו כן מותר לו לקנות רהיטים ושאר כלי הבית ("בית חתנים" פ"ד סעי' י"ב), כיון שהוא שמח בכך.

דף ח, ע"ב - אין נושאים נשים במועד

עריכת חתונה בחול המועד או בפורים

למדנו במשנה, שאין נושאים נשים במועד. ובגמרא נאמרו מספר טעמים בדין זה. טעם אחד, משום ש"אין מערבים שמחה בשמחה", ואם עושה את שמחת הנישואין בחול המועד, הריהו מערב את שמחת המועד בשמחת חתן. טעם נוסף, מפני שנאמר בפסוק: "ושמחת בחגך". מכאן אנו לומדים, שהמצווה לשמוח היא "בחגך" ולא "באשתך". ועולא אומר, שהטעם שאסור לשאת נשים במועד, משום שאם ישא בזמן זה אשה, יטרח בחול המועד בהכנת הסעודה, וטירחה במועד אסורה. והטעם האחרון המופיע בסוגייתנו הוא, שחששו חז"ל, שאם יהיה מותר לשאת נשים בחול המועד, יהיו שימתינו ויקבעו את תאריך החתונה לחול המועד, שזהו זמן שהאורחים פנויים לבוא לשמחה, וחכמים לא רצו שתידחה מצוות הנישואין.

ואכן להלכה נפסק ("שולחן ערוך" או"ח תקמ"ו, אהע"ז סי' ס"ד סעי' ו'), שאין נושאים נשים במועד, משום שאין מערבין שמחה בשמחה (שם "משנה ברורה" סי' קא'). ואפילו לשאת אשה בלא עשיית סעודת הנישואין, אסור (שם).

מותר לשאת אשה בפורים בין בי"ד באדר ובין בט"ו, לפי שלא נאמר "ושמחת בחגך" על פורים ("שולחן ערוך" ורמ"א ו"משנה ברורה" שם תרצ"ו). אמנם כתב בספר "חקקי לב" בשם האריז"ל, שאין ראוי לעשות חתונות ביום ט"ו באדר משום טעמים שעל פי הקבלה.

גידון נופך הקשור לכלל שאין מערבים שמחה בשמחה הוא בעניין עריכת סעודה משותפת לשתי חתונות. וכתב ה"משנה ברורה" (שם), שאין חשש, אלא במקום שאדם אחד נושא שתי נשים, שאז מערב את שתי שמחותיו. אולם שני בני אדם, שכל אחד שמח בשמחת עצמו, ואין בכך משום עירוב, מותר. ולכן לא חששו לעשות שתי שמחות נישואין כאחד, כפי שהיו כאלה שנהגו לערוך שמחת נישואי יתום ויתומה או עני יחד עם נישואי ילדיהם.

דף ט, ע"א – איבעי ליה לשוירי פורתא

דחיית סיום מסכת כדי לעשותו ברוב עם

הגמרא מספרת, ששלמה המלך ע"ה לא רצה לעכב את גמר בניית בית המקדש עד חג הסוכות כדי לחנוך אותו בחג, אלא הקדים ועשה את חנוכת הבית שבעה ימים קודם החג, משום שלא רצה לערב שמחה בשמחה. מכך רוצה הגמרא להוכיח, ש"אין מערבין שמחה בשמחה". והגמרא דוחה ראייה זו, משום שניתן לומר, שהסיבה לכך שלא דחה את חנוכת הבית, מפני שאין ראוי לעכב את בנין בית המקדש.

האחרונים ("מקור חיים" סי' ל"ו, "יוסף דעת" יו"ד שצ"ט) הוכיחו מסוגייתנו, שמותר לעכב סעודת סיום מסכת עד ליום שבו יוכלו רבים להשתתף בסיום, או לדחות את הסיום לערב פסח, כדי שלא יצטרכו להתענות "תענית בכורות". שהרי על פי הגמרא, היה מותר לעכב את בנין בית המקדש, כדי שתחול חנוכת הבית בסוכות, ורק בבנין בית המקדש החמיר שלמה שלא לדחותו. והטעם הוא, כיון שחשיבותו הרבה של בית המקדש אינה מאפשרת את דחייתו, אך סיום מסכת ניתן לדחות, שהרי עד שיסיימה, יכול לעסוק במסכתות אחרות או לחזור על תלמודו.

ואכן הש"ך (יו"ד שצ"ט אות כ"ז) כותב בשם המהר"י מינץ, שאף ראוי מלכתחילה לעכב את סיום המסכת לזמן שבו יוכל להשתתף קהל רב. ומוסיף הש"ך, שזהו מקור המנהג שהיו נוהגים בזמנם, להזמין את ציבור בעלי הבתים שבעיירה לתחילת הזמן בישיבה, עת סיימו מסכת בישיבה והתחילו מסכת חדשה. והיו מזמינים אותם, כדי שישתתפו אף הם בלימוד תחילת המסכת וסופה, ויזכו להצטרף לסעודת הסיום שהיא סעודת מצווה. ומביא את דברי המהרש"ל (בי"ק מרובה סי' ל"ז), שסעודת סיום נחשבת לסעודת מצווה, וכן פסק הרמ"א (שם). ומטעם זה אף מותר לאבל בתוך שנת אבלותו להשתתף בסעודת סיום, כיון שמקיים בכך מצווה. ומוסיף המהרש"ל, שאפילו מי שלא זכה לסיים מסכת, מצוה גדולה שישמח עם המסיימים, ואפילו יחיד שסיים, מצוה לאחרים לשמוח עמו.

ראוי לציין, שאף אם לא עיינו והעמיקו בלימוד המסכת ולמדו רק כפי כח הבנתם, גם הוא נחשב לסיום מסכת. וכמו שכתב מהר"ו ("שער הגלגולים"

דף ס"ב) בשם האר"י ז"ל וזה לשונו: "ואמר לי [האר"י ז"ל], דע לך, כי אין גדלות הנפש תלויה כפי מעשה האדם רק כפי הזמן והדור ההוא, כי מעשה קמץ מאד בדור הזה שקול לכמה מצוות גדולות שבדורות אחרים. כי בדורות אלו הסטרא אחרא גוברת הרבה מאד".

דף י, ע"א - רבא שרי לכסכוסי קירמי

גיהויץ בחול המועד

למדנו בסוגייתנו, שרבא התיר בחול המועד "לכסכוסי קירמי". ונחלקו המפרשים מה הכוונה "לכסכוסי קירמי". יש מהראשונים שסוברים, שהכוונה

פנינים

"עקב"), שבכוונה תחילה לא אמרו לו את הדברים כפשוטם, אלא בדרך זו, כדי שילך אל אביו וישאלנו למשמעות הדברים. וכשיפרש לו אביו את הברכות ויאמר: "שתוליד בנים ולא ימותו", הרי נמצא שהתברך אף מאביו, רבי שמעון בר יוחאי.

מדברים אלו אנו למדים, שאף שרשב"י לא התכוון לברכו, אלא לפרש לו, נחשבים הדברים כברכה. מעשה כעין זה מפורסר על הגר"א מוילנא, שברך מישוהו באקראי וללא כוונה, והתקיימה בו הברכה.

התהלך הגר"א בבית המדרש כשהוא שקוע בשרעפיו, מחשבתו נתונה בדברי התורה כרגיל, ואין דבר שיפריענו. לפתע נעצר, דבר מה ריתק אותו למקומו ולא הניח לו לזוז. התבונן הגר"א וראה שאחד מילדי וילנא דורך בטעות על אחת מציציותיו שהשתרכה על הרצפה. הגאון, שלא רצה להפסיק ממשנתו, הביט חליפות בילד ובציצית כדי לרמוז לילד שהוא עומד על הציצית.

דף ט, ע"ב - א"ל הנך כולהו ברכתא ניהו

ברכת צדיקים

הגמרא אומרת, שרבי שמעון בר יוחאי שלח את בנו שיבקש ברכה מרבי יונתן בן עסמי ורבי יהודה בן גרים, וברכוהו בזו הלשון: "יהי רצון שתזרע ולא תקצור", וכן "שתקנה סחורה ולא תמכרנה", ועוד "ברכות" דוגמת אלו. כשבא הבן אצל אביו רשב"י, אמר: "לא די שלא ברכו אותי, אלא עוד קללו אותי". אמר לו רשב"י: "בני, טועה הנך, וכל הדברים שאמרו לך היו ברכות. וכשאמרו 'שתזרע ולא תקצור', התכוונו שתוליד בנים ולא ימותו. 'שתקנה ולא תמכור', היינו, שתשיא את בניך, ובכך תקנה כלות למשפחתך, ושלא תחזורנה לבית אביהן". ובדרך זו פירש את כל דבריהם.

ולכאורה צריך ביאור, מדוע לא ברכו אותו במילים ברורות, אלא גרמו לו לטעות בדבריהם? ותירץ הרי"ף (ר"י פינטו על "עין

לכיבוס או לריכוך הבגדים (עי' ריטב"א ומאירי שהביא שיטות ראשונים). אך במאירי ובהגהות מימוניות כתבו, שהכוונה לגיהוץ בגדים על ידי גוש זכוכית או ברזל.

וכן נפסק להלכה (רמ"א סי' תקמ"א סעי' ג'): "מותר להחליק הבגדים עם הזכוכית [גוש זכוכית כבד] כדרכם לצורך המועד". ומוסיף ה"משנה ברורה", שב"חיי אדם" כתב, שלפי זה מותר גם לגהץ במגהצים שלנו. אמנם כתב בשו"ת "באר משה", שבהונגריה נהגו להחמיר ולא לגהץ. ומסיק שם, שאף שהמקילים יש להם על מי שיסמוכו, בכל זאת על יוצאי הונגריה להחמיר.

אך כתב ב"שמירת שבת כהלכתה" (ח"ב פס"ב), שאף באופן שהגיהוץ הוא לצורך המועד, למרות שלא השאיר את מלאכת הגיהוץ מערב החג למועד, לא הותר אלא באופן שמגהץ לפי הקפלים הישנים. אך באופן שיווצרו בבגד קפלים חדשים, נחשב למעשה אומן, ואסור. כגון אדם שמכנסיו קצרים, ורוצה לקצר את המכפלת כדי להאריך את מכנסיו ולגהצם, אסור. כמו כן מסירת בגד למכבסה כדי שיגהצוהו אסור, שהרי שם הגיהוץ הוא מקצועי, ובאופן זה אין להתיר.

פנינים

הפך לאב, ואף לסב למשפחה עניפה והאריך ימים. כשהגיע לגיל מאה ושמונה עשרה, נפל למשכב וחלה. נזעקו בני משפחתו אל מיטתו בחרדה, שמא בא יומו, ורצו לזמן אל מיטתו רופאים מומחים כדי להצילו. אך הסב הזקן הרגיעם ואמר: "התברכתי מהגר"א, שאחיה עד מאה ועשרים, ועל כן אין לכם סיבה לדאגה". ואכן כך היה. הזקן החלים ממחלתו, וחי עוד כשנתיים ימים. ביום לפני שמלאו לו מאה ועשרים שנה, כינס את בני משפחתו, נפרד מהם והלך לבית עולמו. ברכתו של הגר"א שנאמרה כביטוי: "שתחיה עד מאה ועשרים", עמדה לו כלשונה.

פיקח היה ילדון זה, והבין מיהו העומד לפניו, שהרי שמע את אביו מדבר תדיר בקדושתו של הגר"א. כשהבין את אשר הוא עושה, "עומד על טליתו של הגאון", קפא על מקומו, והדיבור נעתק מפיו. כשראה הגר"א את מבוכתו של הילד, פנה אליו במאור פנים ואמר: "ילדי היקר, שתחיה עד מאה ועשרים שנה, אנא, שחרר את הציציות". פנייתו הנעימה של הגאון הרגיעה את הילד, וחיש קל התעשת, מלמל כמה מילות התנצלות, נשא את רגליו וברח לו אל מחוץ לבית המדרש בחזרה אל משחקיו.

שנים רבות חלפו מיום המעשה. הילד

דף י"א, ע"א – רב שרא לחייא בר אשי למיגדל אוהרי

קליעת קושיקלא"ך [אוגדן לדי מינים] מעלי לולב בחג הסוכות

הגמרא אומרת, שרב התיר לחייא בר אשי לקלוע בחול המועד רשתות העשויות מעלי ערבה כדי לדוג דגים לצורך המועד. וכן נפסק להלכה (שולחן ערוך" תקמ"א סעי' א'): "מותר לעשות מצודות דגים מערבה, משום שהוא מעשה הדיוט. אבל לא הארוגים מחוטים, שהוא מעשה אומן". בדיון זה שאין אורגים במועד, כלולים מלאכת הריקמה והסריגה שאסורות אף לצורך המועד, משום שהן נחשבות למעשה אומן.

יש אוסרים (עיי' "שבט הקהתי" ח"ב סי' קפ"ט) קליעת קושיקלא"ך כדי לאגוד בהם את ההדסים והערבות עם הלולב, אף שהוא לצורך המועד, משום שגם זה בכלל אריגה, והדבר נחשב למעשה אומן, מאחר שהוא דורש אימון הידיים. אך יש מקילים בכך. ובספר "אורחות רבנו הקהלות יעקב" כתב, שה"סטיפלער" נטה להתיר, כיון שאין זה כלול בגדר מעשה אומן, שהרי אף ילדים יודעים לקלוע זאת בקלות.

דף י"א, ע"א – משתי עליה אבוה

עשיית רפואות המוזכרות בגמרא

רבי מספר בסוגייתנו, שדייג אחד בשם "אדא" אמר לו מפפר כללים באכילת דג, בלשון מיוחדת הקלה לזכירה. ואלו הכללים שאמר לו: "דג מפגנים אותו באחיו", כלומר, במלח שהוא אחיו של הדג, ששניהם גידולם במים, והריהם כאחים. "לאחר הפיגון שמים אותו באביו", דהיינו, במים שהם מקום גידולו, ונחשבים כאביו של הדג. "אוכלים אותו בבנו", הכוונה, שאוכלים את הדג מטובל בציר שיצא ממנו, ונחשב כבנו. "ובשעת אכילת הדג שותים את אביו", דהיינו, ששותים מים בשעת אכילת הדג.

"תוספות" (ד"ה "כוורא") שואל, שהגמרא אומרת שראוי לשתות מים בעת אכילת דגים, ואילו בזמנו היה מקובל ששתיית מים בעת אכילת הדג מסוכנת. ומתרץ "תוספות", שמי הנהרות בבבל היו שונים מהמים שבמקומם של בעלי ה"תוספות", והיה בריא אף לשתותם בשעת אכילת הדגים. תירוץ נוסף אומר

"תוספות", שמדובר בדג מיוחד ששמו "כוורא", והוא שונה משאר הדגים, שאין סכנה בשתיית מים בזמן אכילתו. הסבר נוסף אומר "תוספות", שמאז ועד היום השתנו הטבעים, ומסיבה זו אף הרפואות המוזכרות בש"ס אינן מועילות בזמננו.

יש להוסיף, שאף לולי דברי "תוספות", שאומר שהשתנו הטבעים, אין לעשות בימינו את הרפואות המוזכרות בגמרא, מפני דברי המהרי"ל ("ליקוטים", הובא ב"גיליון רע"א" על "שולחן ערוך" יו"ד סי' של"ו), שכתב שאף אדם הלומד בגמרא על רפואות אלה, אינו יכול לדעת במדויק איך לעשותן, וכיצד הן מביאות תועלת. ואם ירקחן ולא יועילו, עלול לזלזל בדברי חכמים. לכן יש להימנע מלעשותן.

דף יב, ע"ב – מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים

פידור החנות בחול המועד

בעל חנות לממכר צעצועים ערך אצל יבואן של קישוטי סוכה מטייוואן הזמנה גדולה לקראת החג בשנה זו. אך עקב רעידת האדמה שהיתה בארץ זו, התעכבו המשלוחים והגיעו רק בחג עצמו. שליחו של אותו ספק לא הבין שבחול המועד כבר אין למי למכור את הקישוטים, שהרי עיקר הקניות נערכות בערב חג הסוכות, והלך בבוקרו של אחד מימי חול המועד והניח את הקישוטים בפתח החנות שהיתה סגורה. בעל החנות שעבר במקום, עמד והכניס את הסחורה בעיצומו של חול המועד. המוכר הסתמך על דברי סוגייתנו.

המשנה אומרת, שמותר לאדם החושש מגנבים להכניס את סחורתו לביתו, אך יעשה זאת בצנעה. ואף על פי שכל "דבר האבד" מותר לעשותו אף בפרהסיא, אך לגבי הכנסת סחורה החמירו. [והטעם, משום שאין ודאות שאכן יפסיד, שהרי לא בטוח שיגנב, ולכן כיון שזה ספק "דבר האבד", לא התירו אלא בצנעה (הרב המגיד ה"י יו"ט פ"ז ה"ג בשם הרמב"ן). ויש אומרים, שהטעם שהחמירו משום שב"דבר האבד" הנזק נגרם מעצמו, ולכן הקלו בו יותר, אולם במקרה זה, שהנזק בא מגורם חיצוני, דהיינו, הגנבים – החמירו]. ואכן להלכה נפסק ("שולחן ערוך" סי' תקל"ח סעי' ב'), שמותר להכניס פירות לשומרם מפני הגנבים,

אם אינם במקום המשתמר, אך יעשה זאת בצנעה, כגון בלילה. אך אם כאשר יכניס את הפירות בלילה יגרם פרסום ורעש גדול יותר, יכניסם ביום.

יש להוסיף, שאף במקרה שהסחורה נמצאת בחנות, ואם לא יאוורר אותה מידי פעם תתקלקל, מותר להופכה בחול המועד ("שולחן ערוך" שם סעי' א'). וכתב הגר"ש וואזנר שליט"א (שו"ת "שבט הלוי" ח"ו סי' ס"ז), שאסור למיין במועד את החנות ולסדר את הסחורה על המדפים, שהרי לא הותר לסדר סחורה, אלא באופן שאם לא יהפוך את הסחורה, תתקלקל. מעניין לציין שה"בן איש חי" ("תורה לשמה" סי' קצ"ח) כתב, שאף ישיבה בחנות גרידא לצורך שיחת מרעים אסורה במועד.

דף יג, ע"ב – ואלו מגלחין במועד

תפפורת בחול המועד לאדם שבא מחו"ל

למדנו במשנתנו, שאסור להסתפר בחול המועד, ורק אנשים שלא יכלו להסתפר בערב החג מחמת שהיו בשבי או שבאו ממדינת הים, מותרים להסתפר בחול המועד. הגמרא (דף יד, א) מבארת, שטעם האיסור הוא, מפני שכאשר ידע האדם שאסור להסתפר במועד, יסתפר בערב החג ולא יכנס לחג כשהוא מנוול. אפילו אדם שהיה אנוס ולא הספיק להסתפר, לכאורה, אין כאן את טעם האיסור שיתכוון לכבוד המועד, אף על פי כן אסור לו להתגלח. וזאת מפני שיש חשש, שאחרים שלא ידעו שהיה אנוס, ילמדו ממנו ויתגלחו גם הם. ומקרי האונס שהוזכרו במשנה שהותרו להתגלח במועד שונים, מפני שאונסים אלו מפורסמים וידועים, והרואים ידעו שהתגלח במועד בהיתר מחמת אונס.

בעניין שהוזכר בדבר אדם שבא ממדינת הים ולא יכול להתגלח בערב החג, יכול להסתפר בחול המועד, יש לציין את פסקו של הגר"ש אלישיב שליט"א, שהיתר זה אינו שייך בימינו, כשהנסיעות קצרות, ויש אפשרות להסתפר בכל מקום (הובא ב"מבקשי תורה" סי' ק"ו).

אף לאדם שהתגלח בערב החג, וכבר אין חשש שמא יכנס לחג כשהוא מנוול, אסור להתגלח במועד משום החשש הנזכר לעיל, שמא יאמרו הרואים

שמותר להתגלח במועד. אף במקום שנוהגים להתגלח בכל יום, וכשיראוהו מגולח במועד, יבינו שהתגלח גם בערב החג, אסור לפי רוב דעות הפוסקים (עי' "שדי חמד" מערכת חול המועד אות א', ושו"ת "באר משה" ח"ז סי' כ').

מי שהתגלח בערב החג, וגילה בחג שחלק משערו נשאר בלתי מגולח מסיבה כלשהי, כגון שהתקלקלה המכונה וכדו' מותר לגלחו במועד ("פסקי תשובות" ח"ו עמ' ח').

דף יד, ע"ב - קטן מותר לגלחו במועד

עשיית תספורת ["חלאקה"] לקטן שמלאו לו שלש שנים

הגמרא אומרת, שמותר לספר קטן אף בחול המועד. והטעם הוא, משום שהקטן אינו מצווה להתגלח בערב החג, כדי שלא יכנס לחג כשהוא מנוול. וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" סי' תקל"א סעי' ו'). אך כתב ה"משנה ברורה", שזהו דוקא במקרה שהקטן מצטער מחמת שערותיו.

ולעניין קטן שנהיה בן שלוש בחול המועד, כתב ה"באר היטב" (שם אות ז'), שמותר לספרו במועד. אך אם מספרו אצל ספר, לא ילך לספר שאינו זקוק לכסף באופן דחוף, אלא לספר שצריך את הכסף בשביל אוכל לצרכי המועד. שהרי אם יש לו מה לאכול במועד, אסור לו להשתכר ולעבוד בחול המועד תמורת שכר.

יש לציין, שכתב בשו"ת "באר משה" (ח"ז סי' כ'), שקטן שמלאו לו שלוש שנים לפני החג, אין לספרו בחג. ולא כדברי ה"באר היטב", שמוכן מדבריו, שאף באופן זה מותר להשהות את התספורת עד לחול המועד. וכן כתב ב"שערי תשובה" (שם) ובשו"ת "פעולת צדיק" (ח"ג סי' רמ"ח), שהרוצים להשהות את תספורת הקטן או להקדימה לחול המועד כדי להרבות בשמחה, מותר לעשות זאת. ובספר "שולחן גבוה" (סי' תקל"ר ס"ק ג') כתב, שהמנהג בירושלים לספר את הקטן בשמחה ובגילה בימי חול המועד.

לעצם העניין של תגלחת ועשיית פאות לקטן לפני שמלאו לו שלוש שנים, יש שהקפידו שלא להקדימה, מאחר שכתב בשו"ת "ערוגות הבושם", שאין

להקדים את התגלחת הראשונה לפני שימלאו לילד שלוש שנים. ומביא סמך לכך מדברי ה"ילקוט שמעוני" (פי קדושים תרט"ו) על הפסוק (ויקרא יט, כג): "שלוש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית וכו' כל פרוי קודש הלולים לה'", שמרמז לילד שיקדישו אביו לתורה ולמצוות דוקא בשנה הרביעית. ולכן מניחים לו פאות ומלבישים אותו בטלית קטן בגיל זה, אך יש שאינם מקפידים על כך.

דף טו, ע"ב - אבז אסור בנעילת הסנדל

הליכה בשבת ללא נעליים

יש נוהגים שלא ללכת יחף בשבת (ועי' ה"אורחות חיים" לרא"ה מלוניל תמ"ה), וכדברי ה"כל בו" (סי' ל"א עמוד ל, א): ש"מנהג כל ישראל, שלא לצאת בשבת בלי מנעלים או בלי טלית או גלימה". והטעם הוא, כדי שיזכור, שיום השבת קודש הוא לאלוקינו, ולא יבוא לידי חילול שבת. כלומר, כאשר אדם נזהר להיות לבוש בבגדיו העליונים, ולנעול נעליו לכבוד שבת, הרי הוא זוכר את חשיבות קדושת השבת ואינו נכשל בחילולה. זוהי הסיבה, שיש אנשים רבים, שלמרות שבימי החול אינם מקפידים ללבוש בגד עליון, בשבת נזהרים הם בכך, כדי לכבד את השבת ולזכור את קדושתה.

עוד מוסיף ה"כל בו", שחטאו של המקושש עצים (במדבר טו, לב) נגרם, כיון שהלך ללא בגדו העליון, ולכן שכח את חשיבות קדושת השבת ונכשל בזילזול קדושתה ובחילולה. לכן סמכה התורה את פרשת ציצית, שהיא מצווה העוסקת בבגדיו של האדם, ובה מודגש העניין של "למען תזכרו", לפרשת מקושש.

דרשו חז"ל (שבת קיג, א) מהפסוק: "וכבדתו מעשות דרכיך", שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול. וכפי דברי ה"כל בו", על ידי שמקפיד אדם ללבוש בגדים מיוחדים בשבת, זוכר להימנע מחילולה. כמו כן יש המפרשים את הפסוק: "וכבדתו מעשות דרכיך", שעל ידי שתקיים "וכבדתו", דהיינו, שתלבש בגדים מיוחדים בשבת, תזכור להימנע "מעשות דרכיך" - מלחלל את השבת כדברי ה"כל בו" הנזכרים.

ניתן להסביר שהמקור למנהג שאין הולכים יחף בשבת, שאם הולך ללא מנעלים, נראה כנוהג מנהגי אבלות בשבת.

דף טו, ע"ב – אבל אינו משלח קורבנותיו

אמירת סדר הקרבנות בימי אבלות

בתחילת תפילת שחרית מופיע סדר הקורבנות, כגון קרבן עולה, חטאת ושלמים, שהיו מקריבים בזמן שבית המקדש היה קיים. וכתב ה"שולחן ערוך", שנוהגים לאומרם בכל יום, משום שאמרו חז"ל, ש"כל הקורא את פרשיות הקרבנות מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבם". ולאחר אמירתם אומרים: "יהי רצון מלפניך, שתהא אמירתי חשובה כאילו הקרבתי חטאת". במסכת תענית למדנו, שאמירת הקורבנות היא הערובה לקיום העולם, שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו, שבשעה שאומרים את סדר הקורבנות, הרי הוא מוחל לישראל על עוונותיהם.

נחלקו הפוסקים, האם אומרים האבלים את סדר הקרבנות לפני תפילת שחרית. דעת ה"פתחי תשובה" (סי' שפ"ד סק"ב) בשם שו"ת "זכרון יצחק" (סי' ו'), שלא יאמר כך, שהרי האמירה היא במקום ההקרבה, ומבואר בסוגייתנו, שאבל אינו משלח קורבנות שיקריבום בבית המקדש בימי אבלותו. וכך אף נפסק להלכה (רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ב הי"א). והטעם הוא, משום שאין דעתו מיושבת עליו, ואין מביאים קורבנות אלא מתוך יישוב הדעת.

ואמנם כתב ה"פתחי תשובה", שנהגו שהאבל אומר את פרשיות הקרבנות, אך אינו אומר את ה"יהי רצון שיהא נחשב לפניך כאילו הקרבתי". אך להלכה כתב ה"משנה ברורה" (סימן א' ס"ק י"ז), שאבל אינו אומר את פרשיות הקרבנות כלל. אך את פרשת התמיד אומר, משום שנחשב לחלק מסדר התפלה שתקנו אנשי כנסת הגדולה (עי' "משנה ברורה" סי' תקנ"ד).

דף טז, ע"א – יצא רבי חייא ושנה

האם תלמיד רשאי לחלוק על רבו?

דנו הפוסקים האם תלמיד חייב בכבוד רבו כל ימי חייו, ולכן אסור לו לחלוק עליו, ואף כשנראה לו שבעניין מסויים סברתו מתקבלת יותר, או שמא

מותר לתלמיד לחלוק על רבו. לשאלה זו מתייחס המהרי"ק (שו"ת מהרי"ק חדשים סימן י"ב) בתשובתו ל"מהרי"מ מינץ".

המהרי"ק פוסק להלכה, שאעפ"י שתלמיד חייב בכבוד רבו כל ימי חייו, כל זה אמור רק לעניין לעמוד בפניו כמלוא עיניו, כלומר, כל זמן שרואהו, או לקרוע עליו קריעה כשם שקורע על אביו. אך מותר לתלמיד לחלוק על רבו במקרה שסובר שאין הלכה כרבו.

דין זה מוכיח המהרי"ק מדברי גמרתנו. הגמרא אומרת, שרבי דרש את הפסוק: "חמוקי ירכיך מעשה ידי אמן" (שיר השירים ז, ב), והסבירו, שהתורה שהיא מעשי ידיו ואומנותו של הקב"ה צריכה להיות בבחינת "חמוקי ירכיך". כלומר, כשם שהירכיים בסתר, כך גם התורה איננה נלמדת, אלא במקום סתר ולא בשוק. ולכן הכריז רבי וגזר, שלא ילמדו לתלמידים תורה בשוק. אך רבי חייא לא הסכים לדברי רבי, וסבר שעל ידי גזירתו שלא ללמד תורה בשוק, הרי הוא ממעט בלימוד התורה. ולכן הלך רבי חייא ולימד תורה בשוק לשני אחייניו.

מכאן מוכח לנו, שאעפ"י שהיה רבי חייא תלמידו של רבי, לא היסס לחלוק עליו במקום שסבר שהוא טועה, ואף שהיה רבו, לא ציית לו במקום שנראה לו שההלכה שונה. המהרי"ק אף מאריך להוכיח הוכחות נוספות ממקומות רבים בש"ס שתלמידים חלקו על רבותיהם.

פנינים

היתה משונה משאר הבריות בצדקתה ובחסידותה, והיתה צדקת גמורה.

יש לציין שבמדרש תנחומא (פרשה צ"ו סעי' י"ג) כתוב, שהטעם שכינו אותה בתואר "כושית" הוא, כדי שלא תשלוט בה "עין הרע", שכן דרך האדם לקרוא לבנו הנאה "כושי". דהיינו, שמזכירו כמכוער, כדי שלא תשלוט בו "עין הרע". נמצאנו למדים, שהמעט מעלותיו של האדם מועילה לשמירה ולהצלה.

דף טז, ע"ב - על אודות האשה הכושית אשר לקח

פינאי שם כסגולה נגד "עין הרע"

כאשר דברו אהרן ומרים על אודות צפורה אשת משה, כינוה בשם "כושית" (כמדבר יב, א).

הגמרא בסוגייתנו מסבירה, שהטעם שקראה כושית, משום שבאו לרמוז על מעלתה. שכשם שהכושי משונה משאר הבריות במראהו, כך צפורה אשת משה

להלכה נחלקו הפוסקים, האם יכול תלמיד לחלוק על רבו בחייו. דעת ה"שולחן ערוך" (יו"ד רמ"ב סעי' ב' ג'), שאסור לתלמיד לחלוק על רבו. ופירש הש"ך, שה"שולחן ערוך" יתרץ על הוכחות המהרי"ק, שבכל אותם מקומות שמצאנו שתלמידים חלקו על רבותיהם, מדובר באופן שהרב נתן רשות לתלמידו להורות הלכה. אף דעת הרמ"א והגר"א (שם), שמותר לחלוק על רבו בפסק או בהוראה, אם יש לו הוכחות וראיות שהדין עמו.

דף יז, ע"א – ואתא איהו נמי בהדיהו

האם יכול שונא לקיים מצוות ביקור חולים?

הגמרא מספרת, שרבי יהודה הטיל נידוי על תלמיד חכם שיצאו שמועות רעות על אודות מעלליו. כשחלה רבי יהודה, נכנסו החכמים לבקרו, ועמהם נכנס אותו חכם שנידוהו רבי יהודה. משראה רבי יהודה את החכם המנוודה, צחק. נפגע אותו תלמיד חכם, מאחר שחשב כי לועג לו. אמר לרבי יהודה: "וכי לא די בכך שנידית אותי?" אמר לו רבי יהודה: "אינני צוחק לך, אלא כיון שאני עומד ללכת לעולם האמת, הריני שמח, שאפילו לאדם כמוך לא החנפתי ולא נשאתי פנים".

המהרי"ל (שו"ת סי' קצ"ז) מוכיח ממעשה זה, שמותר לאדם ששונא את חבירו לבוא לבקרו בחוליו, ואין חשש שיראה זאת החולה כהתגרות וכשמחה לאידו, שהרי אם יש לחשוש שיראה זאת כשמחה לאיד, לא היו מניחים החכמים לאותו תלמיד חכם שנודה על ידי רבי יהודה, לבוא עמם לבקרו. והטעם לכך הוא, שאין ישראל חשודים שישמחו בחולה בן עמם, ואף על פי ששונאים אותו, אין הם שמחים בכך.

להלכה כתב הרמ"א (יו"ד סי' של"ה סעי' ב'), שיש אומרים, ששונא יכול לבקר את החולה. אך ממשיך הרמ"א ואומר: "ולא נראה לי, אלא לא יבקר את שונאו כשהוא חולה, וכמו כן לא ינחמנו באבילותו, שלא יראה כשמח לאידו, ואזי החולה מצטער בכך". ויש מפרשים (ד"מ שם), שהרמ"א יתרץ את הוכחת המהרי"ל מסוגייתנו, שאותו תלמיד חכם שנודה לא שנא את רבי יהודה, מאחר שידע שהחרימו בצדק וקיבל עליו את הדין באהבה (ועיי' שתי"ר באופן נוסף).

הגר"א (שם) מוכיח כשיטת הרמ"א, שאסור לשונא לבקר את החולה, מדברי הגמרא (סנהדרין יט', א) האומרת, שהכהן המשוח, דהיינו, כהן הממלא את מקום הכהן הגדול, אינו מנחם את הכהן גדול כשהוא אבל. וזאת מפני שהניחום יכול להתפרש כשמחה לאיד, שהרי בעת אבלותו של הכהן גדול, מכהן המשוח במקומו. הרי לנו, שאם יבוא לנחמו, יש חשש שיראה כשמח לאיד.

דף יח, ע"א - שמע מינה תלת

התבוננות בציפורניים בעת ההבדלה - פגולה

הגמרא מספרת, שרבי יוחנן קצץ את ציפורניו בבית המדרש והשליכן. שואלת על כך הגמרא, והלא למדנו בברייתא, שאדם שזורק את ציפורניו הרי הוא רשע, מפני שיש בכך חשש סכנה לוולדות משום כשפים. אם כן, כיצד נהג כך רבי יוחנן? ומתרצת הגמרא, רבי יוחנן היה בבית המדרש, שהוא מקום שאין שם וולדות העלולים להנזק. מלבד זאת, כשינקו את בית המדרש ויוציאום החוצה, כבר אין חשש, כיון שלאחר שזזו מהמקום שבו הושלכו אינם מסוגלים להזיק.

דרגות הזהירות בציפורניים: הגמרא אומרת, שיש שלוש דרגות בזהירות בציפורניים אחר קציצתן. הדרגה הראשונה היא: "החסיד שורפן". כלומר, ה"חסיד" - אדם הנוהג לפנים משורת הדין ונוהר שלא יבוא לידי תקלה כלל, הריהו שורפן ומבערן מן העולם.

במנהג זה נחלקו הפוסקים, האם ראוי לעכב את שריפת הציפורניים עד לשריפת חמץ בערב פסח, שאז יקיים באותה מדורה מצווה כפולה. בשו"ת "בצל החכמה", כתב שאין ראוי לנהוג כך, משום שיש חשש שחלקם יאבדו. אך מרן ה"חזון איש" (הובא ב"אורחות רבנו הקה"י") נהג להצניע את ציפורניו שגזר כל השנה ולשרפן בערב חג הפסח בשריפת חמץ.

הדרגה השנייה המוזכרת בגמרא היא: "הצדיק קוברן". דהיינו, שעל ידי שקובר את ציפורניו, אין חשש שידרכו עליהן. וכתב בשו"ת "באר משה" (ח"ו סי' קל"ג אות י"ב), שהשלכת הציפורניים לכיור או לבית הכסא נחשבת כקבורתם.

והדרגה השלישית היא: "הזורקן רשע", שהלא על ידי זריקתן גורם לסכנה הנזכרת. וכתב ה"פרישה" (הובא ב"משנה ברורה" סי' ר"ס ס"ק ו'), שבמקרה שנפלה לו ציפורן בבית, ואינו יכול למוצאה, יטאטא את הבית, ועל ידי כך יזיזן. ולאחר שזזו ממקומם, אין חשש סכנה כמבואר בסוגייתנו. אך ה"אליה רבה" (הובא שם) כתב שאין הזזתן מועילה, אלא אם כן טאטאן החוצה לגמרי, כגון לחדר אחר.

מנהג ההתבוננות בציפורנים בשעת הבדלה: ה"בן איש חי" (בן יהודע", בסוגייתנו) מסביר, שהטעם שדריכה על ציפורניים מזיקה לוולדות, משום שהציפורנים הגדלות הן מקום משכן ה"חיצונים". ועל ידי שקוצצים אותן ומפסיקים את חיותן, הן מזיקות לוולדות כאשר דורכים על הציפורן, מחמת שהם מתקנאים בהם שהם גדלים ומתפתחים. גדילתן של הציפורניים היא גם הסיבה למנהג להתבונן בציפורניים בשעת ההבדלה, כדי לרמז שתהיה לנו ברכה במשך השבוע, ונצליח כמו הציפורניים שגדלות תמיד.

יש לציין שכתב ה"משנה ברורה" (סי' תצ"ר ס"ק ט'), שזהו גם הטעם שמסתכלים בעת ברכת "מאורי האש" בקוים המשורטטים בכף היד, שזו סגולה וסימן להתברך בו. טעם נוסף שהוזכר ב"משנה ברורה", שנוהגים להסתכל בציפורניים, משום שצריך להנות מהאור במידה כזאת, שיוכל להבחין בין מטבע למטבע. וכשרואה שהוא מסוגל להבחין בין היד לבשר, הריהו יודע שיכול להבחין בין מטבע למטבע.

דף יח, ע"ב – אין כותבין שטרי חוב במועד

כתיבת צ'קים בחול המועד

המשנה אומרת, שאסור לכתוב שטרי חוב במועד. אך במקרה שאין מוכנים להלוות לו כסף ללא שטר, מותר. וכן נפסק להלכה (ישולחן ערוך" סי' תקמ"ה סעי' ו' וברמ"א שם): "אין כותבין שטרי חוב במועד. ואם אינו מאמין המלוה ללווה, והלווה צריך למעות, הרי זה יכתוב".

ה"משנה ברורה" (שם ס"ק ל"ז) כותב, שיש לנהוג כך דוקא אם צריך את הכסף לשימוש בחול המועד, אך אם צריך את הכסף בשביל הימים שלאחר

המועד, אסור, שהרי יכול להמתין ולכתוב את השטר לאחר המועד. אך במקרה שיודע שלאחר חול המועד לא ישיג את ההלוואה, מותר, אף שאין הכסף לצורך המועד, משום שנחשב דבר האבד.

עניין זה שכיח בימינו לגבי כתיבת צ'קים. אם אין לו מזומנים או שאינו רגיל לשלם סכומים גדולים במזומנים, מותר לכתוב צ'ק בחול המועד בעבור סחורה שהיא לצורך המועד, או בעבור הלוואה הנצרכת לו למועד.

מותר לחנוני [שהתירו לו למכור במועד] לרשום את חובות הלקוחות שרגיל לרשום בכל השנה (עיי' "משנה ברורה" סי' תקמ"ה ס"ק י"ט בשם יש אומרים). וב"שמירת שבת כהלכתה" (פס"ז הערה כ') הסתפק, האם מחובת הקונים

פנינים

ובעניות שאין כדוגמתן. דבר זה אנו למדים מדברי ה"טור" בהלכות שבת (סי' רמ"ב), ששאל את אביו ופלפל עמו, האם מותר לו לקחת מהצדקה לצורכי שבת בעבור משפחתו, או שמא הוא עדיין במצב שראוי לו לעשות שבתו חול ולא להזדקק לבריות. וכותב ה"טור", שאביו לא השיבו דבר ברור בנידון.

משא ומתן הלכתי זה מלמדנו, שלא רק ה"טור" היה עני מרוד, אלא גם אביו הרא"ש. שהרי אילו היה הרא"ש בעל יכולת, ודאי היה שולח לו מעט כסף ופותר את ספקותיו. אלא רואים אנו מכך, שאף בידי הרא"ש לא היתה הפרוטה מצויה. למרות עניותו הרבה, ערך העתקים לתשובותיו. באותם הימים היו צורכי הכתיבה יקרים ביותר. אך אף על פי כן, ולמרות הדחקות הגדולה שהיו שרויים בה ה"טור" והרא"ש, שרעבו לפת לחם, כיון שהיה מדובר בלימוד התורה, חסכו פת מפיהם, כדי שיוכלו להשיג מעט קלף לכתוב את תורתם, שכן תורתם היתה עיקר חייהם.

דף יח, ע"ב - וגזירות בי"ד

לימוד תורה מתוך הדחק

במשנתנו נאמר שמותר לכתוב בחול המועד גזירות בית דין, דהיינו, פסקי דינים. הלכה זו נפסקה ב"שולחן ערוך" (סימן תקמ"ה סעי' ה').

כמו כן פוסק השו"ע (שם סעי' ח'), שמותר לכתוב מכתבי תשובה על שאלות הלכתיות בחול המועד, ואף להעתיק תשובה, כדי שישאר בידו עותק מהתשובה ששלח.

והמקור לדין זה הם דברי ה"טור", שאומר, שאביו הרא"ש, התיר לו להעתיק את תשובותיו במועד, מפני שהוא דבר האבד. והרי לנו, שהרא"ש דאג, שיהיה העתק לכל תשובה ששלח.

גלגולו של פסק הלכה זה מרתק ביותר, ואף מטיל אור נפלא על אורחות חייהם של גדולי הראשונים, הלא הם רבנו הרא"ש ורבנו הטור שחיו לפני כשבע מאות שנה.

שני גאוני עולם אלו חיו בדחקות

להשתדל לשלם במזומנים אם הדבר באפשרותם, כדי לחסוך מהחנוני כתיבה במועד.

מותר לכתוב צ'ק לצורך צדקה, אף אם יגיע לידי העני רק לאחר המועד, כיון שככל שמקדים בנתינתו, הריהו משמח את המקבל מוקדם יותר ומקיים בכך מצוה (שו"ת "באר משה" ח"ז סי' ל"ז).

דף כא, ע"א – ואסור לקרות בתנ"ך ולשנות משנה

לימוד משניות ואמירת קדיש דרבנן בבית האבל

למדנו בגמרא, שאבל אסור בלימוד התורה. דין זה נלמד מפסוקים בתחילת הפרק. והטעם הוא, משום שדברי תורה משמחים את לב האדם שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (תענית ל, א).

פנינים

דף כג, ע"א – שמועה ואגדה בבית האבל

חשיבות הקדיש לעילוי נשמה

חשיבות מיוחדת יש לדברים הנעשים לעילוי נשמה. דבר זה ניתן ללמוד מהמעשה שלפנינו. הגאון רבי יהודה גרינולד זצ"ל, תלמידו של ה"כתב סופר", סיפר מעשה נורא המלמדנו על חשיבות עשיית המצוות לעילוי נשמה.

בלומדו בישיבה בעיר פרשבורג, היתה אלמנה עשירה שנדבה כסף לישיבה למטרה מיוחדת, כדי שיאמרו קדיש למען נשמות גלמודות שאין מי שדואג לעילוי נשמתם. הסדר זה נשמר במשך שנים רבות. האשה תרמה, ואחד מתלמידי הישיבה היה מזכיר, אומר קדיש ולומד משניות. בתפילה שלאחר אמירת המשניות, היה אומר שלימודו ואמירת הקדיש יהיו לעילוי נשמת אותן נשמות שאין להן גואל.

לימים ירדה האלמנה מנכסיה, וכשעמדה להשיא את בנותיה, הגיעה למצב שלא היה לה כסף לנדוניה. והנה, יום אחד, בעומדה ברחוב, ניגש אליה אדם נשוא פנים ושאל אותה מדוע פניה נפולות. כשסחה לו את צרתה, שאין לה פרוטה לפורטה, הוציא הלה פנקס המחאות וכתב לה שטר בנקאי על סכום נכבד, כדי שתוכל להשיא את בנותיה בכבוד. כדי לתת לשטר זה תוקף ביקש מהאשה שתביא שני בחורים מהישיבה בתור עדים. הזדרזה האשה וקראה לשני תלמידים שעמדו בחצר הישיבה והתפלפלו ביניהם בלימוד, שיחתמו על השטר.

למחרת בבוקר, כשבקשה האשה לפדות את ההמחאה בבנק, ניגשה לאחד הפקידים, אך הלה הפנה אותה אל מנהל הבנק, מאחר שלא ניתן לפדות סכום כסף כה גדול ללא חתימתו. כשפנתה למנהל הבנק, נוכחה

דין זה נפסק להלכה (י"שולחן ערוך" סי' שפ"ד ס"א), שאבל אסור בלימוד התורה כל שבעת ימי האבל, ואפילו בשבת, משום שאף בשבת נוהגים מנהגי אבלות שבצנעה (י"שולחן ערוך" סי' ת' ס"א). כמו כן אסור לקרוא בתנ"ך, במשניות ובאגדות חז"ל.

הלימוד בכל הדברים הללו אסור אף בהרהור, ולא רק כשלומד בפיו. ואפילו לפי מי שסובר שהרהור אינו כדיבור, מכל מקום אבל אסור בו, מאחר שטעם האיסור באבל הוא משום שמחה, ואף בהרהור מגיע לידי שמחה (י"שולחן ערוך" או"ח סי' תקנ"ד סי' ג' לענין תשעה באב). אך דעת ה"אליה רבה" שההרהור בדברי תורה מותר לאבל.

על אף שאסור ללמוד דברי תורה בימי האבלות, מותר לקרוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה, וכן ללמוד את הלכות האבילות ואת הסוגיות שדנות באבילות המופיעים בסוגיותנו, אך לא ילמד בדרך פלפול (ט"ז סי' תקנ"ד סק"ב), אלא רק בפשטות, וכן לא ילמד בצבור.

מותר ללמוד ספרי מוסר המעוררים את לב האדם לשוב אל אביו שבשמים (שד"ח אבילות אות כ"ה והובא ב"גשר החיים"). ולענין קריאת תהלים, נחלקו הפוסקים, האם מותר. דעת המהר"י אסאד (יו"ד סי' שס"ח) שאסור, אך ב"לקט יושר" (הלי שמחות) כתב, שמותר לומר את התהלים שרגיל לומר בכל יום (ועיין "פני ברוך" עמ' קע"ח).

פנינים

נפטר ואמר לי: 'מחר תבוא אשה שעשתה משהו לעילוי נשמותי, והנני מבקש ממך לתת לה את הסכום שתדרוש'. קיים הבן את צוואת אביו ונתן לאשה את הסכום אשר ממנו התפרנסה והשיאה את בנותיה.

סיפור זה היה הגר"י גרינוולד זצ"ל מסיים באומרו: "שני העדים שחתמו על השטר היו רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, רבה של ירושלים, ואני".

אכן עמדו לאותה אשה זכויות אותן צדקות שנדבה לעילוי נשמות הנפטרים.

בתופעה מוזרה. המנהל הסמיק מאד ושאל: "מי נתן לך המחאה זו?" ענתה האשה: "אדם זקן ונשוא פנים נתנה לי". הכניס מנהל הבנק את האשה למשרדו הפרטי. כשנכנסה האשה אל החדר והביטה בתמונות התלויות על הקיר, הורתה באצבעה על אחת התמונות וקראה: "הנה, הנה, אדם זה נתן לי את המחאה". שמע זאת מנהל הבנק, נפל והתעלף. כשעוררוהו סיפר: "כבר עשר שנים עברו מאז מות אבי, ומעולם לא אמרתי עליו קדיש. אתמול בלילה הופיע אבי בחלומי לראשונה מאז

עניין שכיח הוא לימוד משניות לעילוי נשמת המנוח בבית האבל על ידי המנחמים. והרי לאבל אסור להשתתף בהם, אך אם לא ילמד מעט, לא יוכל לומר קדיש דרבנן אחר הלימוד. ולכן כתב בספר "שמן המאור" (או"ח סי' נ"ד), שהוא היה נוהג לומר בימי אבילותו, אחר לימוד המשניות על ידי המנחמים, ברייתא העוסקת בענייני אבילות, כגון הברייתא המוזכרת בהמשך המסכת (מועד קטן כז, ב). שהקב"ה אומר לאבלים, שלא להתאבל ולהצטער יותר מידי, שנאמר: "אל תבכו למת". ומסיים את דבריו: "כן ראוי לנהוג".

דף כב, ע"א – אמר להו רבא לבני מחוזא

מעלת הקבורה בארץ ישראל ובירושלים

הגמרא אומרת, שרבא מסר לבני מחוזא הוראות מיוחדות בקשר לדיני אבלות. דינים אלו נבעו מכך, שהיו רגילים להוליך את מתיהם לקבורה בארץ ישראל (עיי' רש"י ד"ה "דלא אזילתו בתר ערסאי").

מעלת הקבורה בארץ ישראל: לעצם המנהג של קבורת מתים תושבי חוץ לארץ בארץ ישראל, מספרת הגמרא בירושלמי (כלאים פ"ט ה"ג), שרבי אלעזר אמר, שבשעה שמביאים את מתי חוץ לארץ ונקברים בארץ ומניחים עליהם את רגבי אדמת ארץ ישראל, הרי הדבר מכפר על עוונותיהם, שנאמר: "וכפר אדמתו עמו" (דברים לב, מג). בקבורה בארץ ישראל יש אף מעלה נוספת, בכך שהנקברים בארץ ישראל אינם מתגלגלים בגלגול מחילות (כתובות קיא, א).

העברת קברים לארץ ישראל מחוץ לארץ: להלכה נפסק ("שולחן ערוך" יו"ד סי' שס"ג סעי' ב'), שמותר להוליך מת מחוץ לארץ לארץ ישראל, וכן מובא בכמה במקומות בש"ס, שכך נהגו. ועל פי זה כתבו הפוסקים, שמותר להעביר מת הקבור בחוץ לארץ לארץ ישראל, אפילו ללא בקשת הנפטר. מעניין לציין, שבשו"ת "הר צבי" (להגאון רצ"פ פרנק זצ"ל חיו"ד סימן רע"ד) דן בשאלה שהופנתה אליו על ידי אחת החסידויות החשובות בארץ ישראל, שחלק מחסידיה רצו להעביר את גופו הקדוש של רבם הקבור באמריקה לארץ ישראל וחלקם התנגדו. וכתב להם בדברי תשובתו: "וכיון שיודעים שנוח לו הדבר להקבר בירושלים, לכן מצוה להביאו ולקבורו". ושיש להימנע מלעכב את הדבר כדי לא לגרום צער לאותו צדיק.

קבורה בירושלים: הגר"ש ואזנר שליט"א (ישבט הלוי" יו"ד סי' ר"ז) מביא את דברי הרמב"ן בספר "תורת האדם", שמתיר להעביר מת מעיר לעיר, כשהמטרה היא לכבוד המת, או "כדי להעלותו לארץ ישראל ולירושלים". ודן הגר"ש ואזנר שליט"א, האם מותר להעביר מת שקבור בארץ ישראל לירושלים. ומוכיח מדברי הרמב"ן הנזכרים, שיש מעלה אף להעביר קבר לירושלים. והטעם, כיון שתחיית המתים תתחיל בהר הזיתים (תרגום שיר השירים ח, ה). יש לציין, שאף בירושלים היו מגדולי המקובלים שהעדיפו להיקבר בהר המנוחות, ולא בהר הזיתים, מאחר שבהר המנוחות הגוף מתכלה יותר מהר מאשר בהר הזיתים, והתכלות הגוף היא כפרה לנפטר.

מסופר, שהרב המקובל רבי סלמן מוצפי זצ"ל אכן נקבר בהר המנוחות ולא בהר הזיתים. בנו, הרב יהודה מוצפי שליט"א, מבאר לנו את המשא ומתן ההלכתי הנוגע לעניין, ואומר: "לגבי ההמנעות מקבורה בהר הזיתים נאמרו שני טעמים. האחד, משום שמהרח"ו (שער הפסוקים) מביא בשם האריז"ל על הפסוק (שמואל א' ב, יט): "ומעיל קטן תעשה לו אמו", ש"הנפש אינה עולה למקומה כל זמן שהגוף קיים". ולכן היו שהעדיפו להיקבר בהר המנוחות, מפני שטענו שאין הגוף מתעכל בהר הזיתים. אך מו"ר אבי זצ"ל לא חשש לכך, ופעם הלך עם מרת אמי ע"ה לקברים שבהר הזיתים והראה לה, שאף בהר הזיתים מתעכלים המתים.

והטעם השני הוא, משום שלעתיד לבוא יבקע הר הזיתים, ויהיה צער למתים מכך, ולטעם זה חשש מו"ר אבי.

בשעת פטירתו הסתפקו בני המשפחה היכן לקבורו. ומאחר שראינו שכאשר חיפש אמו"ר מקום לקבורת ראש רבני בבל וראש ישיבת "מנחת יהודה", הלא הוא רבי יוסף רביע זצ"ל, וכן כשבא לקבור את ידידו רבי ניסים כדורי, מגדולי פוסקי בבל, קברם בהר המנוחות, על כן נהגנו כרצונו וקברנוהו במקום שבחר לחבריו", עכ"ד.

אמנם יש לציין, שרבים מגדולי ישראל העדיפו את הקבורה בהר הזיתים שממנו תתחיל הגאולה, כמו שנאמר בפסוק (זכריה יד, ד): "ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים".

להלכה מסיים הגר"ש ואזנר שליט"א לעניין העברת מתים מקבריהם בחו"ל, שודאי "במקרה של חשש בזיון של הנפטרים [כגון במזרח אירופה, שיש חשש שיחריבו קברים], או נימוק אחר הגון, מצוה קעביד". ולעניין העברת נפטר לירושלים לא הכריע.

מובא בפוסקים, שבשעה שמעבירים את קברי הקדמונים אף באופן המותר, יש להיזהר בכבודם כראוי. וכידוע, מעשה שהיה, בזמן שהעבירו את קברו של הגר"א ממקומו, בהוראת השלטונות בוילנא, השתתפו עשרה יהודים בהעברתו. וסיפרו, שגופו היה חם, והאודם מלחיו לא סר, והיה נראה כאדם שנפטר זה עתה. אך כל המשתתפים בהעברה נענשו, חוץ מאחד שנהר שלא להביט בפניו של הגר"א (עיין בספר "הגאון החסיד מוילנא" מהדורה אחרונה, שדן בפרק שלם בפרטי מאורע זה).

דף כב, ע"ב – על כל המתים כולם נכנס לבית השמחה

דיני אבלים בסעודת שמחה

הגמרא אומרת, שהאבל על אחד מקרוביו, אסור לו להכנס לבית המשתה עד לאחר שלושים יום. אך אם הוא אבל על פטירת אביו או אמו, אינו רשאי להכנס לבית המשתה כל י"ב חודש. דין זה נפסק להלכה ("שולחן ערוך" יו"ד שצ"א סעי' ב').

ומוסיף הרמ"א (שם), שאבל [בימי השלושים למיתת קרוביו, ובתוך י"ב חודש למות אביו ואמו] לא יאכל בסעודה של שמחה הנערכת מחוץ לביתו. ואם הסעודה נערכת בביתו, ואפילו סעודה של שמחה, כגון ברית מילה וכל שכן בשאר סעודות, מותר. וכתב הרמ"א, שכאשר נערכת הסעודה בביתו, יש המתירים להשתתף אפילו בתוך ימי השבעה, אך יש אוסרים זאת. וכתב ב"גשר החיים", שאין להקל בזה.

להשתתף בשבת בסעודת מצווה, כגון "שלום זכר" וכדומה [בתוך שלושים לשאר קרובים, או לאחר שלושים למות אביו ואמו בתוך י"ב חודש], יש מקילים (חידושי הגר"ז מרגליות אבילות אות כ"ג בשם "שאלת יעב"ץ"). אך בשו"ת "אגרות משה" (חיו"ד ג' סי' קס"א) ושאר פוסקים כתבו, שלא ישתתף, אלא אם כן הוא ידיד

וקרוב שהעדרותו בולטת. ומותר במקרה זה, משום שאם לא ישתתף בשמחה, יחשב כאבילות בפרהסיה בשבת.

בחופה הנערכת מחוץ לאולם השמחה יכול אבל להשתתף להרבה דעות בפוסקים. וכתב בשו"ת "שבט הלוי" (חיו"ד סי' רי"ג), שבאופן שמותר ללכת לחתונה [כגון הורים לחתונת ילדיהם], מותר להשתתף למרות כלי הזמר המושמעים שם, משום ש"אין חופה בלא כלי זמר".

דף כג, ע"א - ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל

הרחת בשמים בבית האבל

יש קהילות בישראל שנוהגים להניח בשמים בבית האבל, והמנחמים מברכים על הבשמים ברכת הריח בכניסתם. ה"בן איש חי" (שו"ת "רב פעלים")

פנינים

דף כה, ע"ב - אסיקו ליה חנן על שמיה

מה היה שמו של ה"חזון איש"?

רבים שרצו לקרוא את שם בניהם אחר מרן החזו"א זצ"ל, הסתפקו האם שמו היה אברהם ישעיהו או ישעיה. דבר זה היה קשה לבירור, מאחר שהחזו"א היה חותם תמיד את שמו בראשי תיבות: אי"ש, או אברהם ישעי', משום שלא רצה לכתוב "וה' כאחת, שהוא משמותיו של הקב"ה. על כן לא יכלו לברר דבר זה על פי חתימתו. אמנם מקובל בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהיה נקרא ישעיהו.

הנידון האם קוראים ישעיה או ישעיהו מופיע ב"בית שמואל" (אהע"ז ס"ס קכ"ט), וכותב, שמסתמא כותבים ישעיה בלי ו'. ואף על פי שישעיהו הנביא נכתב עם ו', מסתמא הנקראים ישעיה לא נקראים על שם ישעיהו הנביא, שהרי ישעיהו הנביא - מזלו רע, משום

שהומת על ידי מנשה במיתה קשה.

בספר "מימיני מיכאל" (על מסכת מו"ק) מיישב על פי זה את דברי גמרתנו, שרבי חנין נפטר בעת לידת בנו, וקראו לבן חנן בלי י' על שם אביו. ומדוע לא קראו לו חנין כשם אביו ממש, משום שלא רצו לקרואו בדיוק כשם אביו, משום שמזלו היה רע, שהרי מת ביום שנולד בנו. על כן קראוהו חנן, שהוא שם הדומה לשם אביו חנין ומזכירו, ולא כשמו ממש.

למעשה, נוהגים להתייעץ בענינים אלו ברב, מאחר שיש קהילות שמקילות בכך ויש שמחמירים.

ולענין השם ישעיהו, הורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שניתן לקרוא לילד בשם ישעיהו, מאחר שכבר נקרא בשם זה אדם גדול כמרן ה"חזון איש", ולכן אין לחשוש לקרוא בשם זה. שהרי עתה לא שייכת הסברא שכתב ה"בית שמואל" לענין ישעיהו הנביא, שמזלו רע.

ח"ג ס"י ל"א) שואל על מנהג זה, שהרי נפסק ב"שולחן ערוך" (ס"י שע"ח סעי' ז'), שאין מביאים בשמים לבית האבל. ומתוך, שכיון שמכוונים בברכה לעילוי נשמת הנפטר, מותר. ה"בן איש חי" למד זאת מסוגייתנו, שהגמרא אומרת, שאין לומדים שמועה ואגדה בבית האבל. וכן נפסק להלכה ב"שולחן ערוך" (שם). ובכל זאת נוהגים ללמוד משניות בבית האבל לעילוי נשמת הנפטר. ואמנם הקשו האחרונים על מנהג זה מדברי גמרתנו, אך ה"בן איש חי" למד, שכל מה שנאסר ללמוד בבית האבל הוא דוקא לימוד רגיל, אך כשלומדים לעילוי נשמת הנפטר מותר, והוא הדין לגבי בשמים.

ה"ערוך השולחן" (ס"י שע"ח אות ט') ביאר את דברי גמרתנו, שאין אומרים דברי אגדה ושמועה בבית האבל באופן אחר. שדברים אלו מתייחסים לדברי הגמרא הנזכרים קודם לכן (כב, ב), שבישיבתו של חכם שמת, אין לומדים תורה בימי האבל. ועל זה מוסיפה גמרתנו: "אין אומרים דבר שמועה ואגדה בבית האבל". וכוונת הדברים לישיבתו של הנפטר, ואין הכוונה לבית האבל, וודאי שבבית האבל לא נאסר לימוד התורה.

מעניין לציין, שהרב הנצי"ב מספר לבנו (שו"ת "משיב דבר" ח"ה ס"י נ"ו), שכך נהגו בימי השבעה על מות חותנו -הלא הוא רבי יצחק מוואלוז'ין- שביטלו את הלימודים בישיבת וואלוז'ין שבה כיהן כראש ישיבה, אך בבית שבו ישבו האבלים, למדו משניות לעילוי נשמתו.

דף כד, ע"א - עטיפת הישמעאלים

צורת ההתעטפות בטלית בעת הברכה

מנהגים שונים קיימים בעם ישראל לגבי ההתעטפות בטלית בשעת הברכה. דעת ה"משנה ברורה" היא (שם ס"ק ד'), שבשעת הברכה מניח את הטלית על גופו וראשו ומשלשל את הטלית מלפניו עד לפיו, ונוטל את ארבע הציציות ומשליכן לצד שמאל, ושוהה כדי הילוך ארבע אמות.

אך יש מבני עדות המזרח שנהגו שאינו מכסה את עיניו, אלא מניח את הטלית על ראשו, ואת כנפות הטלית מסובב סביב צווארו וסנטרו עד לפיו (ועיין "בדי השולחן" סימן יז, יא).

מקור מנהגים אלו הוא מגמרתנו. הגמרא אומרת, שכל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעאלים, אינה נחשבת כהתעטפות. ומפרשת הגמרא, שרוב נחמן הראה באצבעו על השקע שבין שפתיו לסנטרו, שעד מקום זה היו מתעטפים הישמעאלים. ומכיון שאנו מברכים "להתעטף בציצית", אנו לובשים את הטלית כדרך הישמעאלים, שהרי אם אין מתעטפים כמותם, אינו נחשב להתעטפות.

סברת הנוהגים שלא לכסות את העיניים, אלא שמניח את הטלית על הראש ואת כנפות הטלית מסובב סביב צוארו וסנטרו עד לפיו, היא משום שמסתבר, שאין הישמעאלים מכסים את עיניהם לגמרי, שהרי צריכים הם לראות את הדרך שהולכים בה. ואילו החולקים וסוברים שמכסים אף את העיניים, מסבירים שהישמעאלים היו מכסים אף את עיניהם מפני הרוחות והחולות ומשאירים חרך צר בלבד להביט דרכו, או שנקבו בבגד שבו התעטפו חורים קטנים כנגד העיניים, והיו מסתכלים בעדם.

כאן המקום להוסיף, שאותם הנוהגים להניח את הטלית רק על צווארם וכתפיהם, כמו שלובשים צעיף, אינם מקיימים כלל מצות ציצית, משום שאין זו צורת לבישה. וכתב על כך רבה של מצרים רבי רפאל אהרן בן שמעון (י"נהר מצרים" הלכות ציצית אות ד'): "ולא די שלא קיימו מצות ציצית, אלא גם הברכה לבטלה". ומסיים במילי דבדיחותא: "ויש כאלו הנוהגים כך, לתלות הטלית על הצוואר, ומנשקים הציצית פעמיים ושלש, וכנראה שבזה חושבים לפייס את הציצית על אשר התנהגו עמה לא טוב, וראוי להוכיחם ולהשיבם מטעותם", עד כאן לשונו.

דף כה, ע"א – העומד על המת בשעת יציאת נשמה

הבדל בין מתנדבי "הצלה" לעובדי מד"א

רופאים ואחיות העובדים בבתי חולים נתקלים לעיתים בשאלה כיצד לנהוג בשעת מיתת חולים רח"ל. שהרי גמרתנו אומרת, שהנמצא בחדר בשעת מיתתו של אדם מישראל, חייב לקרוע את בגדיו, משום שנחשב כרואה ספר תורה שנשרף. וכן נפסק להלכה (שולחן ערוך" יו"ד ש"מ סעי' ה'): "העומד בשעת יציאת

נשמה של איש או אשה מישראל, חייב לקרוע, ואפילו אם אותו מת עשה לפעמים עבירה לתאבון, או שלא עשה מצוה משום טירחה". שאלה זו מתחזקת עקב כך, שאלו הנמצאים בחדר קודם הפטירה, אינם רשאים לצאת החוצה, שהרי נפסק להלכה ("שולחן ערוך" שלי"ט סעי' ד'): "כיון שנטה אדם למות, אין רשאים להפרד ממנו". שאלה זו הופנתה לכמה וכמה מגדולי הפוסקים.

ב"ציץ אליעזר" (חיי"ג סי' ל"ה) כתב, שכיון שאם יחייבו את העובדים הקבועים בבית החולים לקרוע בכל מקרה פטירה, יימנעו אלה מלהיות נוכחים בשעת יציאת הנשמה, דבר שהוא זכות לנפטר, לכן אינם חייבים לקרוע. כפי שיש מאנשי ה"חברה קדישא" שנוהגים שלא לקרוע מטעם זה (ועיין ב"גשר החיים" פ"ד סעי' ט').

אך הגר"מ פינשטיין זצ"ל ("אגרות משה" חו"מ ב' סי' ע"ג) כתב, שגם רופא העובד בבית חולים וכדומה, חייב לקרוע על כל מת ומת [אמנם יכול לקרוע אותו בגד מספר פעמים], ודוחה את הטעם שהביא ב"גשר החיים", שלא יימצאו אנשים שיסכימו לשהות בשעת הפטירה. וזאת משום שהוא טעם קלוש לדחות על ידו חיוב שנכתב מפורש בברייתא בסוגייתנו, ואין הטעם הזה מועיל אלא כדי להסביר מדוע לא מחו באלו שלא קרעו ביציאת הנשמה.

אך אם הבגדים הם רכושו של בית החולים, אינו קורע, שהרי עובר על גזל (שם). ולפיכך עובדי "מגן דוד אדום", שעובדים תמיד בבגדי מד"א, אינם קורעים, אך המתנדבים בעם, אנשי "הצלה", אשר מזדמנים למקומות אסון רח"ל באמצע עבודתם ומגיעים בבגדים השייכים להם, אם נוכחים בשעת יציאת נשמה, צריכים לקרוע לדעת הגר"מ פינשטיין זצ"ל.

והעיר הגר"י זילברשטיין שליט"א, שאף לדעות שאין קורעים בשעת פטירה, אולם מבקרים שנקלעו לבית החולים, צריכים לקרוע, ורק העובדים הקבועים בבית החולים וכדומה פטורים. ובמקרה שהנפטר הוא תלמיד חכם גדול, צריכים אף העובדים והרופאים הנמצאים בחדרו לקרוע.